

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ŞANLIURFA KENTSEL SİTİNDE
MEVCUT DEĞERLERİN KORUNMASI VE
TURİZME YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Bekir Cenap ALTIPARMAK**

**Mimarlık Anabilim Dalı
Restorasyon, Tarihi Çevre Değerlendirilmesi Programı**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İlgi Yüce AŞKUN

EYLÜL 2011

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ŞANLIURFA KENTSEL SİTİNDE
MEVCUT DEĞERLERİN KORUNMASI VE
TURİZME YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Bekir Cenap ALTIPARMAK**

**Mimarlık Anabilim Dalı
Restorasyon, Tarihi Çevre Değerlendirilmesi Programı**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İlgi Yüce AŞKUN

EYLÜL 2011

Bekir Cenap ALTIPARMAK tarafından hazırlanan ŞANLIURFA KENTSEL SİTİNDE MEVCUT DEĞERLERİN KORUNMASI VE TURİZME YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. İlgi Yüce AŞKUN

Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Tarihi Çevre Değerlendirilmesi Programında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan:

Prof. Dr. İlgi Yüce AŞKUN

Üye

Prof. Dr. Demet ULUSOY BİNAN

Üye

Prof. Dr. Mehmet Cengiz CAN

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
ÖNSÖZ	x
ŞEKİL LİSTESİ	xi
RESİM LİSTESİ	xiii
TABLO LİSTESİ	xix
KISALTMALAR	xxi
1. GİRİŞ	1
1.1.ÇALIŞMANIN AMACI	1
1.2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ	2
2.TARİHİ ÇEVRE KORUMA VE TURİZM	3
2.1.KENTSEL KORUMA KAVRAMI	3
2.1.1 Tarihi Çevre	4
2.1.2. Tarihi Çevre Koruması.....	9
2.1.3. Tarihi Çevre Korumanın Gelişimi	25
2.2. TARİHİ ÇEVRE KORUMA YAKLAŞIMLARI.....	48
2.2.1. 19.yüzyıl Koruma Yaklaşımları	48
2.2.2. Günümüz Yaklaşımları ve Restorasyon Teknikleri	53
2.3.TARİHİ ÇEVREDE TASARIM YAKLAŞIMLARI	57
2.3.1. Üsluba Bağlı Yaklaşımlar	58
2.3.2.Bağlamcı Yaklaşımlar	59
2.3.3.Kuralcı Yaklaşımlar	60
2.4. TÜRKİYE'DE VE AVRUPA'DA KORUNAN TARİHİ ÇEVRELER	61
2.4.1. Avrupa Örnekleri	61
2.4.2.Türkiye Örnekleri.....	64
2.5. TURİZM KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ	69
2.5.1. Turizm	69
2.5.2. Turizm Çeşitleri	72
2.6. DÜNYA VE TÜRKİYE'DE İNANÇ TURİZMİ	74
2.6.2.Musevilik ve İnanç Turizmi Açısından Önemli Mekanlar	76
2.6.3. Hristiyanlık ve İnanç Turizmi Açısından Önemli Mekanlar	89
2.6.4. İslamiyet ve İnanç Turizmi Açısından Önemli Mekanlar	103
2.6.5. Dünyada İnanç Turizmi.....	119
2.6.6. Türkiye'deki İnanç Turizmi	120
2.6.7. İnanç Turizmine Yönelik Yapılan Çalışmalar	123

3. ŞANLIURFA VE KENTSEL SİTİNİN İRDELENMESİ	124
3.1 TARİHİ.....	124
3.2. COĞRAFİ KONUMU.....	127
3.3. İKLİMİ	129
3.4.İDARİ YAPI	131
3.5.SOSYAL DURUM	131
3.6.NÜFUS	132
3.7.EKONOMİ	136
3.7.1. Sanayi	136
3.7.2.Sınır Kapıları.....	136
3.7.3.Tarım	138
3.8.HALK KÜLTÜRÜ.....	139
3.8.1.Geleneksel El Sanatları.....	139
3.8.2. Gelenek-Görenek ve İnanışlar.....	141
3.8.3.Halk Müziği	142
3.8.4.Yemek Kültürü	142
3.8.5.Halk Edebiyatı.....	143
3.9. TURİZM DEĞERLERİ.....	144
3.9.1.Tarihi ve Arkeolojik Değerleri.....	144
3.9.2. İnanç Turizmi Değerleri.....	150
3.9.3.Termal Turizm Değerleri	161
3.9.4. Doğa ve Akarsu Turizmi Değerleri	161
3.9.5. Rekreasyon Değerleri	162
3.9.6. Dağ Turizmi Değerleri.....	162
3.10. YERLEŞİM ÖZELLİKLERİ.....	163
3.10.1. Sit Alanları	170
3.10.2. Geleneksel Konut Yapıları.....	181
3.10.3. Ticaret Yapıları.....	192
3.10.3. Dini Yapılar.....	204
10.4. Su Yapıları	223
3.11. KORUMA ÇALIŞMALARI YÜRÜTEN KURUMLAR	229
3.12. ŞANLIURFA VE KENTSEL SİTİN PROBLEMLERİ.....	232
3.13. TURİZM VERİLERİ VE KONAKLAMA	237
3.13.1. Turist İstatistikleri.....	237
3.13.2. Yatak ve Oda Kapasitesi	237
4. ŞANLIURFA KENTSEL SİTİNDE MEVCUT DEĞERLERİN KORUNMASI VE TURİZME YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	240
4.1. İNANÇ TURİZMİ AÇISINDAN	240
4.2.GEZİ GÜZERGAHLARI AÇISINDAN.....	241
4.3. KONAKLAMA ve KORUMA AÇISINDAN	243
5.SONUÇ.....	246

KAYNAKLAR	248
EKLER.....	258
Şanlıurfa'daki Kültür ve İnanç Turizminde Değerlendirilebilecek yapılar	258
Kültür Adası Projesi	2.CİLT
ÖZGEÇMİŞ.....	262

ŞANLIURFA KENTSEL SİTİNDE
MEVCUT DEĞERLERİN KORUNMASI VE
TURİZME YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ
ÖZET

Şanlıurfa birçok peygamber ve din büyüğüne ev sahipliği yapmasıyla İnanç Turizmi açısından her geçen gün yerli ve yabancı turistler tarafından daha çok ziyaret edilmektedir. Bu talep artışının kentsel sit alanına getirdiği sorunlardan en önemlileri konaklama ve mevcut dokudaki tahribatlardır. Turistlerin geleneksel mekanları talep etmesinden dolayı yapılar getirim amaçlı bilinçsiz ve tekil restorasyon çalışmalarıyla zarar görmektedir. Böylece yapılar ve tarihi çevreler talep edilme sebeplerini ortadan kaldırmaktadır. Korumada mevcut kapasitenin doğru kullanılması ve çalışmaların tarihi çevrenin tümünü ele alınacak şekilde, belirli kurallar çerçevesinde yapılması daha sağlıklı sonuçlar verecektir. Bu tespit ve yöntemleri kapsayan çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, araştırmanın amacı ve yöntemi belirtilmiş, konunun içeriği hakkında genel bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde, tarihi çevre koruma kavramını, Dünya ve Türkiye örnekleriyle ele alınarak, günümüze kadar hangi sürecinden geçtiğini, tarihi çevre içerisindeki koruma ve tasarım konularında nasıl yaklaşımlar olduğu, Turizm kavramı ve turizm çeşitlerini incelenerek Şanlıurfa ilinin turizm potansiyeli detaylı olarak anlatılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Şanlıurfa'yı tarihi, coğrafi, kültürel, sosyal, idari, ekonomik, yerleşim özellikleri Halk kültürü ve yapılar açısından irdelenerek kentsel sitin problemleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Son Bölümde ise Şanlıurfa kentsel sitinin bünyesinde bulundurduğu tarihi dokunun korunması için yapılması gerekenler ve ortaya çıkan inanç turizmi, gezi güzergâhı ve konaklamaya, yönelik çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır

Anahtar Kelimeler: Tarihi Çevre, Koruma Yaklaşımları, Tasarım Yaklaşımları, Kentsel Sit, İnanç Turizmi, Şanlıurfa, Konaklama

**THE PROTECTION OF THE PRESENT VALUE OF THE ŞANLIURFA
URBAN PROTECTION AREA AND SOLUTION FOR TOURISM
PROBLEMS**

M.Sc. Thesis by

Bekir Cenap ALTIPARMAK, M.Sc.

**MIMAR SINAN FINE ARTS UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY**

May 2011

ABSTRACT

More domestic and foreign tourists visit Şanlıurfa everyday due to its capacity of religious tourism resulting from the number of prophets and major religious figures that have lived in the city. The major problems caused by this increase in demand is accomodation and disruption of the urban protected zones. As a result of tourist demand towards accomodation in authentic and traditional buildings, senseless and singular restorations are done for short term profit intentions. By this, structures and historial environments lose the reason why they are demanded. Healthier results will be taken if the present capacity in preservation is fulfilled and the work is done by embracing the whole historic part of the city. This study of methods and observations consists of four parts.

In the first part, the aim and method of the study is given and general information is provided about the content of the subject.

In the second part, we will consider the concept of the protection of a historical environment by studying examples from Turkey and the World, investigating

which processes it has undertaken until today, with approaches to protection and design inside the historical environment, along with the concept of tourism and types of tourism revealing,

In the third part, Şanlıurfa has been investigated from historical, geographical, social, regulatory, economical, residential traits, folk culture, and structures; in the intention to reveal the problems that the urban protection area has.

In the last part, the historical texture of the urban protection area of Şanlıurfa has been studied in terms of things that are necessary for its protection and solutions have been suggested for the emerging religion tourism potential, excursion routes and accomodation problems.

Keywords: Historical environment, approaches to preservation, approaches to design, Urban protection area, Religious tourism, Şanlıurfa, accomodation

ÖNSÖZ

Restorasyon konusunda uzmanlaşma alanında yanımda olan aileme ve meslek çevremdeki yol arkadaşlarıma, tez süresince bana yol gösteren ve yardımcı olan değerli tezdanışmanım Prof.Dr. İlgi Yüce AŞKUN'ın katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Tüm hayatım boyunca maddi manevi destekleriyle yanımda olan annem Harika Altıparmak'a, babam Ömer Faruk Altıparmak'a, kardeşim Emine Altıparmak ve yol göstericim olan abim Cüneyd Altıparmak'a, gerekli ortamı hazırlayarak çalışmamı kolaylaştıran ve her konuda desteğini esirgemeyen sevgili eşim Duygu Altıparmak'a teşekkürü bir borç bilirim.

Eylül 2011 Bekir Cenap ALTIPARMAK

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1 Pizza del Popolo, İtalya	23
Şekil 2 Pizza del Popolo, İtalya	23
Şekil 3-Palestrina	29
Şekil 4 Piazza Campidoglio	31
Şekil 5 Colosseum	32
Şekil 6 Vezelay Kilisesi	37
Şekil 7 Notre-Dame Katedrali Planı	38
Şekil 8 Violet le Duc'ün Pierrefonds Şatosu için hazırladığı restorasyon önerisi	50
Şekil 9 Pierrefonds Şatosu Büyük Salondan geçen kesit	51
Şekil 10 Abu Simbel Kaya Tapınakları	57
Şekil 11 Süleymaniye-1890	65
Şekil 12 Atermis Tapınağı	76
Şekil 13 Eski Kudüs haritası	79
Şekil 14 1900 – Mescid-i Aksa	80
Şekil 15 1657 – Kudüs	81
Şekil 16 Kudüs	82
Şekil 17 Tarihi Doku ve Dini Yerleşmeler - Kudüs	83
Şekil 18 Kūdūs'ün Analitik İncelemesi	84
Şekil 19 Mekke– 1850	104
Şekil 20 Mekke– Kabe nin Bölümleri.....	105
Şekil 21 Kabe Haram Bölgesi ve Buralara Ulaşan Yollar	106
Şekil 22 Mescidi Haram Planı	107

Şekil 23 Kabe’de İbadet Planı	109
Şekil 24 Mekke İbadet Mekanları	109
Şekil 25 Mescid-i Nebevi Planı	111
Şekil 26 Hz. Muhammed’in Kabri	112
Şekil 27 Topoğrafik Şehir Yerleşimi	166
Şekil 28 Şehir Yerleşimi	167
Şekil 29 Oda Planı.....	182
Şekil 30 Eyvan Planı	183
Şekil 31 Pencere Tipleri	185
Şekil 32 Demir Korkuluk detayları	186
Şekil 33 Kuş Penceresi Tipleri.....	187
Şekil 34 Ayşap oyma detayları	188
Şekil 35 Taş Süsleme Örnekleri.....	189
Şekil 36 Düz Çıkma	190
Şekil 37 Gönyeli Çıkma	190
Şekil 38 Gümrük Han Vaziyet Planı.....	193
Şekil 39 Hacı Kamil Han Vaziyet Planı.....	194
Şekil 40 Meçekı Han Vaziyet Planı	195
Şekil 41 Çakeri Camii Planı.....	217
Şekil 42 Eski Ömeriye Camii Planı	217
Şekil 43 Hatrullah Camii Planı	218
Şekil 44 Hatrullah Camii Planı	218
Şekil 45 Yusufpaşa Camii Planı.....	219
Şekil 46 Mevlevihane Camii Planı.....	220
Şekil 47 Şehbenderiye Camii Planı.....	221
Şekil 48 Kadioğlu Camii Planı.....	222

RESİM LİSTESİ

	Sayfa No
Resim 1-Mostar Mostar Köprüsü, Bosna-Hersek	4
Fotoğraf Resim 2- Balıklıgöl Kent Platosu -Şanlıurfa.....	5
Resim 3 Santa Maria Katedrali-İtalya.....	5
Resim 4 Ponte Vecchio- İtalya.....	6
Resim 5 Nemrut- Adıyaman	6
Resim 6 Safranbolu - Türkiye	7
Resim 7 Urbino- İtalya.....	8
Resim 8 Quedlinburg - Almanya	8
Resim 9 İsfahan - İran	9
Resim 10 Zeyrek- İstanbul	10
Resim 11 Süleymaniye-İstanbul	10
Resim 12 Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı	12
Resim 13 Saat Kulesi – İzmir	13
Resim 14 Selimiye Camii – Edirne	13
Resim 15 Yivli Minare - Antalya.....	14
Resim 16 – Balıklıgöl - Şanlıurfa	14
Resim 17 Özgürlük Anıtı – Newyork	15
Resim 18 Eyfel Kulesi-Paris	15
Resim 19 Parthenon-Atina	15
Resim 20 Alman Çeşmesi-İstanbul	16
Resim 21 Bağdat Köşkü- İstanbul	16
Resim 22 Hükümet Konağı- İzmir.....	17
Resim 23 Mahmut Nedim Konağı-Şanlıurfa	17
Resim 24 Ayasofya Müzesi- İstanbul	18
Resim 25 Taksim Topçu Kışlası (1936-1940)	19

Resim 26 Selimiye Kışlası 20.Yüzyıl Başları	19
Resim 27 Rami Kışlası	19
Resim 28- Serander	20
Resim 29 Bakırcılık	20
Resim 30 Taşçılık	20
Resim 31 Ahşap Oymacılığı	21
Resim 32 Keçecilik	21
Resim 33 Louvre Müzesi	36
Resim 34 Vezelay Kilisesi	38
Resim 35 Notre-Dame Katedrali.....	39
Resim 36 Roma- İtalya.....	61
Resim 37 Venedik - İtalya.....	62
Resim 38 Paris - Fransa	62
Resim 39 Carcassone-Fransa	63
Resim 40 - Edinburgh-İskoçya	63
Resim 41 - Ghent- Belçika.....	63
Resim 42 Amasya Yalı Boyu	64
Resim - 43 Haliç ve Tarihi Yarımada	64
Resim 44 İstanbul	65
Resim 45-Zeyrek.....	65
Resim 46 Kaleiçi - Antalya.....	66
Resim 47- Şanlıurfa Kent Platosu.....	67
Resim 48 Kemeraltı - Konak - İzmir.....	67
Resim 49- Safranbolu.....	68
Resim 50 Cumalıkızık -Bursa	68
Resim 51 Kabe	75
Resim 52 Ganj Nehri.....	75
Resim 53 Meryem Ana Evi	76
Resim 54 Ağlama Duvarı	77
Resim 55 Eski Kudüs Modellemesi	78
Resim 56 20. Yüzyılın Başları- Kudüs	80
Resim 57 Mescid-i Aksa	83
Resim 58 Kubbet-üs sahra	85
Resim 59 Kutsal Taş	86

Resim 60 Hemdat İsrail Sinagog'u.....	86
Resim 61 Geruş Sinagogu.....	87
Resim 62 Danyal Türbesi - Tarsus.....	88
Resim 63 Etz Ahayım Sinagogu	88
Resim 64 Vatikan Yerleşim Planı	89
Resim 65 Vatikan	90
Resim 66 Vatikan	90
Resim 67 Vatikan	91
Resim 68 Vatikan Müzesi	92
Resim 69 Vatikan Genel Görünümü	92
Resim 70 Aziz Gregorius Kilisesi - Aksaray	93
Resim 71 Ağrı Dağı	94
Resim 72 Aziz Nikolaus Kilisesi - Antalya	94
Resim 73 Ayasofya Müzesi - İznik	95
Resim 74 Laodikya Kilisesi – Denizli	95
Resim 75 St. Pierre Kilisesi – Hatay	96
Resim 76 Ayasofya	97
Resim 77 Ayasofya Plan ve Kesiti	98
Resim 78 Aya Yorgi Kilisesi	99
Resim 79 Aya İrini Kilisesi	100
Resim 80 Meryem Ana Kilisesi Planı	100
Resim 81 Meryem Ana Evi.....	101
Resim 82 Bergama	101
Resim 83 Deyr-ul Zaferan Manastırı	102
Resim 84 Der Yakup Manastırı.....	102
Resim 85 Deyr-i Mesih (Fırfırlı Kilise)	103
Resim 86 Mekke– 1910	105
Resim 87 Kabe– 1910	108
Resim 88 Kabe– 1910	110
Resim 89 Medine	112
Resim 90 Mescid-i Nebevi.....	112
Resim 91 Uhud Dağı	113
Resim 92 Bursa Ulu Camii	114
Resim 93 Diyarbakır Ulu Camii	114

Resim 94 Eyüp Sultan Camii –İstanbul	115
Resim 95 Hırka-ı Şerif Camii - İstanbul	115
Resim 96 Mevlana Türbesi – Konya	116
Resim 97 Veysel Karani Türbesi - Siirt	116
Resim 98 Balıklıgöl	117
Resim 99 Hz. Eyyüp'ün Çile Mağarası – Şanlıurfa	118
Resim 100 Bereketli Hilal	124
Resim 101 Harran Kalesi	125
Resim 102 – Şanlıurfa'nın Türkiye'deki Konumu.....	128
Resim 103- Şanlıurfa Bölge Sınırları.....	128
Resim 104 Harran	144
Resim 105 Han-el Ba'rür Kervansarayı.....	145
Resim 106 Çar Melik Kervansarayı.....	146
Resim 107 Çarmelik Kervansarayı Plan, Kesit ve Görünüşleri	147
Resim 108- Şuayb Şehri.....	148
Resim 109-Soğmatar.....	149
Resim 110 Göbeklitepe.....	149
Resim 111 Oniki Havari Kilisesi	150
Resim 112 Aziz Johannes Prodomos Kilisesi.....	150
Resim 113 Der Yakub Manastırı	151
Resim 114 Paul-Petrus Kilisesi	151
Resim 115 Halilurrahman Gölü	151
Resim 116 Halilurrahman Gölü	151
Resim 117 Ulu Camii.....	152
Resim 118 Hz. İbrahim'in Doğduğu Mağara ve Halil-ür Rahman Camii	153
Resim 119 Bakıklıgöl.....	154
Resim 120 Balıklıgöl	154
Resim 121 Hz. Eyyüp Peygamber Makamı	155
Resim 122 Hz. Eyyüp Peygamber Türbesi	156
Resim 123 Döşeme Camii (Kilise)	157
Resim 124 Rızvaniye Camii.....	157
Resim 125 Şuayb Şehri	158
Resim 126 Şuayb Şehri	158
Resim 127 Der Yakup Manastırı.....	159

Resim 128 Halfeti	162
Resim 129 Atatürk Barajı	162
Resim 130 Karacadağ	163
Resim 131- Şanlıurfa - 1766	170
Resim 132-Şanlıurfa – 1838	171
Resim 133-Şanlıurfa – 1838	171
Resim 134 Urfa Evi Odası	182
Resim 135 Eyvan	183
Resim 136 Avlu	184
Resim 137 Gümrük Han	193
Resim 138 Hacı Kamil Han	194
Resim 139 Meçek Han	195
Resim 140 Şaban Han	196
Resim 141 Şaban Han	196
Resim 142 Barutçu Han	197
Resim 143 Barutçu H Han	197
Resim 144 Fesadi Han	198
Resim 145 Fesadi Han	198
Resim 146 Kumlu Hayat Hanı	199
Resim 147 Fesadi Han	199
Resim 148 Mustafa Ağa Hanı	200
Resim 149 Kültür Han	201
Resim 150 Topçu Han.....	202
Resim 151 Selahaddin Eyyubi Camii	205
Resim 152 Şaban Han	205
Resim 153 Ulu Camii.....	207
Resim 154 Ulu Camii.....	207
Resim 155 Çakeri Camii	217
Resim 156 Eski Ömeriye Camii.....	217
Resim 157 Hayrullah Camii.....	218
Resim 158 Hekim Dede Camii	218
Resim 159 Yusuf Paşa Camii.....	219
Resim 160 Mevlevihane Camii.....	220
Resim 161 Şehbenderiye camii.....	221

Resim 162 Kadioğlu Camii	222
Resim 163 Su Kenerleri	224
Resim 164 Kırul Ali Saip bey Köprüsü	224
Resim 165Hızmalı köprü	225
Resim 166 Kırul Velibey Hamamı.....	225
Resim 167Serçe Hamamı.....	225
Resim 168Sultan Hamamı	226
Resim 169Şaban Hamamı	226

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1- Dini Amaçlarla Gelen Milletler.....	121
Tablo 2 Kültürel Amaçlarla Gelen Milletler.....	121
Tablo 3 Şanlıurfa İklim Verileri	130
Tablo 4 Şanlıurfa'da Sıcaklık Ve Yağış Miktarının Aylara Göre Dağılımı	130
Tablo 5 - İlçelere Göre Bucak, Köy, Mezra, Belediye, Mahaller Sayıları.....	131
Tablo 6 - 2010 Yılı Aralık Ayı Sonu İtibarı İle Nüfus Verileri	133
Tablo 7 Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	134
Tablo 8 Bölgesel Nüfus Verileri	134
Tablo 9 Şanlıurfa Kent Ve Köy Oranlarının Yıllara Göre Değişimi	135
Tablo 10 Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı	135
Tablo 11- Akçakale Gümrük Kapısından Yolcu Giriş Çıkış Sayıları	137
Tablo 12- Akçakale Gümrük Kapısından Araç Giriş Çıkış Sayıları.....	137
Tablo 13-Tarım Ürünlerinde Şanlıurfa Türkiye Karşılaştırması	138
Tablo 14- Geleneksel El Sanatlarındaki Mevcut Durum	140
Tablo 15- Şanlıurfa İli Sit Ve Tescilli Yapı Durumu.....	172
Tablo 16 Şanlıurfa'daki Kültür Varlıklarının Sayıları Ve Dağılımı	180
Tablo 17 - Şanlıurfa'da İlçeler İtibariyle Tescil Edilen Ticaret Yapıları.....	192
Tablo 18- Şanlıurfa'da Ve İlçelerde Tescilli Dini Mimarlık Örnekleri	204
Tablo 19-Şanlıurfa'da İlçeler İtibariyle Tescil Edilen Su Mimarisi Örnekleri	223
Tablo 20-Müze Sayıları	230
Tablo 21 Müzedeki Envanterli Eser Sayısı	230
Tablo 22 -Bölge'deki Müze Durumu.....	231
Tablo 23 Yıllara Göre Konaklayan Turist Sayıları	237

Tablo 24 Yıllara Göre Konaklayan Turist Sayıları	237
Tablo 25 - Şanlıurfa'daki Turizm Tesislerine Ait Yatak Kapasitesi.....	238
Tablo 26 - İl Kültür Turizm Müdürlüğü – 2010	239

KISALTMALAR

Y.Y.	:Yüzyıl
KM	: Kilometre
TUİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
M.Ö.	:Milattan Önce
HZ.	: Hazretleri
ST.	: Saint
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
KTVKK	: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
KUDEB	: Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MSÜ	: Mimar Sinan Üniversitesi
YEM	: Yapı Endüstri Merkezi
BKİ	:Bölge Kalkınma İdaresi
D.K.T.V.K.K	:Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
Ş.K.T.V.K.K	: Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu

1. GİRİŞ

İnsanoğlunun uzun zaman dilimlerinde oluşturdukları sosyal ve ekonomik özelliklerin sonucunda ortaya çıkan fiziki yapıların tümünü kültürün bir parçası olarak görebiliriz. İnsanların sosyal yaşam şekilleri, gelenek ve görenekleri ile bu sosyal yaşantının sürdürülebilmesinde gerekli olan fiziki yapılar, başlıca kültürel özellikleri oluşturur. Sosyal yaşantı içinde dini inançlar, gelenek ve görenekler ile dil ve kısmen de ekonomik özelliklerin etkisiyle sonradan benimsenen bir takım olgular önemli yer tutar. Kültürel yapı, oluşturulan konut tipinden ibadethanelere, çeşitli sosyal faaliyetlerin gerçekleştirildiği alanlara ve daha birçok yapıya kadar yansır. Farklı insan topluluklarının belirli amaçlar için bir diğerini görme, maddi ve manevi tatminlere ulaşma çabası olan turizme, mevcut değerlerin korunması katkıda bulunacaktır. Bu değerler ortaya çıkarılarak, yapılacak olan tanıtımlarla, oluşacak talep artışına yönelik altyapı faaliyetlerinin tamamlanması için koruma ve turizm alanında Dünya ve Türkiye örneklerinin iyi anlaşılması gerekmektedir.

1.1.ÇALIŞMANIN AMACI

Şanlıurfa Şehri'nin 11.000 yıl gibi uzun bir geçmişe sahip olması, şüphesiz kendine has bir kültürel yaşantının ve buna bağlı olarak da kültürel alanların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sahip olduğu zengin tarih nedeniyle, şehir ve yakın çevresinde önemli sayılabilecek miktarda tarihi eser vardır. Şehrin tarihi öneme sahip eserleri, eski dokunun hâkim olduğu tarihi Şanlıurfa surlarının çevrelemiş olduğu alan içinde yer almaktadır.Şanlıurfa'da tarihi nitelikli alanların önde geleni, sahip olduğu dini fonksiyon nedeniyle Halilürrahman ve Ayn Zeliha gölleri ile tarihi cami ve medreselerin bulunduğu, 'Dergâh' olarak bilinen Balıklıgöl ve çevresidir. Bununla birlikte şehrin, üç din tarafından kutsal sayılmasıyla kazandığı dini fonksiyon da şehrin kültür fonksiyonunun kuvvetlenmesinde çok önemli rol oynamaktadır. Şehirlerin manevi unsurlarının sahip olduğu cazibe, dini bir fonksiyonun da oluşmasına neden olur.¹ Şanlıurfa kentsel sit alanında Balıklıgöl ve çevresi dışında da pek çok dini ve anıtsal yapı bulunmasına rağmen turistler yalnızca bu bölgeyi

¹ Garnier, J. B. - Chabot, G., Urban Geography, John Wiley & Sons Inc., New York, 1971, s.168

dolaşmaktadır. Bunun başlıca sebebi Şanlıurfa'daki turizm altyapısının eksikliğine bağlı olarak turizm firmalarının gününbirlik geziler düzenlemesidir.

Şanlıurfa'da koruma çalışmaları pek yapılmadığı gibi Şanlıurfa'da yapılan çalışmalar da tek yapı ölçeğinde kalmaktadır. Kentsel ölçekte koruma çalışmaları yapılmasıyla hem diğer anıtsal yapılar algılanabilir konuma gelecek, hem de fonksiyonu değiştirilen bazı yapıların özgün hali korunacak, konaklama ve turizm altyapısı sorununa cevap verebilecek niteliğe kavuşacaktır. Böylece istihdam sorunu olan şehre yeni bir kazanç kapısı aralanmış olacaktır. Bu bağlamda Şanlıurfa şehri turizmin bir çeşidi olan 'inanç turizmi' açısından değerlendirilmesi ve bu turizme ait problemler ortaya konularak, çözüm önerileri sunulması temel amacımızdır.

1.2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Kent, sınırları içinde yaşayanlar tarafından sahiplenilen, bir kimliğe sahip olan, sosyal ve ekonomik çevredir. Kentler, coğrafi konumu, kimliğiyle beraber demografik, ekonomik ve sosyal yapısıyla birbirlerinden önemli farklılıklar göstererek, değişik özelliklere sahip olmuş ve nüfuslarının sosyal, ekonomik ve mekansal isteklerini karşılamakla yükümlüdürler.

Kentin gelişmişlik düzeyi, ulusal ve bölgesel karşılaştırmalarla ortaya çıkar, gelişmenin ölçütleri ise illerin fiziksel alt yapısı, gelir düzeyinin toplumun farklı katmanları arasında dengeli ve adaletli dağılımı, işsizliğin azalması, eğitim ve sağlık göstergelerinde iyileşmeler, demografik katılımcılık düzeyi, toplumun sosyo-kültürel gereksinimlerinin karşılanma düzeyi, toplumsal amaçlar etrafında örgütlenebilme yeteneği, doğal ve tarihi çevreye duyarlılık olarak sıralanmaktadır.

Kentsel koruma geniş bir 'ortaklar grubu' gerektiren, çok yönlü, geniş kapsamlı ve kendi içinde bütünlük içeren bir çalışmadır. Yerel, bölgesel, ulusal ve hatta global ekonomik ilişkileri, yönetsel ve siyasal yapıları, toplumsal ve kültürel özellikleri içeren bir yapıya sahiptir. Bu nedenle önemli ayrıntıları gözden kaçırmadan ama bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaya çalışılmıştır. Şanlıurfa'nın turizm potansiyelinin belirlenmesi ve bunun beraberinde getireceği alt yapı eksikliklerinin çözümü için tüm verilerini irdeleyip, tarihi çevrenin korunması ve turizm alanında, Dünya ve Türkiye örneklerini incelenerek sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

2.TARİHİ ÇEVRE KORUMA VE TURİZM

2.1.KENTSEL KORUMA KAVRAMI

Kent kavramının sözlükteki karşılığı, “Başta tecim, işleyim, yönetim ve eğitim olmak üzere çeşitli görevleri bir araya toplayan ve bu görevlerden daha egemen olanına göre yaşam biçimi ve çevresine etkileri bakımından ayrımlı büyük yerleşim özeği” ve “sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidişgeliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi” olarak iki şekilde tanımlanmaktadır.²

Koruma kavramı ise “kentlerin belli kesimlerinde yer alan çağbilimsel³ ve yapıtasarcılık⁴ değerleri yüksek yapıtlarla, anıtların ve doğa güzelliklerin - kentte bugün yaşayanlar gibi - gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve dokuncalı eylemler karşısında güvence altına alınması” anlamına gelmektedir.⁵

Kentsel koruma, Türkiye’de son zamanlarda daha geniş çevrelerin ilgisini çekmeye başladı. Tarihi konularda duyarlı birey ve sivil toplum örgütlerinin, kentin korunmasına ilişkin süreci yakından takip etmesi, belediyeler başta olmak üzere imar konusunda yetkili kurulların ve kurumların faaliyetlerini, hatalarını kamuoyu ile paylaşmaları kentsel koruma kavramını ilgi çeken ve dikkatle izlenen bir konuma getirdi. Günümüzün iletişim teknolojisinin getirdiği bu etki ile paralel olarak, toplumda kent, kentin korunması, tarih ve kültür kavramlarının adeta yeniden keşfedilmesine, ele alınmasına neden oldu. Özellikle, Anadolu’nun kendisini “eski şehir” olarak tanımlayan kentlerinin tarihi dokularının ticarete dönüştüğünü, turizmin önemli bir getiri kaynağı olduğunun farkına varmasından sonra, “kentsel korumanın”

² <http://tdkterim.gov.tr/bts/>, Türk Dil Kurumu Erişim Tarihi: 29.03.2011

³ Bu kelime “tarih” kelimesine karşılık gelmektedir.

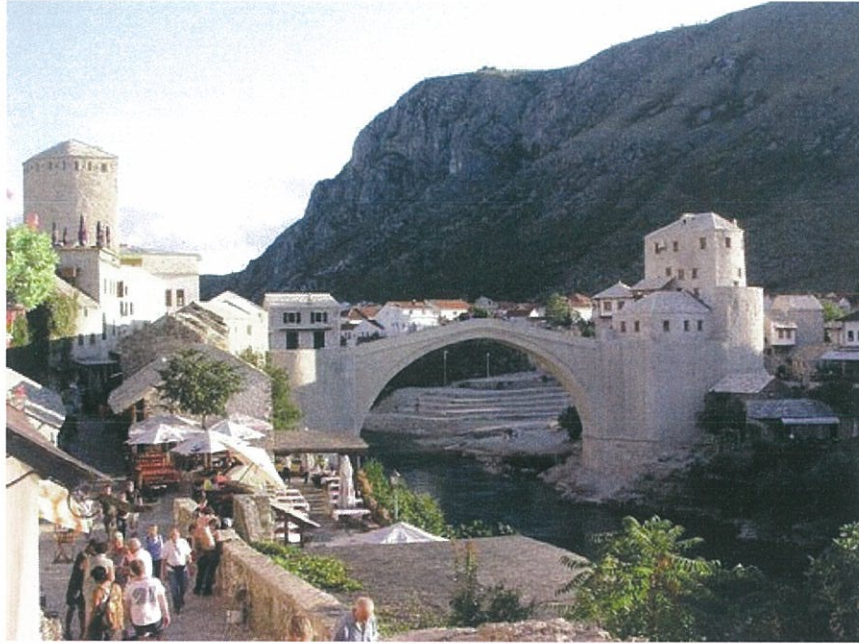
⁴ Bu kelime “mimarlık” kelimesine karşılık gelmektedir.

⁵ <http://tdkterim.gov.tr/bts/>, Türk Dil Kurumu İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 29.03.2011. Kavram olarak “Koruma” kelimesi İngilizce’de; “conservation”, “preservation”, Fransızca’da; “préservation”, “conservation”, İspanyolca’da “preservaci”, Almanca’da “konservierung”, “protektion”, İtalyanca’da “preservazione”, “conserva” kelimeleri ile karşılık bulmaktadır.

tarihten gelen kültürü; ileriye dönük gelişiminin yönünü belirlemede önemli bir yeri olduğu bilinci yaygınlaştı.⁶

2.1.1 Tarihi Çevre

Tarihi çevre, geçmiş uygarlıklardan kalan yerleşme ve kalıntılardan oluşmaktadır.⁷ Varoluşun tarihi bir süreç olduğu bireylerin ve toplumların da tarihsel varlıklar olduklarından dolayı,⁸ asırlar boyu her bireyin bıraktığı her çeşit kalıntı tarihi çevrenin oluşmasına katkı sağlayan girdilerdir. Bu kalıntıların hepsi tarihi çevrenin birikimini oluşturmaktadırlar. İnsan çeşitliliğine bağlı olarak farklı fiziksel niteliklere sahip tarihi çevrelerin ilgi uyandıran duygusal yönü, sanatsal ve teknik hassasiyetleri, felsefi altyapısı, estetik özellikleri ve farklılaşan hikâyeleri gibi her birinde gözlemlenen ortak özellikleri bulunmaktadır.⁹

Resim 1-Mostar Mostar Köprüsü, Bosna-Hersek¹⁰

⁶ Can, Cengiz, Kentsel Koruma Alanları ve Koruma Sorunları, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara, 1993, s. 307-314

⁷ Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.116

⁸ Tümer, Gürhan, Korumacılık Üzerine Birkaç Aykırı Söylem, Ege Mimarlık Dergisi, 22, 1997, s.19

⁹ Feilden, Bernard M., Conservation Of Hictorical Building, Architectural Press, Oxford, Third edition, 2003, s.2

¹⁰ <http://whc.unesco.org/en/list/946/gallery/>, unesco internet sitesi, Erişim Tarihi:01.05.2011

Fotoğraf Resim 2- Balıkgöl Kent Platosu -Şanlıurfa

Uzaya rahatlıkla gidilebilen bir dönemde tarihi dokuların yaşatılması gereksiz ve boş bir çaba olarak görebilir. Oysa korunan tarihi çevreler kentlerin toplum zekâsının bir göstergesidir. Çeşitlilikleri ve zenginlikleri ile insanların yaşamına katkı sağlamaktadır. Tarihi çevrelerin korunmasının ne gibi faydalar sağlayacağı şu şekilde sıralanabilir. ¹¹ Tarihi Çevreler;

- İçinde barındırdıkları yapıların sergiledikleri mimari üslupları, mekân tasarımları, yapım teknikleri gibi konularda bilgi verir.

Resim 3 Santa Maria Katedrali-İtalya¹²

¹¹ Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.116

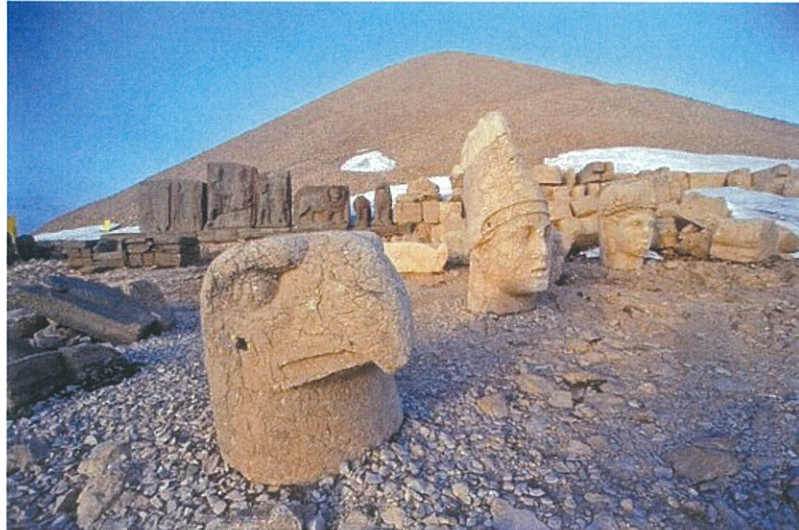
¹²http://whc.unesco.org/include/tool_image.cfm?src=/uploads/sites/gallery/original/site_0174_0012.jpg
g, Unesco İnternet Sitesi, Erişim Tarihi 01.05.2011

- Geçmiş uygarlıkların sosyal ve ekonomik yapısı, yaşam felsefesi, estetik duyarlılığı ile ilgili birçok ayrıntıya ulaşmamızı sağlar.

Resim 4 Ponte Vecchio - İtalya¹³

- Arkeolojik, tarihi, estetik önemlerinin yanında, folklorik değerleri ile birçok ülkede özgün iç düzenlemeleriyle korunan küçük müze kentler, endüstri çağından geçmişe dolaysız bir bakış olanağı sunar.
- Müzelerde zaman ve mekândan soyutlanmış olarak sergilenen parçalar yerine, bir bütün olarak göreceğimiz yaşam birikimleri daha ilgi çekici ve etkileyici bir hal aldırır.

Resim 5 Nemrut- Adıyaman¹⁴

¹³ <http://whc.unesco.org/en/list/174/gallery/>, Unesco İnternet Sitesi, Erişim Tarihi 01.05.2011

- Yaşam koşullarının, geleneklerin, yapım tekniklerinin hızla değiştiği bir dünyada, geçmişte nasıl bir mekânda yaşandığını gösteren açık hava müzeleridirler.
- Eski kent ve mahalleleri incelemek, dünü görüp bugünü anlamaya, kendimizi tanımaya, tanımlamaya yardımcı olan bir araçtır.
- Barındırdıkları mekânlarla bireyler arasındaki birlik duygusunun pekişmesine yardımcı olur ve Sosyal ilişkileri olumlu yönde etkiler. Böyle bir çevrelerde bulunmak kişiyi mutlu eder.

Resim 6 Safranbolu - Türkiye¹⁵

- İnsan ölçüsüne göre düzenlenmiş mekânlar olarak öğretici ilgi çekicidir.¹⁶ Bu katkılarıyla tarihi çevreler bir değerler bütünüdür. Doğumumuzdan ölümümüze kadarki her düşüncemiz, her davranışımız, bu değerlerden bağımsız olamaz. Çünkü soyut ve somut yapısıyla tarihi çevrelerin kimliği, özü barındırmaktadır. Tarihi çevrenin taşıdığı bu değerleri şöyle sıralayabiliriz.¹⁷

¹⁴ <http://whc.unesco.org/en/list/448/gallery/>, Unesco İnternet Sitesi, Erişim Tarihi 01.05.2011

¹⁵ <http://whc.unesco.org/en/list/614/gallery/>, Unesco İnternet Sitesi, Erişim Tarihi 01.05.2011

¹⁶ Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.116

¹⁷ Okyay, İsmet, Tarihi Çevre Bilincine Değin Bazı Hatırlatmalar ve Safranbolu Koruma ve Geliştirme İmar Planı, Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, 2. Kitap, 1982, Ankara, s.209-210

Kullanım değeri: Tarihi çevredeki yapıların mimari ve sanatsal kimliği bozulmadan, onarılarak yeni işlevler vererek kullanılabilirler. Böylece tarihi çevreye yeni bir kullanım değeri kazandırılabilir.

Resim 7 Urbino- İtalya¹⁸

Belge değeri: Yeniden işlevlendirerek yeni bir kullanım değeri üretilirken, hem yapıların ömrü de uzamış olur hem de belgesel niteliğini devam ettirmiş olur, böylece yapının içerdiği sanatsal ve simgesel öğelerle kullanıcı ilişkisi sağlanır.

Resim 8 Quedlinburg - Almanya¹⁹

¹⁸ <http://whc.unesco.org/en/list/828/gallery/>, Unesco İnternet Sitesi, Erişim Tarihi 01.05.2011

Anlatım dili değeri: Tarihi çevrenin kullanım niteliğinin yanı sıra, hiçbir ölçüte, ekonomik kıstasa uymayacak kadar çok kullanım ötesi değerleri vardır. Her yapı, her obje, malzeme kullanımındaki ustalığı, rengi, dokusu, çevre ile uyumu, oranları gibi sayılamayacak kadar çok özellikleriyle bir anlatım dili oluştururlar. Böylelikle fiziki özellikli çevre, giderek simgesel kimlikli olmaya başlar. Sürekli gelişim halinde olan bu simgesel çevre, kendine özgü dili ile birçok çağrışım yapar. Böylece geçmişteki ile günümüzdeki eş anlamlı olur. Sanat yapıtlarının özünde ve biçiminde anlatılması zor bir görkeme ve cazibeye kapılıyorsak, bu geçmiştekinin iyi özümlemesindendir. Bu nedenle tarihi dediğimiz çevrenin sürekli çağdaş bir kimliği söz konusudur.

Resim 9 İsfahan - İran²⁰

Uygarlaşmayı, gelişmeyi amaçlamış, ancak tarihi çevrelerini göz ardı eden toplumlar olamaz. Bu bağlamda tarihi çevreye sahip çıkma gereği, her zaman uluslaşma sürecinin gündeminde olacaktır.²¹

2.1.2. Tarihi Çevre Koruması

Tarihi çevreyi korumanın amacı, tarihi yerleşmelerin yok olmasının önüne geçmek ve kültür mirasını günümüz yaşamıyla biraraya getirmektir.²² Başka bir ifadeyle geçmişin imgelerini günümüzde dondurarak geleceğe bilgi vermektir. Korumanın

¹⁹ <http://whc.unesco.org/en/list/535/gallery/>, Unesco İnternet Sitesi, Erişim Tarihi 01.05.2011

²⁰ <http://whc.unesco.org/en/list/115/gallery/>, Unesco İnternet Sitesi, Erişim Tarihi 01.05.2011

²¹ Tümer, Gürhan, *Korumacılık Üzerine Birkaç Aykırı Söylem*, Ege Mimarlık Dergisi, 22, 1997, s.19

²² Ahunbay, Zeynep, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.127

hedeflerinden bir diğeri ise milli değere bağlılığı ve bu duyguların güçlülüğünün somutlaştırmasıdır.²³

Resim 10 Zeyrek- İstanbul²⁴

Resim 11 Süleymaniye-İstanbul²⁵

Tarihi çevreyi koruma olgusu yaşamın bir parçası olarak, koruma kavramının ortaya çıkmasından çok önce de hep vardı. Fakat şimdiki anlamının dışında; sadece sahip olunanın kullanım ömrünü uzatmak, ondan daha fazla faydalanabilmek anlamlarını içermekteydi. Günümüzde ise tarihi çevre, geçmişte olmayan bir kültürel ve dokunulmazlık statüsünde olduğu için korunmaktadır.²⁶ Tarihi yapılar geçmişini anımsattıkları veya evrensel ve ulusal kültürel kimliği tanımladıkları için değil, estetik boyutlarıyla insan yaşamını görsel, duygusal ve zihinsel olarak zenginleştirdikleri, daha yaratıcı bir ortam oluşturdukları inancı ile korunmaktadırlar.²⁷ Bu yaklaşım soyut bir söylem değildir, bilgisiz ve kültürsüz bir insan bile bir anıt karşısında etkilenmektedir. Anıtsalın ya da güzelin kültürel anlamda değerlendirme yetisi toplumda az sayıda insana kismet olamakla birlikte güzel olandan etkilenmek için özel bir eğitim gerekmemektedir.²⁸

²³ Gür, Şengül Öymen, *Koruma ve Çevresel Estetik Üzerine*, Yapı Dergisi, 163, 1995, s.63-64

²⁴ http://whc.unesco.org/pg.cfm?cid=31&l=en&id_site=356&gallery=1&&index=1, *Unesco İnternet Sitesi*, Erişim Tarihi 01.05.2011

²⁵ http://whc.unesco.org/pg.cfm?cid=31&l=en&id_site=356&gallery=1&&index=1, *Unesco İnternet Sitesi*, Erişim Tarihi 01.05.2011

²⁶ Üstüncök, Okan, *Tarihi Çevre Koruması mı?, Tarihi Çevre Savunması mı?* Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, 2. Kitap, Kasım 1982, Ankara, s.270-281

²⁷ Tiesdell, Steven-Oc, Taner-Healt, Tim, *Revitalizing Historic Urban Quarters*, Butterworth-heinemann, first edition, Oxford-London, 1996, s.32

²⁸ Kuban, Doğan, *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu*, Birinci Baskı, YEM Yayın, İstanbul, 2000, s.1 vd.

Kentin değişim ve gelişiminin tanımlanmasına tarihi çevrelerdeki mimari yapılar değişik boyutlarda katkıda bulunmaktadır. Yapılar taşıdıkları farklı nitelikler ve oluşturdıkları fiziksel çevreler nedeniyle, o yerleşimin yaşam öyküsünde bir yer edinmişlerdir. Kentin belli bir dönemdeki statüsünü, yaşayanlarının sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerini, bilgi, beğeni ve becerilerini, baskın üretim biçimini araştırırken ihtiyaç duyulan belleğin en önemli unsurlarını yapılar oluşturmaktadırlar. Yapıların kent hafızasında oluşumuna ve bu bellek kullanılarak yerel tarihlerin yazımına katkıları şu şekilde sıralanabilir:²⁹

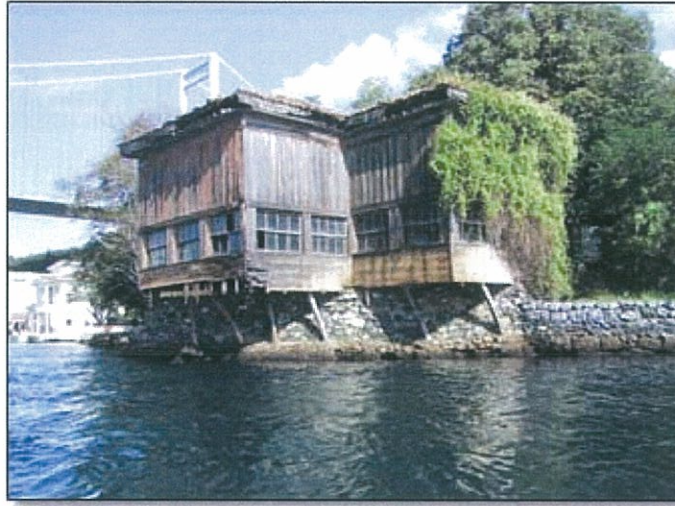
- Her ne çeşit olursa olsun, yapılar, toplumun ihtiyaçlarının bir bölümünü kapsar. Bu ihtiyaçların nitelik ve ölçeği, toplumun o döneminin yaşamını yansıtır ve bu nedenle kentin şekillenmesinde baskın rol oynar.
- Mimari yapıların, sayısı, niteliği ve programı dönemin politik ortamının bir göstergesidir. 13.yy. ın ikinci yarısında Anadolu Selçuklu Sultanlarının adlarının verildiği hiçbir yapı olmamasına karşın, bütün sosyal kültürel ve ekonomik içerikli yapıların başta vezirler olmak üzere devletin üst düzey görevlileri tarafından yaptırılmış olması, bu dönemdeki Moğol egemenliğine örnek gösterilebilir.
- Mimari yapılar, kentin, bölgenin ya da ülkenin yaşamındaki önemli olayların en nesnel belgeleri olarak görölmektedir.
- Yapıların inşa edildikleri dönemden günümüze kadar gördükleri müdahaleler yerel tarih belgesidir. Yapılar, ilk yapıldıkları dönemin tasarım anlayışı, süsleme özellikleri, malzeme ve yapım teknikleri hakkında bilgi verirler. Sonraki dönemlerde ise, yine o yapıya farklı işlevler yüklemiş, bu amaçla yapıda çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerin özgün tasarımı bozduğu düşünölebilir, fakat bu değişikliklerin yapıldığı döneme ışık tutmaktadır. 12. yy. dan itibaren Anadolu'ya hakim olan yeni kültürün, birçok kilise ve şapeli, özgün tasarımına bozmadan camiye çevirmesi, Cumhuriyet döneminde, medrese, sıbyan mektebi vb. özgün işlevini yitirmiş yapıların çağdaş işlevlerle donatılması ve bu süreçte teknik ve malzemenin

²⁹ Madran, Emre, Kent Belleğinin Oluşumunda Mimarlık Yapıtları, Mimarlık Dergisi, 298, 2001, s.47-49

kullanılması bunu en iyi şekilde ifade eder. Bu değişmeler, yapının içinde yer aldığı yerleşimin sosyal ve kültürel değişimini aktarmaktadır.

- Bir yapının geçirdiğı dönem müdahaleleri bazı durumlarda, o yapının özgün tasarımı ve biçimlenmesinin bilinmesi kadar önemli olabilir. Bu değişiklikler, yapıda değişik dönemlerin mimari anlayışlarını, beğenilerini, becerilerini, ve kullanıcıların yaşam biçimlerini yansıtır.

Kentte bulunan yapıların, kent yaşamının her evresini hakkında yeterli bilgi vermesi için, zaman içinde kesintisiz olarak bütün dönemleri yaşamış ve her dönemi ifade eden örnekler barındırması gereklidir. Fakat ülkemizde özellikle günlük yaşamın ve hane halkının niteliklerinin belirlenmesindeki en önemli unsur olan sivil mimarlık eserleri incelendiğinde önemli bir noksanlık tespit edilmektedir. 17. yy. dan daha önceki dönemlerden kalan hiçbir yapı bulunmamaktadır. Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı, halen bilinen en eski örnektir.

Resim 12 Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı³⁰

▪ Simge Yapılar:

Simge kavramı, “Duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne veya işaret” şeklinde tanımlanmaktadır.³¹ Bir başka tanımı ise “soyut anlamda başka bir şeyin yerini tutan başka bir şey” şeklindedir.³² Simge yapılar, yerleşim alanının

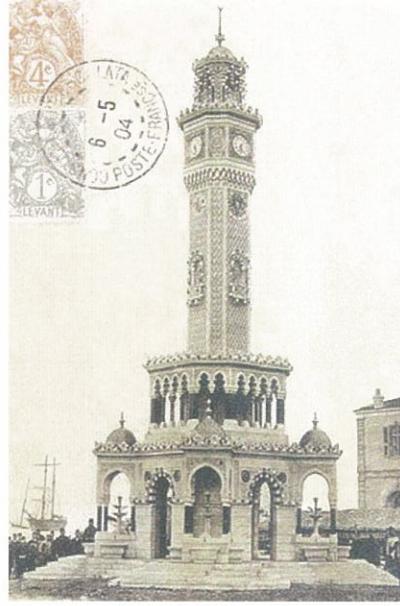
³⁰ http://www.yapi.com.tr/Haberler/304-yil-daha-yasasin_5000.html , Yapı İnternet Sitesi, Erişim Tarihi 18.04.2011

³¹ <http://tdkterim.gov.tr/bts/>, Türk Dil Kurumu İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 18.04.2011

³² Karaman, Aykut, Kentsel Tasarımda Çevresel Bütünlük ve Süreklilik, 2, Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, 1992, s.63

tanımlanmasında, referans oluşturulmasında ve bireylerin sonradan o yerleşim yerini hatırlamalarına diğer öğelerden daha ağırlıklı olarak yer almaktadırlar.

İzmir saat kulesinin kentte yer alan bazı etkinlikler için çıkartılan pul serilerinin tümünde yer alacak kadar Önem taşımaktadır.

Resim 13 Saat Kulesi – İzmir ³³

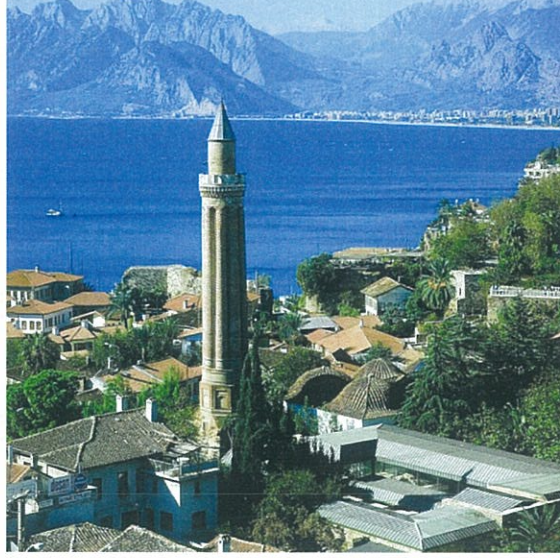
Edirne Selimiye Caminin Edirne'yi uluslararası alana taşıması ve değişik açıdan görüşlerine önem verildiği için kent planlamasını etkilemesi, Mimar Sinan'ın ustalık eseri olması nedeniyle mimarlık mesleğinin bir belgesidir

Resim 14 Selimiye Camii – Edirne ³⁴

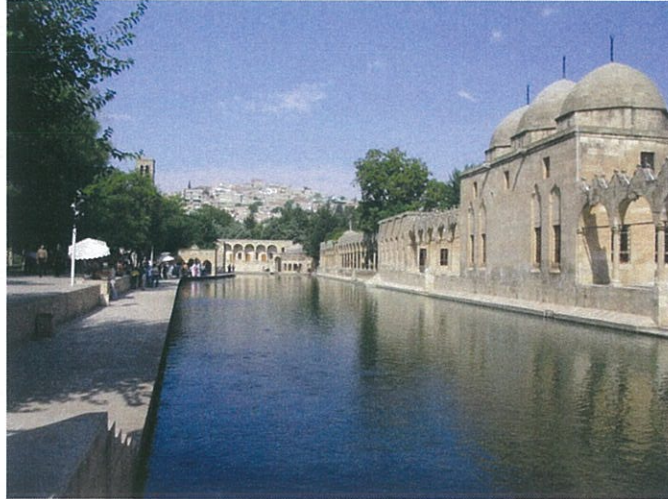
³³ <http://www.bilgipedia.com/genel/izmir-saat-kulesi-tarihcesi-resimleri.html>, Bilgipedia internet sitesi, Erişim Tarihi: 18.04.2011

Antalya Yivli Minarenin kentle ilgili birçok kart postalam, hediyelik eşyanın temel ögesi olmasının yanı sıra kent için önemli bir referans noktasıdır.

Resim 15 Yivli Minare - Antalya³⁵

Şanlıurfa - Balıklıgöl, Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı rivayet edilen yer olması ile dikkatleri toplamış ve kentin yerli ve yabancı tüm insanların zihninde yer almasını sağlayan önemli bir odak noktası olması gibi, sayabileceğimiz pek çok simge yapının kentler için önemi kabul edilmektedir.

Resim 16 – Balıklıgöl - Şanlıurfa³⁶

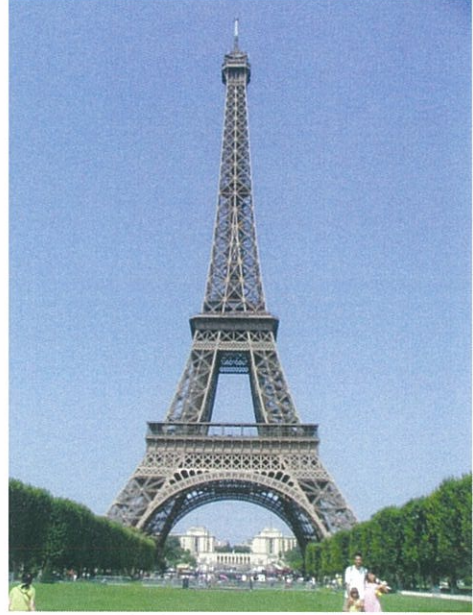
³⁴ <http://www.edirnekulturturizm.gov.tr/belge/1-58058/eski2yeni.html>, Edirne Kültür ve Turizm Müdürlüğü İnternet sitesi, Erişim tarihi:18.04.2011

³⁵ <http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/belge/1-63246/yivli-minare.html>, Antalya Kültür ve Turizm Müdürlüğü İnternet Sitesi, Erişim tarihi:18.04.2011

Dünyada ise, Newyork-Özgürlük Anıtı, Paris-Eyfel Kulesi, Atina-Parthenon, bu kentlerin yaşamlarındaki önemli olayları hatırlatmanın dışında, kenti tanımlayan öğeler olma özelliğini de taşımaktadırlar.

Resim 17 Özgürlük Anıtı – Newyork³⁷

Resim 18 Eyfel Kulesi-Paris³⁸

Resim 19 Parthenon-Atina³⁹

³⁶ [http://www.sanliurfa.gov.tr/ortak_icerik/sanliurfa/galeri/1%20\(60\).jpg](http://www.sanliurfa.gov.tr/ortak_icerik/sanliurfa/galeri/1%20(60).jpg), Sanliurfa Valiliği İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 18.04.2011

³⁷ <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f3/Statue-de-la-liberte-new-york.jpg> , Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 18.04.2011

³⁸ <http://www.turkbilgin.com/wp-content/uploads/2011/03/eyfel-kulesi1.jpg>, Türkbilgin İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 18.04.2011

▪ Anı Yapılar

Kentle ilgili bir olayın anısına yapılan yapılar olduklarından belge değeri bulunmaktadır. Bu yapılarda bulunan yazıt, süsleme vb. öğeler kent tarihine doğrudan ulaşmamızı sağlarlar. İstanbul Sultanahmet Meydanındaki Alman Çeşmesi Alman Kayserisinin Osmanlı topraklarını ziyareti arasına yapılmıştır.

Resim 20 Alman Çeşmesi-İstanbul ⁴⁰

Resim 21 Bağdat Köşkü- İstanbul ⁴¹

Topkapı Sarayının en önemli yapılan arasında yer alan Bağdat Köşkü, IV. Murat'ın Bağdat seferi nedeniyle yaptırılmıştır. Anadolu'nun birçok yerinde, Cumhuriyetin 10. 15. 50. ve 75. yılları anılarına yapılmış anı yapı örnekleri bulunmaktadır.

³⁹ <http://www.cityvisitguide.com/europe/athens.htm> , Cityvisitguide İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 18.04.2011

⁴⁰ <http://www.ibb.gov.tr/sites/aydinlatmaenerji/Pages/Haber.aspx?hid=3>, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 18.04.2011

⁴¹ http://www.yapi.com.tr/Haberler/bagdat-koskunun-370-yilinda-muhtesem-donusu_66436.html, Yapı İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 18.04.2011

▪ Tanık Yapılar

Kentin yaşamında yer alan önemli olaylara tanıklık eden yapılardır. Bu yapılar kent belleğinde o olaydan önce önemli bir yeri olmamıştır. Fakat tarihin bir döneminde üstlendikleri rol ile tanınmış ve kent hafızasına yer almıştır. Örneğin İzmir Hükümet Konağı, İzmir'in 9 Eylül 1922'deki kurtuluşunda, Türk bayrağı çekilerek kurtuluşun sembolü olan bir yapı değeri taşımaktadır.

Resim 22 Hükümet Konağı- İzmir⁴²

Şanlıurfa'daki Mahmut Nedim Konağı Kurtuluş Savaşı sırasında Urfa'nın Fransız işgaline uğraması ile alıkonan bir yapı olup, savaş sırasında duvarlarında oluşan top ve mermi izleri savaş dönemdeki mücadeleleri yansıtmaları ile kent belleğinde yer tutan bir yapıdır.⁴³

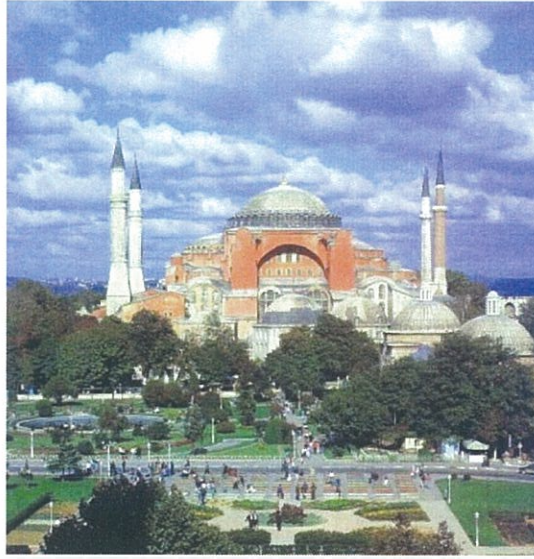
Resim 23 Mahmut Nedim Konağı-Şanlıurfa⁴⁴

⁴² <http://www.izmirde.biz/?Bid=301526>, İzmirde İnternet Sitesi, Erişim Tarihi.18.04.2011

⁴³ Akalın, Müslüm, Milli Mücadele'de Urfa, Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları, Tarih:1, Şanlıurfa, 2007, s. 134-135

⁴⁴ http://www.urfakultur.gov.tr/proje_detay.php?id=131, Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 18.04.2011

Ayasofya, İstanbul kent belleğinin en önemli yapısıdır diyebiliriz. Yaklaşık 900 yıl Doğu Roma imparatorluğunun başkentinin en önemli yapısı olarak birçok politik, sosyal ve dini olaylara tanık olmuş, yaklaşık 500 yıl, Osmanlı İmparatorluğu döneminde yine ibadet yapısı olarak kullanılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde ise, müze olarak yer almıştır. Bu özellikleriyle Ayasofya, 1500 yıllık tarihinde, onu oluşturan ya da uyarlayan kültürlerin tanığı olmuş, o kültürlerin tercih ve anlayışlarını yansıtmıştır.

Resim 24 Ayasofya Müzesi- İstanbul ⁴⁵

▪ Dönem Yapıları (Belge Yapılar)

Yapıldıkları dönemin en çok benimsenen, bu nedenle de yaygın kullanılan mimari öğelerini içerdikleri için sağlam ve güvenilir tanıklardır. Bu öğeler farklı şekillerde olabilir.⁴⁶

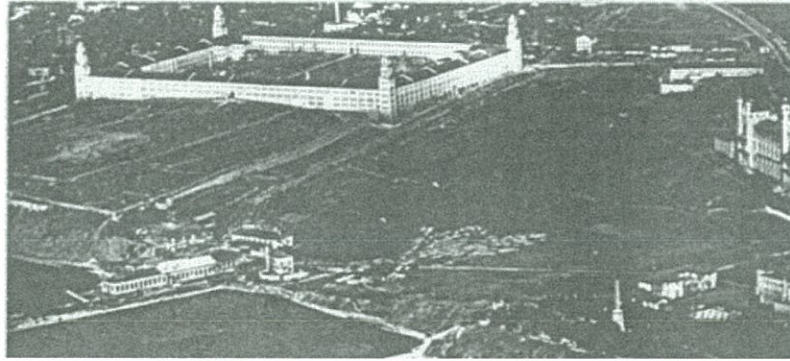
1. Yapının genel tasarımına hâkim anlayış olup, yaşam biçiminin tanımlanması bakımından önemlidir. 19. yüzyılda Osmanlı ordusunun yeniden düzenlenmesi sırasında özellikle İstanbul'da yapılan büyük ölçekteki kışla yapıları (Selimiye, Taksim, Rami v.b) askeri alanda yapılan çok önemli bir değişikliğin göstergesidir.

⁴⁵ http://www.ayasofia.info/ayasofia_resimleri/Ayasofya_Resimleri_09.jpg , Ayasofia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 18.04.2011

⁴⁶ Madran, Emre, Kent Belleğinin Oluşumunda Mimarlık Yapıtları, Mimarlık Dergisi, 298, 2001, s. 48

Resim 25 Taksim Topçu Kışlası (1936-1940)⁴⁷

Resim 26 Selimiye Kışlası 20.Yüzyıl Başları⁴⁸

Resim 27 Rami Kışlası⁴⁹

⁴⁷ Çiftçi, Aynur-Seçkin, Nadide, 19. Yüzyılda İstanbul'da İnşa Edilen Askeri Yapıların Koruma Sorunları, Megaron, YTÜ Mim. Fak. e-dergisi, 2005, Cilt :1, Sayı:1, S.54

⁴⁸ Çiftçi, Aynur-Seçkin, Nadide, 19. Yüzyılda İstanbul'da İnşa Edilen Askeri Yapıların Koruma Sorunları, Megaron, YTÜ Mim. Fak. e-dergisi, 2005, Cilt: 1, Sayı:1, S.60

Yöredeki hâkim üretim tarzının öğrenilmesinde de yapılardaki çeşitli unsurlar yardımcı olurlar. Örneğin 19. yüzyıl Bursa konutlarında ev ipekçiliği ile ilgili elemanlar bulunmaktadır. Alaçatı, Ayvalık, Foça ve Çeşme gibi Ege kasabalarının geleneksel konutlarında, zemin kat mekânlarının konuttan neredeyse tamamen ayrı kullanılan depo veya ticarethane olarak kullanılması, 18-19. yüzyılda yöredeki ticari faaliyetlerin içeriği ve boyutunu göstermesine yardımcı olmaktadır. Doğu Karadeniz kıyılarındaki depo yapısı olan "serander", üretimin günlük yaşamla ilişkisini oluşturarak belge yapı niteliği taşımaktadır.

Resim 28- Serander⁵⁰

2. Malzeme kullanımı ve yapım teknikleri de önemli belgeler arasındadır. Bu bilgiler bize toplumun ulaştığı teknik seviyenin belgesi olmakla birlikte, iş ile ilgilenen esnafın özelliklerini, sayısal ve teknik kökenini, kullanılan malzemelerin üretim ve satış şekli gibi konularda önemli kaynak olmaktadır.

Resim 29 Bakırcılık

Resim 30 Taşçılık

⁴⁹ Çiftçi, Aynur-Seçkin, Nadide, 19. Yüzyılda İstanbul'da İnşa Edilen Askeri Yapıların Koruma Sorunları, Megaron, YTÜ Mim. Fak e-dergisi, 2005, Cilt: 1, Sayı:1, s.57

⁵⁰ http://www.serander.net/photos/wallpaper_serander3.jpg, Serander İnternet Sitesi, Erişim Tarihi:01.05.2011

Resim 31 Ahşap Oymacılığı

Resim 32 Keçecilik

Şanhurfa'da devam eden El Sanatlarından Bazıları⁵¹

- Yapıdaki süsleme elemanları da önemli bir unsurdur. Bunlar toplumun o dönemdeki beğenisinin, hâkim sanat anlayışının ve hatta uluslararası ilişkilerle oluşan sanat etkileşiminin en somut kaynağıdır. Örneğin Bursa Ulu Camisinin (yapılışı 14. yy. ın başıdır.) günümüzdeki iç süslemeleri, 19. yy. da Osmanlı Baroğu olarak bilinen neredeyse tümüyle yabancı ülkelerin süslemelerinden etkilenmiş bir anlayışla yapılmıştır. Kuzey portalı ise, karşılaştırmalı çalışmaya ve dönem önceliklerinin etüdüne dayalı bir "Cumhuriyet" yorumudur. Bu durum, yapının değişik dönemlerinin beğeni ve becerilerinin yansıtan bir belge olmasını sağlamıştır.
- Mimari elemanların varlığı / yokluğu da önemli göstergeler arasındadır. Örneğin konutlarda özgün soba deliğinin bulunması, ısınma sistemi için çok önemli bir gösterge olup bizlere teknik altyapı hakkında önemli bilgi vermektedir.

Tarihi çevre korumanın içerdiği; millî kimlik, evrensel statü, estetik değerler, hayal gücü, yaşanan anı anlama, gelecek için pratikler, zihinsel kapasiteyi arttırma, kent belleğine katkı gibi bir çok duygusal yönünü bulunmaktadır. Bunun yanı sıra ekonomik boyutu da önemlidir. Sahip olduğumuz tarihi çevrelerin tüm elementleri manevi özelliklerinin yanı sıra maddi bir birikimi de oluşturmaktadırlar. Kötü kullanımları veya yok edilmeleri ekonomik yönden zarar oluştururken, iyi kullanımları ise ekonomik katkılar sunmaktadır. Tarihi çevreleri oluşturan konutlar,

⁵¹ http://www.urfakultur.gov.tr/galeri_detay.php?id=11, Şanhurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 01.05.2011

ticaret, eğitim ve dini yapılar gibi birçok yapıdan oluştuğu düşünülürse, tüm bu değerlerin iyi kullanılması ve yeniye daha az ihtiyaç duyulması anlamına gelmektedir. Mevcudu korumak, güncel ihtiyaçlara göre dönüştürmek, yeniden yapmaktan çok daha önemlidir.⁵²

Tarihi çevre korumanın ekonomik ve duygusal yönleriyle gerekliliği zorunlu bir hal aldığı açıktır. Toplumun bütün kesimlerinin bilinçli katılımı, ülkemiz göz önüne alındığında pek mümkün değildir. Tarihi çevre koruma isteği toplumun benimsemediği bir olgu olmaya devam etmektedir. Bunun ekonomik, sosyolojik ve yasal olmak üzere farklı boyutlardan düşünebiliriz. Fakat temel sorun, koruma kültürüdür. Toplumumuzda iyi özümsememiş bir kültür yorumuyla gerçekleştirilen günümüzdeki koruma uygulamaları ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunlar, içi başka dışı başka plastik çevrelerin oluşturulmasına kadar ulaşmış, toplumumuzu "iz silmek" tehlikesi karşı karşıya bırakmaktadır.⁵³

Yeterli teknik alt yapımız olmadığından, halka koruma kavramını benimsetmek için sloganik bir yol seçilmektedir. Halkın gelenekçi yapısından faydalanarak "ata yadigârını korumak", "ecdadın bıraktığına sahip çıkmak" duygusal söylemlerle tarihi çevre koruma kavramı yaygın hale getirilmeye çalışılmış olsa bile, bu çaba da yarar sağlamamaktadır. Çünkü teknolojik imkânları eski çevresinde bulamayan insanlar, korumadan uzaklaşacaktır. Bunlar tümü sanayi toplumunun yarattıklarının yeni ve doğru, tarihten gelen eski ve yanlış kabulünden kaynaklanmaktadır. Oysa herkesin açıkça gördüğü gibi, günümüz koşullarda inşa edilen bir apartman, eski bir evden daha sağlıklı ve daha güzel değildir. Yeşil alanları kişi başına bir metreye inmiş bir kent, bahçeli evlerden oluşan eski kentten daha sağlıklı olduğu da söylenemez. Fiziki çevrenin eskimesi, konfor yetersizliği ve bakım zorluğu gibi sıkıntılar, birkaç yıl içinde yeni yapılan yerleşimler için de ortaya çıkmaktadır. Bu sorunun özünde modası geçmiş, sözde modern bir çevre imgesinden kaynaklanmaktadır. Her yapı yaşatılabilir. Bakımsızlık ise, kültürel hafızanın zayıflığından kaynaklanmaktadır. Günümüz kentlerindeki göze hoş görünmeyen durumlar, içselleştirilmemiş, 'ithal yeniyle', 'bilinçlendirilmemiş eskinin' yan yana bulunmasından

⁵² Konuk, Güzin, Zaman ve Mekânın Bir Sentezi Olarak Kentsel Tasarım, 2, Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, 1992, s.73-79

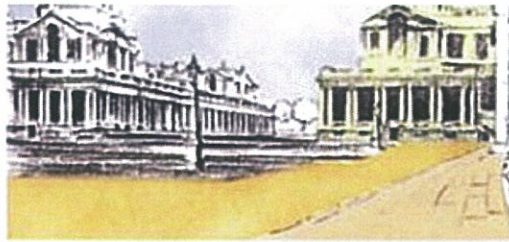
⁵³ Bektaş, Cengiz, Koruma Koruma, Ege Mimarlık Dergisi, 22, 1997, s. 27-28

kaynaklanmaktadır.⁵⁴ Koruma kavramının Türkiye'de, yada batılı olmayan ülkelerde neden, Batıdaki sonuçlara ulaşmadığını anlamak için; Batıdaki emsallere göre düzenlenen koruma biçimlerinin ve restorasyon örgütlenmelerinin, tarihi çevre oluşumunda batı kültürünün hangi özelliklerinden etkilendiğini bilmek gerekir. Batılı koruma yaklaşımının arkasındaki olgular şöyle sıralayabiliriz;⁵⁵

1. Avrupa kenti ve kentlilik bilinci: Kent planlama fikri Avrupa'da, Helenistik kent planlarından, Roma kentlerine; oradan Rönesansa, Barok dönemine ve sanayi devri kent düşüncesine kadar devam etmektedir. Kentlilik bilinci, pazar kentlerinde aristokrasiye karşı örgütlenen kentlinin oluşumuna ve burjuvazinin tarihine uzanır. Bunun sonucunda, köklü ve yerleşmiş kent planlama ve kentlilik bilinci ile doğuya göre farklı bir durumdadır.

Şekil 1 Piazza del Popolo, İtalya⁵⁶

Şekil 2 Piazza del Popolo, İtalya⁵⁷

⁵⁴ Kuban, Doğan, *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu*, Birinci Baskı, YEM Yayın, İstanbul, 2000, s.1 vd.

⁵⁵ Erder, Cevat, *Tarihi Çevre Bilinci*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007, s.205-208

⁵⁶ <http://www.urbanfile.it/index.asp?ID=3&SID=484>, *Urbanfile internet sitesi*, Erişim Tarihi: 02.05.2011

2. Aristokrasi, feodalite ve burjuvazinin varlıkları üzerine kurulan Avrupa tarihi, İslam'da, toprağa dayalı bir aristokrasi ve feodalite, halkın üstünde bir burjuvazi olmadığından, kültürel anlamda onların yerini tutacak başka bir kurumlaşma da yoktur.
3. Tabulaştırılmış olan antik dünya üzerine kurulu Rönesansın, batı kentlerinde yarattığı fiziksel ortam, İslam dünyası ve Türkiye'de yoktur.
4. Avrupa kültürü 18. yy. da sanat tarihi disiplini ve arkeoloji yaratmıştır. Bu da Avrupa dışındaki kültürlerde yoktur. Sözlü ve yazılı sanatlardan farklı olarak görsel sanatlarda, resim, heykel ile Avrupa tarihi, paralel olarak yazılmıştır. Bu süreç yazlı ve sözlü tarihten daha yoğun bir tarih bilinci oluşturmuştur. Avrupa mimarisi, sadece soyut bir simgesellikten öte, toplumun görsel belleğini zenginleştiren resim ve heykellerle de bütünleşmiştir. Dolayısıyla, sürdürülmek istenen düşünce yapısı resim ve heykelleriyle toplumlarla yaşamaktadırlar. Böyle bir kültürel ortamda tarih yaşanıp, yazılı destan haline dönüşmemiş, güçlü bir koruma isteği ile geliştirilen güçlü uygulamalar vardır.
5. Restorasyon kuramının olduğu dönemlerde gelişen iki sanat ve tarih akımı da bu bağlamda büyük önem taşımaktadır. Bunlardan biri Romantik akım (Romanticism) diğeri Tarihselcilik (Historicism) akımlarıdır. Her ikisi de Avrupa kültüründe geçmişe bakmayı ve geçmişten faydalanmayı ifade etmiş ve milliyetçiliğin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bu süreçte Avrupa dışındaki toplumların bulunmamasından dolayı tarihe bilinçli bir geri dönüş ya da Batıda anlaşılan gibi bir milliyetçilik 19. yy. da başka bir toplumda söz konusu olmamıştır.

Yukarıda sıralanan olgular, tarihi çevre ve tarihi anıt koruma kavramlarına temel oluşturan ve korumaya yönlendiren şartları oluşturmaktadır. Müze kavramı, saraylarında resim, heykel ve diğer eşyaların koleksiyonlarını yapan aristokratlardan dolayı ortaya çıkmışsa, tarihi koruma fikri de, tarih bilinci, kentli bilinci olmadan ortaya çıkması düşünülemezdi.

Tarihi Arap ya da Türk Kenti, hiçbir boyutu ile Avrupa Kentine benzememektedir. Ahşap bir sarayla, Louvre arasındaki nasıl bir ilişki varsa, bilimsel analiz yöntemleri

⁵⁷ Cohen, Nahoum, Urban Planning Conservation and Preservation, McGraw-Hill, USA,2001, s.36

ortak olmak koşuluyla, Batılı yaklaşımla, Türkiye'de yada İran'daki yaklaşım arasında o kadar fark olabilir.

Günümüzde Batıda korunan kentlerle Türkiye'de korumasında zorluk çektiğimiz kentler arasında büyük farklar vardır. Batı kentleri sanayileşme aşamasında büyük değişikliklere uğramışlar ve bazıları neredeyse yeniden inşa edilmişlerdir. Dolayısıyla, bugün korunmalarını ilgiyle izlediğimiz birçok Batı kentinin büyük kısmı 19. yy. dan kalmıştır. Ortaçağa uzanan yapıları barındıran kentlerin sayısı da azımsanmayacak kadar çok olmasına rağmen, Paris, Londra, Amsterdam, sanayi ve emperyalizm dönemi kentleri arasındadır. Batılı zaten endüstri çağı yapılarını korumaktadır. Türk kentlerinde sanayi öncesi dokusu ve yapıları korunmaya çalışılmaktadır. Eski Paris'i yıkarak yapılan Haussmann'ın yapıları bugünkü trafiği de taşıyor olmasına rağmen, Eski İstanbul sokakları, yalnızca yayalara hizmet edebilmektedir. Bugün İstanbul'da 19.yy. da Batılı fikri altyapıya göre meydana gelen mahalleleri⁵⁸, bir Beyoğlu'nu, ya da Feneri korumak, Zeyrek'i korumaktan çok daha kolay olmaktadır.⁵⁹ Tüm bunlardan anlaşılabacağı gibi, koruma, ülkemizde gönüllü ve küçük bir grubun üstlendiği bir iş olarak devam etmektedir. Toplumun tümü korumanın gerekliliğine yeterince inanmadığı ve yeterince istekli olmadığı için, koruma uygulamaları, yavaş bir gelişim sergilemektedir.⁶⁰ İstenilen düzeye ulaşamayan koruma çalışmalarında, uygulamadaki aksaklıklar caydırıcı olmamalı aksine tarihi çevre koruması ulusal bir dilin oluşturulması gibi kültürel bir görev olarak değerlendirilip,⁶¹ bu çalışmalara olanca özveriyle devam edilmelidir.

2.1.3. Tarihi Çevre Korumanın Gelişimi

İnsanların yerleşik hayata geçtikleri dönemlerden farklı sebeplerden dolayı olsada koruma kaygısının varlığını bilinmektedir.⁶² Koruma, ilk başta sahip olunanın ömrünü uzatarak ondan daha çok yararlanmak anlamındaki ekonomik bir davranıştır. Daha sonraki dönemlerde dini ve politik düşüncelerin yönlendirdiği simgesel bir

⁵⁸ Kuban, Doğan, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Birinci Baskı, YEM Yayın, İstanbul, 2000, s.1 vd.

⁵⁹ Eyüpçiller, Kemal Kutgün, 19. Yüzyıl Osmanlı Kentinde Etnik Yapı ve Fiziksel Çevre, Mimarlık Dergisi, 287, 1999, s. 49-54

⁶⁰ Cebeci, Numan, Antika Eski ve Çöp Işığında: Koruma Niçin Yapılır-Yapılamaz Nasıl Yapılır-Yapılamaz, Ege Mimarlık Dergisi, 22, 1997, s. 32-33

⁶¹ Kuban, Doğan, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Birinci Baskı, YEM Yayın, İstanbul, 2000, s.1 vd.

⁶² Erder, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007, s.1-2

tavır halini almıştır.⁶³ Günümüzde anlatılan manada koruma kavramının toplum kültüründe önem kazanması çok eskilere dayanmaktadır. Günümüze kadar gelen birçok antik yapının, bir Panteon'un, bir Ayasofya'nın, bir Kubbet-üs-Sahra'nın, bir İse Tapınağı'nın, sayısız Ortaçağ dönemi yapısının ve sonraki dönem yapılarının insanoğlunun koruma gayretiyle günümüze geldiği söylenebilir. Fakat bu çaba bahsedildiği gibi simgesel ve dini davranışların yönlendirdiği günümüzdeki koruma çabalarından çok uzaktır. Tarihi ve evreni anlama çabalarıyla evrensel boyut kazanan bugünkü koruma örneklerinin, her ülkede bu işle ilgilenen ve topluma oranla sayıları oldukça az bir kesimin çabalarıyla oluştuğu görülmektedir. Bilinçli koruma uygulamalarının gerçekleşmesini sağlayan bu aydın kesim, her ülkedeki kültür ortamının yoğunluğuna bağlı bir parametrelerle artıp azalmaktadır.⁶⁴

Koruma kavramının Batı kökenli bir kavram olduğunu bilip, kendi şartlarında ortaya koydukları yöntemlerle, kendilerini takip eden diğer ülkelerden farklı olduklarını bilmek gerekir. Koruma metodolojisi evrensel olarak kabul edilmesine rağmen, koruma politikaları her ülkenin, her kentin kendi ihtiyaçlarının, kaynak ve olanaklarının farklı olması sebebiyle evrensel olmaz.⁶⁵ Bu bakımdan, tarihi çevre korumadaki başarı veya başarısızlıklarda "şartlara uygun yöntem" üretmedeki başarı ya da başarısızlıklar dikkate alınmalıdır. Koruma kavramını veya tarihi çevre koruma fikrinin gelişimini incelenirken, Batı'dan başlamanın doğru olacağı düşünülmektedir. Çünkü Türk toplumunu etkileyen, yönlendiren korumanın kavramının kökeni buraya dayanmaktadır. Batı ülkeleri açısından da esas odak noktasına gidildiğinde, tüm Avrupa ülkelerinin bilinçli çabaları görülmekle birlikte, uluslararası anıt ve yerleşmelerle ilgili koruma yaklaşımlarına yön veren belli başlı ülkelerin varlığını bilinmektedir. İtalya, Fransa, İngiltere, Almanya, İspanya, Finlandiya, Polonya, İsveç, Hollanda bu konuda öncü ülkeler arasında yer almaktadırlar.⁶⁶ Türkiye'deki kuramsal ve uygulamaya yönelik çalışmalarda, bu ülkeler içinden bazıları çeşitli benzerliklerden dolayı daha da öne çıkmaktadır. Batı içinde de daha ön planda çıkan

⁶³ Çeçener, Besim, Taşınmaz Eski Eser Koruma Olayı Kararlan Organları Koruma Politikası ve Ülkemiz, Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, 2. Kitap, Ankara, 1982, s.251-270

⁶⁴ Kuban, Doğan, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Birinci Baskı, YEM Yayın, İstanbul, 2000, s.1 vd.

⁶⁵ Aksoylu, Sevin, Eski Kent Dokularında Koruma İmar Planlarının Doku Karakterine Olumsuz Etkileri, Arradamento Mimarlık, 11, 2000, 117-121

⁶⁶ Çeçener, Besim, Taşınmaz Eski Eser Koruma Olayı Kararlan Organları Koruma Politikası ve Ülkemiz, Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, 2. Kitap, Ankara, 1982, s.251-270

bu ülkeler Türkiye'yi de etkilemişlerdir. Türkiye'deki tarihi yapıların yoğunluğu ve bu yapıların yarattığı ortamla ilişkili olarak, benzer nicelikler barındıran İtalya, özellikle Roma olmak üzere, karşılaştırma bakımında önemli yer tutmuştur. Türkiye'deki merkeze dönük sistemi ile benzerlik gösteren ve son yüzyıl'da genel uygulamalarda hayli etken olması bakımından Fransa'daki oluşum ve deneyler de bu ülkenin ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Vakıflar düzenindeki tarihi gelişimin yanında, son zamanlarda ülkemizde sayıları artan, doğrudan veya yan ilişkilerle tarihi yapılar ve yerleşmeler hakkındaki kararlarda etkili olamaya başlayan özel kuruluş ve derneklerin çalışmalarına yol gösterici olması amacıyla da İngiltere'deki durumu incelemek yararlı olacaktır. Batı kökenli koruma kavramının Batı'daki gelişimini, başlangıç olarak Ortaçağ'a giriş dönemi alınarak ve günümüze kadar her yüzyıldaki, çalışmaların analizi yapılmaya çalışılacaktır. Başlangıç tarihinin Ortaçağ'a giriş olarak belirlenmesinin amacı ise her ne kadar Batı'nın sanayi devri kentlerini korumaya çalışıyor olduğu bilinse de, ağırlıklı olarak Roma'da, azımsanmayacak derecede Fransa ve İngiltere'deki antik dönem yapılarının sayı ve nitelikleri önemli derecede yer almaktadır. Dolayısıyla Ortaçağın getirdiği yeni yönetim biçimi ve yeni dinin toplum yaşamıyla, kentlerdeki koruma kavramının doğmasını sağlamıştır.⁶⁷ Aynı sınıflandırmayı Ülkemiz için de yapıp, Türkiye'deki koruma tarihi çıkarıldıktan sonra, farklılıklar açıkça ortaya çıkacak ve daha sağlıklı bir kıyaslama yapılabilecektir.

2.1.3.1. İtalya

Beşinci yüzyılda, ortaçağ'a Roma İmparatorluğunun çöküşü ile girilmiş, yıkım ve karmaşanın olduğu, bu yıkımlarla tahrip olan roma anıtlarında onarımın yapılmadığı devirdir.

Altıncı yüzyılda, koruma uygulaması olarak kabul edebileceğimiz küçük onarımlar görülmüştür. Dinin ve din adamlarının artan etkisiyle eski tapınaklar kiliseye çevrilmeye başlanmıştır.

Yedinci yüzyılda, Papaların etkinliğinin giderek artmasıyla, eski tapınakların kiliseye çevrilmesi de artmıştır. MÖ. 27 yılında Pantheon'un kiliseye çevrilmesi bu dönemde gerçekleşmiştir.

⁶⁷ Erder, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007, s.6-60

Sekizinci yüzyılda, Hristiyanlığın gelişmesiyle, işlevlendirilen eski tapınakların bu süreçte bilinçli tahrip edildiği bilinmektedir.

Dokuzuncu yüzyılda, karışıklığın azaldığı ve Roma İmparatorluğunun (Batı Roma) Hristiyanlık dini esaslarına uygun olarak Batıda gelişen politik hükümlerini yeniden kazanması, güvenliğin ön planda olduğu bu yıllarda, onarımı yapılan anıtlar surlarla sınırlı kalmakta, bu onarımlar esnasında Roma anıtlarının taşları sökülerek surların eksik kısımlarında kullanılmıştır.⁶⁸

Onuncu Yüzyılda devam eden koruma çabaları surların onarım ve yeniden yapımı ile devam etmiştir.

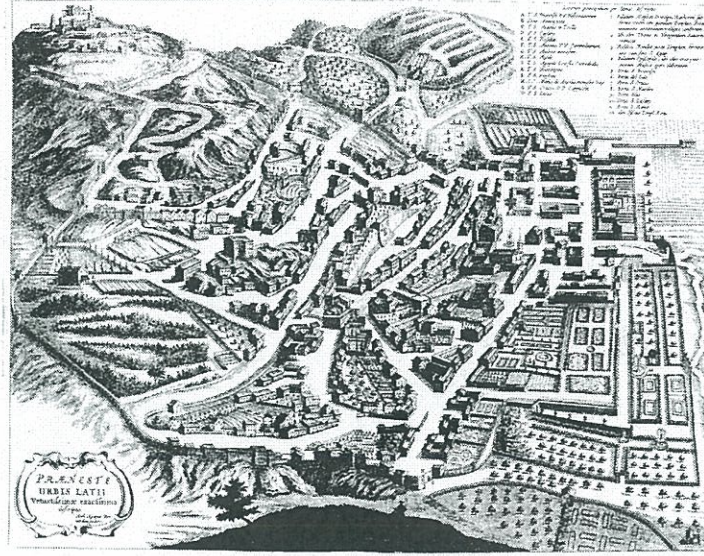
Onbirinci Yüzyıla ait belgelenmiş bir uygulama veya belirgin bir kişilik tespit edilememiştir.

Onikinci Yüzyılda, 1084'de Normanlar, Romayı alarak büyük tahribat yapmıştır, Buna rağmen 1107'de Roma'ya gelen turist ve hacıların Roma'nın ihtişamı karşısında hayranlıklarını gizleyememişlerdir. Bu hayranlığı gören bazı Romanlar, kentin yüksek yerlerini kiralamak suretiyle, gelen turist ve hacıların buradan Roma'yı daha iyi seyretmeleri için, turizm amaçlı korumanın belki de ilk adımlarını atmışlardır. Bu ziyaretlerde Trajan ve Marcus Aurelius sütunları büyük gelir sağlamıştır. Mirabilia Urbis Romae, (The Marvels of Roma- Roma Şehri Harikalan) adında turistik rehber denilebilecek bir eser yayımlamıştır. 1143'de Roma'nın işgalden kurtulup senatosunu kurmasıyla koruma çalışmalarına hız verilmiş; halk, papalar ve senato, dönem anlayışını yansıtacak biçimde Roma'yı canlandırma çalışmalarına girişmiştir. Bu çalışmalar esnasında, Roma bir mermer ocağı gibi görülüp, yeni onarımlar için antik dönem yapılarının taşları kullanılmış olsa da, malzeme sıkıntısı çekilen Roma'da bu davranışın zamanın şartlarında değerlendirilmesinin daha az rahatsız edici olacağı düşünülmektedir.⁶⁹

⁶⁸ Erder, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007, s.6-60 -Levi, Eti Akyüz, Antik Eserlerin Malzeme Olarak Görülüp Kullanılması, Taç Vakfının 25 Yılı, Taç Vakfı Yayın, Birinci Baskı, İstanbul, 2001,s.18-30

⁶⁹ Levi, E.A., Antik Eserlerin Malzeme Olarak Görülüp Kullanılması, Taç Vakfının 25 Yılı, Taç Vakfı Yayın, Birinci Baskı, İstanbul, 2001

Onüçüncü yüzyılda Roma bilinçli korumaya doğru ilerlerken, 1298 de Papa Boniface'nin Roma yakınlarındaki, saraylar, tapınaklar ve diğer yapılar ile Roma karakterini o zamana kadar korumuş olan Palestrina şehrini kasıtlı tahribat yıkıcı bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 3-Palestrina⁷⁰

Ondördüncü yüzyıl, bilinçli korumanın başlangıcı sayılabilir. Devrin ozanı Petrark ve Cola di Rienzo'nun Roma'nın kendi tarihine karşı saygısızca davranışına bilinçli bir tepki vererek birçok anıtı tespit edip çizimleriyle belgelemiştir. Bilinçli davranışlara diğer bir örnek de 1363 yılında Eski Roma kalıntılarını tahrip edenlerin para cezasına çarptırılacaklarını belirten karardır.

Onbeşinci yüzyılın önde gelen teorisyenleri, Filippo Brunelleschi ve Leon Battista Albertidir. Bu dönem Roma'nın canlandığı, eski görkemli görüntüsüne kavuştuğu dönemdir. Leon Battista Alberti ideal şehri tanımlarken, "Eğer bir yerleşimde Roma yıkıntısı varsa korunmalıdır" şeklindeki ifadesi yalnızca "kültürel" amaçlı korumayı öngörerek daha önceki devirlerde çoğu kez nüfuz ve ün sağlamak amacına yönelik olduğuna dikkati çekmektedir. Düşüncelerini topladığı "Mimarlık Hakkında On Kitap" adlı eserinde Alberti, amaca uygun faydacı (commudites) ve göze güzel görünme (voluptas) anlayışını, devrimci olarak değil yenileyici ve bağdaştırıcı bir tutumla yerine getirmek istediğini belirtmektedir. Floransa ve Rimini'de ki koruma

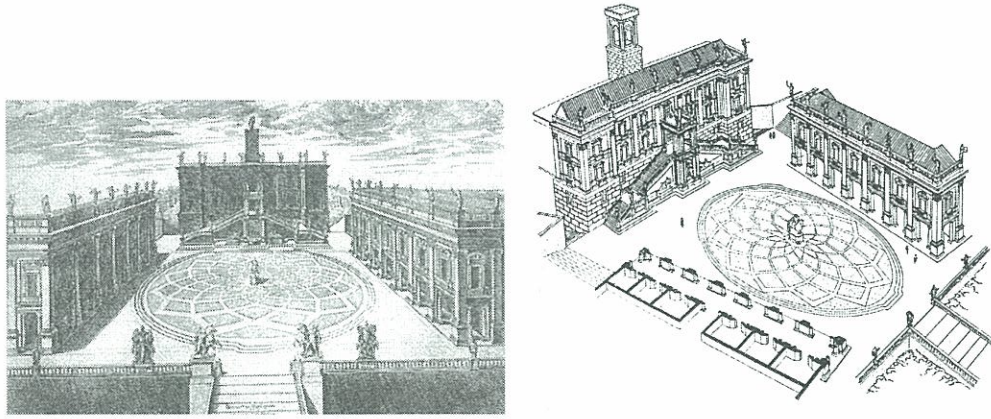
⁷⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/File:Palestrina_1671.gif, Wikipedia internet sitesi, Erişim:15.09.2011

uygulamalarında bu tutumu gözlenebilmektedir. Onbeşinci yüzyılda gelişen diğer olaylar başlıca şu şekilde sıralanabilir.

- Papa Dördüncü Martinus (1417-1431)'un 30 Mart 1425'te çıkardığı buyrukla Magisti Viarum örgütünü kurmuştur.
- Papa Dördüncü Eugenius (1431-1447) koruma ile ilgili önlemler almıştır.
- Papa Beşinci Nicolaus (1447-1455) diğer papalardan çok daha yoğun çaba harcayarak, Roma'yı yeniden inşa çalışmış ve büyük ölçüde başarmıştır.
- Papa İkinci Pius'un 28 Nisan 1462'de korumayla ilgili bir buyruk yayınlamıştır.
- Papa İkinci Paulus (1464-1471) zengin bir eski eser koleksiyonuna sahiptir ve her fırsatta taşınır eserleri toplatarak bu koleksiyonunu geliştirme çabasını göstermiştir.
- Papa Dördüncü Sixtus (1471-1484) Capitol Müzesini kurmuş ve örgütlü çalışmalara başlamıştır.

Onaltıncı Yüzyılda, Koruma çalışmalarıyla Brunelleschi, Albertini, Bramante, Raphael, Bu yüzyılın dikkat çeken isimleri olup, dönemdeki başlıca çalışmalar;

- Papa İkinci Julius (1503-1513) 20 Mayıs 1500'de kendi konutunda eski eser merakından dolayı bir açık hava müzesi açarak bu müzeyi seyretmesini sağlamıştır.
- Dönemin aydını Francesco Âlbertini şehirdeki antik yapıları hazırladığı rehber ile tanıtmaya çalışmıştır.
- Ressam Sanzio Raphael, şehrin bütün eserlerini detaylı olarak gösteren bir plan hazırlamış ve bu çalışmalar sırasında birçok kazı yapmıştır.
- Michelangelo (1475-1564) yapığı çizim ve çalışmalarla dönemin en iyi eserlerini vermiştir. Ressamlığı üçüncü boyut algısını iyi oluşturan Michelangelo, yapı gruplarını yeniden ele alarak geliştirmiş ve başarılı dış mekân düzenlemeleri yapmıştır. Capitoline Tepesindeki Piazza Campidoglio bir araya getirerek düzenlediği "" iyi bir örnektir.

Şekil 4 Piazza Campidoglio⁷¹

- Papa Üçüncü Paulus (1534-1540) Giovenae Mannetti'nin yönetiminde eski eserlerin korumayla görevlendirdiği bir ekibi, dönemin ileri gelenlerini ve bilim adamlarından kurmuştur. 349 yılında İmparator Consatants'tan sonra en sert tedbirler bu dönemde alınmış olup, eski eserleri tahrip edenlerin idam cezasına mahkûm edilmiştir. Papa Üçüncü Paulus zamanında geçmişle mimari bağıntıyı geliştirme amaçlı "Vitruvius Akademisi" kurulmuştur.
- Domenico Fontano (1543-1607); Papa V.Sixtus (1585-1590)'un görevlendirmesi ile Roma'da bir takım faaliyetlere girişmiştir. Bu dönemde Collesseum'un ve yün ipliği fabrikasının yeniden dizayna girişmiştir.

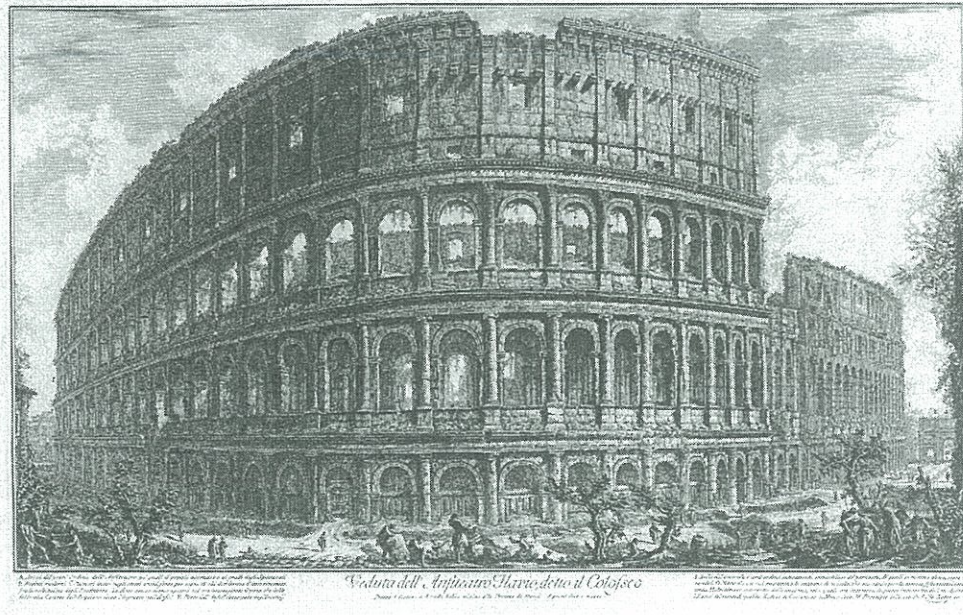
15 ve 16 yy. İtalya korumada konusunda görece sistemli işlerin yapıldığı bir periyottur. Ancak, o dönemde kullanılacak malzemelerin az olması, bilhassa mevcut yapıların malzemelerinin yem, kireç ve benzeri mahiyette kullanılaması büyük bir engel olarak belirmektedir. Bu dönemde eskiye duyulan özlemin bu çalışmalarda etkili olduğunu söylenebilir.

Onyedinci yüzyılda, Nicolás Poussin, Rubiens, Adam Elsheimer, Claude Lorrain bu dönemde öne çıkan sanatçılardır. Papa IV. Louis tarafından Roma'da 1666'da Fransız Akademisi kurulmuştur. Bu akademinin bu sürece oldukça katkısı olduğunu söyleyebiliriz. Papa VIII. Urbanus 1624'de eserlerin dışarı çıkarılmasını tahdit eden bir emir vermiş, 1646'da eski eserler listesini kitabeler vs. ile genişletmiştir. 1655 ve 1657 yıllarında ise kazılar papalık tarafından denetime tabi olacağına karar

⁷¹ http://it.wikipedia.org/wiki/Piazza_del_Campidoglio, Wikipedia internet sitesi, Erişim:15.09.2011

verilmiştir. Fancesco Borramini (1599-1667), Rainaldi ve S. Giovanni dönemin onarımlarında önde gelen isimlerdendir.

Onsekizinci yüzyılda, Papa XI. Innocentius (1676-1689) 'un eserlerin dışarıya çıkarılmasını yasaklayan emirleri; Papa XI. Clemens (1700-1721), 1701, 1704 yıllarında yinelemiştir. Bunun yanında müzecilik faaliyetlerine girişmiştir. Galería Lapidaria ve Vatikan'daki Erken Hristiyan Devri Eserleri Müzesi için gereken çalışmaları başlatmıştır. Bunu XII. Clemens (1730-1740) ve XIV. Benedictus (1740-1758) takip etmektedirler. Bu dönemde; Roma'da dört tane akademi açmıştır. Bunlardan birini yalnızca Roma'daki eski eserler için tahsis etmiştir. 1738 yılında Herculaneum ve 1748 yılında Pompei kazılarının yapılması için izin resmen verilmiştir. Arkeolojinin bilimsel boyutunun başlangıcı olarak bilinen bu yasa ile Anton Raphael Mengs (1728-1779) etkin çalışmalarıyla önem kazanmaktadır. O zamana kadar birçok onarım geçiren Collesseum'u 1749 yılında onararak şöenlerde kullanılabilir hale getirmiştir.

Şekil 5 Colosseum⁷²

Onarımından sonra Colesseum zaman zaman kilise olarak da kullanılmıştır. Ayrıca bu papa zamanında Capitoline Müzesinin katalogunun ilk cildi çıkarılmış ve eski eserlerin yurt dışına çıkarılması için yasak yayınlanmıştır. Papa XIII. Clemens, ünlü

⁷² http://en.wikipedia.org/wiki/File:Giovanni_Battista_Piranesi,_The_Colosseum.png, [Wikipedia internet sitesi](http://en.wikipedia.org/wiki/File:Giovanni_Battista_Piranesi,_The_Colosseum.png), Erişim:15.09.2011

Winckelman'i Roma Eski Eserler Genel Müdürü yaparak konunun bilimsel yönde gelişmesine katkı sağlamıştır. Avrupa'nın Roma'ya olan ilgisi bu çalışmaları neticesinde çok artmış ve kılavuzluk bu dönemde ciddi getiri sağla hale gelmiştir. Ancak Roma, Fransız İhtilalinden (1789) çok zarar görmüştür.⁷³

19. yy. anıtsal öğelere itibarın arttığı ve önemsendiği bir dönemdir. Bu dönemde, "Romanticism ve Historicism" akımlarının etkin olduğu görülmektedir⁷⁴. Papa X. Leo, Antonio Canova (1757-1822) ve Raphael'le birlikte çalışarak Raphael'e eski eserleri araştırma ve koruma ile ilgili örgütün başına getirir. Aynı Papa Vatikan Müzesini geliştirerek, yurtdışına kaçırılan eski eserlerin tekrar Vatikan'daki yerlerini almalarını sağlamıştır. Bu dönemde Kardinal Doria Pamphili "Editto Doria Pamphili" (1802) adındaki kararnamesi ile eski eserlerin korunması konusundaki düşüncelerini yayınlamıştır. Kardinal Pacca'nın 1820'de hazırlamış olduğu kararnamenin zamanın en nitelikli belgesi olduğu bilinmektedir.

Bu zamana kadar pek çok onarım geçirmekle birlikte Trajan Forumu ve Roma Forumu kazılarıyla ilgili olarak Giuseppe Camporese (1763-1822) 'un, Coliseum'da Ratfaelle Stern (1771-1810)'in, Titus Zafer Anıtında Giuseppe Valadier (1762-1839)'in yaptığı çalışmalarla çağımız anlayışı için nitelikli görülen örneklerini vermektedirler.⁷⁵ 1803'de Constaninus zafer anıtı eski kimliği tekrar ortaya çıkarılmıştır. Papa XVI. Guegorovius (1831-1846), Vatikan' Etrüsk Eserleri Müzesini eklemiş ve Lateran Müzesi'ni kurmuştur. Bir yandan yıkılıp bir yandan yapılan Roma, 18.yy. sonlarındaki Fransız yağması ile tekrar zarar görmüştür. Ayrıca, 19.yy."da yeni kent planının uygulanması ve demiryolu ulaşımının döşenmesi sırasında da pek çok önemli anıt yok edilmiştir.

1870 yılında papalığa son verilerek İkinci Victor Emanuel'in kral olduğu bu ara dönem önemli bir dönüm noktasıdır. İtalya birliği kurulmuş ve Roma başkent halini almıştır. Roma'nın bu dönemde nazım imar planı mahiyeti taşıyan çalışmaların yapıldığı görülür. 1873'de plan uygulanmaya hazır hale getirilmiştir. 1906 yılında ise bu planın tarihi eserler açısında güncellendiğini görmekteyiz.

⁷³ Erder, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007, s.114-120

⁷⁴ Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.14-18 -Tiesdell, Steven-Oc, Taner-Healt, Tim, Revitalizing Historic Urban Quarters, Butterworth-heinemann, first edition, Oxford-London, 1996, s.34

⁷⁵ Choen,Nahoum., Urban Conservation, The MIT Press, Cambridge-Massachussetts, 1999 s.24-28

“Sanat Esrleri İle Tarihi Anıt ve Eski Eserleri Koruma Komisyonu” (1863) önemli rol almıştır. 1865 yılında çıkarılan bir kanunla özel kişi ve örgütlerin elindeki müli eser saydan tarihi anıtlara devlet adına el koyulmasında bahsedilmektedir. 1887'de İmar Tüzüğü kabul edilmiş, eski eserleri içeren her türlü imar hareketinde Roma Meclis Üyelerinin birinin başkanlık ettiği İmar Heyeti (Commisisonne Edilizia) ve Eğitim Bakanlığının rızası gerekmektedir. 19 yy. sonlarında Luca Beltrami ve Camillo Baito (1836-1914) önemli isimlerdir. 1883'de Roma'da toplanan Üçüncü Mimarlar ve Mühendisler Kongresinde, bugün de takdir edilen Boito'nun ileri sürdüğü esaslar 1902'de kanunlaşacak metne yardımcı olmuştur.

Yirminci Yüzyılda, Uluslararası Müzeler Örgütü (1931) tarafından Atina'da düzenlenen ve tarihi anıtların korunması, onarımı sorunlarını ele alan uluslar arası uzmanlar toplantısında alınan kararlarda; ve İtalya'da Tarihi Eser ve Güzel Sanatlar Yüksek Konseyi tarafından kabul edilen "Carta del Restaura İtailana" diye bilinen kuralların tespitinde bu dönemin öncü ismi Gustava Giovanoni (1873-1947) 'nin düşünceleri çok etkili olmuştur.⁷⁶

2.1.3.2. Fransa

Fransa'da özellikle sanatçılar, edebiyatçılar, ressamalar ve heykeltıraşlar olmak üzere pek çok meslek grubunun korumada bilince ulaşmada katkılarını görmekteyiz. Pierre de Ronsard, Mcheal de Montaigne, Philibert de l'Orme (1512-1570), Leonardo de Vinci, Sebastiano Serlio, Cloude Perrault, Goethe, Walter Scott, Chateaubriand de Victor, Victor Hugo, Rubelais, Montaigne, Molière, Jean Jacques Rousseau, Aubin-Louis Millin (1759-1818), Henri Georgia, Quatremene de Quincy, Alexander Lenoir, Alexander Labored, Francois Guizot, Ludovic Vitet, Prosper Merimee, Montalembert, Francois Debret, Eugene Emmanuel Viollet-le Due (1814-1879), Georges Eugene Haussmann (1809-1891), Camillo Citte (1843-1903), Anatole de Baudot önde olmak üzere daha nicelerini sayabileceğimiz mimar, arkeolog, yazar, ressam, heykeltıraş, bilim adamı, felsefeci gibi farklı meslek mensuplarının Fransa'da korumanın bu güne ulaşmasında katkıları çok büyüktür.⁷⁷ Bu kimselerin kişisel

⁷⁶ Erder, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007, s.77-145

⁷⁷ Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.8-10- Erder, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007, s.77-145

abalarının yanı yöneticilerin savaşlarla sürekli yıkılıp tekrar yapılan Fransa'da anıtların ve tarihi çevrenin korunması için çalıştığını görmekteyiz.

Onaltıncı yüzyılda; Birinci Francois (1515) zamanında, Kralın isteği ile Jean Martin ve Jean Bullant tarafından hazırlanan Vitruvius'un kitabı, 1547 ve 1514 yıllarında basılmıştır. Kral IV. Henri, 1598 tarihli Nantes Fermanında (Edicts of Nantes) harap olan Paris'in ıslahı ile ilgili uğraşları grlmektedir. Languedoc Valisi tarafından Nimes anıtlarını korunması için çıkarılan 1548 tarihli karar bu devirdeki bir başka gelişmedir.

Onyedinci yüzyıla gelince; XIV. Louis zamanında, Jean-Baptiste Colbert kralın en yakın yardımcısı olarak, konunun doktriner yönden incelenmesi için görevlendirilmiştir. Bunun sonucunda 1635 yılında Paris'te kurulmuş olan Fransız Akademisinden sonra, 1648'de bir akademi daha kurulmuştur. Bu akademi 1663 yılında yeniden örgütlenerek devlet-sanat mekanizmasının esasını oluşturmuştur.

Onsekizinci Yüzyılda, 1792 yılında Cumhuriyetin kurulması ile, bu konuda bazı milletvekillerinin duyarlı davranışlarıyla 1791 yılında anıtların korunması için "Milli Eğitim Komitesi" kurulmuştur. 1792 yılında; anıtlara zara verenlerin para cezasına arptırılacakları bir kanun çıkarılmıştır. Cumhuriyetle (1792), işlevini iyi yapamayan Anıtlar Komisyonu (Commission des Monument) değiştirilerek, Geçici Komisyon (La Commission Temporaire des Arts, 1795) adı altında yeni bir örgüt kurulmuştur. Arkeolog Aubin-Louis Millin (1759-1818) 1790'da meclise "Milli Tarihi Anıtlar" adlı eserini sunarak yıkımlara karşı önlemler alma abalan içindedir.

Joseph Lnakal 'ın Meclisteki hitabında 1793 yılında kabul edilen kanun, eski eserlerin tahribine yol aanların cezalandırılmasını içermektedir. Henri Georgia (1750-1831)'nın 1794 yılında meclise peş peşe sunduğu  rapor, yıkımlar hakkında ayrıntılı bilgi içermektedir. 1792'de Cumhuriyetle milli sanatlar duygusunun gelişmesi sonucunda Louvre Müzesi (Le Museum National de Louvre) ve Fransız Anıtlar Müzesi (Le Musee des Monuments Francois) kurulmuştur. 1791'de Paris'te toplanan eserler için dokuz büyük depo yapılmış ve bunların idaresi Alexander Lenoir'e verilmiştir. Lenoir'in eserleri kurtarmak için yaptığı çalışmalarla birlikte eserler için hazırlamış olduğu düzenli kataloglar mevcuttur.⁷⁸ 18 yy. anıtların

⁷⁸ Erder, Cevat, Tarihi evre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007, s.77-145

korunmasını merkezi hükümetin sorumluluğu olarak tanımlanması ve halen geçerli sayılan ve uygulanan bazı teknikler ve yaklaşımların ortaya konmasına önderlik etmiştir.

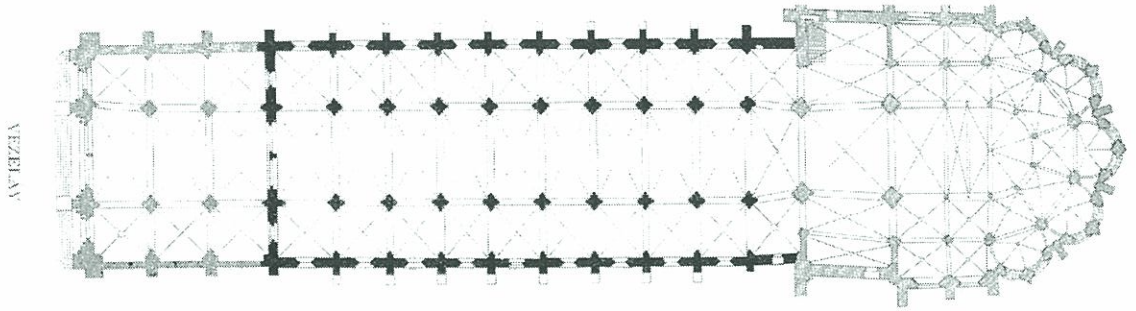

Resim 33 Louvre Müzesi ⁷⁹

Ondokuzuncu Yüzyılda, 1810 yılında kabul edilen yeni belgeleme çalışmasıyla şatolar ve kiliseler belgelenmeye başlanmıştır. Sanat tarihçisi Alexander Laborde bu çalışmaları üzerine alarak yürütmüştür. Fransa'da ilk defa Ortaçağ Sanatı metotlu bir şekilde incelenmekte ve tarihteki yerini almaktadır. 1834'de tarihi anıtların korunması ve belgelenmesinde önemli yeri olan "Fransız Arkeoloji Derneği" kuruldu. Tarihi Anıtlar Genel Müfettişi Ludevic Vitet'in 1831 ve 1833 tarihli raporları ile tarihi anıtların tespit ve belgelenmesinin hükümetin görevi olduğu belirtildi. 1834 yılında Prosper Mérimée Tarihi Anıtlar Komisyonunun (La Commission des Monuments Historiques) kurulmasını teklif etmiştir. 1830 yılında sonlanan Fransa'da tarihi anıt ve yarattıkları ortamın korunma çabalarının yoğunlaştığı ve etkili bir şekilde örgütlenildiği yıllardır. 1841 yılında kamulaştırma için kanun çıkarılmıştır. 1832'de yazar Victor Hugo'nun "Yıkıcı Savaş" adlı eseri ile tarihi anıtların korunması çabasının ifadesi de halktan yoğun ilgi görmüştür. Victor Hugo'nun "Bir anıtta iki şey vardır; biri güzelliği, diğeri kullanılması; kullanılması sahibine ait olabilir ama güzelliği bütün dünyaya aittir" ifadeleri, anıtlara bakış açısını göstermektedir.

⁷⁹ <http://v3.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=40193>, Arkitera internet Sitesi
Erişim Tarihi: 15.09.2011

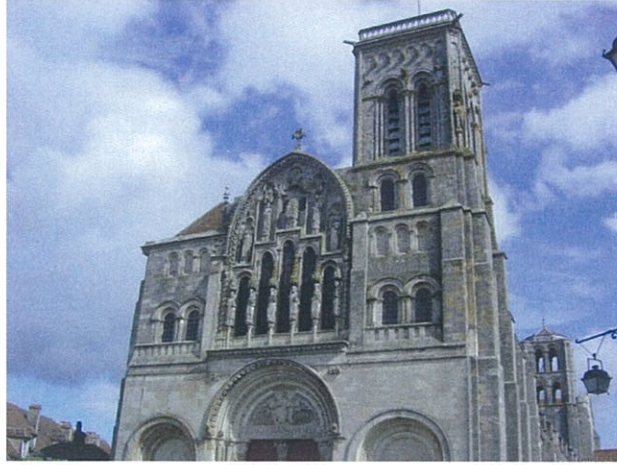
1800'lü yıllar, eğitimle de desteklenen milli eğilimlerin arttığı yıllardır ve Güzel Sanatlar Akademisi bu eğitime oldukça fazla katkı sağlamıştır. Arcisse de Caumont, örgütlenmedeki katkıları ile kaşımıza çıkmakta, kurduğu dernekler ve verdiği konferanslarla konuya katkıda bulunmaktadır. Bu derneklerden en önemlisi 1834 yılında kurduğu "Tarihi Anıtların Tanımlanması ve Korunması İçin Fransız Arkeoloji Derneği" ve bu derneğin yayımladığı "Bulletin Monumental" mevcut yayınlar arasında en değerlisi olmuştur. Sürekli yıkımların ancak birlik olunarak önlenileceği düşüncesi de 1839'da "Bölgeler Enstitüsü" (Institut de Provinces) kurulur. Viollet-le Duc, mimar, mühendis, sanat tarihçisi, eğitimci, jeolog, etnograf, dekoratör, ve eleştirmen olmak üzere birçok mesleği başarıyla bir arada yürüten; 1840-1870 yılları arasındaki teorik ve uygulama çalışmaları ile korumada Fransa'nın en önde gelen ismidir. Vezelay kilisesi onarımı (1840-1859) ile başarı ve ün kazanmıştır. Notre-Dame, Saint Denis, Saint Quen, Saint Semin gibi önemli birçok yapının onaranında yer almıştır. Carcassone şehir planı, Pienefonds Şatosu onardığı diğer yapılar arasındadır.⁸⁰

Şekil 6 Vezelay Kilisesi⁸¹

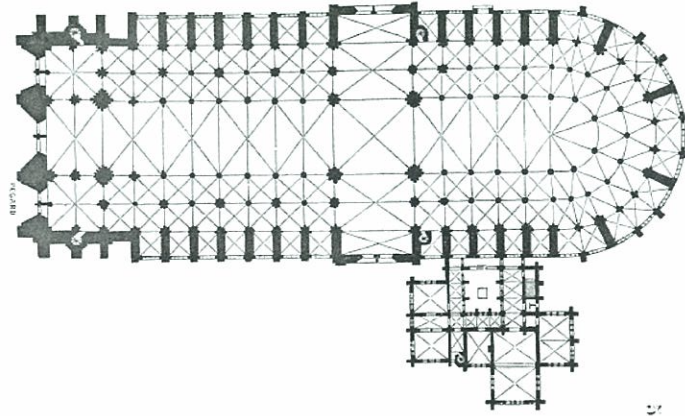
⁸⁰ Erder, Cevat, *Tarihi Çevre Bilinci*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007, s.77-145- Ahunbay, Zeynep, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.9-11

⁸¹ <http://en.wikipedia.org/wiki/File:VezelayDB145.jpg>, *Wikipedia internet sitesi*, Erişim:15.09.2011

Resim 34 Vezelay Kilisesi⁸²

Baron Georges Eugène Haussmann (1809-1891) 1853-1870 yılları arasındaki çalışmalarıyla neredeyse Paris'i yeniden inşa etmiştir. Üçüncü Napolyon'un da desteği ile Paris'te geniş ve düz bulvarlar yaparak, bugünkü Paris'in alt yapısını o yıllarda oluşturmuştur.⁸³ Paris'teki çalışmaları yakından izleyen ve hayli güçlü olan iki örgütten biri Paris Anıtları Sevenler Derneği (Société des Amis des Monuments Parisiens, 1884); diğeri ise Eski Paris Komisyonu (Commission de Vieux Paris, 1887) 'dur. 1890 yılında örgütlenen Fransız Turling Kulübü (Touring Club de France), ülkede hızla artan turizmi geliştirmiştir. 1837'de Tarihi Anıtlar Örgütü kurulmuştur. 1887'de Ecole de Beaux-Arts Şehir Planlama Enstitüsünün yardımıyla tam bir okul bünyesine kavuşmuştur.⁸⁴

Şekil 7 Notre-Dame Katedrali Planı⁸⁵

⁸² http://en.wikipedia.org/wiki/V%C3%A9zelay_Abbey, Wikipedia internet sitesi, Erişim:15.09.2011

⁸³ Hasol, Doğan, Bir Başka Koruma Örneği : Paris, Yapı Dergisi 187, İstanbul,1997, s.78

⁸⁴ Kuban, Doğan, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Birinci Baskı, YEM Yayın, İstanbul, 2000, s.1 vd.- Erder, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007, s.77-145

⁸⁵ <http://no.wikipedia.org/wiki/Fil:Plan.cathedrale.Paris.png>, Wikipedia internet sitesi, Erişim:15.09.2011

Resim 35 Notre-Dame Katedrali⁸⁶

Yirminci Yüzyılda, 1904'de Madrid'te Uluslararası Mimarlar Kongresi yapılmıştır. Bu kongrede anıtların bakım ve onarımına sadece devlet tarafından onay verilmesi veya devletin teknik denetimi altında bulunan yetkili mimarların yapması kararlaştırılmıştır. 1930 yılında, sahibi kim olursa olsun, stili yada devri ne olursa olsun bütün yapıların korunmaları için devletten yardım görmekteydi. İkinci dünya savaşı sonrası, Avrupa'da yalnızca Roma ve Paris büyük oranda yıkımlardan zarar görmemiştir. Buna rağmen 1948 yılında savaşın getirdiği yıkımların onarılması için Fransa'da 1776 şantiyede çalışılmaktaydı. 1930 tarihli kanun sadece listeye alınmış önemli yapıların çevrelerini koruyan tedbirler getirmişti. 12 Şubat 1943 tarihli kanun ise, bu konunun eksik yönlerini tamamlamış, ek listeye (Inventaire Supplémentaire) alınan anıtların çevrelerini ve bu çevredeki yapılaşmayı da denetim altına almıştır. 15 Haziran 1943 kanunu ve de; kesin koruma alanı için beş yüz metre çapındaki bir daire öngörülmüştür.⁸⁷ 1962'de tarihi yerleşme ve yapılan tümüyle kapsayan bir hukuki dayanak olan Malraux Kanunu yapılmıştır.⁸⁸ 1931 Ekimi sonunda Atina'da Uluslararası Sanat ve Tarihi Anıtların Korunmasıyla ilgili bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıda tarihi anıtların çevreleriyle korunması kararı alınmış ve 1933'deki Modern Mimarlar Kongresinde bu konu tekrar ele alınmıştır. 1924'de "Urbanisme" adlı eseri ile Corbusier, çevreye dönük eğilimlerini değerlendirmektedir. 1957 yılında

⁸⁶ <http://no.wikipedia.org/wiki/Notre-Dame>, Wikipedia internet sitesi, Erişim: 15.09.2011

⁸⁷ Erder, Cevat, *Tarihi Çevre Bilinci*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007, s.77-145

⁸⁸ Okyay, İsmet, *Fransa'da Kentsel Sit Alanlarının Korunması Malraux Yasası*, Yem Yayın, İstanbul, 2001, s.25

Paris'te tarihi anıtlarla sorumlu mimarlar ve teknisyenleri bir araya getiren büyük bir kongre düzenlenmiştir.⁸⁹

2.1.3.3. İngiltere

İngiltere'de tarihi yerleşmelerin ve anıtların korunması, İtalya ve Fransa'daki gibi resmi örgütler tarafından ele alınması kadar erken yapılmamıştır. Konuyla ilgili çalışmaların çoğunu özel kuruluşlar ve kişiler yapmışlardır. Tarihi yerleşimler ve anıtlar konusunda önemli bir geçmişe sahip olmasına rağmen, anıtların korunmasında hukuki tedbirler konusundaki gecikme ile dikkat çekici bir özellik göstermektedir. Bu durumun İngiltere'de, kişi ve mesken haklarına saygı anlayışının önemli yer almasıdır.

İngiltere'nin Fransa gibi İtalya'dan etkilendiği söylenemez. Ticari ilişkilerinden dolayı sırasıyla Hollanda ve Fransa, koruma konusunda İngiltere'nin etkileşim içinde bulunduğu ülkelerdir. Özel kişi ve kurumlarıyla koruma konusunda İtalya ve Fransa'dan farklılık gösteren İngiltere Ortaçağ'da Roma Kenti yerleşim planları takip etmiştir. Savaşlarla, yağmalarla, barbarlık hareketleriyle sürekli yıkılıp yeniden yapılması, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi İngiltere'de de gözlemlenmiştir. Buna karşın, korumanın somut göstergeleri ancak 16.y.y.'la hissedilmeye başlanmış, 18. ve 19.y.y.'larda zirveye çıkmıştır.⁹⁰

Onaltıncı yüzyılla başlayan koruma faaliyetleri, genel olarak ikiye temel yaklaşım vardır Bu yaklaşımların öncülerini takip eden diğer isimlerde İngiltere'deki bilinçli korumanın gelişimi devam ettirmişlerdir. Bu süreçte; İnigo Jones (1573-1652), Christopher Wren (1632-1732), Nicholas Hawksmoor, James Gibbs, James Essex (1722-1748), James Wyatt (1746-1813), Sir Gilbert Scott (1811-1878), A.W.N. Pugin, (1812-1852) gibi isimler, onarımlarda belli dönemlerin izlerini taşıması kaygısıyla tahriplere sebep olmuşlardır. Onarımlarda eklemeler yada orijinal eklerin kaldırılmasıyla, yeni biçimleri, eski biçimlerinden oldukça farklı olarak yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Bu anlayış genel anlamıyla "stil birliği" dir.⁹¹

⁸⁹ Erder, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007, s.77-145

⁹⁰ Erder, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007, s.165- Levi, Eti Akyüz, Antik Eserlerin Malzeme Olarak Görülüp Kullanılması, Taç Vakfının 25 Yılı, Taç Vakfı Yayın, Birinci Baskı, İstanbul, 2001, s. 14-45

⁹¹ Erder, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007, s.166

Onarımlara karşı gelişen diğer bir yaklaşım ise, olduğu gibi, mümkün olduğunca az müdahale ile korumaktır. Bu anlayış "Romantik Akım" diye tanımlanır ve öncüleri John Ruskin (1819-1900), William Morris (1834-1896) ve Philip Webb'dir. Bu "üç as" diye bilinen isimlerin ardından W.R. Lethaby, Bertram Clough, William Elüs, William Harvey, Albert R. Powys, Sir Lohm Summerson, Lancaster, John Betjeman, Sir Patrie Abevcrombie, Thomas Sharp gibi isimler, koruma anlayışının günümüze kadar gelen sürecinde, İngiltere ve dünya için oldukça önemlidir.⁹²

Özel girişimlerin sayılarının çokluğu, koruma işini devlete bırakmadan oldukça iyi sahiplenen derneklerin varlığı, Avrupa'da İngiltere'ye özgü bir gelişimdir. Bu konuda özel teşebbüs ve kamu bilinci örneğini veren oluşumların önde gelenleri şöyledir;⁹³

- Eski Eserler Derneği (Society Of Aantiquaries) 1770 yılında çıkardığı Archaeologia adlı dergi,
- Londra Eski Eserler Derneği (The Society Of Antiquaries Of London, 1751)
- Warwickshire Arkeoloji ve Tabii Bilimler Derneği, 1836
- İngiliz Mimarlar Kraliyet Enstitüsü (Royal Institute Of British Architects)
- Oxford Mimarlık Derneği, 1839
- Kilise Yapma Derneği (Church Building Society, 1818)
- Cambridge Camden Derneği, 1839
- Tarihi Yapıdan Koruma Derneği (Society For The Protection Of Ancient Buildings, S.P.A.B. 1877)
- İngiliz Arkeoloji Birliği (British Archaeological Association, 1843)
- National Trust
- Kırsal İngiltere'yi Koruma Konseyi
- Sanat Derneği

İngiltere'de hukuki düzenlemeler 20.y.y. ile oluşturulmaya başlanmıştır. Resmi katkılarının canlanmasında G.B. Brown'nun 1905'te yayımladığı "Care of Ancient Monuments" adlı eseri etkili olmuştur. İngiltere'de Tarihi Anıtları Koruma Kanunu, 1882'de Sir John Lubbock'un 1873'de parlamento'ya verdiği teklifin kabulü ile olmuştur. 1900, 1910, 1913, 1931, 1944 yıllarında bu kanuna birtakım ekler

⁹² Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.14-15- Erder, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007, s.177

⁹³ Erder, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007, s.175-190

yapılarak geliştirilmiş ve son şeklini 1947'de almıştır. Korumanın hukuki eksikliğinin giderildiği, sistemli bir süreç oluşturulmuştur. Bayındırlık Bakanlığı ve bağlı birçok kuruluşun yanı sıra, belgelemenin yapıldığı "Milli Yapılar Arşivi" (National Buildings Record) hukuki yapının oluşmasındaki önemli devlet kurumlarıdır. Görüldüğü üzere, resmi örgütleri kuruluncaya kadar, bu işi üstlene kişi ve özel kurumlar da örnek bir koruma izlenmektedir. Tüm tarihi mirasını belgelemiş ve düzenli bakımını yapan, bu konuda halkın bağışlarıyla yoğun desteği bulan özel kurumlar, bu önemli görevlerini itina ile başardı biçimde gerçekleştirmişlerdir. Bu itina, ikinci dünya savaşı öncesi, savaşın çıkacağı tahmin edilip zarar görebilecek tüm anıtların savaş soması onarımlarını kolaylaştırmak için yapılan ayrıntılı tespitlerinden anlaşılmaktadır.⁹⁴

2.1.3.4. Türkiye

Türkiye'de koruma kavramının evrimi incelenirken süreç, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ve Cumhuriyet Dönemine kadar olan süre kronolojik olarak ele alınmıştır,⁹⁵ Osmanlı İmparatorluğu öncesinin ayrıntılı inceleyememizin sebebi, Anadolu Selçuklu Devletinin yapı alanındaki örgütlenmesine ilişkin kısıtlı bilgiler olmasıdır. Dolayısıyla bu inceleme ile hedeflenen yere ulaşamayacaktır.⁹⁶ Türkiye'deki koruma süreci, dönemlerine göre yasal düzenlemeler, uygulamalar, özel ve tüzel kurumlar ve tüm bu çalışmalarla anlatılmaya çalışılmıştır.

17 yüzyılda fıkıh hükümlerine göre koruma anlayışı vardı. Bu anlayış 19.yy.'ın ikinci yarısına kadar tarihi değerlerin korunmasıyla ilgili bilinçli bir çalışmaya ulaşamamakla birlikte; Osmanlı İmparatorluğunda saray ve devlet teşkilatının tamamlandığı Fatih Sultan Mehmet döneminde kurulduğu düşünülen Hassa Mimarlar Ocağının, onarım ve tamir işlerindeki çalışmaları bilinmektedir.⁹⁷ Bilinçli çalışmalar 18.yy.'ın ikinci yarısını bulmaktadır. Bu zaman kadar "fıkıh hükümlerine

⁹⁴ Erder, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007, s.185-190

⁹⁵ Zeren, Nuran, Kentsel Alanlarda Alman Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği, Doktora Tezi, İTÜ, İstanbul, 1981

⁹⁶ Alsaç, Üstün, Türkiye'de Restorasyon, Birinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992

⁹⁷ Şenyurt, Oya, Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde "Hassa Başmimarları", TÜBAV Bilim Dergisi, 2009, Cilt:2, Sayı:4, s.491

göre koruma anlayışı” uygulandığından, özel kurum ya da kişiler mülkiyetinde olan tarihi yapıları istedikleri gibi kullanma hakkına sahiptiler.⁹⁸

18.yüzyılın ikinci yarısında eski eserlerin korunması konusunda ilk bilinçli çabalar başlamıştır bunlar;

- 1846 Tarihli İlk Müze: Tophane-i Amire Müşiri Fethi Ahmet Paşanın eline geçen eski eserleri, o güne kadar silah deposu olarak kullanılan St. İrene Kilisesinde toplamasıyla gerçekleşen ilk müzecilik örneği, daha sonraki bilinçli gelişmelere öncülük etmesi,
- Kutsal ve Anıtsal Yapıların Yıkımına Karşı İlk Önlem: 9 Ağustos 1858 Ceza Kanunu,
- 13 Şubat 1869 Tarihli Birinci Asar-ı Atika Nizamnamesi,
- İlk Müzenin Geliştirilmesi, (20 Aralık 1873'te St. İrene'de toplanan eserlerin artık bu alana sığmayışıyla bir müze daha açılarak eserler Çinili Köşke nakledilmiştir.)
- 7 Nisan 1874 Tarihli İkinci Asar-ı Atika Nizamnamesi,
- Eski Eserlerin Korunmasında İlk Uzman Kadro Düşüncesi, (Aynı yıllarda arkeoloji uzmanı yetiştirecek bir okul açılması girişiminde bulunulmuş fakat başarısız olmuştur. Bunun üzerine, sorunları çözmek üzere 1877 yılında ilk Eski Eserler Kadrosu oluşturan bir komisyon kurulmuştur.)
- 9 Şubat 1884 Tarihli Üçüncü Asar-ı Atika Nizamnamesi
- Müze-i Hümayun'un Genişletilmesi ve 13 Mayıs 1889 Müze-i Hümayun Nizamnamesi, (Osman Hamdi Bey önderliğinde yapılan kazılar sonucu bulunan eserlerin yurt dışına kaçırılmasını önlemek için, Müze-i Hümayun Nizamnamesi hazırlanıp uygulanmaya çalışılmış ve bu eserler Müze-i Hümayun adıyla yapılan yeni binada toplanmıştır.)
- 23 Nisan Tarihli Dördüncü Asar-ı Atika Nizamnamesi,
- 28 Temmuz 1912 Tarihli Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi,
- 1913 Tarihinde Evkaf-ı İslamiye Müzesinin Korunması,

⁹⁸ Zeren, Nuran, Kentsel Alanlarda Alınan Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği, Doktora Tezi, İTÜ, İstanbul, 1981 - Kanadoğlu, Sabih, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Koruma Hukuku, ikinci Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2003

- 1917 Tarihinde Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni Dairesinin Kurulması,⁹⁹ şeklinde sıralanabilir.

Taşınabilen eski eserlerin müzelerde toplandığı bu dönem, eski dönemlerden kalan her insan eserinin "eski eser" olarak tanımlandığı, taşınmaz eserlerinde kişi mülkiyetinde korunduğu gibi kişisel çabaların gözlendiği, devletin etkin katılımının oluşacağı bir sonraki döneme zemin oluşturmaktadır.

Cumhuriyet Dönemine gelindiğinde ise; Osmanlı geleneklerinden kopma ve çağdaşlaşma çabasının getirdiği koruma anlayışı: Müzecilik oluşmuştur, bunun ile ilgili olarak;

- Eski eserleri koruyan müzelerin geliştirilmesi, Hars müdüriyetinin kurulması,
- 12.05.1925 Tarihli ve 66 numaralı "Milli Saraylar Müdüriyeti Teşkilatına Dair Kararname" ve belirlenen saraylar köşkler ve kasırların bakım ve onarımlarının Milli Saraylar Müdürlüğüne bırakılması,
- 1925-1928 Ankara Etnografya Müzesinin kurulması,
- 1927 Yılında Türk ve İslam Eserleri Müzesi ile İstanbul Arkeoloji müzesinin kurulması, (1927 yılında Evkaf-ı İslamiye Müzesi yeniden düzenip Türk ve İslam Eserleri müzesi adını almış, İstanbul Müze-i Hümayun da İstanbul Arkeoloji müzesi adıyla yeniden örgütlenmiştir.)
- Tekke, Zaviye ve Türbelerden toplanan eşyalarla yerel müzeler açılması,
- 1930 Tarihli "Belediyeler Yasası" ile belediyelerin Halk Müzeleri kurmakla görevlendirilmesi,
- İşlevsiz kalan tarihi yapıların çeşitli devlet kuruluşları arasında paylaştırılması,
- Medeni kanundaki eski eserlerin korunmasıyla ilgili hükümler,
- Ceza kanunundaki eski eserlerin korunmasıyla ilgili hükümler,
- 1931 Tarihli Eski Yapıların Korunması Komisyonunun kurulması, (Bu kurum 1933-1935 yılları arasındaki çalışmalarıyla 3500 eseri tespit etmiş, belgelemiş ve onarım raporlarını hazırlamıştır.) öne çıkan çalışmalardır.

⁹⁹ Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.136-138

Arkeolojik kazılar ile ilgili ise;

- 12 Nisan 1931 yılında Türk Tarih Kurumunun kuruluşu,
- Arkeolojik kazıların başlatılması,
- Basma yazı ve eserleri derleme kanunu: 21.06.1934 yılında 2527 sayı ile eski eserlerin imar planları ile korunması gereğini benimseyen koruma anlayışı,
- 10 Haziran 1933 belediye yapı ve yollar kanunu,¹⁰⁰
- Kentsel korumayla ilgili ilk yaklaşım: 1932 H. Jansen Ankara imar planı,¹⁰¹
- 1932, ilk İstanbul planlanması fikir yarışmasında koruma anlayışı,
- 1930'larda mimari eserlerin korunması konusunda bilimsel ve kuramsal çalışmalar,
- 05.05.1935 tarihli ve 2762 sayılı yasa ile Vakıflar Genel Müdürlüğü "mimari veya tarihi değeri olup idaresi vakıf'a ait olan eserleri imar ve muhafaza etmek "le yükümlü olması,
- 1940'larda imar planlarındaki koruma kaygıları, İller Bankası Genel Müdürlüğü, (23.06.1945 tarihli ve 4759 sayılı yasaya göre Belediyeler adına hali hazır harita ve imar planlarını yapmak ve yaptırmakla görevli İller Bankası, "sit" olarak tescil edilmiş birçok yerleşmenin imar planlarının yapımını yüklenmiş durumdadır.)
- 15.06.1946 tarihli ve 4926 sayılı kanunla oluşturan Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü,
- 1950'lerden sonra hızlı kentleşme sonucu yıkıma uğrayan eski eserleri Koruma Çabaları,
- 2 Temmuz 1951 tarihinde Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun (GEEAYK) kuruluşu,¹⁰²

¹⁰⁰ Alsac, Üstün, Türkiye'de Restorasyon, Birinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992 - Zeren, Nuran, Kentsel Alanlarda Alınan Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği, Doktora Tezi, İTÜ, İstanbul, 1981

¹⁰¹ Tunçer, M., Tarihsel Çevre Koruma Politikaları Ankara, Birinci Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000

¹⁰² Çeçener, Besim, Taşınmaz Eski Eser Koruma Olayı Kararlan Organları Koruma Politikası ve Ülkemiz, Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, 2. Kitap, Ankara, 1982, s.251-270- Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.136-138

- 16.07.1956 tarihli 6758 sayılı İmar Yasasında koruma yaklaşımları,
- 13.09.1956 tarihli aslında vakıf olan tarihsel ve mimari kıymeti haiz eski eserlerin Vakıflar Umum Müdürlüğüne devrine ait kanun, çalışmaları yapılmıştır.

1960'lardan sonra devletin tarih ve kültür değeri olan eserleri korumakla Yükümlü Tutulması ile birlikte;

- 28.11.1960 tarihli hususi şahıslara ait eski eserlerle tarihi abidelerin istimlakı hakkında yasa,
- 1961 Anayasası: Korumanın yasada yer alması,
- 1963-1967 Birinci beş yıllık kalkınma planında koruma yaklaşımı ve GEEAYK 'nın bu dönemde aldığı önemli kararlar vardır.

Koruma düşüncesinin kuramsal düzeyde "çevreyi" de kapsayacak şekilde genişletilmesiyle;

- 1964 Venedik Tüzüğü'nün belirlenmesi: Bu tüzük, uluslararası ortamda ilk kez sit kavramının tanımı yapılarak, kırsal veya kentsel siteleri de kapsayacak biçimde genişletilmiştir.
- 1968-1972 İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında koruma yaklaşımı ve G.E.E.A.Y.K' nın bu dönemde aldığı önlemleri kararlar,

1970' lerden sonra koruma konusunda çağdaş yaklaşımların belirlenmesi: Yasal çerçeveyi düzenleme çabaları oluşmuştur. Bunlar;

- 17.07.1972 Tarihli Emlak Vergisi Yasası ile korunacak eserlere vergi indirimi uygulanması,
- 20.07.1972 Tarihli 1605 sayılı imar yasası Ek Madde 6 ile korunacak eserlere vergi indirimi uygulanması,
- Çevre Koruma ve Yeşillendirme Derneği, (1972 yılında kurulan bu dernek daha çok doğal değerlerin korunması ve çevre kirliliği konularında hizmet vermektedir.)

- Türkiye Turing Otomobil Kurumu (TTOK), (Kuruluşu 1923 yılına dayanan ve Bakanlar Kurulunun 02.02.1930 tarih, 9069 sayılı kararı ile kamu yararına çalışan dernek olarak tanınan TTOK diğer çalışmalarının yanı sıra 1975'lerden sonra çevre koruma ve çevre düzenlemeye yönelik çalışmalar yapmaktadır.)¹⁰³
- Türkiye Anıt Çevre ve Turizm Değerlerini Koruma Vakfı (TAÇ), (1976 yılında Turizm ve Tanıtma Bakanlığının katkıları ve bilim adamlarının iş birliğiyle kurulan bu vakıf genellikle tek yapı ölçeğinde olmakla birlikte birçok koruma uygulamalarına da öncü olmuştur.)¹⁰⁴
- 1973-1977 Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde koruma yaklaşımı,
- Koruma Konusunda uluslar arası girişimler, Avrupa Konseyi Ulusal Komitesinin Kurulması ve 1975 Mimari Miras yılı çalışmaları,
- 6 Mayıs 1973 tarihli 1710 sayılı Eski Eserler Yasası: Bu yasada taşınmaz eski eser "anıt", "külliye", "sit", olarak sınıflandırılmış, "sit türleri" de "tarihi, arkeolojik, doğal" olarak belirlenmesi
- GEEAYK yapısını düzenleme çalışmaları: Yasa ve yönetmelik değişiklikleri ve GEEAYK'nın 1973-1977 arası aldığı önemli kararlar,
- 1979-1983 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde koruma anlayışı,
- Koruma planlamasını imar planlama sürecinde oturtma çabaları: Parasal ve teknik yardım sağlayan olanakların geliştirilmesi,¹⁰⁵
- 23 Temmuz 1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, (1710 sayılı Eski Eserler Yasasının eksilerinin giderilerek günün koşullarına uyulmasını sağlamıştır.)
- 17 Haziran 1987 Tarihli ve 3386 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, (2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunun eksikleri giderilerek günün koşullarına uyulması sağlanmıştır.

¹⁰³ Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.142

¹⁰⁴ Anonim, Taç Vakfının 25 Yılı, Taç Vakfı Yayını, İstanbul, 2001

¹⁰⁵ Madran, Emre – Özgönül, Nimet, Planlı Dönemde Tarihsel Çevrenin Korunması ve Değerlendirilmesinde Kamunun Yaklaşımı, Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, 2.Cilt, Ankara, 1982, s.283-302

Günümüzde halen geçerli olan bu kanun, günümüz koruma faaliyetlerinde yasal düzenlemeler için kullanılmaktadır.)¹⁰⁶

Görüldüğü gibi; koruma evriminin incelendiği İtalya, Fransa ve İngiltere'deki kişisel çabalar ve kuramsal oluşum çok eskilere dayanmakta olduğu, dolayısıyla bu birikim üzerine oluşturulan yasal düzenlemeler ve resmi örgütlenmelerin de oldukça yerleşmiş kurumlar olarak çok başarılı koruma uygulamaları sergiledikleri izlenmektedir. Türkiye'deki gelişmelere bakıldığında ise; teorik çalışmalar ve kişisel çabaların bu ülkelere kıyasla azlığı dikkati çekmekle birlikte, yasal düzenlemeler ve gerektirdiği resmi örgütlenmelerin kısa bir gecikmeyle neredeyse bu ülkelere eş zamanlı geliştiği anlaşılmaktadır. Ama sonuca, günümüz uygulamalarında bakıldığında, eş zamanlı bu gelişimin gerektirdiği başarı yakalanamamaktadır. O zaman hala bir yerlerde sorun olduğu düşünceleri akla gelmektedir ¹⁰⁷

2.2. TARİHİ ÇEVRE KORUMA YAKLAŞIMLARI

19.yüzyılla birlikte Tarihi çevrede koruma yaklaşımları gelişmeye başlamıştır.¹⁰⁸ Bu yüzyıl, daha sonraki ve günümüzdeki koruma yaklaşımlarının oluşmasına temel oluşturmuştur. Günümüze kadar gelen bu süreci, koruma yaklaşımlarının gelişimi açısından iki döneme ayırabiliriz.

1. 19.yüzyıl Koruma Yaklaşımları
2. Günümüz Yaklaşımları ve Restorasyon Teknikleri

2.2.1. 19.yüzyıl Koruma Yaklaşımları

Avrupa'da gelişimini tamamlayan bu dönemde başrol oynayan ülkeler İtalya, Fransa, İngiltere, Almanya ve Hollanda'dır. Diğer Avrupa ülkelerinin de bu oluşuma katkıları olmasına karşın, 19.yüzyıl koruma yaklaşımlarının öncüleri bahsedilen ülkeler olmuştur.¹⁰⁹

19.yüzyılın tanımladığı koruma yaklaşımları aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

¹⁰⁶ Kanadoğlu, Sabih, Kültür ve Tabiat Varlıkların Koruma Hukuku, ikinci Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2003

¹⁰⁷ Kuban, Doğan, Kentin Kültürü, Yapı Dergisi, 184, 55-57

¹⁰⁸ Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.8

¹⁰⁹ Erder, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007, s.ii

- Üslupsal Bütünleme (Stylistic Recomposition) Violet- le Due, (1814-1879)
- Romantik Akım (Romanticism, John Rukin, 1819-1900)
- Tarihsel Bütünleme (Historical Rescomposition, Luca Beltrami, Camillo Boito 1836-1914)
- Bilimsel Restorasyon Kuramı (Gustavo Giovannonni, 1873 - 1914, Ambrogio Annoni)

2.2.1.1.Üslupsal Bütünleme (Stylisitic Resomposition, Violet- le Duc, (1814 - 1879)

Çok yönlü kişiliği ve iyi eğitimi ile Violet-le Duc mimar, mühendis, sanat tarihçisi, eğitimci, etnograf, jeolog, dekoratör ve eleştirmen olmak üzere, pek çok mesleği bir arada yürütmüş olan, donanımı ile 1839 - 1879 arasında Avrupa koruma faaliyetlerindeki en etkin isimdir.¹¹⁰

Üslupsal bütünleme olarak tanımladığı kuramında; zamanın geçerli üslubu olan, "gotiğin" doruğa ulaştığı uygulamalarla Avrupa'da "Gotik Revival"ı canlandırmaktır. Bu fikir ile yaptığı tüm restorasyon uygulamalarında, gotik üslubun öne çıktığı sonuçları vardır.

Yoğun eleştiriler alan Le Duc yoluna sapmadan devam etmiş, yaptığı tüm restorasyon uygulamalarında kendi tezini uygulamaktadır. Böyle yaparak 12. yüzyıl ya da 15. yüzyıl eserlerini 15.yüzyıla eşleştiriyor eleştirilerine hiç aldırmadan çalışmalarına büyük bir hızla tüm Avrupa'da devam etmektedir. Violet-le Duc'un ilk onarım örneklerinin en güçlüsü olan Vazelay Bazilikası (1840 - 1859) onun en başarılı denemesi sayılmaktadır. Arkasından gelen ve ününü artıran diğer çalışmalar ise Amiens, Chartres ve Paris Notre Dame kiliseleri onarımlarından oluşmaktadır.¹¹¹

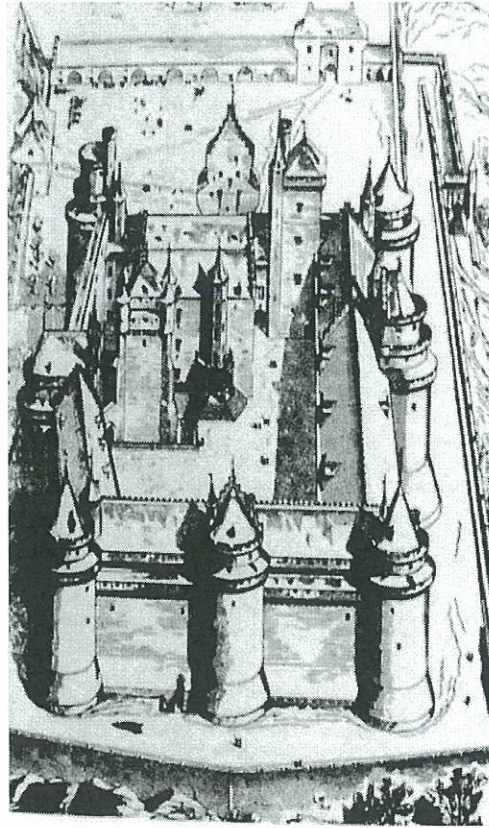
2.2.1.2.Romantik Akım (John Ruskin, 1819 -1900)

John Ruskin (1819 - 1900)'ın görüşleri Violet-le Duc'ten çok farklıdır. Dönemin önde gelen iki ismi, koruma anlayışı bakımından ters kutuplarda yer almaktadırlar. Violet-le Due yapılan üslup birliği içinde onararak farklı bir kimlikle yaşatma yönünde

¹¹⁰ Erder, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007, s.111-112

¹¹¹ Erder, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007, s.115-117

çalışmalar yaparken, John Ruskin ise yapılara koruma adına hiçbir müdahalede bulunulmaması yönünde çalışmıştır. *The Seven Lamps of Architecture* (1849) ve *The Stone of Venice of Architecture* (1851-53) eserleri ile görüşlerini aktarmaya çalışan Ruskin bu eserlerde içerik olarak; tarihi yapının belge değeri olarak korunmasını anlatmaktadır. Yapılarda zaman ve bakımsızlıktan dolayı ortaya çıkacak bozulmaları önlemeye yönelik çalışmalar dışında hiçbir restorasyona teşebbüs edilmemesini savunmaktadır.¹¹² Ruskin'in asgari düzeyde müdahaleyi içeren koruma yaklaşımı “Anıtlara iyi bakınız; o zaman restorasyona gerek kalmayacaktır. Zamanında çatıya konulan birkaç kurşun levhası, yağmur oluklarından zamanından alınan birkaç dal ve yaprak, hem çatıyı hem de duvarları hasardan kurtaracaktır.” ifadesinden açık bir şekilde anlaşılmaktadır.”¹¹³

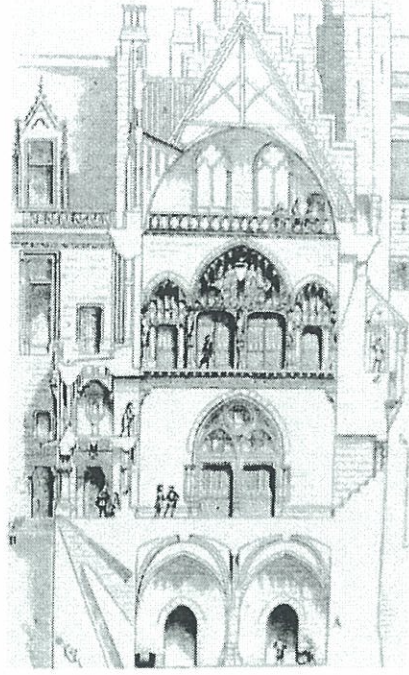

Şekil 8 Violet le Duc'ün Pierrefonds Şatosu için hazırladığı restorasyon önerisi¹¹⁴

¹¹² Kuban, Doğan, *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu*, Birinci Baskı, YEM Yayın, İstanbul, 2000, s.1 vd.- Alsaç, Üstün, *Türkiye'de Restorasyon*, Birinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992

¹¹³ Ahunbay, Zeynep, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.14

¹¹⁴ Ahunbay, Zeynep, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.15

Şekil 9 Pierrefonds Şatosu Büyük Salondan geçen kesit¹¹⁵

2.2.1.3.Tarihsel Bütünleme (Historical Rescomposition, Luca Beltrami, Camillo Boito 1836-1914)

Bu anlayışın öncüsü Camillo Boito tarihi yapıya ne Violet-le Duc gibi üslupsal bütünlük, ne de Ruskin gibi kendi haline bırakılması gerektiği fikri gibi bakmamıştır. Camillo Boito yapıyı tarihi ve estetik belge olarak değerlendirmiştir. Restorasyonu, bu belgeyi bütün içeriği ile korumak için yapılan teknik müdahaleler olduğunu savunmuştur. Boito, üslupsal bütünlemeye karşı çıkmış, bunun bir sahtekârlık ve aldatmaca olduğunu söylemiştir. Bir yapıyı bu şekilde restore etmektense tamir etmeyi tercih ettiğini ifade etmektedir. Yeni yapılan restorasyonun aldatıcı olmaması için çözümler bulunması gerektiğini savunan Boito, kendi restorasyon ilkelerini şöyle sıralamıştır:¹¹⁶

1. Geçmişin anıtları, saygıyla korunacak tarihi belgelerdir.
2. Mimari yapılar tamir edilmektense sağlamlaştırılmalı, restore edilmektense tamir edilmelidir. Ek ve yenileme (renovation) yapılmamalıdır.

¹¹⁵ Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.15

¹¹⁶ Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.18

3. Ek veya yenileme zorunlu ise bunlar kolayca anlaşılmalı ve yapının üslubundan farklılaşarak yapılmalıdır.
4. Eğer bitmemiş ya da tahrip olmuş eklerin yapılması zorunluluğu varsa, bunlar değişik malzeme ve özgün yapıda olan ayrıntılara sahip olmadan imalatı yapılmalıdır.
5. Yılların verdiği renk (patina), içinde bulundukları pitoresk durum, süsleme ayrıntıları, kalıntı niteliğinde de olsa özgün nitelikleriyle bilinen anıtları, sadece ayakta tutmanın ötesinde müdahale edilmemelidir.
6. Eğer özgün yapının önemli bir özelliğinin algılanmasına engel bir durum yoksa değişik dönemlerde yapılan ekler ortadan kaldırılmamalıdır. Bunlardan özellikle estetik niteliği olanlar kaldırılırsa, bunlar yapının çevresinde korunmalıdırlar.
7. Restorasyon çalışmaları sırasında yapıların tümünün rölöveleri (kalan ya da yıkılan) ve seri halinde çekilen fotoğrafları ilgili kurumlara verilmelidir.
8. Yapıya yönelik müdahaleler ve tarihleri konulacak bir yazıt ile belirtmelidir.

Luca Beltrami'de Camillo Boito gibi "Tarihsel Bütünleme"yi savunmaktadır. Beltrami, Boito'nun bize kadar gelen yapının verdiği bilgiyle yetinmesi yerine, yapıda yeteri kadar olmayan verileri tarihi kaynaklardan elde etmeye çalışmaktadır.¹¹⁷

2.2.1.4. Bilimsel Restorasyon Kuramı (Gustavo Giovannonni, 1873 - 1914, Ambrogio Annoni)

Bilimsel restorasyon kuramının öncüleri olan Gustavo Givannonni ve Ambrogio Annoni; anıt teriminin karşılığı olarak kabul edilen mimarlık tarihinin meşhur yapıtları dışında, ne boyutta olursa olsun artistik ve tarihi değeri olan her yapının ve sokakları, meydanları, evleriyle bir kentsel çevrenin de aynı kavram içine girmesi fikrini ortaya koymuştur.¹¹⁸ Günümüzde restorasyon uygulamasının özünü oluşturan belgesel araştırma, konstrüksiyon analizi, üslup analizi (Mimarlık ve Sanat Tarihi), rölöve ve restitüsyon çalışmalarının sistematik olarak yapılması gerekliliği, bu kuram

¹¹⁷ Kuban, Doğan, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Birinci Baskı, YEM Yayın, İstanbul, 2000, s.1 vd.

¹¹⁸ Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.18

çerçevesinde ortaya konulmuştur. Şüphesiz bu çalışmaların çoğu Violet-le Duc'ten bu yana yapılmaktadır. Fakat bu kuramla, projeyi hazırlayanın isteği dışında sonuçlanabilecek bir sistem oluşturulmuştur.¹¹⁹ Giovannoni bu tanımına dayanarak ortaya koyduğu, restorasyon ilkeleri şunlardır:¹²⁰

1. Yapılar tarihi ve estetik özelliklerine zarar verilmeden kullanılmaları, restorasyon için temel uygulamalarıdır.
2. Kamunun özel mülkiyetteki anıtların korunması için güçlendirilmelidir.
3. Anıt, içinde bulunduğu çevreye, özgün olmasa bile, eğer kütlesi ve rengi ile uyum içindeyse, bakım gösterilmelidir
4. Onarımlarda günümüzün sunduğu imkanlar kullanılmalıdır.
5. Arkeolojik alanlarda bulunan kalıntıların yerine konulabilmesi sağlanmalıdır.

Giovannoni ilkeleri ile tanımladığı restorasyon uygulamalarının beş farklı teknikte yapılabileceğinden bahsetmektedir. Bu teknikler:¹²¹

- Sağlamlştırma (consolidamento)
- Rökompozisyon (ricomposizione ya da anastilosis)
- Temizleme (liberazione)
- Bütünleme (completamento)
- Yenileme (innovazione)

2.2.2. Günümüz Yaklaşımları ve Restorasyon Teknikleri

19.yüzyıla temel oluşturan koruma yaklaşımlarının, bugün Türkiye'de algılanış ve uygulanış biçimleri, Türkiye'de tarihi çevre koruma çalışmalarında ki restorasyon yaklaşımları anlatılmaya çalışılacaktır. Uygulama aşamasında kullanılan restorasyon tekniklerini şöyle sınıflandırılabilir;¹²²

¹¹⁹ Kuban, Doğan, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Birinci Baskı, YEM Yayın, İstanbul, 2000, s.1 vd.

¹²⁰ Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.18

¹²¹ Kuban, Doğan, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Birinci Baskı, YEM Yayın, İstanbul, 2000, s.1 vd.

¹²² Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.90

- Sağlamlştırma
- Bütünleme
- Yenileme
- Çağdaş Ek
- Yeniden Yapma
- Temizleme
- Taşıma

2.2.2.1.Sağlamlştırma

Sağlamlştırma çalışmaları; anıtın malzemesinin, taşıyıcı sisteminin ve üzerinde bulunduğu zeminin sağlamlştırılması olarak üç seviyede ele alınabilmektedir. Günümüz imkanları ve yörenin geleneklerine bağlı olarak yapılarda süreç içerisinde malzemede bozulmalar gerçekleşmektedir. Kerpiç, yağmur karşısında eriyip dağılarak, tuğla aşınarak, çatlayıp ayrışırken, ağaçtan yapılan kiriş, dikme ve çatılar çürümektedir. Dayanıklı olarak kabul edilen taşlar da düzgün yüzey kaybına uğrayarak oyuk ve çatlaklarla dolu bir görünüm alırlar. Bu bozulmalar özel kimyasal bileşenlerin malzeme dokusuna uygulanarak belli ölçüde giderilir ve özgün yapının ömrü uzatılabilir.¹²³ Şartların getirdiği imkanlara göre davranarak basit bir onarımla ayakta kalabilecekse tamir yoluna gidilmelidir.¹²⁴

2.2.2.2.Bütünleme (Reintegrasyon)

Bir bölümü hasar görmüş, yada yok olmuş yapı ve öğeleri, çağdaş yada geleneksel malzeme kullanılarak ilk yapıldıkları bütünlüğüne tamamlanırlar. Bütünlemeyi yönlendiren, estetik, işlevsel yada strüktürel denge kaygıları gibi etmenlerdir. Yıkık durumda iyi görülmeyen bir yapı bütünlenecek hem estetik bütünlüğe hemde kullanılır duruma getirilir böylece yok olmaktan kurtarılır.¹²⁵

¹²³ Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.90

¹²⁴ Kuban, Doğan, Anıtsal Restorasyon Sorunları, Yapı Dergisi, 84,1988, s.14-16

¹²⁵ Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.96-97

2.2.2.3.Yenileme, Yeniden Kullanım, Yeni İşleve Uyarlama (Renovasyon)

Değişen yaşam şartlarıyla birlikte pek çok yapı özgün işlevi yitirmektedir. Güncel ihtiyaçlara cevap verebilmesi için değişime ihtiyaç duymaktadır. Aynı işlevini sürdürebilen yapılar olsa da, konfor koşullarının oluşturulması ihtiyacı istenmektedir. Yeni bir işleve uyarlanan yapıların kimliğini kaybetmemesi için azami özen gösterilmelidir. Yeni işlevli yapıda, özgün doku hissedebilmelidir. Sonuç olarak hem yapı hem de kullanıcılar tatmin olmalıdır. Hamam, kervansaray, tekke, manastır gibi birçok yapı günümüzde özgün işlevini yitirmiştir. En az uyarlama ile müze olarak işlev verilebilirken, yeni işlevler uygulanarak daha yoğun kullanılabilir mekanlar olabilirler. Bir kervansaray, otel, alışveriş merkezi, restoran olabilirken, bir tekke kütüphane olarak kullanılabilir. ¹²⁶Dokundurmak, koruyor gibi görünüp, korumayan bir yaklaşım olup önemli olan ise yaşatmaktır. ¹²⁷ Yapılara verilecek yeni fonksiyonlarla onları yaşatmak gereklidir.

2.2.2.4.Çağdaş Ek

Tarihi yapılar yeniden kullanılmaya çalışılırken, yapı yeni işleve hizmet verecek hacimde olmadığı durumlarda yeni eklere ihtiyaç duyulabilir. Örneğin müzeye dönüştürülen bir yapıda bekçi kulübesi, ziyaretçilere ikram, lavabo vs. gibi. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus özgün yapının bütün içindeki baskın konumunun uyumla korunmasıdır. ¹²⁸

2.2.2.5.Yeniden Yapım (Rekonstrüksiyon).

Tamamen yıkılmış, yok olmuş veya çok harap durumda olan bir yapının veya çevrenin eldeki belgelere dayanarak yeniden yapılmasıdır. Çok özel durumlarda başvurulmuş bir tercihtir. Yeniden yapılacak olan yapının veya çevrenin çok özellikli olması gereklidir. Bu yöntemde tarihi araştırma çok önemlidir. Yapının özgün halinin saptanmasında titiz bir inceleme yapılarak başarılı bir sonuca ulaşılabilir. ¹²⁹

¹²⁶ Ahunbay, Zeynep, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.97-98

¹²⁷ Hasol, Doğan, Kent Boyutunda Bir koruma Örneği: Safranbolu, *Yapı Dergisi* 186, 1997, s.66-67

¹²⁸ Ahunbay, Zeynep, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.98-99

¹²⁹ Ahunbay, Zeynep, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.99

2.2.2.6.Temizleme

Yapıların ve tarihi çevrelerin genel algısını bozan, tarihi ve estetik değer taşımayan eklerden arındırılmasıdır. Yapılar uzun yaşamları süresinde pek çok dönemler geçirirler ve bu dönemlerin izlerini yansıtacak öğeler barındırırlar. Yalnızca tek bir dönemi yansıtacağı gibi içerisinde bir çok dönemi de barındırırlar. Yapının özgün haline ulaşmak daha kolay olduğundan, temizleme işlemi daha kolay yapılır. Ancak, anıt birçok stilin özelliklerini aynı anda taşıdığından, özgün halinin belirlenmesi tartışmaları çıkar. Temizleme işlemi sırasında hangi eklerin kaldırılacağı veya hangi ekin özgün olduğu dikkatlice araştırılarak saptanmalıdır.¹³⁰Yapıyı eklerinden ayırarak, günümüzde bilinen formu ve etkisiyle hayatını sürdürmesidir¹³¹

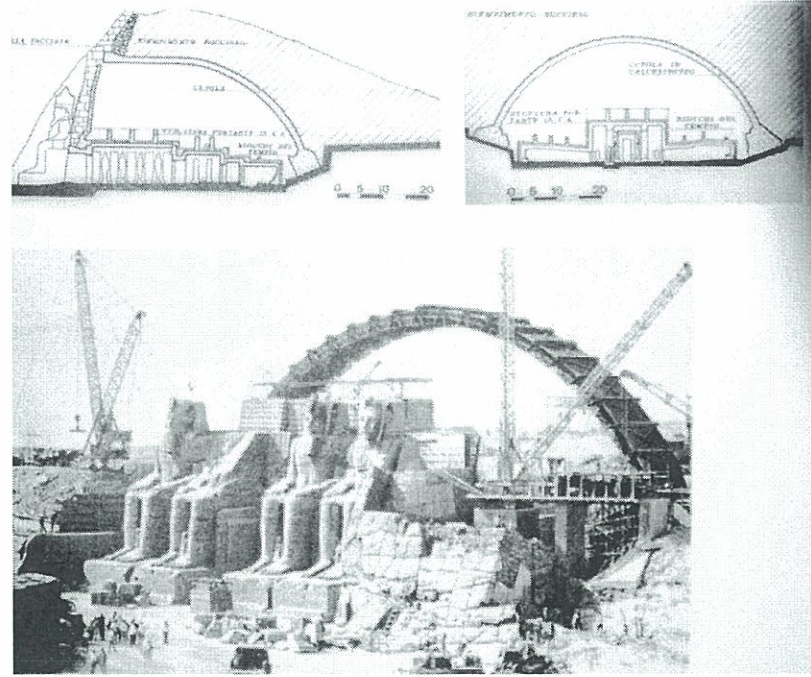
2.2.2.7.Taşıma

İnşaat etkinlikleri (yol, baraj yapımı), jeolojik yapı yada doğal afetler, bir anıtın veya tarihi yerleşmenin bulunduğu yerinde korunmasını imkansız hale getirebilir. Böyle bir durumda anıtın, daha önce tespit edilen bir yere taşıyarak yaşamını burada devam ettirmesi gerekebilir. Taşıma işlemi yapının boyutuna, tekniğine, malzemesine göre farklılık gösterir. En basit sistem anıtın tüm elemanlarının numaralandırılarak söküldükten sonra yeni yerinde numaralara göre yapılmasıdır. Bu durum Ahşap Yapılar için çok elverişli olmasına rağmen taş yapılar için biraz daha zordur. Taşıma işleminden önce detaylı çizimlerinin yapılması, fotoğraflarla yapının titizce belirlenmesi çok önemlidir. Bir başka sistem ise, yapının temellerinden kesilerek, kayan bir platform üzerinde taşınmasıdır. Bu sistem hem çok zor hemde oldukça pahalıdır. Mısır'daki Abu Simbel Kaya Tapınakları, Nil Nehri üzerinde yapılacak olan baraj inşaatları nedeniyle su altında kalmaması amacıyla, eski konumundan yaklaşık 70 km yukarı taşınarak koruma altına alınmıştır.¹³²

¹³⁰ Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.10-103

¹³¹ Özer, Şener, Kız Kulesinde İmge Korumacılığı-2,Yapı Dergisi 223, s.16-17

¹³² Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.104-105

Şekil 10 Abu Simbel Kaya Tapınakları¹³³

2.3.TARİHİ ÇEVREDE TASARIM YAKLAŞIMLARI

Tarihi ya da mevcut çevrede tasarımcıları düşünce ve davranış şekillerine göre tanımlayan tasarım yaklaşımları geliştirilmiştir. Çıkış noktaları, hep mevcuttan yararlanmaktır. Mevcut olan, bazen ilham kaynağı olurken bazen de tamamıyla karşıt bir fikrin çıkış noktasını olabilmektedir. Genel olarak morfolojik çalışmalar içeren verilerin çeşitli özelliklerini kapsayan ve tasarımın yapıldığı çevrenin taşıdığı işaret ve anlamlarının yeni tasarımlarda da kavranabilmesini sağlayan tarihi veya mevcut çevredeki yeni yapılaşmaya ilişkin tasarım yaklaşımları şöyle sıralanabilir:

- Uyum (Armoni) / Benzer Yaklaşım
 - Tarihsel Biçimlerin Taklidi
 - Tarihsel Biçimlerin Yorumu
- Karşıt (Kontrast) / Zıt Yaklaşım
- Serbest Yaklaşım

¹³³ Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.104

Biçimlendirmede, ölçü, oran, yön, renk, biçim, doku gibi tasar öğeleri bakımından benzerlik gösteren unsurlarla elde edilen “uyum” un temel olduğu ilk yaklaşımında; mevcut çevredeki tarihsel biçimlerin taklidi veya tarihsel biçimlerin yorumu ile ifade edilen uyum yakalanmaya çalışılmaktadır.

Mevcut çevre verilerinin tamamen kontrastı ile ulaşılmaya çalışılan karşıt yaklaşımda ise, zıtlıkla elde edilen bir uyum vardır. Serbest yaklaşım olarak tanımlanan üçüncü yaklaşım ise, benzer ve kontrast yaklaşımlar bir arada kullanılmaktadır. Benzer mantıkla oluşturulan, tarihi-mevcut çevrelerde yeni yapı tasarımlarındaki mimari yaklaşımları ifade eden diğer sınıflandırma ise şöyledir;¹³⁴

- Üsluba Bağlı Yaklaşımlar
 - Yeni yöreselcilik
 - Tarihselcilik
- Bağlamcı Yaklaşımlar
- Kuralcı Yaklaşımlar

2.3.1. Üsluba Bağlı Yaklaşımlar

Günümüz mimari yaklaşımlarında mevcut bir çevrede ya da yeni oluşturulan yerleşmelerde egemen olan iki tasarım geleneği "kuramsal mimarlık ve kuramsal olmayan mimarlık" tır. ¹³⁵ Üsluba bağlı yaklaşımlarla tanımlanan "yeni yöreselcilik" kuramsal olmayan mimarlıkla, "tarihselcilik" kuramsal mimarlıkla birleştirmektedir.

2.3.1.1.Yeni Yöreselcilik

Her ne kadar "yöreseli mimar değil, insan yapar" denmesine karşın, günümüz yöreselci çalışmalarını modern mimarlığın ilk dönemlerinden ayıran en önemli nokta; bugün rastlantısal olarak ortaya çıkmış pek çok ayrıntının "bilinçle" uygulanıyor olmasıdır. Dolayısıyla kültürel imgeleri barındıran uyumlu bir mimarlıkta yöreselci yaklaşımın izlerini görmek mümkündür

¹³⁴ Velioğlu, Ayşe, Tarihi Çevre İçinde Mimari Tasarım ve Süreci Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, KTÜ, Trabzon, 1992, s.23-43

¹³⁵ Baytin, Çiğdem, Mevcut Çevrelerde Yeni Yapı Tasarımında Mimari Yaklaşımlar, Yapı Dergisi, 229, 2000, s.51-60

2.3.1.2.Tarihselcilik

Antik dünyadan başlanarak günümüze yapı çevresinin, bir sonraki dönem tarafından nasıl ele alındığı incelenirse, Rönesans'ın Antik Yunan biçimlerini kullanan Roma'yı; yeni klasik dönemin Roma ve Antik Yunanı; eklektisizmin ise bunlara gotiği de eklendiği; 20.yüzyıl tarihselci akımlarının ise bunların tümünün yanı sıra bazı ulusal ve yöresel formları da kullandığı görülmektedir.

Bundan dolayı yöresel veya anıtsal olsun, geçmişin formları o güne uyarlanarak ya da günün stili içinde yerini bularak kullanılagelmiştir.

2.3.2.Bağlamcı Yaklaşımlar

Bu yaklaşımın amacı, yeni yapının içinde bulunduğu ortamla kaynaşmasıdır. Genel anlamda Bağlamcılık, Mekâncılık ve Ekolojik Yaklaşım olarak ayrılmakla birlikte, temelinde uyum kavramı bulundurmaktadır. Mekâncılık Yaklaşımını savunanlar, eski ve yeni arasındaki ilişkinin mekân yorumu ile mümkün olabileceğini söylerken, Ekolojik Yaklaşım, doğa ile uyumu ve doğal dengeyi yeniden yakalayan tasarımları içermektedir. Bir felsefe hareketi olarak bağlamcılık ise, kentlerin algılanabilirliğini sağlamaya yönelik biçimler oluşturma amacındadır.¹³⁶

2.3.2.1.Bağlamcılık

“Herhangi bir olguda olaylar, durumlar, ilişkiler örgüsü veya bağlantısı”¹³⁷ anlamına gelen bağlam teriminin tanımı gereği, tarsımda yakınındaki çevreye uyum sağlamalı, sokaktaki dokuyu tamamlamalı veya yeni birini eklemelidir. Bağlamsal mimarlık, mimari tarz sorunlarıyla karşı karşıya durulan farklı dönem ve üsluptaki yapıların arasında tür benzerliği korumaya çalışan zorluklarla ilgilenmektedir.

Bağlamcılık içinde yer alan tutumlar, araştırmacıların çoğu tarafından çeşitli şekillerde gruplandırmışlardır. Bu gruplandırmalar üç ana başlıkta toplanabilir.¹³⁸

- İlk ve en bilinen yol, mevcudun aynısını yapmaktır.
- Çağrışım; eski binaların karektestik yapısını, yeni binada eskiyi anımsatacak şekilde fakat tamamen çağdaş olarak kullanmaktır.

¹³⁶ Baytin, Çiğdem, Mevcut Çevrelerde Yeni Yapı Tasarımında Mimari Yaklaşımlar, Yapı Dergisi, 229, 2000, s.51-60

¹³⁷ <http://tdkterim.gov.tr/bts/>, Erişim Tarihi:23.04.2011

¹³⁸ Baytin, Çiğdem, Mevcut Çevrelerde Yeni Yapı Tasarımında Mimari Yaklaşımlar, Yapı Dergisi, 229, 2000, s.51

- Zıtlık; eskiyi olduğu gibi taklit etmek veya çağrışım oluşturacak bir şekilde yorumlamak yerine, mimarların seçtikleri diğer bir yoldur.

Tarihi çevre içindeki aykırı tasarımı ile Pompidu Kültür Merkezini zıtlığa, yangından sonra özgün haliyle tekrar yapılan Çırağan Sarayını mevcudun aynım yapma, Ulusoy Tatil Köyünü ise çağrışıma örnek verebilmektedir

2.3.2.2.Mekâncılık

Mekancılığı savunanlar; yapı dışındaki faaliyetlerin gerçekleştiği kentsel mekan ve yapı içindeki faaliyetlerin gerçekleştiği iç mekan özelliklerinde günümüz tasarımlarında yararlananlar olarak İki ana grupta ele alınabilmektedirler.

2.3.2.3.Ekolojik Yaklaşım

Bu yaklaşım, tamamen doğayla uyumun sağlanmaya çalışıldığı tasarımları içeren teknolojiden uzak kalınarak çevreler oluşturma fikrini içermektedir.¹³⁹

2.3.3.Kuralcı Yaklaşımlar

Korunan alanlarda belirlenen tasarım kararlarıyla kentsel alanların tarihi ve estetik niteliklerini korumayı amaçlayan bir yönlendirmenin yasalarla koruma altına alınması anlamına gelmektedir. Bu yönlendirmeyi "Tasarım Rehberi" ile yapılmaktadır. Bir ileri aşama "Kontrol Listeleri" dir. Tasarım Rehberi, bitmiş bir proje anlamına gelmemektedir; soyut, kavram ağırlıklı, esnekliği olan fikirleri içeren bir çerçeve olmak durumundadır.¹⁴⁰

¹³⁹ Baytin, Çiğdem, Mevcut Çevrelerde Yeni Yapı Tasarımında Mimari Yaklaşımlar, Yapı Dergisi, 229, 2000, s.51-60

¹⁴⁰ Konuk, Güzin, Zaman ve Mekânın Bir Sentezi Olarak Kentsel Tasarım, 2, Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, 1992, s.73-79

2.4. TÜRKİYE'DE VE AVRUPA'DA KORUNAN TARİHİ ÇEVRELER

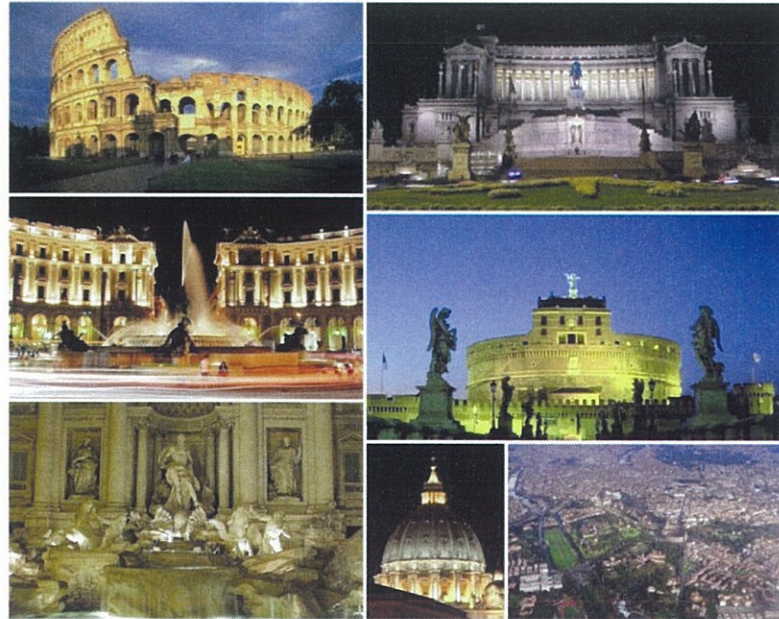
2.4.1. Avrupa Örnekleri

Avrupa'daki tarihi çevre koruma örneklerini incelerken, batının endüstri çağı yapılarını korumaya çalıştığını, Türk Kentleri'nde ise sanayi öncesi dokunun korunmaya çalışıldığı dikkat çekmektedir. Avrupa Kentleri'nde Ortaçağ yapılarında bulunmasına rağmen bu yapılar korunan dokuların yanında çok azdır.¹⁴¹

Avrupa'dan tarihi çevrelere Almanya'dan Heidelberg; İtalya'dan Carcassonne, Roma, Venedik; Fransa'dan Paris; İngiltere'den Edinburg, Londra, Belçika'dan Ghent ve Hırvatistan'dan Dubrovnik örnek olarak gösterilebilir. Bu örnekler, Avrupa'daki korunan tarihi çevrelerin sadece birkaçı olmasına rağmen en iyi korunanlarıdır. Özellikle Carcassonne ve Ghent tamamıyla korunan Avrupa Kentleridir

Roma-İtalya;

Hristiyanlığın en kutsal şehri ve merkezi, Ortaçağ ve Rönesans'ın mimari ve sanatsal akımlarının tümünün doğduğu, Avrupa Medeniyetinin merkezi, olan Roma'da birçok anıtsal yapı bulunmaktadır.

Resim 36 Roma- İtalya¹⁴²

¹⁴¹ Kuban, Doğan, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Birinci Baskı, YEM Yayın, İstanbul, 2000, s.1 vd.

¹⁴² <http://tr.wikipedia.org/wiki/Roma>, Wikipedia internet sitesi, Erişim:16.09.2011

Venedik-İtalya; En az Roma kadar tarihi yapıyı bünyesinde bulunduran Venedik, coğrafi konumu nedeniyle özel bir korunma yöntemi ile korumaya çalışılmaktadır. Yükselen suların bir gün Venedik'i basması tehlikesi korumacıları kent için acil önlem almalarını mecburi bir hale getirmiştir. Suların yükselmesiyle Venedik'i de yükseltme gibi çok pahalı ve uzun süre isteyen bir çalışmayla çözüme ulaşılmaya çalışılacaktır.

Resim 37 Venedik - İtalya¹⁴³

Paris-Fransa; Ortaçağ ve Rönesans'ta Roma'nın takipçisi olan Paris, Avrupa'nın sanat merkezi olmuştur. Çok sayıda Rönesans ve Endüstri Devri yapıları bulunmaktadır.¹⁴⁴

Resim 38 Paris - Fransa¹⁴⁵

¹⁴³ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Venedik>, Wikipedia internet sitesi, Erişim:16.09.2011

¹⁴⁴ Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.18 - Kuban, Doğan, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, YEM Yayın, Birinci Baskı, İstanbul, 2000

Carcassonne-İtalya;

Ortaçağ'dan bu yana pek çok savaşa direnerek günümüze ulaşan Carcassonne, Avrupa'nın en iyi korunan kentlerinden biridir. Şehir surları restorasyonu Viollet-le Duc' un Üslupsal Bütünleme yaklaşımıyla yapılmıştır. ¹⁴⁶

Resim 39 Carcassonne-Fransa¹⁴⁷

Edinburgh-İskoçya;

Ortaçağ Şatolarının tüm kenti sardığı Edinburg, Avrupa'daki iyi örneklerdendir

Resim 40 - Edinburgh-İskoçya¹⁴⁸

Ghent- Belçika;

Genellikle Rönesans Yapıları'ndan oluşmuş olan Ghent, Carcassonne gibi Avrupa'nın tümüyle korunan kentleri arasında yer almaktadır.

Resim 41 - Ghent- Belçika¹⁴⁹

¹⁴⁵ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Paris>, Wikipedia internet sitesi, Erişim:16.09.2011

¹⁴⁶ Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004, s.18

¹⁴⁷ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Carcassonne>, Wikipedia internet sitesi, Erişim:16.09.2011

¹⁴⁸ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Edinburgh>, Wikipedia internet sitesi, Erişim:16.09.2011

2.4.2.Türkiye Örnekleri

Tarihi çevrelerin korunması Türkiye’de, kuramsal boyut ve sonrasındaki uygulamaları ile 1970 'i yıllardan sonra başlamıştır. Daha önce Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’ca 1958 yılında Amasya Yalı Boyu Evleri için koruma kararı alınmıştır. Bu karar evlerin tek yapı ölçeğinde korunmasına yönelik olmasına rağmen bir bütün olarak korunan ilk tarihi çevre örneği olarak ilk sit koruma çalışması sayılabilir.¹⁵⁰

Resim 42 Amasya Yalı Boyu ¹⁵¹

İstanbul hem kozmopolit yapısı hem de yoğun tarihi dokuya sahip olmasıyla önemli bir yerdir. 1969 yılında Doğan Kuban başkanlığındaki ekip tarafından hazırlanan koruma imar planı ve ek raporlarında tarihi bölgeleri ile tespit edilmiştir. Üsküdar, Galata, Kadıköy, Boğaziçi, Haliç ve Tarihi Yarımada'daki yerleşmeler, A1, A2 ve A3 bölgeleri olarak adlandırılıp koruma çalışmalarına başlanmıştır.

Resim - 43 Haliç ve Tarihi Yarımada ¹⁵²

¹⁴⁹ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Edinburgh>, Wikipedia internet sitesi, Erişim:16.09.2011

¹⁵⁰ Alsac, Üstün, Türkiye'de Restorasyon, Birinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s.1 vd

¹⁵¹ <http://www.amasya.gov.tr/foto-album-kategori.asp?PhotoCatId=1>, Amsaya valiliği İnternet sitesi, Erişim Tarihi: 24.04.2011

Resim 44 İstanbul¹⁵³

Beyoğlu, Fener-Balat, Galata gibi dokular içerisinde batılı imgeler barındırdığı için, korunmaları Zeyrek veya Süleymaniye'den daha kolay olmaktadır. Fener, Balat, Galata'da motorlu taşıtlara göre düzenlenen ulaşım hattı, Zeyrek veya Süleymaniye'nin birçok sokağında yoktur. Yaya ve hayvan ulaşımına göre düzenlenen dar sokakları ile Zeyrek ve Süleymaniye'de, acil müdahale gerektirecek yangın hastalık gibi durumlarda araçların ulaşamayacağı pek çok mekân bulunmaktadır. Öte yandan eski yapıların büyük bölümünün ahşap oluşu, koruma zorluğunun diğer tarafını oluşturmaktadır.

Şekil 11 Süleymaniye-1890¹⁵⁴

Resim 45-Zeyrek¹⁵⁵

¹⁵² <http://tr.wikipedia.org/wiki/Hali%C3%A7>, Wikipedia internet sitesi, Erişim:16.09.2011

¹⁵³ Necipoğlu, Nevra, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, cilt 2, İstanbul, 1994, s. 333-334

Antalya Kaleiçi koruma uygulamalarının başarılı örnekleri arasındadır. 1977 yılında ODTÜ Öğretim Üyelerinin hazırlamaya başladığı koruma imar planı, 1979 yılında uygulanmaya başlanmıştır. 1992 yılında revizyona uğrayan planla koruma faaliyetlerine devam edilmiştir.¹⁵⁶ Antalya Kaleiçi koruma bölgesi, uluslararası alanda beğeni toplayan ve ödül alan bir koruma alanıdır. Antalya Kaleiçi'nde uygulanan koruma çalışmalarındaki başarının turizme katkısı büyüktür.

Resim 46 Kaleiçi - Antalya¹⁵⁷

Şanlıurfa için yapılan "Tarihi Kent Merkezi Canlandırma Projesi" 6. Uluslararası Mimarlık Ödüllerinde, 1998 yılı yapı dalı birincilik ödülünü almıştır. Merih Karaaslanın hazırladığı proje, Türkiye'nin koruma uygulamalarında Önemli yeri olan Urfa kent merkezindeki pilot bölge için önemli bir çalışmadır.¹⁵⁸

¹⁵⁴ http://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCleymaniye_Camii, [Wikipedia internet sitesi](#), Erişim:16.09.2011

¹⁵⁵ http://tr.wikipedia.org/wiki/Zeyrek_Camii, [Wikipedia internet sitesi](#), Erişim:16.09.2011

¹⁵⁶ Madran, Emre, *Koruma İmar Planları ve Antalya Kaleiçi Örneği*, Mimarlık Dergisi, 297, 2001, s. 32-34

¹⁵⁷ Antalya Valiliği Arşivinden Alınmıştır.

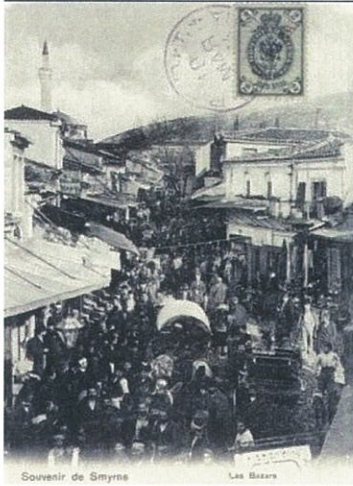
¹⁵⁸ Karaaslan, Merih, *Şanlıurfa Tarihi Kent Merkezi Koruma-Geliştirme-Canlandırma Projesi*, Yapı Dergisi. 205, 1998, s.93-108

Resim 47- Şanlıurfa Kent Platosu

İller bankası tarafından yaptırılan ve Doğan KUBAN başkanlığındaki ekibin; 1967'de Kastamonu, 1968'de İznik, 1972'de İzmir, 1975'de Gaziantep, 1976'da Safranbolu, için hazırladıkları kent merkezlerindeki tarihi dokunun tespiti raporları. Bu bölgeler için ilk koruma çalışmaları olmuştur.¹⁵⁹

1972 yılında ilk tarihi doku tespitleri yapılan İzmir; Alsancak, Konak Meydanı, Kemeraltı koruma açısından en önemli bölgeleriyle yaşatılmaya devam etmektedir.¹⁶⁰

Resim 48 Kemeraltı¹⁶¹

Konak - İzmir¹⁶²

Safranbolu, koruma imar planının 1991 yılında onaylanmasına kadar; 1976 yılında tescil edildikten sonra uygulamaya konulan geçiş dönemi yapılaşma şartlarıyla

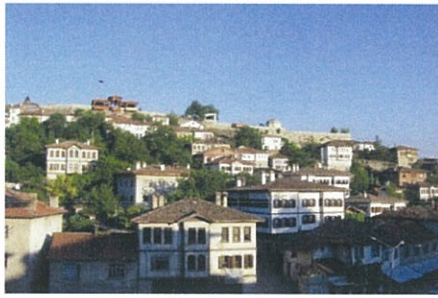
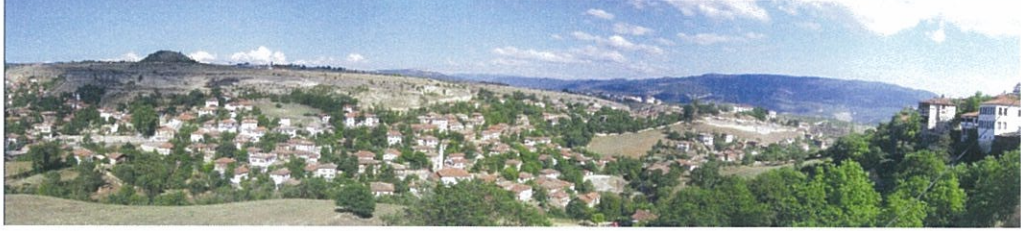
¹⁵⁹ Kuban, Doğan, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Birinci Baskı, YEM Yayın, İstanbul, 2000, s.1 vd.

¹⁶⁰ Kırmızı, Tuğrul - Ünal, Özlem, Bilişim Teknolojisinin Demokratik Katılımcı Planlamaya Yansımaları Bakış Açısından "Kemeraltı Yaşatma Paojesi" Yapı Dergisi, 231, 2001, s.74-79

¹⁶¹ <http://en.wikipedia.org/wiki/Kemeraltı%C4%B1>, Wikipedia internet sitesi, Erişim:16.09.2011

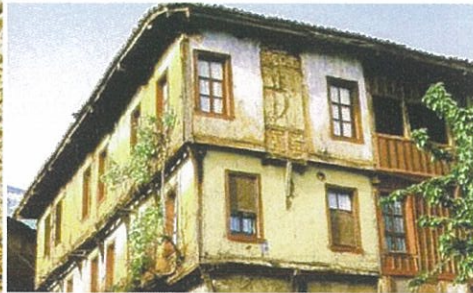
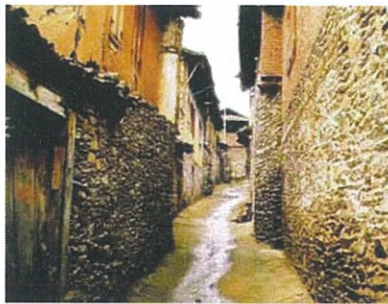
¹⁶² http://tr.wikipedia.org/wiki/Konak,_%C4%B0zmir, Wikipedia internet sitesi, Erişim:16.09.2011

korunmaya çalışılmıştır.¹⁶³ Geçiş dönemi yapılaşma şartları uygulanmaya başladıktan sonra, bir yıl içinde koruma imar planı yapılması şartı,¹⁶⁴ Safranbolu gibi nitelikli bir bölge için uygulanmamış olması dikkat çeken bir husustur.

Resim 49- Safranbolu¹⁶⁵

Korunan başka kentsel doku ise, Bursa Cumalıkızık'tır. 1979 yılında Mimar Recai Coşkun'un yüksek lisans teziyle ilk tespitleri yapılan bölge, 1980 yılında Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından tescil edilerek korunmaya başlanmıştır. 1983 yılında dikkatleri üzerine çekerek tanıtım ve yaşatma faaliyetlerinin hızlanmasına, Abdulkerim Ağa Han ve TMMOB 'nın düzenlediği yarışma yardımcı olmuştur.¹⁶⁶

Resim 50 Cumalıkızık -Bursa¹⁶⁷

¹⁶³ Hasol, Doğan, *Bir Başka Koruma Örneği*: Paris, Yapı Dergisi, 187, 1997, s.76-83

¹⁶⁴ Kanadoğlu, Sabih, *Kültür ve Tabiat Varlıkların Koruma Hukuku*, ikinci Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2003

¹⁶⁵ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Safranbolu>, Wikipedia internet sitesi, Erişim:16.09.2011

¹⁶⁶ Anonim, *Tarihsel Dokusunu Koruyan Bir Osmanlı Vakıf Köyü Cumalıkızık*, Birinci Baskı, Yıldırım Belediyesi Yayını, Yıldırım, 1992

¹⁶⁷ <http://arsiv.ntvmsnbc.com/modules/rota/cumalikizik.asp>, Ntvmsnbc İnternet Sitesi, Erişim: 16.09.2011

2.5. TURİZM KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ

2.5.1. Turizm

İnsanlar çağlar boyunca değişik neden ve amaçlarla bulundukları yerin dışındaki başka bir coğrafyaya gitmişlerdir. Bu nedenle, gerek güzergahta ve gerekse gidilen yerlerdeki ulaşım olanakları konaklama imkânları kullanılmaktadır. Bu durum 20. yüzyıla özgü modern bir durum olarak görülmesine karşın, yer değiştirme insanlık tarihi kadar eskidir. Dinamik bir yapıya sahip olan yer değiştirme hareketi, farklı dillerde farklı kavramlarla ifade edilmiştir. Çok sayıda terimin ortaya çıkmış olmasına rağmen, tek bir tanımın varlığı ortaya konulmuştur. Bu kavram turizmdir. Turizm kavramına mahsus birçok teknik tanım yapılmakla birlikte, günümüze kadar kapsamlı bir tanım yapılamamıştır. Bunun sebebi ise turizm öznesinin insan olmasından ve sosyal, psikolojik, ekonomik, politik gibi değişik unsurların bir araya gelmesidir.

Turizm kavramını belirlemek için yapılan çalışmalar 19. yüzyılın sonlarına dayanmaktadır. Bu durumu değişik yönlerden dile getiren yazarlar, farklı tanımlar yapmışlardır. Tarihte ilk turizm tanımı Guyer-Feuler tarafından 1905 yılında yapılmıştır. Buna göre “turizm, gittikçe artan hava değişimi ve dinlenme gereksinimleri, doğa ve sanatla beslenen göz alıcı güzellikleri tanıma isteğine; doğanı insanlara mutluluk verdiği inancına dayanan ve özellikle ticaret ve sanayini gelişmesi ve ulaşım araçlarının kusursuz hale gelmelerinin bir sonucu olarak ulusların ve toplulukların birbirlerine daha çok yaklaşmasına olanak veren modern çağa özgü bir olay”dır. 1910 yılında Turizm kavramını ekonomik açıdan tartışmaya açan isim Avustralyalı ekonomist Herman Von Schullar’dır

Herman Von Schullar; ‘başka bir ülkeden, şehir veya bölgeden yabancıların gelmesi ve geçici süre kalmalarıyla ortaya çıkan hareketin ekonomik yönünü ilgilendiren faaliyetleri tümü’ olarak turizmi nitelendirmekte olup sosyal ve kültürel yönünden söz etmektedir. Aynı dönemdeki diğer bir ekonomik tanım ise Edmood Picard tarafından yapılmıştır. Edmood Picard; ‘turizmin ana fonksiyonunun ülkeye yabancı döviz kaynaklarının akmasını sağlamak ve turist harcamalarının ekonomiye yaptığı katkıları araştırmak’ olduğunu söylemiştir. M.Meyer de turizmi ‘her insanın değişik derecelerde bulunan kaçma ve uzaklaşma isteklerinden ortaya çıkan psikolojik

kaynaklı yer değiştirme faaliyeti’ olarak tanımlamaktadır. Uluslararası turizm sözlüğünde ise turizm “zevk için yapılan geziler ve seyahatleri yapmak için gerçekleştirilen insan faaliyetlerinin tümü” şeklinde açıklanmaktadır.¹⁶⁸

Sözlük anlamı olarak turizm, ‘Dinlenme, eğlenme, görme, tanıma vb. amaçlarla yapılan gezi ve bir ülkeye veya bir bölgeye turist çekmek için alınan ekonomik, kültürel, teknik önlemlerin, yapılan çalışmaların tümü’ olarak iki şekilde tanımlanabilmektedir.¹⁶⁹

Birinci dünya savaşı (1914-1918) ve bunu takip eden dönemde Avrupa’daki devletler, turizm yalnızca ekonomik açıdan ele alınması eğilimi devam ettirmiştir. Bu dönemde yapılan tanımlarda turizm sadece bir ulaştırma olayı olarak görölmektedir. Daha sonra ise, ticari ve mesleki seyahatler de turizmin bir parçası olmaya başlamıştır. Öte yandan Hunziker ve Krapf gibi yazarlar turizmin tüketim fonksiyonunu, geçici yer değiştirme, seyahat ve konaklama bölümlerini kapsayacak şekilde bilimsel yönden ele almaktadır. Bu bakış açısında, turizmin tanımlanmasında dinamik bir öge olarak kabul edilen ‘seyahat’ faktörü önemli bir yer kapsar. Öte yandan, insanların yaptığı bütün seyahatlerin turizmin bir parçası olduğu da yanlış bir yaklaşım olacaktır. Hangi seyahatlerin turizm sayılabileceği konusunda amaçsal yaklaşım yerinde olacaktır. Bazen kısa seyahatler, amacı ile birlikte düşünöldüğünde, turizm olarak nitelenebilirken, bunun tam tersi olan uzun seyahatler turizm olamayabilir. Ayrıca, uzaklık kavramına göre de turizm kavramında değişik yaklaşımlar mevcuttur. Örnekeleyecek olursak, Kanada’da bir aktivitenin turizm olarak ele kabul edilmesi için, bireyin bulunduğu yerden en az 80 km. uzaklıkta bir yere seyahat etmesi gerekmektedir. ABD’de ise bu sınır, her kuruma göre farklılık göstermekle birlikte 50 mil (80 km) ile 80 mil arasındadır.

Turizmin oluşmasında gerekli diğer bir unsur ise, “konaklama” dır. Hunziker turizmi; “yabancıların bir yere yaptıkları yolculuklarından ve devamlı kalma, para kazanma amacı gütmeyen konaklamalarından doğan ilişkilerinin tümüdür.” şeklinde tanımlamıştır. Turizm İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, sosyal, kültürel ve ekonomik

¹⁶⁸ Maviş, Feriiani-Alipaşaoğlu, Halit Suavi-Kozak, Nazmi, Genel Turizm Bilgisi, Anadolu üniversitesi yayınları, 2002, s.2

¹⁶⁹ <http://tdkterim.gov.tr/bts/>, Erişim Tarihi: 03.04.2011

yaşamda önemli bir yer kaplamaya başlamış olmasından dolayı, bilimsel bir tanımın yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

W. Hunziker ve K. Krapf yer değiştirme davranışındaki iki önemli özelliği dikkate alarak turizmi şöyle tanımlamıştır. “Sürekli kalışa dönüştürmemek ve gelir sağlayıcı hiçbir uğraşta bulunmamak koşulu ile yabancıların geçici süre kalışlarından doğan olay ilişkilerinin tümü turizm”dir.¹⁷⁰ Turizm amaçlı yer değiştirmedeki “sürekli kalışa dönüşmeme” süre ölçütü, “gelir elde etmeme” ise gelir sağlayıcı hiçbir uğraşta bulundurmama olarak belirlenmiştir. Bireyden istenen, vardığı yerde gelir sağlayıcı uğraşta bulunmamasıdır. Belirleyici niteliği nedeniyle buna ekonomik ölçüt denir. Bu iki ölçüte uyumlu olanların geldikleri yerlerde girdikleri davranışlar çevreleriyle belirli ilişki kurmalarına sebep olur. Bu ilişkiler ve yer değiştirmeleri, iki ölçüte uymayanlara nazaran farklı nitelik ve içeriktir.

Bu tanımlamadan sonra turizm 1980’li yıllarda AİEST (Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği) tarafından yeniden düzenlenmiştir. Buna göre turizm “insanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahatleri ve buralardaki, genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünü” olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma göre, kongre ve iş seyahatleri, kısa süreli seyahatler, kırsaldan büyük şehirlere yönelen her türlü seyahatler, sağlık turizmine giren seyahatler, sayfiye yerlerinde ikinci evlerdeki konaklamalar turizm olarak kabul edilmektedir. Fakat öğrencilerin uzun süreli konaklamaları, daimi yerleşme amaçlı seyahatler, iş arama, günlük ihtiyaçların karşılanması için yapılan olağan seyahatler, turizm kapsamı dışında kalmaktadır.

- Bu tanıma göre bir seyahat ve konaklamanın turizm olarak kabul edilip edilmeyeceğini belirlemek için aşağıdaki şartları sağlaması gerektirmektedir.
- Seyahatin daimi ikamet edilen, çalışılan ve günlük ihtiyaçlarının temin edildiği yerleri dışında olması,
- Konaklama esnasında genel olarak turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetlerin talep edilmesi,

¹⁷⁰ Maviş, Fermani-Alipaşaoğlu, Halit Suavi-Kozak, Nazmi, Genel Turizm Bilgisi, Anadolu üniversitesi yayınları, 2002, s.3

- Konaklamanın daimi olmaması,
- Seyahatin gelir sağlamak amaçlı yapılmaması gerekmektedir.

Turizm kavramı üzerindeki tartışmalar akademik açıdan uzun süredir yapılmaktadır. Araştırmacıların bir kısmı, turizmi “endüstri” olarak değerlendirirken, Diğer bir kısmı ise endüstriden çok “sistem” olarak değerlendirmektedirler. Pek çok disiplin ve sektörle ilişkisi olan turizm kavramının tek bir tanımının yapılamamasının nedeni farklı disiplinlerde çalışan araştırmacıların, turizmi kendi disiplinlerine özgü niteliklerini önceleyerek tanımlamalarıdır. Örneğin ekonomistler turizmi bir “endüstri” olarak ele alırken, pazarlamacılar, “pazar” olarak, çevre bilimciler, çevresel bir faaliyet, toplum bilimciler ise turizmin insan davranışları yönünü ana unsur olarak ele almaktadırlar.

2.5.2. Turizm Çeşitleri

Turizm çeşitleri farklı kaynaklarda değişik sınıflandırmalar. Bunun temel nedeni turizm çeşitlerinin genel olarak birbirleriyle ilişkili ve kendi içinde kesin hatlarla ayrılmamasıdır.¹⁷¹ Bu bağlamda genel bir sınıflandırma yaptıktan sonra konumuza ışık tutacak inanç turizmi kavramını irdedeceğiz.

1- Katılan kişi sayısına göre Turizm

- a. Bireysel Turizm
- b. Kitle Turizmi
- c. Grup Turizmi

2- Ziyaret edilen yere göre turizm çeşitleri

- a. İç turizm
- b. Dış turizm

3- Katılanları yaşlarına göre

- a. Gençlik turizmi

¹⁷¹ Maviş, Fermani-Alipaşaoğlu, Halit Suavi-Kozak, Nazmi, Genel Turizm Bilgisi, Anadolu üniversitesi yayınları, 2002, s.14

- b. Yetişkin Turizmi
- c. Üçüncü yaş turizmi

4- Katılanların Sosyo- ekonomik Durumlarına Göre Turizm Çeşitleri

- a. Sosyal turizm
- b. Lüks (selektif) Turizm

5- Katılanların amaçlarına göre turizm

- a. Deniz Turizmi
- b. Kongre Turizmi
- c. Termal Turizm
- d. Yat Turizmi
- e. Mağara turizmi
- f. Dağ ve kış turizmi
- g. Av turizmi
- h. Golf turizmi
- i. İnanç turizmi
- j. Yayla turizmi
- k. Akarsu turizmi

Turizme katılanları çeşitli değişkenlere göre sınıflandırmak özellikle turizm pazarlama tekniklerinde etkili olmaktadır. Bu sebeple turizm işletmesinin hangi hedef kitleye yöneleceğini ve yatırımlar yapacağı noktasında ı ışık tutacaktır.¹⁷²

Şanlıurfa'nın bir çok turizm kaynağı olmasına rağmen, şehir merkezinde bulunan tarihi şehir dokusunun turizmle ilişkisi, üç büyük dinin peygamberlerinin Hz.

¹⁷² Maviş,Fermani-Alipaşaoğlu, Halit Suavi-Kozak, Nazmi, Genel Turizm Bilgisi, Anadolu üniversitesi yayınları, 2002, s.27

İbrahim AS. (rivayetlere göre bu şehirde doğması ve yaşaması) soyundan gelmesinden dolayı Şanlıurfa'yı inanç turizminde öne çıkarmıştır. Bu durum üç semavi dine ait eserlerin olması ile birleşince, Turizm çeşitleri içerisinde, İnanç Turizmi konusunu ayrıca inceleme gereği duyulmuştur.

2.6. DÜNYA VE TÜRKİYE'DE İNANÇ TURİZMİ

2.6.1. İnanç Turizmi

Genel olarak kutsal yerlere yönelik turizm aktivitelerin tümü “inanç turizmi” dir. Değişen turizm taleplerine bağlı olarak dünyada gelişme gösteren inanç turizmi kapsamında mevcut kültürel değerlerin korunması, turizme kazandırılması ve tanıtılması amaçlanmaktadır.¹⁷³ Kutsal yerlerin bu dinlere mensup turistlerce ziyaret edilmesinin, turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi “inanç turizmi” olarak tanımlanmaktadır. Bütün dinlerin rehberleri, dini mekanların, kutsal şehir ve tapınakların inananları tarafından ziyaret edilmesini şart koyarken, aynı zamanda ekonomik bir hareket başlatmışlardır. Bunun sonucudur ki, günümüze kadar geçen süreçte, bu şehir ve tapınakların bulunduğu ülkeler, bu ziyaretlerden sürekli fayda sağlamışlardır. Özellikle Hristiyan Avrupa da teokrasinin etkili ve egemen olduğu dönemlerde kutsal şehirlerde görülen zenginlik ve refah, egemen gücün bu merkezlerde bulunması ve elde ettiği zenginliği bu merkezlere yatırması yanında, bir ölçüde bu çeşit dini seyahatlerden doğmuştur.¹⁷⁴

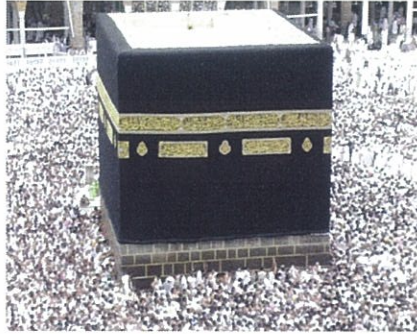
Anadolu toprakları üzerinde yüzyıllardır süregelen yaşam biçimi ve ilgili dönemlerin özelliklerini yansıtan dini inançlar, gelenek ve görenekler, mimari ve sanat eserleri turizme önemli bir kaynak oluşturmaktadır. İlkçağ uygarlıklarının Anadolu’da hayat bulması, Hristiyanlığın ilk çağlarındaki Havarilerin, ortaçağda ise; Musevilerin bulundukları ülkelerde karşılaştıkları baskı ve yok etme politikalarının sonucu, Anadolu topraklarına sığınmaları nedeniyle, Bu topraklar, üç büyük dine (Müslümanlık, Hristiyanlık, Musevilik) ait birçok kültürün doğduğu geliştiği ve yayıldığı bir dini merkez haline almıştır.¹⁷⁵ Yeni bir alternatif turizm çeşidi olarak görülen inanç

¹⁷³ Maviş, Fermani-Alipaşaoğlu, Halit Suavi-Kozak, Nazmi, Genel Turizm Bilgisi, Anadolu Üniversitesi yayınları, 2002, s.25

¹⁷⁴ Sargın, Sevil, Yalvaç'ta İnanç Turizmi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 2, Elazığ, 2006, s.3

¹⁷⁵ Maviş, Fermani-Alipaşaoğlu, Halit Suavi-Kozak, Nazmi, Genel Turizm Bilgisi, Anadolu Üniversitesi yayınları, 2002, s.26

turizmi, insanların inançlarını sergileme amacıyla kutsal olarak nitelendirdikleri yerleri ziyaret etmeleriyle başlamıştır. Toplumsal ilgiyi yüklenen din hem tarihsel hem de çağdaş bir olgudur. Yaşayan dinlerin hemen hepsinde yılın belirli zamanları ayin niteliğinde ibadete ayrılmıştır. Örneğin Hindu dininde günahlarından arınmak için Ganj Nehri sularındaki toplu ibadeti, Vatikan da Papa'nın yönetiminde 24 Aralık'tan itibaren 1 hafta süren Noel ibadeti, Müslümanların Kurban Bayramı'nda Mekke'de yaptıkları toplu ibadet evrensel boyutlara ulaşmış ibadetlerdir.

Resim 51 Kabe¹⁷⁶

Resim 52 Ganj Nehri¹⁷⁷

İbadetlerin mekana bağımlılığı kişileri o mekana yönlendirmekte ve dolayısıyla kutsal mekanlar turizm çekiciliği oluşturmaktadır. Dinlerin ortaya çıkışından itibaren dini otoritelerin emirleri doğrultusunda kutsal yerlerin ziyareti, kişisel tercihlerin ötesine geçmiştir. Bunun sonucu olarak kutsal yerler yüz binlerce kişiye ev sahipliği yapmış ve kutsal yerlerin ziyareti kitlesel bir hareket olarak kendisini göstermiştir. Temelini dini inançların tatmininden alan inanç turizmi, dünya barışının ve kültürler arası iletişimin gelişmesinde de önemli rol oynamaktadır. Aynı dine mensup fakat dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan insanlar, dinlerinin kutsal mekanlarında bir araya gelerek dini inançlarını paylaşmanın yanı sıra birbirleriyle ve aynı dine mensup olsun veya olmasın yerel halkla sosyal ve kültürel anlamda bir etkileşim içerisine girerler. Bu noktada inanç turizmi, farklılıkların ve çeşitliliklerin ortaya çıkmasına ve bunlara dinsel hoşgörü, saygı, sevgi ve anlayışla bakılmasına katkı sağlayan evrensel bir kurum niteliğine sahiptir. Çağımızda üç büyük dinin buluşma yeri olan Anadolu, farklı inançların ve medeniyetlerin buluştuğu bir coğrafya üzerinde yer almaktadır. Bu özelliği ile Türkiye'de inanç turizmindeki mevsimsel özellik yani dini tören ve anma günleri tüm yıla yayılma özelliği gösterir. Dini turizmi diğer turizm

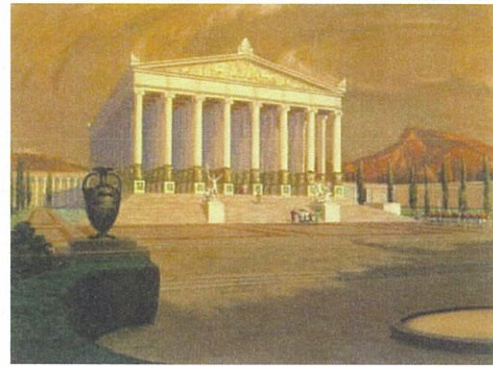
¹⁷⁶ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kabe>, Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 16.09.2011

¹⁷⁷ <http://www.ntvmsnbc.com/id/25025301/>, NTV İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 10.05.2011

çeşitlerinden ayırt etmek gerekir. Bu turizm çeşidinin dinamik bir özelliği seyahat süresince yapılan hareket alanının genişliğidir. Bu turizm motifine dahil ettiğimiz kimseler bu turizmin çeşidi içerisinde diğer turistik motivasyonlara da sahip olabilirler. Diğer bir deyişle seyahatin bir değil bir kaç amaç ve hedefi olabilir. Örneğin ekonomik ve politik seyahatte çoğu insanın amacı beraberinde tatil ve kültürel ağırlıklı aktivitelere de katılmaktadır. Somut bir örnekle konuyu güncelleştirecek olursak Kuşadası'na gemi ile gelen yabancıların günü birlik aktiviteleri arasında Meryem Ana Kilisesi ve Selçuk Müzesi'ni ziyaret etmek ve Artemis tapınağını görmek vardır.

Resim 53 Meryem Ana Evi¹⁷⁸

Şekil 12 Atermis Tapınağı¹⁷⁹

Bunun yanında turistler hem deniz ve güneşten faydalanırlar hem de Kuşadası'nda alışveriş amaçlı ziyaretler yaparlar. Bu ve buna benzer düşüncelerde açık olarak gösteriyor ki dini amaçlı turizm ile turizm çeşitlerini kültürel, tatil, ekonomik, politik ve alışveriş gibi birbirinden ayırt etmek oldukça zordur fakat dini turizmin en büyük özelliği seyahate katılanların hacı olmaları veya hacı olmak istemeleridir. Üç büyük dinin geliş sırasına göre öncelikli olarak Musevilik sonrasında Hıristiyanlık ve son olarak İslam Dünyası için kutsal sayılan yerleri inceleyelim.¹⁸⁰

2.6.2. Musevilik ve İnanç Turizmi Açısından Önemli Mekanlar

Musevilik ya da Yahudilik, Musa'ya izafetle bu adı almıştır. Yahudi, İbrani, Musevi ve İsrail terimleriyle de Musevilik dini kastedilir. Musevilğin tek tanrıcılığın saf bir

¹⁷⁸ <http://www.selcuk.bel.tr/tr/selcuk.php?module=9>, Selçuk Belediyesi İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 10.05.2011

¹⁷⁹ <http://ari.cankaya.edu.tr/~figen/artemis%20tapinagi.htm>, Çankaya Üniversitesi İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 10.05.2011

¹⁸⁰ Koçoğlu, Merve, Türkiye'de İnanç Turizmi, Bahçeşehir üniversitesi, Hükümet ve Liderlik Okulu, İstanbul, 2006, s.145-146

şekli olduğu söylenmekle beraber O, yalnız başına ne bir mezhep ne bir ırk, ne de bir milliyettir. Yahudiler dünyanın en eski tarihi, dini topluluklarını meydana getirmişlerdir. Yaklaşık olarak İsa'dan sekiz asır kadar önce kurulmuştur. Çok eskiden beri Filistin'de yaşamış olan Yahudiler, Babil, Asur, Fenike ve Araplar gibi Sami ırktan gelirler. İsrail oğulları yaklaşık milattan 2 bin yıl kadar önce Romalılardan daha sonra Filistin adını verecekleri topraklara yerleşmişlerdi. Bölge de zaman için de güçlenen İbraniler hakimler döneminden sonra bir Yahudi Krallığı kurdular. Hz. Süleyman döneminde Yahudi Krallığı altın çağlarını yaşadı, Kudüs şehri Yahudilerin en önemli şehri haline geldi ve Hz. Süleyman Kudüs'e büyük bir mabed inşa etti. Bugün sadece Batı Duvarı'nın sağlam kaldığı mabede Türkçe'de Ağlama Duvarı denmektedir.

Resim 54 Ağlama Duvarı ¹⁸¹

Bunlardan Yehuda kabilesi sonradan ülkenin tamamını egemenliği altına aldı. Bu kabilenin adından türeyen Yahudilik ve Yahudi sözcükleri, sonradan Türkçe'de Musevilik ve Musevi sözcükleriyle karşılandı. Aslında Türkçe dışındaki dillerde Yahudi ve Musevi gibi iki ayrı kelime bulunmaz. Din bilimciler hatta tarihçiler bile Yahudiliğin bir millet, bir ırk veya bir din olup olmadığı konusunda görüş birliğine varabilmiş değillerdir. Tevrat'a dayanarak kendilerini Dünya milletleri arasından seçilmiş halk olarak gören Yahudiler, Sina'da bu kavmi kendi seçtiğini, Tevrat'ı Musa'nın şahsında onlara gönderdiğine inanırlar. Musevilikte bayram ve matem günlerinin tarihleri Musevi takvimine göre hesaplanır. En önemli bayram Roşaşana

¹⁸¹ <http://www.linearconcepts.com/travelog/2007-israel/28-temple-mount>, Gezi Fotoğraf Paylaşımı İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 19.09.2011

yani Yılbaşı Bayramı'dır. Ardından on gün sonra yirmi altı saat sürecek olan oruç günü gelir ki buna Kefaret Günü anlamına gelen Yom Kipur adı verilir. Kipur'dan sonra yedi gün süren Sukot yani Çardak Bayramı ve bir yıl içinde Tevrat'ın tüm bölümlerin okunmasının tamamlandığı ve yeniden başladığı Simhat Torah, Aralık ayında Hanuka, Mart- Nisan arası Babil'de zamanın Musevi Düşmanı Antisemit Haman tarafından Yahudilerin kıyıma uğratılması olayının son anda Ester tarafından engellenmesinin anısına iki gün Purim, Mısır'dan Musa'nın Moşe Rabenu önderliğinde ayrılıp kölelikten kurtulmasının kutlandığı Şavuot ve yaz aylarına denk gelen tapınağın yıkılması ve çeşitli talihsiz olayların anıldığı ve bir matem olan Tişa Beav önemli günlerdendir.

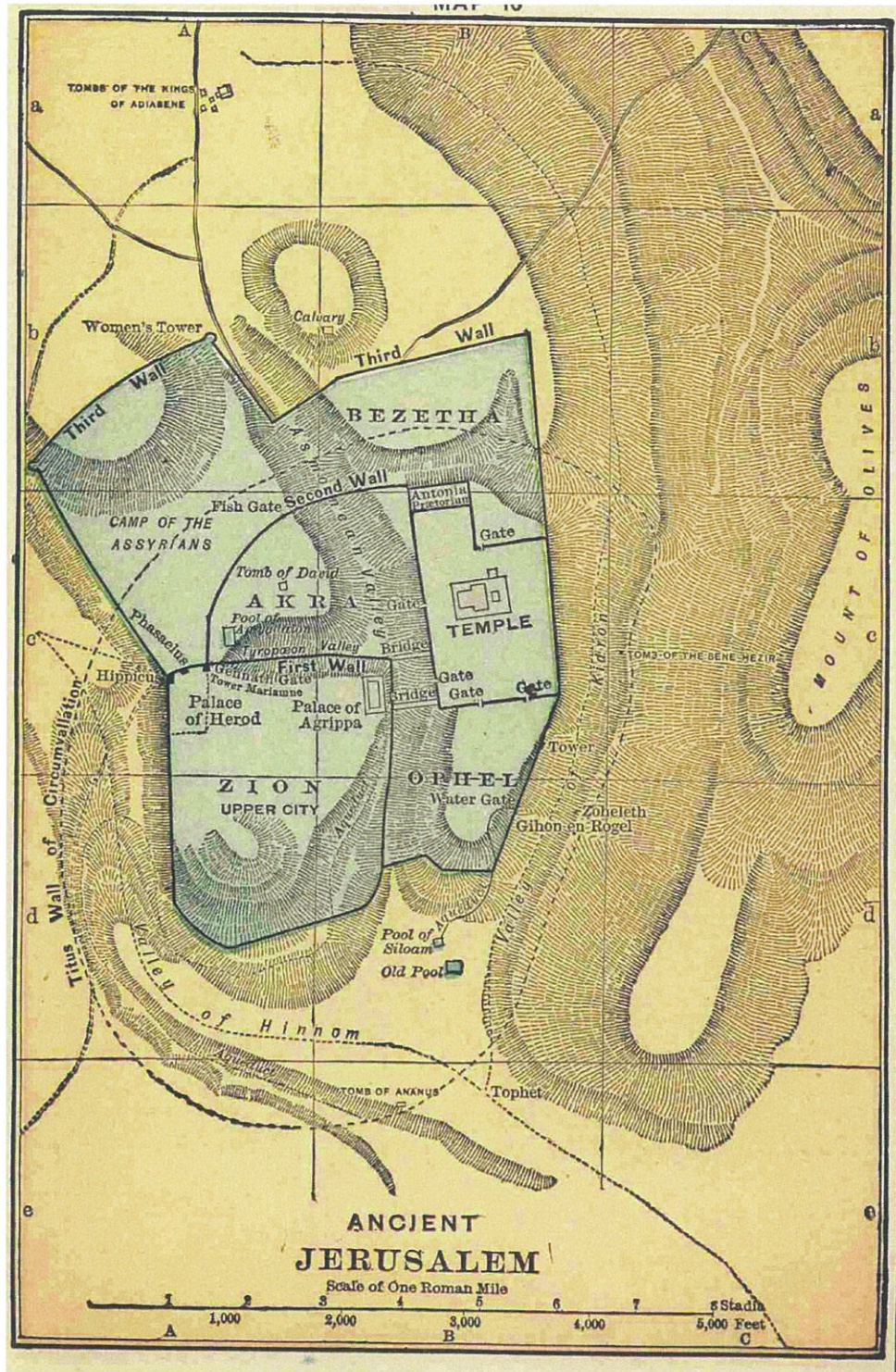
Kudüs

Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet için kutsal şehri olarak bilinmektedir. Eski şehir, Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği Golgotha tepesi üzerine uzanır. Costantinus zamanından beri birkaç defa yıkılıp yeniden yapılan Hz. İsa'nın mezarı bu kısımdadır. Eski şehrin aşağı kısmında “ Kubbettyüssahra” yer alır. Dar sokaklarında yoğun bir nüfusu barındıran eski şehre her yıl bir çok kişi hacı olmak için gelir. Eski çağda adı; İliya, Jerusalem, Uriflalim olan şehre araplar El-kuds derler. Bu şehrin adı genellikle eski kaynaklarda Beyt-ül Makdis, Beyt-ül Mukaddes olarak da geçer . Bu ad ıbranice Bethammikdaş kelimesinin karşılığı olan “mabet” (Süleyman'ın mabedi) anlamına gelir.

Resim 55 Eski Kudüs Modellemesi¹⁸²

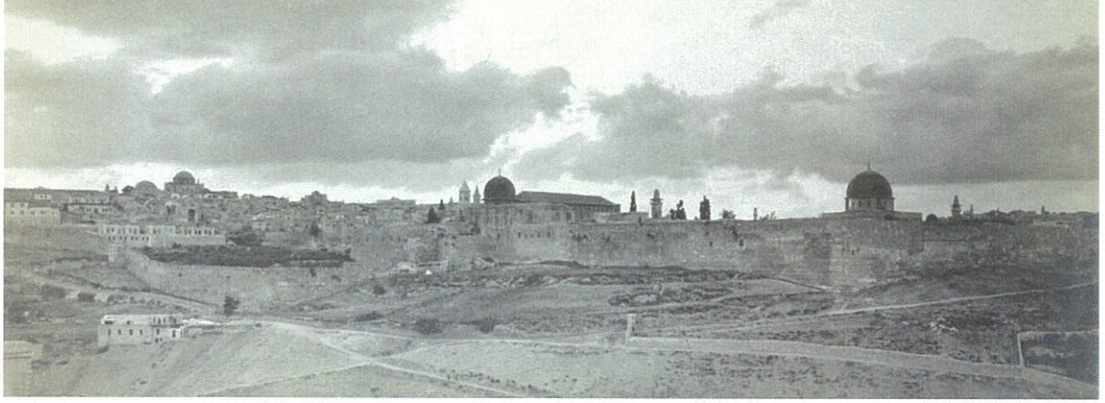
¹⁸² <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kud%C3%BCs>, Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 16.09.2011

Şekil 13 Eski Kudüs haritası¹⁸³

¹⁸³ http://tr.wikipedia.org/wiki/Kud%C3%BCs,_Wikipedia_İnternet_Sitesi, Erişim Tarihi: 19.09.2011

Yabusiler, II. Bin yılın başlarında , doğudan ve güneyden, derin Kidron ve Tiropeon vadileriyle çevrili olan kayalık bir tepeye yerleştiler. Kidrona dökülen gihon'un kaynağı bir barajla tutmak için yapılmış olan su nakil tüneli o dönemden kalmıştır.

Resim 56 20. Yüzyılın Başları- Kudüs¹⁸⁴

Hız. Davut Kudüs ele geçirerek başkent yaptı; tepeyi (Tevrat' da ofir adıyla geçer) özellikle tabii bakımdan korunmadığı kuzey yönünden tahkim ettirdi. Oğlu Süleyman krallığının dördüncü yılından itibaren yasa levhalarının yerleştirileceği yehova tapınağının inşaatına başlatıldı. Tapınak yaklaşık 300 yıl boyunca muhafaza edildi.

Şekil 14 1900 – Mescid-i Aksa¹⁸⁵

¹⁸⁴ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kud%C3%BCs>, [Wikipedia İnternet Sitesi](#), Erişim Tarihi: 19.09.2011

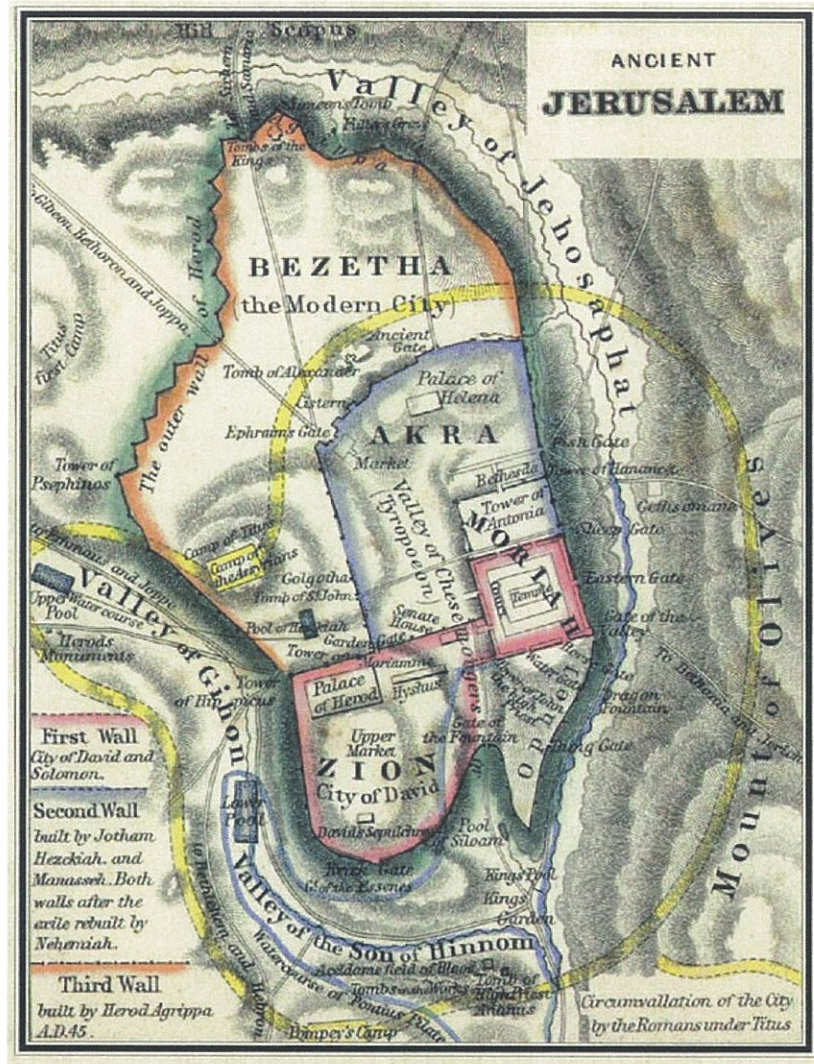
¹⁸⁵ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kud%C3%BCs>, [Wikipedia İnternet Sitesi](#), Erişim Tarihi: 19.09.2011

Şekil 15 1657 – Kudüs ¹⁸⁶

Kuruluşundan beri duvarlarla kuşatılmış olan Harem-i Şerifin konumu , Hz. Davud'un Kudüs'ü fethettiği M.Ö.1000 civarından beri değişmemiştir. Hz. Davud'un oğlu Hz. Süleyman, Harem Şerifin merkezindeki kutsal kayanın çevresine “Süleyman Tapınağı” veya “1.Tapınak” olarak geçen anıtsal binayı yaptırmıştır. Süleyman peygamber'in ölümünden sonra devlet kuzeyde İsrail krallığı, güneyde Yahudiye (judea) krallığı olmak üzere ikiye ayrıldı. Yahudiye krallığının başkenti olan Kudüs , eski siyasi ve ekonomik gücünü artık yitirse de, İsaiah ve Jeremiah gibi güçlü liderler sayesinde ruhani üstünlüğünü korumakta, Tapınak ile çevresindeki kutsal alan görkemini sürdürmektedir. M.Ö 586' da yöreyi topraklarına katan babil imparatoru Neebukadnezzar . Tapmakta dahil olmak üzere Kudüs'ü yerle bir ederek bütün halkını kendi başkentine sürdü ve böylece I. Tapınak Dönemi (M.Ö. 1000-586) sona erdi. Yaklaşık 50 yıl sonra pers imparatoru Kirus'un Babil 'i ele geçirmesiyle anavatanlarında kavuşan Yahudiler , Kudüs'te M.Ö. 515 ' te tapmağı yeniden inşa ettiler. II Tapınak Dönemi'ne (M.Ö.515-M.S 70) adını veren bu yapının “Zorababel Tapınağı” olarak da anıldığı ve il tapınaktan daha büyük olduğu tahmin edilmektedir.

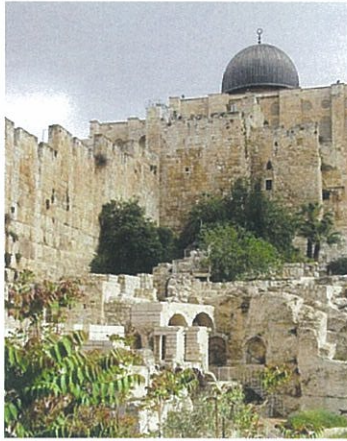
¹⁸⁶ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kud%C3%BCs>, [Wikipedia İnternet Sitesi](#), Erişim Tarihi: 19.09.2011

Şekil 16 – Kudüs ¹⁸⁷

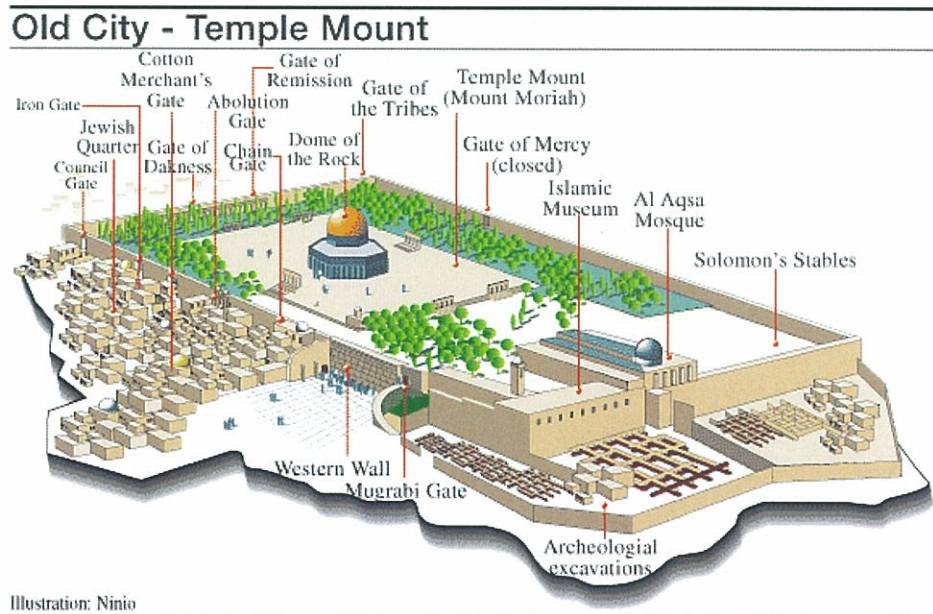
Kudüs, Pers egemenliğine son veren Büyük İskender'den sonra, Helenistik Dönemde kutsal merkezin ve onun yönetiminden sorumlu olan baş rahiplerin kent üzerindeki nüfusları devam etti. M.Ö. 63'te Kudüs'ü topraklarına katan Romalılara bağlı olarak Yahudiye Krallığının tahtına geçen Büyük Herod Süleyman Tapınağı'nı Roma üslubunda yeniden inşa ettirdi. Söz konusu yapı "Herod Tapınağı" olarak bilinir. M.S 70'de I.Yahudi İsyanı'nı bastıran İmparator Titus'un Süleyman Tapınağı'nı ve çevresindeki yapıları yıktırmasına rağmen kutsal alan varlığını sürdürür. M.S 136' da II. Yahudi İsyanı'nın da bastırılmasından sonra, imparator Hadrianus Kudüs'ü "Aelia Capitolina" adı altında yeniden kurduğunda, kente kazandırmak istediği Yunan –Roma kimliğini vurgulamak amacıyla, "Quadra" adını

¹⁸⁷ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kud%C3%BCs>, Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 19.09.2011

alan kutsal alanın merkezine bir jupiter Tapınağı inşa ettirir. Bunun doğu yönüne de at üzerinde kendi heykelini diktirir. M.S IV. yy sonlarında Hıristiyanlığın tek yasal din haline gelmesiyle Quarda' daki jupiter tapınağını faaliyetide son bulur. Bizans döneminde kentin dinsel merkezi büyük Constantinus'un yaptırdığı .Hz.isa'nın çarmıha gerildiği mevkide Golgotha Tepesi'nde yer aldığına inanılan kutsal mezar kilisesine, kaymış bunun yanı sıra Kutsal Sion Kilisesi, Nea Panaghia Thesotokos kilisesi gibi anıtsal dini yapılar inşa edilmiş, içinde harabeler barındıran Harem-i Şerif ise terk edilmiştir.

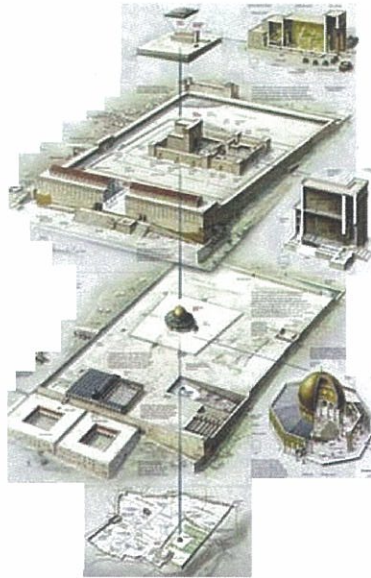
Resim 57 Mescid-i Aksa¹⁸⁸

Şekil 17 Tarihi Doku ve Dini Yerleşmeler - Kudüs¹⁸⁹

¹⁸⁸ <http://www.linearconcepts.com/travelog/2007-israel/28-temple-mount>, Gezi Fotoğraf Paylaşımı İnternet Sitesi, Erişim Tarihi:19.092011

H. Ömer'in hilafeti sırasında, 637 de Kudüs'ün İslam egemenliğı altına girmesiyle Harem-i Şerifin yıldızı yeniden öne çıkar. H. Ömer kutsal alanın güney sınırına Mescid-i Aksa'yı inşa ettirir. Dört halife dönemi izleyen Emevi döneminde de, Halife Adülmelik de, Harem-i Şerifin merkezinde, H. Muhammed'in mi'rac'a çıktığı inanılan kutsal kayanın üzerine, mimarisinin ilk anıtsal yapısı olan , Kubbet-üs-sahra adındaki ziyaret yapısını inşa ettirmiştir. Harem-i Şerifteki bu dirilişin, dinsel siyasal ve kültürel nedenleri vardı: Mescid-i Aksa ile kubbet-üs-sahra herşeyden şeyden önce, İslam'ın H. İbrahim geleneğine bağlılığını ifade etmekteydi. H. Ömer'in kutsal alanda yaptırdığı camiye, Süleyman Tapınağı'nın Kuran'daki adı olan "Mescid-i-Aksa" adının verilmesi önemlidir. Kudüs başkentleri Şam'a olan yakınlıklarından ötürü başından beri emeviler için alternatif bir hac merkezi olarak görülmüş, bu yerde önemi vurgulanmıştır. Nitekim Kubbet üs-Sahra'nın inşa edildiğı yıllarda , İbn Zübeyr Mekke'de kendisini halife ilan etmiştir. Abdülmelik de, Kubbet-üs Sahra'yı inşa ettirdikten sonra egemenliğı altında bulunan ve Emevi başkenti Şam'a yakın olan Kudüs'ü Mekke'nin yerine geçirmek niyetindeydi. Bu yapı Yahudilerin ve Hıristiyanların kutsal kentinde İslam egemenliğinin simgesiydi.

Şekil 18 Kudüs'ün Analitik İncelemesi ¹⁹⁰

¹⁸⁹ <http://www.linearconcepts.com/travelog/2007-israel/28-temple-mount>, Gezi Fotoğraf Paylaşımı İnternet Sitesi, Erişim Tarihi:19.092011

¹⁹⁰ <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/467937.asp>, ntvmsnbc Haber Sitesi, Erişim Tarihi:19.092011

Emevlileri izleyen Abbasi, Tolunoğlu, Fatımi ve Selçuklu dönemleri boyunca Mescid-i Aksa ile Kubbet-üs Sahra'da sürekli inşa faaliyetleri yaşandı. Haçlıların kurduğu Kudüs Krallığı'nın egemenliği boyunca Harem-i Şerifin kutsallığı Hristiyan kalıpları içerisinde sürdürüldü. Harem-i Şerif kiliseye çevrilmiş, Kubbet-üs sahra ise önce Kudüs krallığının sarayı, sonra Tempiler Şövalyeleri'nin yönetim merkezi olarak kullanılmıştır. Kudüs'ün, Selahaddin Eyyubi tarafından 1187'de haçlılardan geri alınmasıyla başlayan Eyyubi egemenliği (1187-1250) Harem-i şerif için İslam'a dönüş ve yeniden yapılanma dönemi oldu. Eyyubiler'i izleyen Memlük ve Osmanlı (1517-1917) dönemlerinde de onarım faaliyetleri kesintisiz sürmüş, kutsal alanın kuzey ve batı kesimleri medrese, ribat, mescit makam, namazgah, sebil, çeşme türünden irili ufaklı yapılarda donatılmıştır.¹⁹¹

Resim 58 Kubbet-üs sahra¹⁹²

Mescid-i Aksa'nın merkezi üzerinde, Hz Muhammed'in miraç'a yükseldiği Muallak Taşı yer alır . Yahudiler için kainatın kendisinden başlanılarak yaratıldığı, Hz İbrahim'in üzerinde oğlunu kurban etmek istediği, Hz .Süleyman mabedinin en kutsal emaneti olan Ahd-i atik Sandığı'nı üzerine koyduğu, Hristiyanlar için ise, ahir zamanda mahşer meydanının etrafında yerleştirileceği ve Hz. İsa'nın adalet kürsüsünün, üzerine konulacağı için kutsal olan bu taş; Müslümanlar tarafından, hatırasından dolayı kutsaldır.

¹⁹¹ Zengin, Ayşe, Eyüp Kentsel Sitinin İnanç Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi ve Yerleşim Dokusunun Korunması Üzerine Bir Araştırma, M.S.G.S.Ü, Restorasyon Yüksek Lisans Tezi, 2010 s. 46-52

¹⁹² <http://www.linearconcepts.com/travelog/2007-israel/28-temple-mount>, Gezi Fotoğraf Paylaşımı İnternet Sitesi, Erişim Tarihi:19.092011

Resim 59 Kutsal Taş ¹⁹³

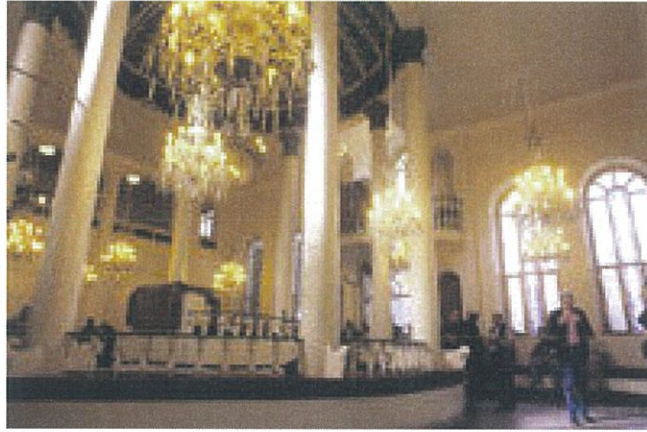
Museviler, Filistin ve Kudüs çevresinde yayılmışlardır. Tarih boyunca Anadolu, ticaret ve baskıdan kaçma amaçlı yerleşen Museviler'e kapılarını açmış, onlara hoşgörölü davranmış ve ibadetlerinde özgürlük tanımıştır. Bunun en çarpıcı örneği Haydarpaşa Hemdat İsrail Sinagog'unun inşası sırasında yaşanmıştır. Haydarpaşa Tren İstasyonu'na çok yakın bir mesafede bulunan Sinagog ismini kuruluş öyküsünden alır. Sinagogun inşasına engel olmak isteyenler tarafından çıkartılan kargaşayı önleyen II. Abdülhamit'e bir şükran nişanesi olarak sinagoga Arapça harflerle aynı şekilde yazılan "Hamid" ve "Hemdat" (Şefkat) sözcüklerinden yararlanarak "İsrail oğullarının şefkati" anlamına gelen "Hemdat İsrail" adı verilmiştir.

Resim 60 Hemdat İsrail Sinagog 'u ¹⁹⁴

¹⁹³ <http://www.linearconcepts.com/travelog/2007-israel/28-temple-mount>, Gezi Fotoğraf Paylaşımı İnternet Sitesi, Erişim Tarihi:19.092011

Geruş Sinagogu'nun inşa edilme sebebi ise XIV. yy. sonlarında İspanya'dan yurt dışı edilen ve Osmanlı İmparatoru II. Selim tarafından gönderilen kalyonlara bindirilerek Osmanlı İmparatorluğu'na kabul edilen Musevi topluluğunun Bursa'ya yerleştirilen ilk kabileleri için yaptırılmıştır. İbranice'de "kovulmuş" anlamına gelen Geruş adının sinagoga verilmiş olması, bu yönden anlam taşır. Günümüze son derece sağlam ve bakımlı olarak ulaşmış olup, Musevi cemaatinin ibadetine açık tutulmaktadır.

Resim 61 Geruş Sinagogu¹⁹⁵

Tarsus'ta yer alan Makam-ı Şerif Cami'nin doğusunda Danyal Peygamber'in kabri yer almaktadır. Bu nedenle camiye "Makam Cami" ismi verilmiştir. Hz. Danyal, II. Babil Kralı Nebukadnesar zamanında yaşamış, Yahudileri Babil esaretinden ilmi ve kehanetleri ile kurtarmış bir peygamberdir. Rivayete göre; Nebukadnesar rüyasında İsmailoğulları'ndan gelecek bir erkek çocuğun kendi tahtını sarsacağını öğrenir. Bunun üzerine İsmailoğulları'ndan doğan erkek çocukların¹⁹⁶ öldürülmesini emreder. Hz. Danyal doğunca ailesi onu dağ başında bir mağaraya bırakır. Mağarada bir erkek ve bir dişi aslan himayesinde, büyüyen Danyal delikanlı olunca kavmi arasına karışır. Bir kıtlık senesinde Tarsus'a davet edilen Danyal Peygamberin, Tarsus'a gelmesiyle birlikte bolluk meydana gelmiş bu nedenle Danyal Peygamber Babil'e geri gönderilmemiş, ölünce de Tarsus'ta şimdiki Makam Caminin bulunduğu yere gömülmüştür.

¹⁹⁴ <http://www.biblediscovered.com/tag/jews-of-the-ottoman-empire/>, [biblediscovered İnternet Sitesi](#), Erişim Tarihi:10.05.2011

¹⁹⁵ <http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-33188/eski2yeni.html>, [Kültür Bakanlığı İnternet Sitesi](#), Erişim Tarihi:10.05.2011

¹⁹⁶ Koçoğlu, Merve, [Türkiye'de İnanç Turizmi](#), Bahçeşehir üniversitesi, Hükümet ve Liderlik Okulu, İstanbul, 2006, s.145-146

Resim 62 Danyal Türbesi - Tarsus

XIV. yüzyılın başlarında yapılan Etz Ahayım Sinagogu'nun adı İbranice'de "Hayat Ağacı" anlamına gelmektedir. Osmanlı döneminde yapılan ilk sinagog olması nedeniyle önem taşımaktadır. Bursa'nın fethini gerçekleştiren Orhan Bey zamanında bir ferman çıkarılarak bu sinagogun yapılmasına izin verilmiştir. Museviliğin yıkılma noktası Anadolu olmamıştır. Fakat tarih boyunca Musevilere göstermiş olduğumuz hoşgörü ve ibadet özgürlüğünden dolayı topraklarımız onlar için ziyaret merkezi haline gelmiştir.¹⁹⁷

Resim 63 Etz Ahayım Sinagogu¹⁹⁸

¹⁹⁷ Koçoğlu, Merve, Türkiye'de İnanç Turizmi, Bahçeşehir üniversitesi, Hükümet ve Liderlik Okulu, İstanbul, 2006, s.147-148

¹⁹⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Etz_Ahayim_Synagogue, Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 16.09.2011

2.6.3. Hristiyanlık ve İnanç Turizmi Açısından Önemli Mekanlar

Hız. İsa, genel kabule göre Milad'dan önce (MÖ.6) doğmuştur. Doğum yeri olan Filistin, Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altında olan Hız. İsa Yahudi bir toplum içerisinde ve o soydan birisi olarak doğmuştur. Roma İmparatorluğu'nda yaygın olan din Putpereslik'tir. Şekilciliğe saplanmış ve paramparça olmuş, tek tanrı inanişına sahip Yahudiler, Mesih beklemektedirler. Ancak, muhtemelen otuz yaşında Allah'ın dinini tebliğe başlayan Hız. İsa'ya Yahudiler iman etmedikleri gibi ona şiddetle karşı koydular. Çok az inananlar arasında Hız. İsa 12 tanesini kendisine havari yani arkadaş olarak seçti. Üç yıl kadar Yahudileri (İsrail oğullarını) imana çağırarak Hız. İsa, kurtarmaya çalıştığı toplumun komplosuyla karşılaştı. Tam öldürölme anında doğumundakine benzer bir mucize ile, Alemlerin Rabbi Hız. İsa'yı göğe yükseltti. Daha sonra din gelişip yayılarak günümüze kadar gelmiştir.

Vatikan;

Palatium tepesinde M.Ö 753 yılında kurulan Roma, M.S üçüncü yüzyılın ikinci yarısında imparatorluğunun resmi dininin Hristiyanlık olarak ilan edilmiş, ve Papa adı ile anılan Roma piskoposu şehrin yöneticisi olmuştur.

Resim 64 Vatikan Yerleşim Planı

Hristiyanlık öncesi kullanılan tapınakların yerlerine bir çok kilise yapıldı. Bu kiliselerin en meşhuru surların dışında, Vatikan'da Aziz Petrus'un gömüldüğü düşünülen mezarlığın bulunduğu yerde yapılmış bazilikadır. San Pietro ile Vatikan'ın Sicilya'dan gelen Sarezen'ler tarafından yağma edilmesi üzerine, zayıflamış olan Karolenjlere güvenemeyeceğini anlayan Papa, Tevere, Trastevere ve Sant Angelo şatosu arasını birleştiren ve Vatikan'ı kuşatan yeni bir sur yaptırmıştır.

Resim 65 Vatikan¹⁹⁹

Papalık ve kutsal imparatorluk arasında çıkan çatışma Roma 'ya yeni bir darbe vurdu. Haçlı seferlilerinin başarısından yararlanarak otoritesini yeniden kazanan Papa, Hristiyanlığın manevi önderi durumuna getirmiştir.

Resim 66 Vatikan²⁰⁰

¹⁹⁹ <http://en.wikipedia.org/wiki/Vatikan>, Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 18.09.2011

Dünya kiliselerinin gelirlerinin papada toplanmaya başlaması ile papalar sürekli olarak Vatikan 'da oturmaya başlamışlardır. Vatikan sarayında Nicolaus v ., Vatikan kütüphanesini kurmuştur. Beramente, Michelangelo ve Raffaello'yu toplayan papa, XVI. yy başında Roma'yı Floransa'da başlamış olan sanat Rönesans'ının merkezi haline getirmiştir.1929 da yapılan Laterano antlaşmasıyla Vatikan Roma'dan ayrılarak Devlet haline gelmiştir.

Resim 67 Vatikan²⁰¹

Vatikan, Laterano anlaşması ile 11 şubat 1929'da kurulan ve başkanı Papa olan Hristiyanlık dininin Katolik mezhebinin yönetim merkezi olan devlettir. Kırkdört hektarlık bir alanı kapsayan toprakları, San Pietro meydanını ve bazilikasını Vatikan sarayını, müzesini ve bahçelerini içine alır. Roma'da ve dışında on iki bina, toprak dokunulmazlığı hakkına sahiptir. Bunlar arasında San Giovanni'nin Laterano ,Santa maria maggiore, san Paolo- fuari les, mura bazilikaları, papanın yazlım sarayı Castel Gondolfo ve Vatikan radyosu vericisinin bulunduğu arazi sayılabilir.

Vatikan devletinin pul ve para basma hakkı ve ayrı bayrağı vardır.Vatikan'da papalık direktiflerinin yan resmi organı olan günlük bir gazete ve haftalık bir dergi yayımlanır.

²⁰⁰ <http://en.wikipedia.org/wiki/Vatikan>, [Wikipedia İnternet Sitesi](#), Erişim Tarihi: 18.09.2011

²⁰¹ <http://en.wikipedia.org/wiki/Vatikan>, [Wikipedia İnternet Sitesi](#), Erişim Tarihi: 18.09.2011

Resim 68 Vatikan Müzesi ²⁰²

Dünyanın en sadık askerleri olarak kabul edilen İsviçreli muhafızlar tarafından korunan Vatikan’da papanın kabul günü genellikle haftada bir kez Çarşamba günleri kış aylarında Vatikan şehrinde, yaz döneminde ise Roma ‘ya yaklaşık 40 km uzaklıktaki Castel Gondolfo’da gerçekleştirilir. Bu genel kabul gününe katılmak için Prefetto della Casa Pontificia, 00120 Citta del Vaticano adresinde bulunan büroya baş vurmak gerekir. Katolik dinine mensup olanların bağlı olduğu kiliselerin bir yazı getirmesi istenmektedir. Papa’nın kabul gününe katılacak kadınlar uzun kollu, başı kapalı, koyu renkli veya dikkati çekmeyen sade giysilerle, erkeklerse koyu renkli ceket ve kravatla katılmaları gerekmektedir. ²⁰³

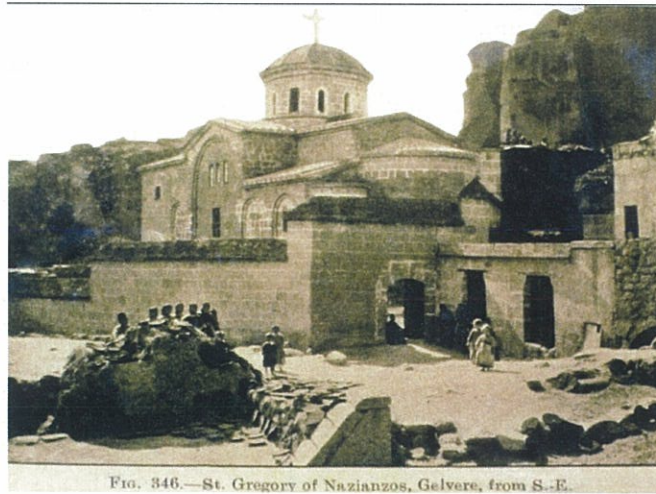
Resim 69 Vatikan Genel Görünümü ²⁰⁴

²⁰² <http://en.wikipedia.org/wiki/Vatikan>, Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 18.09.2011

²⁰³ Meydan Laroussa Büyük Lügat ve Ansiklopedisi

²⁰⁴ <http://en.wikipedia.org/wiki/Vatikan>, Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 18.09.2011

Hristiyanlık, Türkler için yeni bir din değildir. Hristiyanlığın ilk başlarından bu yana çeşitli dönemlerde Türkler, İsa inancı ile karşılaşmış ve Hristiyan olmuşlardır. Bilindiği gibi yaklaşık olarak iki bin yıl kadar önce Orta Doğu'da gelişen bu inancın ilk yaygınlaştığı yer bizim yurdumuzun bir bölümü olan Anadolu'dur. Daha sonra Trakya ve Avrupa'ya yayılmıştır. Günümüzde Moldova'da yaşayan Gagavuzlar büyük bir Türk-Hristiyan topluluktur. Ayrıca diğer Türk soylu topluluklardan olan Peçenekler ve Hazarlar da geçmişte büyük gruplar halinde Hristiyan olmuşlardır. Ayrıca günümüzde diğer Türk soylu ülkeler olan Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan gibi ülkelerde de kiliseler vardır. Türkiye'de Hristiyan dünyası için kutsal kabul edilen pek çok mekan bulunmaktadır. Aksaray'da yer alan Aziz Gregorius Kilisesi Ortodoks alemi için büyük önem taşımaktadır. M.S. 385 yılında kapalı haç planında inşa edilmiştir.

Resim 70 Aziz Gregorius Kilisesi - Aksaray²⁰⁵

Aziz Anargiros kilisesi de kapalı haç planındadır. Günümüzde Vatikan'dan buraya gelip hacı olanlar vardır. Yortu günü olan 1 Kasım günleri kilisede hastalar büyük bir tören düzenleyerek sabahlara kadar dua etmektedir.

Türkiye'nin en yüksek dağı olan Ağrı Dağı eskiden beri bilginlerin, dağcılarının, serüvencilerin ilgisini çekmiş ve birçok hikaye, türkü ve efsaneye konu olmuştur. İncil'e göre; Nuh Peygamber zamanında yeryüzünü kötülükler kaplamıştır. İnsanlara bir ders vermek amacı ile Tanrı, Nuh'a bir gemi yapmasını emretmiştir. Gemiye, Nuh

²⁰⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/File:St._Gregory_of_Nazianzos.jpg, [Wikipedia İnternet Sitesi](http://en.wikipedia.org/wiki/File:St._Gregory_of_Nazianzos.jpg), Erişim Tarihi: 16.09.2011

Peygamber, eşi, oğulları, oğullarının eşleri ile yeryüzünde bulunan bütün canlı türlerinden birer çift alarak binecektir. Nuh Peygamber, Tanrı'nın emri doğrultusunda gemiyi yapar ve canlılarla beraber gemiye girer. Çıkan tufan sonucunda gemidekilerin dışında kalan tüm canlılar yok olur. Suların çekilmesi ile gemi, Ağrı Dağı'na oturur ve içindeki canlılar gemiden ayrılarak yeryüzüne dağılır. Bu yönüyle dini açıdan çok özel bir dağdır.

Resim 71 Ağrı Dağı ²⁰⁶

Hristiyan dünyasında Noel Baba diye bilinen Aziz Nicolaus'un piskoposluk ettiği Aziz Nikolaus Kilisesi Antalya'da yer almaktadır. Her yıl burada 6 ve 8 Aralık tarihleri arasında Uluslararası Noel Baba Festivali düzenlenmektedir.

Resim 72 Aziz Nikolaus Kilisesi - Antalya ²⁰⁷

²⁰⁶ <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/df/Kohrvirab.jpg>, Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 16.09.2011

İznik'te yer alan Ayasofya Müzesi Hristiyanlarca önem taşıyan 7. Ekümenik Konsül toplantısının yapıldığı yerdir. Hristiyanlarca büyük önem taşıyan Konsül toplantılarının ilkinin yapıldığı yer olan Senatus Kilisesi ise İznik'te yer almaktadır.

Resim 73 Ayasofya Müzesi - İznik ²⁰⁸

Denizli'de yer alan Laodikya Kilisesi İncil'in son Babı'nın Vahiy bölümünde zikredilen yedi kiliseden biridir.

Resim 74 Laodikya Kilisesi – Denizli ²⁰⁹

²⁰⁷ <http://www.sigal.com.tr/?recordID=247>, Sigal Mühendislik İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 16.09.2011

²⁰⁸ http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0znik_Ayasofya_M%C3%BCzesi, Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 16.09.2011

Hatay'da dünyanın ilk kilisesi olduğuna inanılır. Tarihte ilk defa bu kilisede Hz. İsa'nın dinini tanıyanlara "Hristiyan" denmiştir. Kilise, Hz. İsa'nın 12 havarisinden biri olan St. Pierre'nin Hz. İsa'nın ölümünden sonra Hristiyanlığı yaymaya çalıştığı önemli bir dini merkezdir. 1963 yılında Papaz VI. Paul tarafından hac yeri olarak ilan edilmiştir. Her sene 29 Haziran günü burada tören düzenlenir.

Resim 75 St. Pierre Kilisesi – Hatay ²¹⁰

Mersin'de yer alan Eshab-ı Kehf Mağarası Hristiyanlarca kutsal sayılır. Eshab-ı Kehf Mağarası'na ait şöyle bir efsane halk arasında anlatılır. Mitolojik tanrılara inanışın yavaş yavaş gücünü kaybettiği dönemlerde tek tanrıya inandıkları için eziyet görmekten kaçan Hristiyan dinine mensup (Seliha, Mekseline, Meslina, Mernuş, Sazernuş, Debernuş ve Kafetatyuş adında) yedi genç, putperestliğe dönmeyi kabul etmediklerinden kralın huzuruna çıkarılmışlar. Kral, putperestlik dinine bağlı kalmalarını aksi takdirde kendilerini öldürteceğini söyleyerek birkaç günlük zaman vermiş. Yedi genç ölümden kurtulmak için verilen süreden faydalanarak Kıtımir isimli köpeği de yanlarına alarak kaçmışlar ve mağaraya sığınmışlar. Allah tarafından kendilerine 300 yıl bir uyku verilmiş. Bunlardan ilk uyanan yiyecek almak için kente gitmiş ama elinde bulunan zamanı geçmiş para yüzünden yakalanmıştır. Yakalayan onunla birlikte mağaraya geldiğinde yedi yavru kuşun tünediği bir

²⁰⁹ <http://www.hristiyan gazete.com/2011/02/laodikya-kilisesi-bulundu/>, Hristiyan Gazetesi sitesi, Erişim Tarihi: 16.09.2011

²¹⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/File:Antioch_Saint_Pierre_Church_Front.JPG, Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 16.09.2011

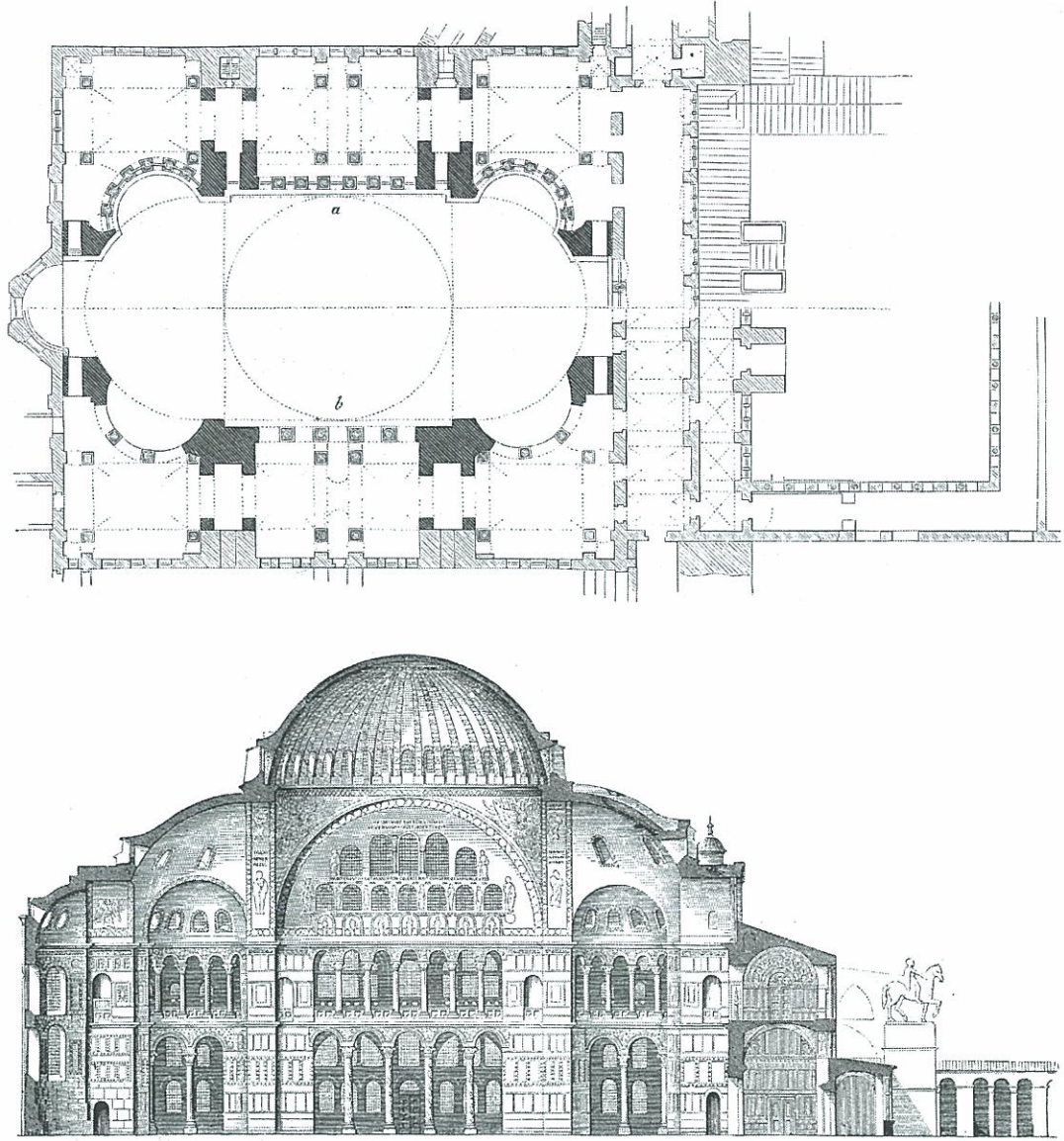
yuvadan başka bir şey görmemiştir. Bu nedenle burası Yedi Uyurlar Mağarası diye de anılır.

Dünyanın sekiz harikasından biri sayılan Ayasofya, sanat tarihi ve mimarlık dünyasının bir numaralı yapısı hüviyetindedir. Bu yaşta ve bu ebatta zamanımıza gelebilmiş ender eserlerdendir. Orijinal adı Hagia Sofia olmasına rağmen biz Ayasofya demektediriz. İmparator Justinyen “Adem’den beri hiçbir devirde görülmemiş ve görülmeyecek” bir ibadethane yapmak için harekete geçmiştir. Hristiyanlık aleminin bu en büyük kilisesi beş yılda tamamlanarak, 537’de merasimlerle açıldı. İmparator hiçbir masraftan kaçınmayarak devlet hazinesini mimarların önüne saçmıştır. Justinyen devrinde Ayasofya bir zevk ve gösteriş ürünü olarak ortaya çıkmış, sonraki devirlerde ise bir efsane ve sembol olarak kabul edilmiştir. Bin yıl süre ile aşılamayan ölçüleri yanında finans zorlukları ve teknik yetersizliklerden ötürü efsanevi görülmüş, böyle bir yapının ancak kutsal kuvvetlerin yardımı ile yapılabileceği zannedile gelmiştir. Ayasofya her devirde hazineler dolusu sarflar yapılarak ayakta tutulabilmiştir. Türklerin şehri 1453 yılında fethetmeleri, harap durumdaki Ayasofya’nın derhal camiye çevrilerek kurtarılmasına sebep olmuştur. Ayasofya 916 yıl baş kilise ve 477 yıl cami olarak, aynı tanrıya inanan iki değişik dinin hizmetinde olduktan sonra Atatürk’ün emri ile müze yapılmıştır.

Resim 76 Ayasofya ²¹¹

²¹¹ İstanbul Belediyesi Arşivinden Alınmıştır.

Resim 77 Ayasofya Plan ve Kesiti²¹²

İstanbul'un güneyindeki Büyükkada'nın tepesinde bulunan Aya Yorgi Kilisesi, her yıl Nisan ve Eylül aylarının yirmi üçünde binlerce insan tarafından ziyaret edilmektedir. Büyükkada'nın Yüce Tepesi'ndeki tarihî Aya Yorgi Kilisesi, efsaneleri ve hikâyeleriyle yerli yabancı, Müslüman ve gayrimüslim sayısız insanın ilgisini çekmiş ve çekmektedir. Efsaneye göre Aya Yorgi Kilisesi, Prens Adaları'nın en büyüğü olan Büyükkada'nın en yüksek tepesi Yüce Tepe'de 6. yüzyılda, Bizans döneminde yapılmıştır. O dönemde Yorgi'nin (Aziz Yoryeus) adını alan kilise, 4. Haçlı Seferi sırasında yağma edilerek yakılıp, yıkılmıştır. Bu olay sırasında kilise rahipleri,

²¹² Wilhelm Lübke - Max Semrau, *Grundriß der Kunstgeschichte*, 14. Auflage, Paul Neff Verlag, Esslingen, 1908

Haçlıların eline geçmemesi için Aya Yorgi ikonasıyla adak çingiraklarını toprağa gömmüşler; yağmurdan korumak için ise kutsal masayı üzerine kapatmışlardır. Böylece adanın tepesindeki efsane başlamıştır. Bu olaydan altı yüzyıl sonra Aziz Yoryeus, adada yaşayan bir çobanın rüyasına girmiş. Aziz Yoryeus'u üç gece üst üste rüyasında gören çoban, adanın tepesine, Aya Yorgi Kilise'sine doğru yürümüş. çobana, bastığı bir yerde zil sesi duyacağını ve burayı kazdığında kutsal ikonaları bulacağını söyleyen Yoryeus haklı çıkmış ve genç çoban, zil sesini duyması üzerine toprağın içinden altı yüzyıl sonra kutsal ikonaları ve adak çingiraklarını çıkarmıştır. Hiçbir ulaşım aracının kullanılmadığı bu eğimli ve uzun yokuşta insanlar hem yürüyor, hem de dileklerinin gerçekleşmesi için çalılara ipler ve bez parçaları bağlıyor. Bu kilise Hristiyanların iki hac noktasından biri kabul edilir. Hristiyan inancına göre Kiliseye yürüyerek çıkan insanlar yarı hacı sayılır, tam hacılık ise Efes'te ki Meryem Ana Kilisesinin ziyareti ile gerçekleşmektedir.

Resim 78 Aya Yorgi Kilisesi

Aya İrini Kilisesi Bizans'ın ilk kilisesidir. Penelope adında bir Azize, Hristiyanlığı yaymaya çalışır. Putperestler tarafından yılanlarla dolu bir kuyuya atılır; ölmez. Taşlanır, atlara bağlanıp sürüklenir; yine de ölmez. Mucizelerin sonunda putperestler Hristiyan olur; İrini ise bir azize. İmparator Konstantin, bu olağanüstü olay üzerine yaptırdığı tek tanrılı dinin ilk mabedine Aya İrini adını verir. Aya İrini, Osmanlı'nın ilk müzesidir. Fener Rum Patrikhanesi, Ortodoks Rumlarının en kutsal mekanıdır. Patrikhane'de ayrıca Rus Ortodoks cemaatinin elinde kalmış değerli dini eşyalar

mevcuttur. Patrik tahtı üzerine İncil konan iki masa bunlara örnektir. Tahtın ünlü Patrik ve Aziz İoannes Hrisostomos'tan kaldığına inanılmaktadır.

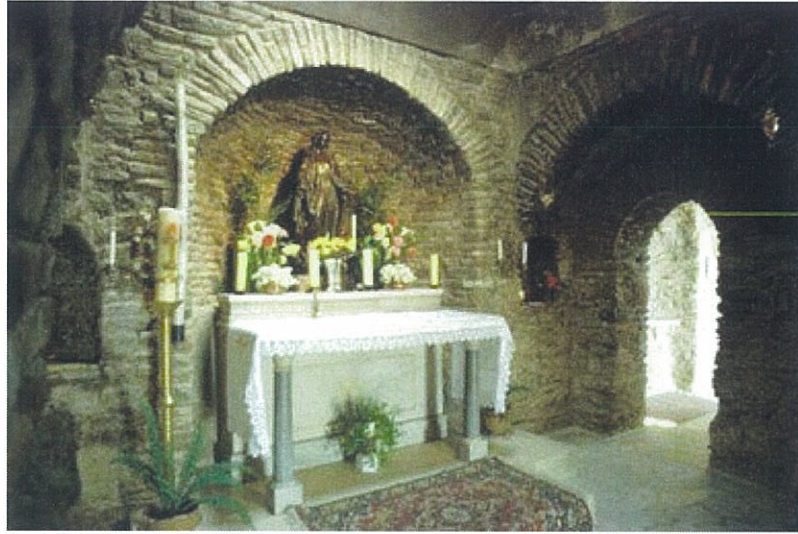
Resim 79 Aya İrini Kilisesi²¹³

İzmir’de yer alan İzmir Kilisesi İncil’de adı geçen yedi kilisenin ikincisidir. Hz. İsa’nın arkadaşı ve havarisi olan St. Jean Hz. İsa’nın çarmıha gerilişinden sonra Meryem Ana’nın Kudüs’te kalmasını sakıncalı bulduğundan onu yanına alarak Kudüs’ten kaçırmış ve Selçuk’ta yer alan Meryem Ana Evi’ne götürmüştür. Hz. Meryem’in tam 101 yaşına kadar Bülbül Dağı’ndaki bu yerde yaşadığı ve burada öldüğü bilinir. Hristiyanlık’ın yayılmasından sonra Hz. Meryem’in bulunduğu bu yere Hristiyanlarca "Haç" şeklinde bir kilise inşa edilmiştir. Bu ev papalık tarafından 1967 yılında Hristiyanlık’ın kutsal bir yeri ilan edilmiştir. Burada 15 Ağustos’u izleyen ilk pazar günü ayin yapılır ve gelenler hacı olurlar.

Resim 80 Meryem Ana Kilisesi Planı²¹⁴

²¹³ <http://www.istanbuloperafestival.gov.tr/Ayairini.html>, Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 16.09.2011

Resim 81 Meryem Ana Evi

İncil'de adı geçen yedi kiliseden kesin olarak yeri bilinen tek kilise olan Bergama Kilisesi İzmir Bergama'da yer almaktadır.

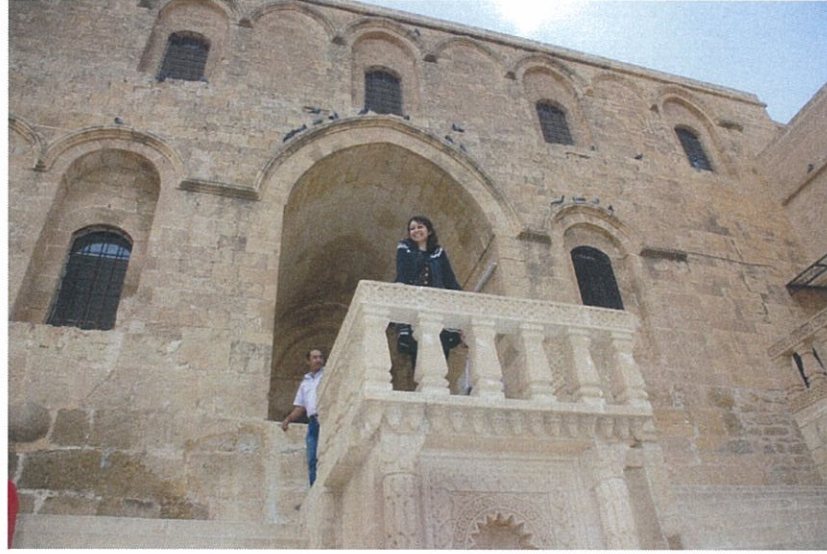

Resim 82 Bergama²¹⁵

Mardin'de yer alan Manastır'ın içinde tarihi bir İncil ve kutsal taş bulunmakta, ilk tıp fakültesinin de burada kurulduğu söylenmektedir.

²¹⁴ Stefan Karwiese, *Ephesus Church of Mary building phases*, 1999, s.53

²¹⁵ www.transanatolie.com, *Fotoğraf sitesi*, Erişim Tarihi: 17.09.2011

Resim 83 Deyr-ul Zaferan Manastırı

Şanlıurfa'da yer alan Der-Yakup Kilisesi'nin Hristiyanlık dininin doğuşundan sonra yaptırılan ilk kiliselerden olduğu bilinmektedir.

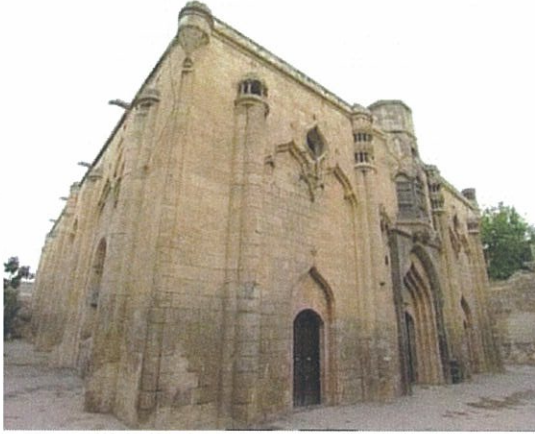

Resim 84 Der Yakup Manastırı

Yine Şanlıurfa'da yer alan 'İsa Kilisesi' Hristiyanlık tarihinin ilk kiliselerinden olup M.S. 38 yılında Süryaniler tarafından yapılmıştır. Evliya Çelebi Hz. İsa'nın Urfa'ya geldiğini ve bu kiliseyi ziyaret ettiğini, bu nedenle buraya İsa Kilisesi (Deyr-i Mesih) denildiğini yazmaktadır.²¹⁶ İnşa tarihi bilinmemektedir. 12 Havari Kilisesi olarak bilinen eski kilise, Dönemin Osmanlı Padişahı I. Abdülaziz'in fermanı ile 1865 tarihinde temelden itibaren yeniden yapılmıştır. Yeniden yapılma esnasında plan

²¹⁶ Koçoğlu, Merve, *Türkiye'de İnanç Turizmi*, Bahçeşehir üniversitesi, Hükümet ve Liderlik Okulu, İstanbul, 2006, s.149-155

bakımından eski yapıya uyulup uyulmadığı konusunda elimizde her hangi bir belge bulunmamaktadır ²¹⁷

Resim 85 Deyr-i Mesih (Fırırlı Kilise)

Ülkemizin çeşitli kültürleri bir arada toplamasının en önemli sebebi Anadolu topraklarının tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmasıdır. Bu sebeple dinlerin doğuşuna ve yayılışına da sahne olmuştur. Hristiyan inancının ilk olarak yaygınlaştığı yerin ülkemiz olması sebebiyle bir çok eser Anadolu topraklarında bulunmaktadır.

2.6.4. İslamiyet ve İnanç Turizmi Açısından Önemli Mekanlar

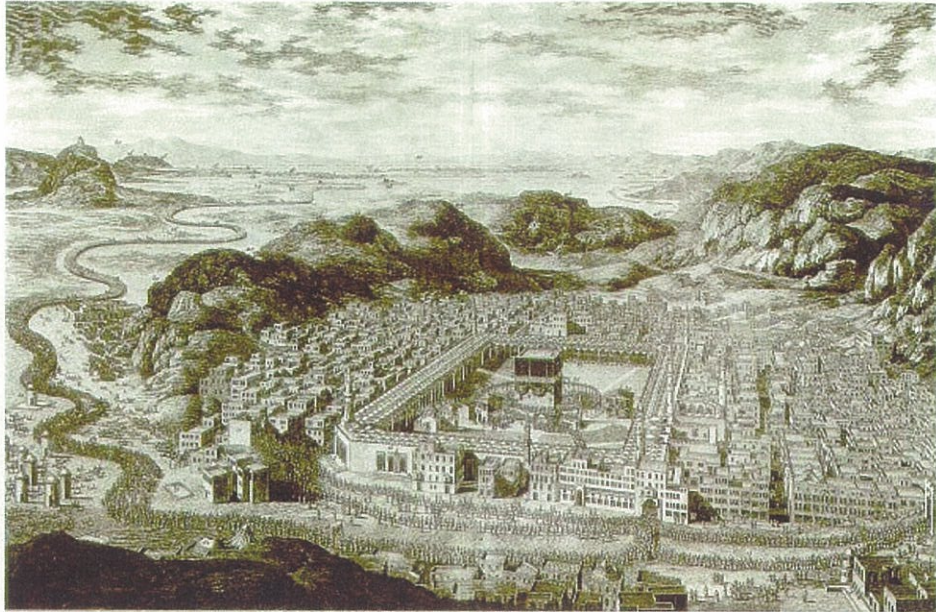
İslam, dünyadaki büyük dinlerin en gencidir. İslam sözcüğü “se-le-me” kökünden türemiştir. Anlamı “barış”tır. Peygamberi Hazreti Muhammed’dir. Diğer büyük dinler gibi Ortadoğu merkezli olan İslam, geniş bir coğrafyada çeşitli ülkeler, kültürler ve milletler üzerinde etkili olmuştur. Araplar dışında İslamiyet’i benimseyen başlıca milliyetler Türkler, Farslar, Hindular’dır. Türklerin İslamı benimsemesi Türklerin batıya yönelik göç ve fetih hareketi ile örtüştüğü için Türkler Avrupa ve Batı’ya İslamı tanıtan, getiren millet olmuştur. Türk İslam’ının temel taşları, Türklere özgü bir kavrayış ve inanç farkının ortaya çıkması, Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş, Mevlana, Yunus felsefesiyle simgelenen tasavvuf kuşağına dayanır. Burada Türklerin İslam’ı kavrayışı, büyük dinlerin Ortadoğu köklerinden farklı olarak Tanrı korkusu ve ceza disiplini üzerine değil, Tanrı sevgisi ve tüm yaşamı,

²¹⁷ Şanlıurfa Merkez Fırırlı camii Restorasyon Proje Raporundan Alınmıştır.

doğayı kucaklayan coşkulu bir temele oturur. Müslümanlar için dünya da en önemli merkezlerin başında Mekke ve Medine yer almakta olup her yıl milyonlarca kişiyi dini görevlerini yerine getirmeleri için ağırlar.

Mekke;

Suudi Arabistan'ın batı kesimindeki Mekke yönetim bölgesinin merkezi, islam dünyasının kutsal hac merkezidir. Kuzeyinde Medine, doğusunda Riyad, güneyinde Baha ve Cihan bulunur. Medine'yle birlikte Haremeyn olarak adlandırılır. Mekke veya Mekke-i Mükerreme, Arap Yarımadası'nda Hicaz eyaletinin başkenti ve Suudi Arabistan'ın en büyük şehridir. İslam dini bu şehri kutsal kabul etmektedir. Kuran'da Ümmü'l-Kura (Kentler Anası) adıyla da anılır ve insanlar için ilk evin (kabe) Mekke'de kurulduğu bilinir.²¹⁸

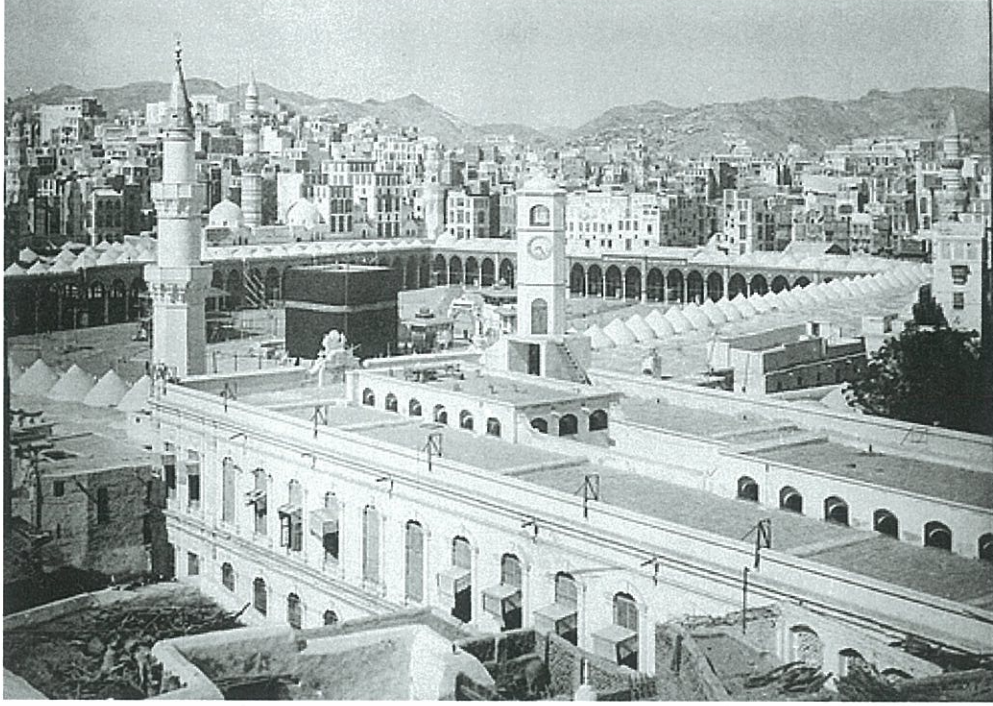
Şekil 19 Mekke – 1850²¹⁹

Mekke, Kızıldeniz'deki liman kenti Cidde'den 72 km içeridedir. Sırat dağları üzerinde, İbrahim ırmağı ile kollarının kuru yatakları üzerinde yer alır. Müslümanlar Kabe'nin ilk defa Adem peygamber tarafından, daha sonra da İbrahim peygamber'in

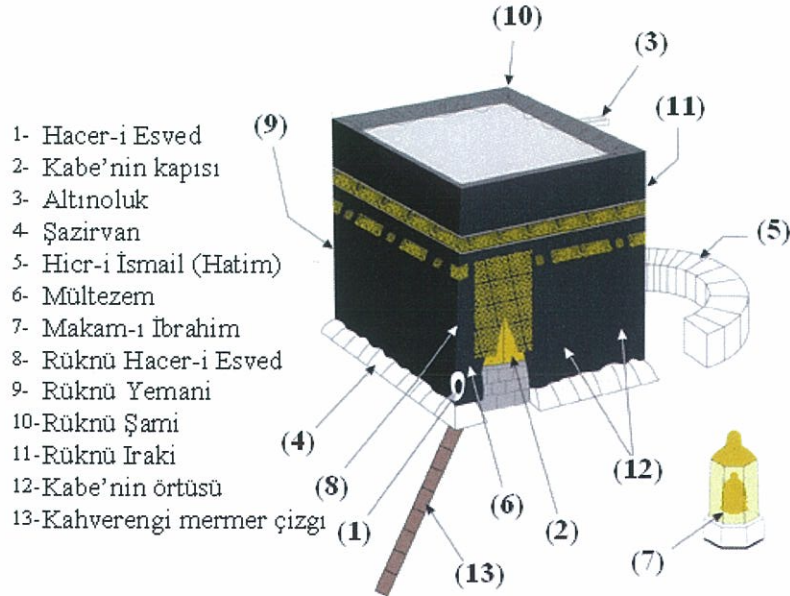
²¹⁸ Kuran-ı Kerim, Al-i İmran suresi 96. ayet

²¹⁹ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Mekke>, Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 18.09.2011

M.Ö 2002 li yıllarda buraya yerleştirdiği eşi Hz. Hacer ile oğlu Hz. İsmail tarafından inşa edildiğine inanmaktadır.

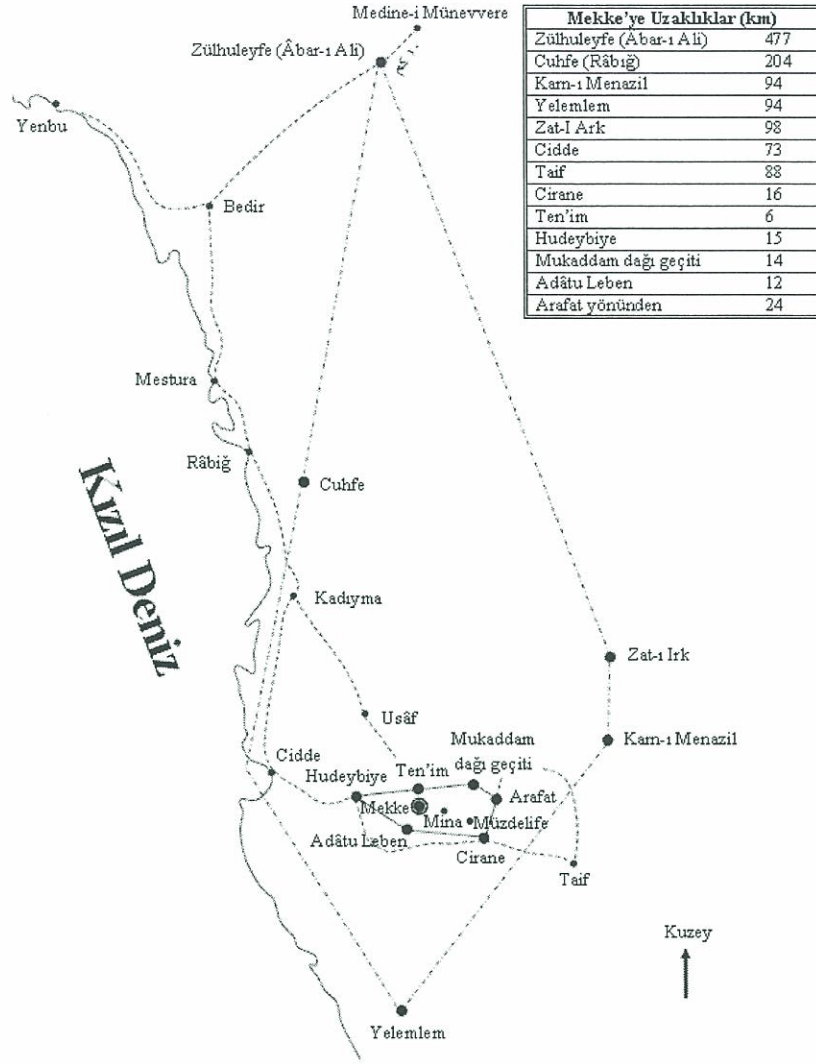
Resim 86 Mekke – 1910²²⁰

Şekil 20 Mekke – Kabe nin Bölümleri²²¹

²²⁰ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Mekke>, Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 18.09.2011

²²¹ <http://dalil-alhaj.com/>, Hac Rehberlik internet Sitesi, Erişim Tarihi: 18.09.2011

Şekil 21 Kabe Haram Bölgesi ve Buralara Ulaşan Yollar²²²

20 Nisan 571 tarihinde doğan son peygamber Hz Muhammed buraya dünyaya gelmiştir. 610 yılında kırk yaşındayken kendisine vahiy indirilmiştir. Hz. Muhammed'in 610 yılından başlayarak, öldüğü yıl olan 632'ye kadar aldığı inanılan vahiyler Kur'an-ı Kerimi oluşturur. İslam dininin merkezi olarak kabul edilen Kabe (kible) Arabça ' da yön yönelme demektir. İslam dinin şartlarından biri olan namazın kibleye dönerek kılınması farzdır. İslam dinine göre dünyanın neresinde olursa olun daima Kabe (Mekke) 'ye doğru namaz kılar.

²²² <http://dalil-alhaj.com/>, Hac Rehberlik internet Sitesi, Erişim Tarihi: 18.09.2011

630 yılında müslümanların denetimine geçen Mekke 1517-1917 arasında Osmanlı yönetiminde kalmıştır. Pek çok onarım ve inşa süreci geçiren Kabe ,günümüzdeki hali ile son kez osmalı padişahı VI. Murad tarafından Sedefkar Mehmet Ağa 'ya inşa edilmiştir.

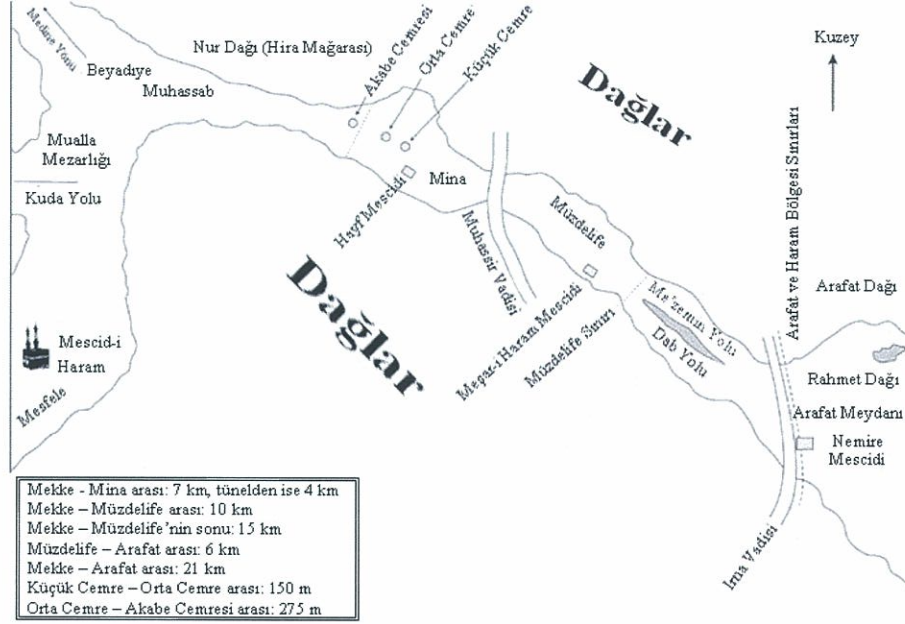

Resim 87 Kabe – 1910 ²²⁵

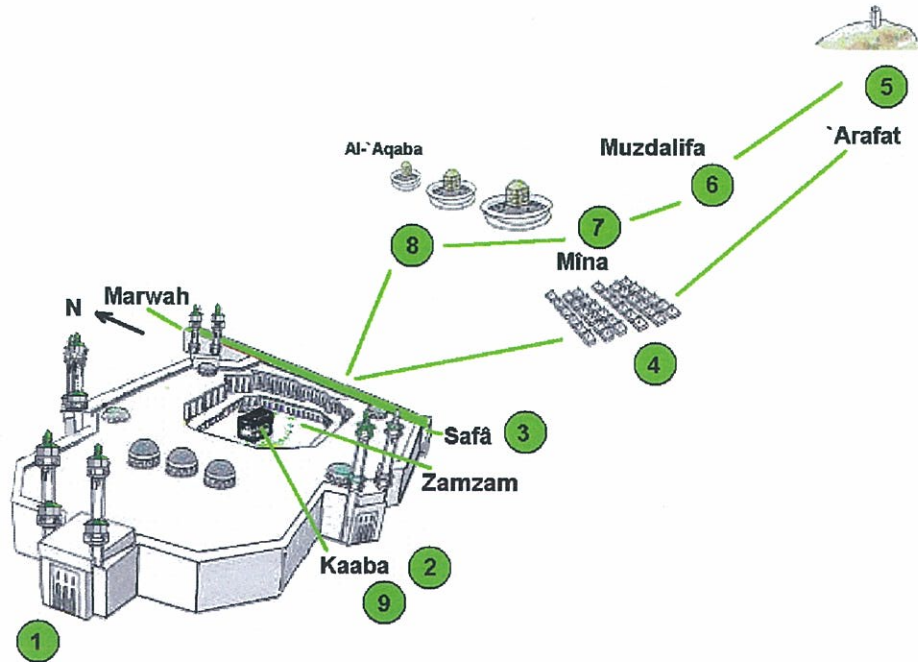
İslam'ın beş şartından birisi olan hac farızasını yerine getirmek için, Müslümanlar, Zilhicce ayında Mekke'ye giderek Kabe'yi ziyaret ederler. Mekke'nin çevresindeki bir miktar alana “ Mekke Haremi” veya “Harem-i Şereif,” dışında kalan ve mikat denilen ihrama girme yerlerinin içinde bulunan alana da “hıll” adı verilir. Mekke'nin Harem kılınan bölgesi; Mekke'ye Medine yolundan üç mil, Yemen yolundan yedi mil , Irak yolundan yedi mil, Taif ve Arafat yolu üzerindeki Nemire vadisinden yedi mil, Ci'rane yolundan dokuz mil, Cidde üzerinden on mil uzaklıktaki alanın çevrelendiği bölgeyi içine alır. Mekke haremının sınırlarını Cebrail, Hz.İbrahim'e göstermiş; Hz Muhammed de aynı sınırları yenilemiş ; Hz. Ömer , Hz.Osman ve Muaviye nirengi noktalarının günümüze ulaşmasını sağlamışlardır. Buna göre, yukarıda bahsedildiği gibi, Mekke haremi çok eskilere dayanır. Nitekim Hz. Peygamber Mekke fethedildiği zaman şöyle buyurmuştur: “ şüphesiz burası Allah 'ın gökleri ve yeri yarattığı günde haram kıldığı bir bedeldir.Burası kıyamet gününe kadar Allah'ın haram kılmasıyla haramdır. Mekke'de Kabe ve Mescid-i Haram harem bölgesinin merkezini oluşturur. Eski kervan yolu üzerinde yer alan Mekke ekonomisi hac gelirlerinin dışında ticaret,tarım ,madencilik ve harf sanayiye dayanır. Hac seferlerine dönük konaklama tesisleri ve taşımacılık ana hizmet sektörü oluşturur. Mekke'nin korunabilmiş geleneksel mahallelerinde gördüğümüz mimari miras,bu kente ait kültür ve yaşam tarzının fiziksel bir manifestosudur. Yoğun kent, dokusu iç içe geçmiş mahalleler bu şehrin hem bir çöl yerleşimi , hem de İslam kenti olarak kaynaşmış ikili kimliğini vurgular.Yapılar ve yapı gruplarının oluşturduğu

²²⁵ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Mekke>, [Wikipedia İnternet Sitesi](#), Erişim Tarihi: 18.09.2011

mahalleler, insanların bir araya gelebileceği mekanlar ,gölgeli sokaklar oluşturur. Bu oluşum halkın günlük yaşantısının geçtiği yaşantısının fiziksel ortamı tanımlar.

Şekil 23 Kabe'de İbadet Planı²²⁶

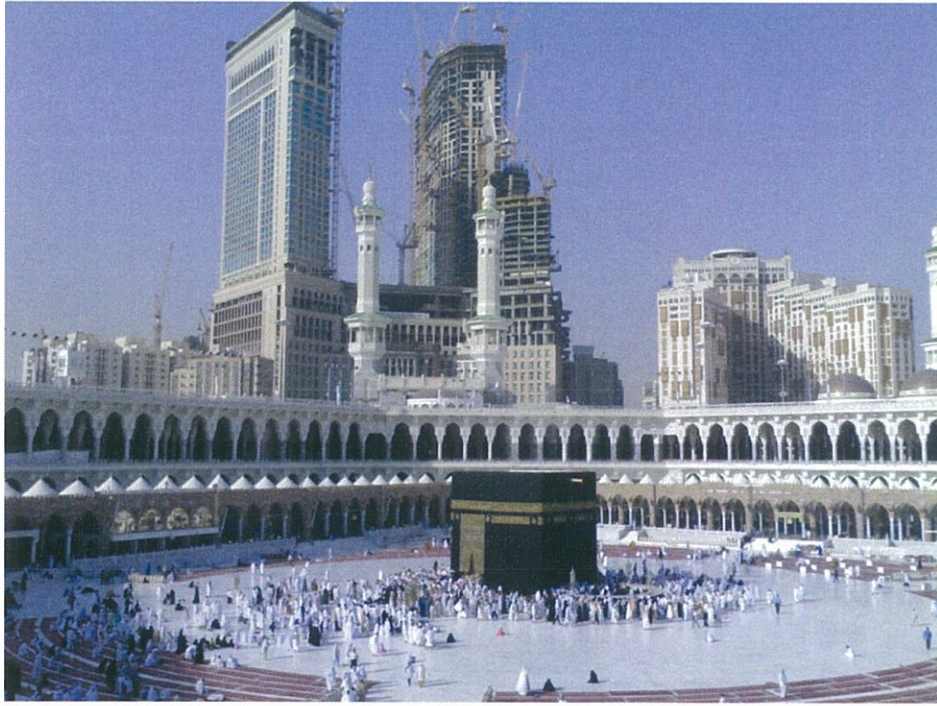

Şekil 24 Mekke İbadet Mekanları²²⁷

²²⁶ <http://dalil-alhaj.com/>, Hac Rehberlik internet Sitesi, Erişim Tarihi: 18.09.2011

²²⁷ <http://en.wikipedia.org/wiki/Mekke>, Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 18.09.2011

Mekke'nin ziyaretçi sayısının özellikle hac zamanı artması,buna karşılık şehrin topoğrafik karakterinin büyümeye yönelik hareketleri sınırlaması burada yüksek yoğunluklu yapılaşmaları kaçınılmaz kılmaktadır.Mekke'nin yeni imar planında, genişletilen Harem-i Şerif'in ilerisine her odası Kabe'yi görecek şekilde yapılmış bir çok otel bulunuyor.Bu yeni imarın Mekke için uygun olup olmadığı tartışılmaktadır.

Resim 88 Kabe – 1910²²⁸

Medine;

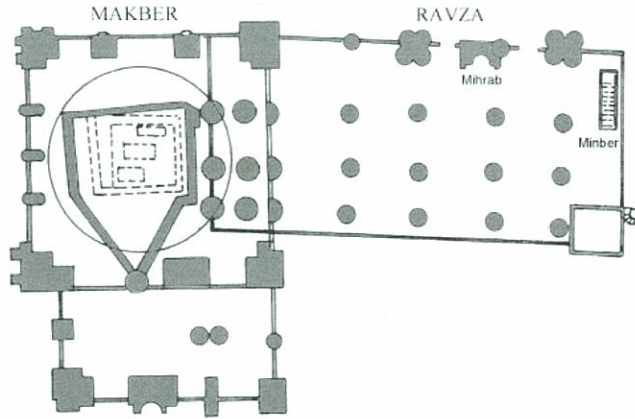
Suudi Arabistan'ın batısında , Hica bölgesinde yer alan kent , İslam dünyasının Mekke'den sonra en önemli dinsel merkezdir. Kızıldeniz kıyısından yaklaşık 160 km. doğuda , Mekke'nin 350 km kuzeyinde, hafifçe kuzeye doğru eğimli bir platoda. Uhud ve Ayr dağlarının eteklerinde yer alır. İlk İslam devletinin kurulduğu ve içinde yeryüzünde ibadet için yolculuk yapılan üç mescitten biri olan Mescid-i Nebi'nin bulunduğu, Mekke'den sonra Müslümanlar için Allah Teala'nın ikinci kutsal kıldığı şehirdir. 135 yılında Filistin'den sürülen Yahudilerin yerleştiği sanılan şehrin eski adı Yesrip olup , Hz. Muhammed 622 de Mekke'den Medine'ye

²²⁸ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Mekke>, [Wikipedia İnternet Sitesi](#), Erişim Tarihi: 18.09.2011

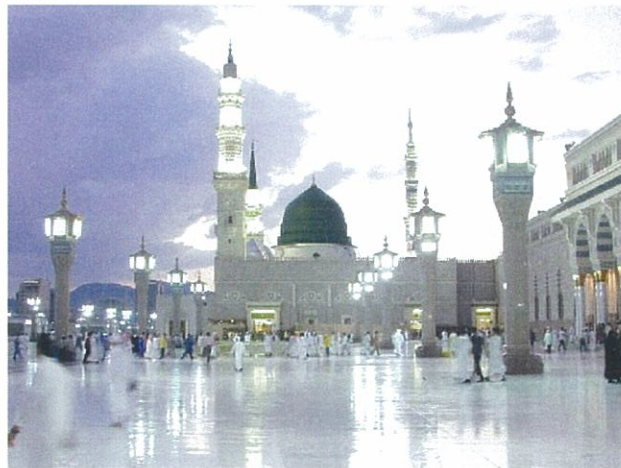

Resim 89 Medine ²³⁰

Bu durum Medine'ye, Mekke ve Kudüs'te olduğu gibi bir kutsallık kazandırmaktadır. Medine'deki en önemli tarihsel yapı Hz. Muhammed 'in Mescid-i Nebi'deki mezardır. Burası Müslümanların kutsal saydıkları türbelerin başına gelir. Müslümanlar Hz. Muhammed'in ikinci eşi Hz. Ayşe ile ilk iki halifesi Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in burada gömülü olduklarına inanırlar.²³¹

Şekil 26 Hz. Muhammed'in Kabri ²³²

Resim 90 Mescid-i Nebevi

²³⁰ <http://en.wikipedia.org/wiki/Medina>, Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 19.09.2011

²³¹ Ana Britanica, Cilt 22, s. 184

²³² <http://www.oguz.co.uk/16.html>, Mehmet Sabri Oğuz İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 19.09.2011

Kentteki öbür kutsal ziyaret yerleri arasında Mescid-i Kuba, kiblenin Kudüs'ten Mekke 'ye çevrilmesinin anısını yaşatan er- Rime'deki Mescid-i Kibleteyn , 625 yılında ki Uhud savaş'ında şehit düşen peygamberin amcası Hz. Hamza gömülü olduğu mezarlık ve Hz. Muhammed'in savaş sırasında saklandığı Uhud'un yamaçlarındaki mağara sayılabilir.

Resim 91 Uhud Dağı²³³

Ülkemizin sahip olduğu ve Müslümanlar için önem arz eden eserlerimiz ve kaynaklarımızdan bahsedecek olursak Bursa'da yer alan Ulu Cami'nin Şadırvanın yapımı ile ilgili rivayete göre; Ulu Caminin yapımı için bazı yerlerin kamulaştırılması gerekir. Şadırvanın bulunduğu yer ise bir Musevi kadına aittir. Arazisini vermek istemeyen Musevi kadın bir gece rüyasında tüm insanların aynı yöne koştuklarını görür. Merakla nereye gittiklerini sorar "Cennete!" cevabını alır. O da koşmak ister ama arazisini vermediği için ona engel olurlar. Bu rüyadan çok etkilenen Musevi kadın ertesi gün arazisini, şadırvan yapılması koşulu ile verir. Caminin inşası sırasında nakit zorluğu çekilip yarım bırakılınca Hristiyan ve Musevi

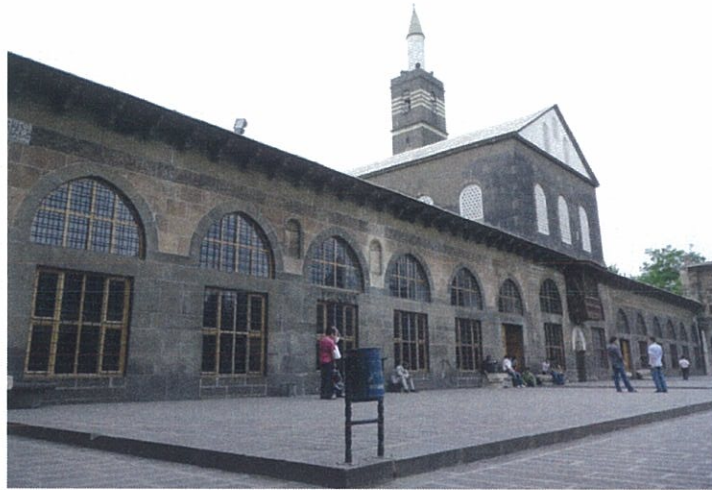
²³³ <http://en.wikipedia.org/wiki/Medina>, Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 19.09.2011

cemaatler maddi katkıda bulunmuş, bunun üzerine Müslümanlar da şükranlarını belirtmek için David'in Yıldızı ve Haç işaretlerinin oyulduğu taşları caminin pencereleri üzerinde kullanmışlardır.

Resim 92 Bursa Ulu Camii ²³⁴

Diyarbakır'daki Ulu Cami ise İslam dünyasında beşinci Harem-i Şerif olarak bilinmektedir. Avlusundaki şadırvanları, çeşitli devirlere ait kitabeleri yönünden büyük değer taşıyan bu ilk İslam yapısı, kara taşlarla inşa edilmiştir. Anadolu'nun en eski camisi olan Ulu Cami, Şam'daki Ümmiye ve Emevi camilerine benzemektedir.

Resim 93 Diyarbakır Ulu Camii ²³⁵

²³⁴ http://tr.wikipedia.org/wiki/Bursa_Ulu_Camii, Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 16.09.2011

Eyüp Sultan Cami fetihten sonra İstanbul'da yapılan ilk camidir. Cami'nin içerisinde yer alan Eyüp Sultan Türbesi'nde Mekke'ye gelerek İslamiyet'i ilk kabul eden ve Hz. Muhammed'in bayraktarlığını yapan Halit Bin Zeyd (Hz. Eyüp) yatmaktadır. İstanbul kutsal emanetler şehridir. Hz. Muhammed'in hadislerinde de yer almıştır.

Resim 94 Eyüp Sultan Camii –İstanbul ²³⁶

Resim 95 Hırka-ı Şerif Camii - İstanbul ²³⁷

Fatih ilçesinde Hırka-i Şerif Camisinde Hz. Muhammed'in sakalı ve hırkası, Topkapı Sarayı'nda da ise ilk el yazması Kuran'ı Kerim bulunmaktadır.

Konya'da yer alan Mevlana Türbesi ve Dergahı dini ve sosyal işlevli mimari eklemeler yapılarak günümüzdeki şekliyle bir Mevlevi dergahı haline getirilmiştir. Müzede Mevlana ve diğer Mevlevilere ait veya çeşitli yollarla dergaha gelmiş değerli yazmalar, hat ve tezhip örnekleri, maden cam ve ahşap eserler ile Mevlevi musikisi enstrümanları, halı ve kilimler sergilenmektedir. Mevlana'nın ölüm yıldönümlerinde, Şeb-i Aruz (Düğün Günü) olarak adlandırılan günlerde havuz etrafında sema töreni yapılır. Hz. Mevlana, ölümü Tanrı'ya kavuşma yani düğün olarak tanımlandığından

²³⁵ http://tr.wikipedia.org/wiki/Diyarbak%C4%B1r_Ulu_Camii, Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 16.09.2011

²³⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Ey%C3%BCp_Sultan_Camii, Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 17.09.2011

²³⁷ <http://istanbulmuftulugu.gov.tr/tarihi-camilerimiz/1102>, İstanbul Müftülüğü İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 17.09.2011

bu günler de düğün olarak değerlendirilir. Hz. Mevlana her şeyden önce tam bir insan dostu, barış taraftarı ve büyük bir yol göstericidir.

Resim 96 Mevlana Türbesi – Konya ²³⁸

Siirt'te yer alan Veysel Karani Türbesi her yıl 16-17 Mayıs günlerinde Veysel Karani'yi anma amaçlı binlerce kişinin ziyaret akınına uğrar. Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in aşkıyla yanan Karani annesinden izin alarak Efendimizi ziyaret etmek için Medine'ye gider fakat kendisini göremeden geri döner. Bu olaya üzülen Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed kendi hırkasını Karaniye gönderir. ²³⁹

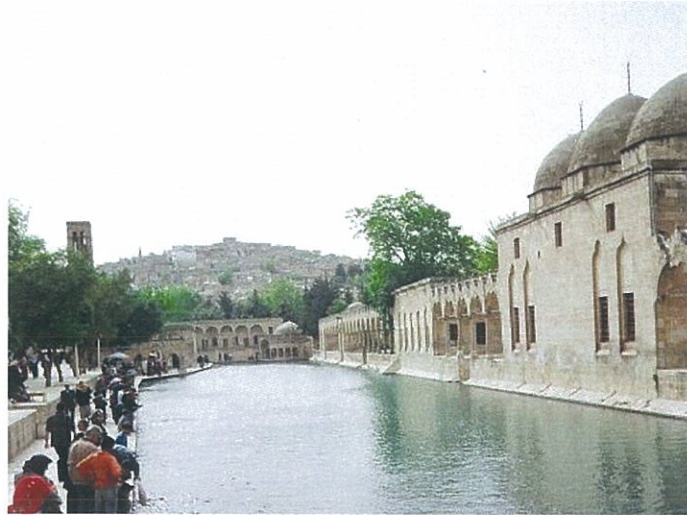

Resim 97 Veysel Karani Türbesi - Siirt

²³⁸ http://tr.wikipedia.org/wiki/Mevlana_M%C3%BCzesi, Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 17.09.2011

²³⁹ Koçoğlu, Merve, Türkiye'de İnanç Turizmi, Bahçeşehir üniversitesi, Hükümet ve Liderlik Okulu, İstanbul, 2006, s.156-159

Hız. İbrahim, Şanlıurfa'da Mevlid-i Halil Cami avlusunun güneyinde bulunan mağarada doğmuştur. Rivayete göre devrin hükümdarı Nemrut, bir rüya görür. Sabah rüyasında gördüklerini münecimlerine anlatır. Münecimlerin "Bu yıl doğacak bir çocuk senin saltanatına son verecektir" demesi üzerine Nemrut, halkına emir salarak o yıl doğacak bütün erkek çocukların öldürölmesini ister. Sarayın putçusu Azer'in Hanımı bu mağarada gizlice Hız. İbrahim'i dünyaya getirir. Hız. İbrahim 7 yaşına kadar bu mağarada yaşamıştır. Hız. İbrahim'in doğduğu mağaranın içerisinde bulunan suyun, şifalı olduğuna ve birçok hastalığı iyileştirdiğine inanılır. Balıklı Göl, içindeki balıklar, etrafındaki asırlık çınar ve söğüt ağaçları ile tabii bir akvaryum görünümündedir. Göller, Ayn-ı Zeliha ve Halil-ür Rahman olmak üzere iki tanedir. Hız. İbrahim Peygamber, devrin hükümdarı Nemrut ve halkının taptığı putlarla mücadele etmeye ve onları kırıp parçalayarak tek tanrı fikrini savunmaya başlaması üzerine Nemrut tarafından bugünkü Şanlıurfa Kalesi'nden ateşe atılır. Bu esnada Allah tarafından "Ey ateş İbrahim'e karşı serin ve selamet ol" emri üzerine ateş suya, odunlar da balığa dönüşür. Hız. İbrahim'in düştüğü yere "Halil-ür Rahman Gölü" denilir. Nemrut'un evlatlığı Zeliha'da, Hız. İbrahim Peygamber'e aşık olur. Hız. İbrahim Peygamber için babalığı Nemrut'a yalvarır. Hız. İbrahim'in ateşe düştüğünü görünce Zeliha da kendini ateşe atar. Zeliha'nın düştüğü yere de Ayn-ı Zeliha Gölü denir.²⁴⁰

Resim 98 Balıklıgöl

²⁴⁰ Koçoğlu, Merve, Türkiye'de İnanç Turizmi, Bahçeşehir üniversitesi, Hükümet ve Liderlik Okulu, İstanbul, 2006, s.156-159

Hız. Eyyüp peygamberin, M.Ö. 2100 yılında Suriye'de Şam ile Ramla arasında üst diyarı denilen ülkenin Desniye köyünde dünyaya geldiği rivayet edilmektedir. Cüzzam hastalığına tutulan Eyyüp Peygamber, Rahime adlı karısı ile mağarada çile çekmeye devam ederek Allah'a ibadetten vazgeçmez. Bütün ıstıraplarına rağmen Allah'a asi olmaz. Sonunda, Eyyüp Peygamber imtihanı kazanır, Allah tarafından belirtilen şifalı su ile yıkanarak iyileşir, hanımı ile kendisine mal ve evlat ihsan edilerek daha sonra uzun müddet yaşar. Şanlıurfa merkezinde bulunan Hız. Eyyüp Peygamber'in çile çektiği mağara, Eyyüp Peygamber Makamı olarak ziyaret edilmektedir.²⁴¹

Resim 99 Hız. Eyyüp'ün Çile Mağarası – Şanlıurfa

İslamiyet ülke topraklarımızda doğmamasına rağmen, İslam'ı kabul eden ilk topluluklardan olmamız ve tarih boyunca dinimize sahip çıkmamız sebebiyle Müslümanlar için önemli olan birçok eserlere sahibiz ve özellikle sınır komşularımızdan olan İran, Irak ve Suriye'den birçok Müslüman bu eserlerimize ilgi göstermekte ve ziyaret etmek istemektedir.²⁴²

²⁴¹ Koçoğlu, Merve, *Türkiye'de İnanç Turizmi*, Bahçeşehir üniversitesi, Hükümet ve Liderlik Okulu, İstanbul, 2006, s.156-159

²⁴² Koçoğlu, Merve, *Türkiye'de İnanç Turizmi*, Bahçeşehir üniversitesi, Hükümet ve Liderlik Okulu, İstanbul, 2006, s.156-159

2.6.5. Dünyada İnanç Turizmi

Turizm, dünyada petrol ticaretinden sonra en hızlı gelişen sektörlerden biridir. Dünya Turizm Örgütü (WTO) tarafından 2004 yılına ilişkin genel bir değerlendirmenin yapıldığı “World Tourism Barometer” adlı çalışma sonucuna göre, 2004 yılında dünya turizmi büyük bir yükseliş göstermiş ve ülkeler arası turizm faaliyetine katılan ziyaretçi sayısı bir önceki yıla göre % 10 artış kaydederek, 669 milyondan 760 milyona yükselmiştir. Turizm faaliyetine katılan bu insanların yaptığı turistik tüketim harcamaları ile sektör, her geçen gün büyüyen dev bir endüstri konumuna ulaşmıştır. Bu sektörde meydana gelen gelişmelere paralel olarak, bu pastadan pay almak isteyen ülkeler arasındaki rekabet de gün geçtikçe artmaktadır. Bilindiği gibi ülkemizin turizm potansiyelinin önceliklerini, sahip olduğu doğal ve kültürel zenginlikler oluşturmaktadır. Yıllardan beri Türkiye, bozulmamış doğa, güneş, kıyılar ve tarihi eserlerini ön plana çıkararak turizm pazarında yer almış ve cazip fiyat, kaliteli ürün kombinasyonu ile son yıllarda bu sektörde gerçekten kayda değer bir gelişme göstermiştir. 2004 yılı verilerine göre, Türkiye’ye gelen turist sayısı 17.517.610 kişi ile bir önceki yıla oranla % 24.9 artış kaydederken, turizm gelirleri 12.1 milyar \$ ile bir önceki yıla göre % 25.3 oranında artış göstermiştir (WTO). Ancak her geçen gün çeşitlenen ve odak noktaları farklılaşan istekler, yeni cazibe alanlarının oluşumunu zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan bakılarak, “detay”, “kendine özel”, “alternatifi olmayan”, “sürdürülebilirlik” ve “karlılık” kavramlarını çok özenle irdeleyerek, turizm kavramı ile birlikte değerlendirmek, projeler oluşturmak, bu projeleri hayata geçirmek gereği, Türkiye turizminin geleceği açısından önemli olacaktır. Yani, özellikle son yıllarda önem kazanan ve alışılacalmış isteklerin dışında gelişen alternatif turizm faaliyetlerine potansiyel alanların, yeni isteklere uygun olarak planlanması ve sahip olduğumuz doğal ve kültürel değerlerin daha özel bir seçimle mercek altına alınması gerekmektedir. Bu balgamda, özellikle inançlarının geçmişine uzanmak, dinlerinin önemli merkezlerini ziyaret etmek, inançlarının zorunlu gördüğü ziyaretleri yaparak “hacı” olmak isteyen, bu şekilde manevi tatmin, iç huzuru arayan insanların rehberliğinin doğru yapılması ve “inanç turizmi” kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir.²⁴³ Ayrıca ülkemizde bulunan özellikle Hristiyanlık dini açısından önem taşıyan merkezlerin tanıtımı, bu

²⁴³ Sargın, Sevil, *Yalvaç’ta İnanç Turizmi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 2, Elazığ, 2006, s.2

mekanların doğru ve akılcı kullanımı, Türkiye'nin turizm sektöründe rekabet gücünü arttıracak güçlü bir faktör olacaktır.

Pek çok din için farklılaşmakla birlikte Brahmanlık'ta Benares, İslamiyet'te Mekke ve Medine, Hristiyanlık'ta Kudüs, Roma ve Efes, Musevilikte yine Kudüs, kutsal mekanlar olarak en çok ziyaret edilen başlıca merkezlerdir. Özellikle İslam dininde, Kurban Bayramı'nda Mekke şehrinde yapılan ibadetler ve Kabe'nin ziyaretinin farz olması, Suudi Arabistan'ın hac gelirlerinden büyük kazanç sağlamasında etkili olmaktadır. Musevilerin Noel'de Kudüs'teki Ağlama Duvarı'nı ziyaret etmeleri, Hristiyanların Vatikan'da Papa'nın yönetiminde 24 Aralık'tan itibaren bir hafta süren Noel ibadetleri, bu mekanların özellikle bu dönemlerde yoğun ziyaretçi akımına uğramasına sebep olmaktadır. Dünyanın pek çok yeri için bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.²⁴⁴

2.6.6. Türkiye'deki İnanç Turizmi

Turizmin en önemli pazarlarından birisi olarak kabul edilen inanç turizminde büyük bir potansiyeli olan Türkiye, küresel merak ve ilginin gittikçe arttığı bu alanda her geçen gün daha fazla dikkat çekmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) Yabancı Ziyaretçiler Çıkış Anket'i sonuçları gösteriyor ki Türkiye'ye dini maksatlarla gelen yabancı ziyaretçi sayısında artış olmaktadır. Tüm dünya ülkeleriyle ülkemizi kıyasladığımızda bu denli önemli kaynaklara sahip olmamıza rağmen inanç turizmi pastasından aldığımız pay oldukça azdır. Aynı anket sonuçları, Türkiye'ye gelen her 1000 yabancı ziyaretçiden yaklaşık 6'sının dini maksatlarla geldiğini ortaya koyuyor. Türkiye'ye dini maksatlarla gelen yabancıların yüzde 69'u organize turları tercih ediyor. Bu oran, Türkiye'ye dini amaçlarla gelenlerin tatil amacıyla gelenlerden sonra organize turların kullanımına en çok rağbet eden kesim olduğunu gösteriyor. TÜİK Yabancı Ziyaretçi Anketi sonuçlarına göre 2005 yılında Türkiye'ye dini maksatlarla gelen ziyaretçi sayısı içinde Bulgaristan 32 bine yaklaşan ziyaretçi sayısı ile ilk sırada yer alırken, onu 10 bin 611 kişi ile Yunanistan izliyor. İngiltere ise 6 bin kişi ile üçüncü sırada yer alıyor.

²⁴⁴ Sargın, Sevil, Yalvaç'ta İnanç Turizmi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 2, Elazığ, 2006, s.3

Milliyetler içinde geliş nedeni olarak dini inançlarını gösterenlerin başında ise Güney Koreliler geliyor. Türkiye'ye bu ülkeden gelen her on kişiden yaklaşık 1'i (%9,3) bu nedenle geldiğini belirtiyor. Güney Korelileri Yunanlılar yüzde 2.4 ve Bulgarlar da yüzde 2 oranla takip ediyor. Dini ve kültürel amaçla en çok gelen milletleri ve kişi sayısını tablo halinde ifade edecek olursak;

Ülkeler	Sayıları
BULGARİSTAN	31.881
YUNANİSTAN	10.611
İNGİLTERE	6.046
ALMANYA	5.941
GÜRCİSTAN	2.864
FRANSA	2.349
RUSYA	2.133
DİĞER	44.685
TOPLAM	106.710

Ülkeler	Sayıları
ALMANYA	301.598
İNGİLTERE	105.981
HOLLANDA	102.199
FRANSA	93.486
BELÇİKA	53.885
YUNANİSTAN	48.846
BULGARİSTAN	35.485
DİĞER	568.602
TOPLAM	1.310.082

Tablo 1- Dini Amaçlarla Gelen Milletler²⁴⁵

Tablo 2 Kültürel Amaçlarla Gelen Milletler²⁴⁶

Bilindiği gibi inanç, alınıp satılan ve ticareti yapılan bir mal değildir. Ancak insanların inançlarının gereği olarak “hacı” olmak, kutsal yerleri görmek, manevi tatmine ulaşmak için seyahat ettikleri de bir gerçektir. Hatta bu yerler sadece inananları tarafından değil, meraklıları tarafından da ziyaret edilmekte ve bu mekanlar tur organizasyonları içerisinde özellikle yer almaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, özellikle Budizm ve Hinduizm kendi din ve kültürlerini turizm amaçlı olarak pazarlama konusunda daha hoşgörülü olan dinlerdir ²⁴⁷

Günümüz şartları bu seyahatleri kolaylaştırdığı, ulaşım ve haberleşme teknolojileri ileri seviyeye ulaştığı ve özellikle Batı Avrupa ülkelerinde ve Amerika’da kişi başına düşen milli gelir yükseldiği için, inanç turizmi gittikçe daha geniş kitleleri

²⁴⁵ TUIK, TÜRSAB Ar-Ge Departmanı

²⁴⁶ TUIK, TÜRSAB Ar-Ge Departmanı

²⁴⁷ Özgüç, Nazmiye, *Turizm Coğrafyası*, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2003, s.84

ilgilendiren bir faaliyet olmuştur. Ayrıca sözü edilen ülkelerde yaşlı nüfus oranlarının yüksek olması, bu yaş grubunun ekonomik gelir düzeyinin emeklilik, birikim, miras gibi etkenlerle diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olması, daha fazla aktivite içeren diğer turizm faaliyetlerine katılamaması ve yine yaşlılık nedeniyle inançlarının gerektirdiği ibadetleri yapma arzusu gibi sebeplerle bu kitle, inanç turizmi için hedef kitle olmaktadır. Turizm sektörünün “Üçüncü Yaş Turizmi” olarak kapsamına aldığı bu kitle üzerine yoğunlaşması, onların öncelikleri doğrultusunda, sağlık ve dini amaçlı seyahatlerin hacmini arttırmaktadır.²⁴⁸ Bütün bunları değerlendirerek, Türkiye’nin inanç turizmi açısından önemini kısaca vurgulamak ve örneklendirmek istersek; Türkiye Hristiyanlığın ilk dönemlerinde havarilerin ve önemli dini şahsiyetlerin Anadolu’da yaşamış olması ve bu dinin yayılmasına bu topraklardan başlamaları nedeni ile önemli bir merkezdir. Ülkemizdeki pek çok mekan (Efes, İznik, Antakya, İstanbul, Şanlıurfa vb.) bu dinin inananları tarafından kutsal sayılmaktadır. Ayrıca, semavi dinlerin ilki olan Musevilik dini ve tarihi, bilindiği gibi Hz. İbrahim ile başlamaktadır. Hz. İbrahim ve onun soyundan gelen peygamberler Şanlıurfa’da yaşamıştır. Bu yüzden Şanlıurfa’ya “Peygamberler Şehri” denilmektedir. Bu özelliği nedeniyle Urfa Şehri inanç turizmi açısından önem taşıyan bir merkezdir. Bunların dışında, gerek Musevilerin, gerekse Hristiyanların bulundukları ülkelerde zulüm ve eziyet gördükleri dönemlerde Anadolu’ya sığınmış ve bu topraklarda yaşayan insanlardan hoşgörü, saygı ve anlayış görmüş olmalarının bir sonucu olarak, ülkemizde, sadece Hristiyanlığın ilk yıllarında yapılmış olan dini eserler değil, günümüze kadar geçen süreçte, hemen her çağda bu insanların inşa ettiği kiliseler, sinagoglar, mabetler ve tapınaklar vardır.

Türkiye toprakları İslam dinine inananlar için de çok önemli bir merkezdir. Bin yılı aşkın bir süre bu topraklara egemem olan Türk-İslam kültürünün ve altı yüzyıl İslam dininin önderliğini yapmış, bir dünya imparatorluğu olan Osmanlı Devletinin ortaya koyduğu dini eserler yanında, manevi kimliği yüceltilmiş “evliya” olarak nitelenen insanlara ait ziyaret yerleri, camiler, yatırlar, türbeler hemen her şehrimizde kutsal yerler olarak bulunmaktadır. Bunun sonucudur ki, İstanbul Topkapı Sarayı’nda “Kutsal Emanetler” dairesi, Eyüp Sultan Camisi, Süleymaniye Camisi, Edirne’de

²⁴⁸ Küçükaltan, Derman, Türkiye’de Üçüncü Yaş Turizmi, Basılmamış Doktora tezi, İ.Ü, Sosyal Bil. Enst., İstanbul, 1992, s.20

Selimiye camisi, Konya’da Mevlana Türbesi yerli ve yabancı turistlerin en çok ziyaret ettikleri yerlerdir.²⁴⁹

2.6.7. İnanç Turizmine Yönelik Yapılan Çalışmalar

Ülkemizin pek çok yerinde var olan ve inanç turizmine potansiyel olacak mekanların, tam olarak vurgulandığı ve bu odak noktaların tanıtımı konusunda gerekenin yapıldığı söylenemez. Türkiye’de “İnanç Turizmi” adı altında geniş kapsamlı bazı faaliyetlerin gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar 1995 yılında başlamıştır. 1995-1998 yılları arasında çok sayıda tur operatörü, basın mensubu ve konu ile ilgili uzmanların katılımı ile “İnanç Turizmi” turları düzenlenmiştir. Pamukkale ve Denizli’de düzenlenen “2000’e Doğru İnanç Turizmi” Sempozyumları ve Diyanet İşleri Başkanlığının katkıları ile 26.10.2002 tarihinde Kuşadası’nda gerçekleştirilen “I. İnanç Turizmi Günleri” sempozyumu ve 16-17.04.2004 tarihinde İzmir’de yapılan “II. İnanç Turizmi Günleri” sempozyumu bu konuyu gündeme taşıyan başlıca çalışmalardır. Bunlara ilave olarak yerel yönetimler ve üniversiteler dahil olmak üzere çeşitli kuruluşların düzenledikleri benzer çalışmalarla konu kamuoyuna tanıtılmaya çalışılmıştır. Halen kırk üç il Turizm Bakanlığı tarafından, “inanç turizmi açısından önemi olan iller” kapsamına alınmıştır. Bu illerdeki dini mekanların tanıtım organizasyonu bir ölçüde devlet desteğiyle yapılmaktadır.²⁵⁰ Bu bağlamda inanç turizmi kapsamında alınan ve çeşitli etkinliklerle tanıtımı yapılan Şanlıurfa ili Kent merkezini bu potansiyel açısından inceleyeceğiz.

²⁴⁹ Sargın, Sevil, Yalvaç’ta İnanç Turizmi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 2, Elazığ, 2006, s.4

²⁵⁰ Sargın, Sevil, Yalvaç’ta İnanç Turizmi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 2, Elazığ, 2006, s.5

Fırat havzası Paleolitik dönemden başlayarak sürekli iskan görmüştür. Fırat nehri Birecik'in yaklaşık 15 km kuzeyinden başlayarak keskin ve sarp kireçtaşı kayalıklarla sınırlı dar vadiden akıp, Birecik'in güneyinde alüvyonlu düzlükte genişleyerek akar. Bu nedenle özellikle Birecik ve Karkamış barajları arasındaki dar vadi, çeşitli dönemlerde önemli bir geçiş noktası olmuştur. Bölge'nin, dört yana ulaşım sağlayan konumu çağlar boyunca stratejik bir önem taşımış, süreç içinde Harran ve Birecik üzerinden batıya Gaziantep'e ve oradan da Kilikya geçitleri ile Kilikya bölgesine uzanan doğal bir yol oluşmuştur. Bu yol üzerinde odaklaşan irili ufaklı çok sayıda höyük bu bölgede yaşayan bir çok uygarlığın kanıtlarıdır. Bir çok dinin yaşadığı il, dinsel bir merkez olmasıyla da Güneydoğu Anadolu tarihinde önemli bir yere sahiptir. Harran'da, M.Ö. 2000'li yıllarda insanlar çok uzun yıllar bölgenin dinsel yaşamında önemli yer tutan Ay Tanrıçası "SİN"'e tapmışlardır. Bu inanış yıldızlara dayalı bir inanç sistemi geliştiren Sabii'lerle de devam etmiştir. Bilim ve kültür şehri olan Harran'da, M.Ö. 7.yy.'ın ikinci yarısından başlayarak Sabii, Süryani, Müslüman ve Hristiyan bilginlerin oluşturduğu bir topluluk bilimsel araştırmalar yapmış ve önemli eserler vermişlerdir.

Resim 101 Harran Kalesi²⁵⁶

Hiz. İbrahim'in öncülüğünü yaptığı tek tanrılı din inancının çıkış yeri Harran olarak kabul edilmektedir. Hiz. Adem, Hiz. Nuh, Hiz. İbrahim, Hiz. Lut, Hiz. İshak, Hiz. Ya'kup, Hiz. Yusuf, Hiz. Eyyüb, Hiz. Şuayp, Hiz. Musa ve Hiz. İsa, Peygamberin Şanlıurfa'da yaşadıklarına inanılması, ilin halk arasında "Peygamberler Diyarı" olarak bilinmesine neden olmuştur.²⁵⁷ Şanlıurfa'da hüküm süren Osrhone Krallığı da

²⁵⁶ <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-15834/harran-kalesi.html>, Kültür Bakanlığı İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 17.09.2011

²⁵⁷ Yıldız, Selami, Peygamberler Diyarı Urfa, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2009, s.2-127

Hristiyanlık açısından büyük önem taşımaktadır. Osrhone Krallarından Abgar Ukomo'nun, Hristiyanlığı resmi din olarak kabul eden ilk kral olduğu bilinmektedir. Bu hükümdarın İsa peygamberi dinini yaymak üzere Şanlıurfa'ya davet etmesi, İsa Peygamber'in de yüzünü sildiği ve resminin çıktığı mendil ile birlikte Şanlıurfa'yı kutsadığına dair mektubu göndermesi, ilin bugün bile "Blessed City-Kutsanmış Şehir" olarak anılmasına neden olmaktadır.²⁵⁸ Sümer, Akad, Hurri-Mitanni, Hitit, Arami, Asur, Keldani, Med ve Pers Uygarlıklarının egemenliğinde kalan Şanlıurfa, Büyük İskender'in istilasıyla birlikte Hellen kültürü ile tanışmış, sonraları Seleukoslar, Edessa Krallığı ve Roma İmparatorluğu arasında el değiştirmiştir. Hz.Ömer zamanında Arap topraklarına katılan Şanlıurfa, sırasıyla Büyük Selçuklu, Latin Haçlı Kontluğu, Zengiler, Eyyubi Devleti ve İlhanlılar yönetiminde kalmıştır. 1517 yılında Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı topraklarına katılan Şanlıurfa, Birinci Dünya Savaşında sonra İngilizler tarafından işgal edilmiş ve Fransızlar'a devredilmiştir.²⁵⁹ Cumhuriyet'in ilanından sonra 1924 yılında vilayet haline getirilen ve farklı dönemlerde Romalılar Edes (Edessa) ve Kalliore, eski suriyeliler Orhay, Araplar Ruha, günümüzde ise Urfa vb. adlarla anılan ilin adı²⁶⁰, Kurtuluş Savaşı'ndaki kahramanlığından dolayı 1984 yılında "Şanlıurfa" olarak değiştirilmiştir.²⁶¹

Şanlıurfa Bölgesindeki Hakimiyetlerin Kronolojisi

- Ebla Krallığı
- Akkad Krallığı
- Eski Babil Krallığı
- Hurri-Mitanniler Ve Hitit Krallıkları
- Armiler Ve Assur Krallığı
- Keldâni, Med Ve Pers Krallıkları
- Makedonya Krallığı
- Seleukos Krallığı
- Edessa Krallığı
- Roma İmparatorluğu

²⁵⁸ Anonim, Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması, GAP BKİ , Ankara, 2003, s. 224

²⁵⁹ Anonim, Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması, GAP BKİ , Ankara, 2003, s. 226

²⁶⁰ Açıkanal, Hasan, Urfa Tarihi, Şurkav Yayınları, Ankara, 1997, s.3

²⁶¹ Anonim, Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması, GAP BKİ , Ankara, 2003, s. 226

- Bizans İmparatorluğu
- Sâsâni Krallığı
- Dört Halife Dönemi
- Emeviler Dönemi
- Abbâsîler Dönemi
- Nûmeyrîler Dönemi
- Mervânîler Dönemi
- Ermeni Phîlaretos Brachamios
- Büyük Selçuklular
- Suriye Ve Filistin Selçukluları
- Ermeni Thoros Dönemi
- Urfa Haçlı Kontluğu Dönemi
- Musul Atabeyleri Dönemi
- Mısır Ve Suriye Eyyûbîleri Dönemi
- Mardin Artukluları
- İlhanlılar Devleti
- Memlûkler Dönemi
- Döğer Aşireti
- Akkoyunlu-Karakoyunlu Ve Memlûkler
- Dulkadiroğulları
- Safeviler Dönemi
- Osmanlı Devleti
- Türkiye Cumhuriyeti²⁶²

3.2. COĞRAFİ KONUMU

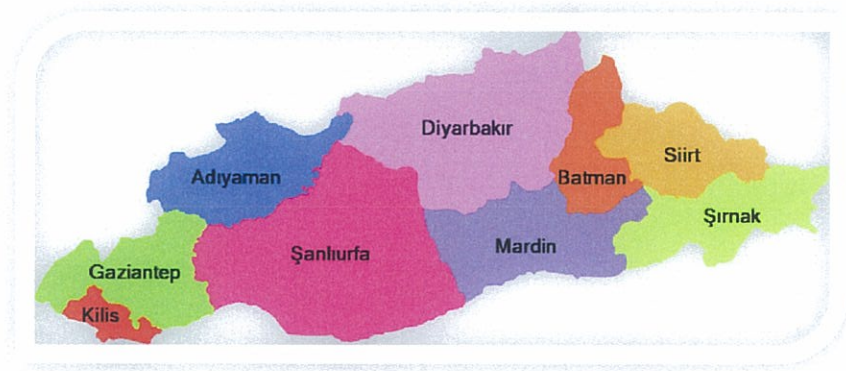
Şanlıurfa, 37 50' ve 40 12' doğu meridyeni ile 36 40' - 38 02' kuzey paralelleri arasında, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alır.²⁶³ Batısında Gaziantep, kuzeybatısında Adıyaman, kuzeydoğusunda Diyarbakır, doğusunda Mardin illeri ve güneyinde Suriye Devleti yer almaktadır.

²⁶² E.Güler, Seladaddin, Urfa Tarihi, Şanlıurfa Dershane Kültür Yayınları, Şanlıurfa, 2004, s.1 vd.

²⁶³ Akkoyunlu, Zahide, Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri, Ankara, 1989, Kültür Bakanlığı Yayınları, s.1

Resim 102 – Şanlıurfa'nın Türkiye'deki Konumu²⁶⁴

Resim 103- Şanlıurfa Bölge Sınırları²⁶⁵

Şanlıurfa'nın yüzölçümü 18.584 km²'dir. Bu yüzölçümüyle Türkiye yüzölçümünün yaklaşık % 3 ünü oluşturur ve bu yüzölçümü ile Türkiye'nin 7. büyük şehridir. Şanlıurfa, doğusunda Mardin, batısında Gaziantep, kuzeyinde Adıyaman, kuzeybatısında Diyarbakır illeri ile çevrilmiştir. Güneyinde ise Suriye sınırı ile çevrelenmiş bir sınır şehridir. ²⁶⁶

Şanlıurfa, eski kara kütlesi olan S.Arabistan platformunun kuzey bölümleri ile Güneydoğu Torosların orta kısmının güney etekleri arasında yer almaktadır. Şanlıurfa arazisi % 60,4 dalgalı, % 22 dağlık, % 16,3 ova, % 1,3 plato karakteri göstermektedir. Ortalama yükseltisi ise 518 m.dir. Kuzeyde Bulunan Karacadağ Şanlıurfa'nın en yüksek noktasını teşkil eder. Karacadağ'dan güneye doğru

²⁶⁴ Wikipedia İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 17.09.2011

²⁶⁵ Şanlıurfa Valiliği, il planlama ve koordinasyon müdürlüğü, *İl Brifing Dosyası*, 2010, s.3

²⁶⁶ Alper, Mehmet, *Tarihi Urfa Sokakları ve Çıkmalar*, İstanbul Devlet Müh. ve Mim. Akademisi Mim. Fak. Restorasyon Yüksek Lisans Tezi, 1979, s.1

gidildikçe yükselti azalır. Güney yarısında Şanlıurfa'nın en önemli ovaları olan Harran, Suruç, Viranşehir ovaları yer alır.

Şanlıurfa'nın kuzeyinde birçok yükseltiye sahip dağ ve tepeler yer alır. Bu dağlardan en önemlisi sönmüş bir yanardağ olan Karacadağ'dır. Şanlıurfa'nın güney, güneybatı, batı, kuzey kesimleri yer yer 600–800 m arasında yükseltisi olan tepelerle çevrilidir. Şanlıurfa'nın yüzey şekillerinin sade ve basitliliği hemen dikkati çeker. Karacadağ'ın püskürttüğü lavlar oldukça geniş bir alana yayılmıştır. Bazalt karakterindedir. Şanlıurfa'nın büyük bir kısmı kalkerli yapıdan oluşmuştur.²⁶⁷

3.3. İKLİMİ

Güneydoğu Anadolu bölgesi bütün olarak ele alındığında, iklim yapısının şiddetli karasal Akdeniz iklimi olarak değerlendirilmesi gerekir.²⁶⁸ Akdeniz iklim yapısının özelliği yaz kuraklığı ve yağış azamisinin kış dönemine rastlamasıyla anlaşılır. Şiddetli karasal özellik, bölgenin denize uzaklığının, sıcaklık farklarının ve yıllık yağış azlığının sonucudur.²⁶⁹

Şanlıurfa'da yaz aylarında sıcaklığın yüksek olmasının nedeni kuzeyinde yüksek sıradağlar bulunması ve bölgenin hem Basra alçak basınç merkezine hem de geniş bir şekilde güney çöllerinin sıcak tropikal hava kütlelerine açık olmasıdır.²⁷⁰ Türkiye'de bu bölge, yazın en fazla güneş enerjisini alır ve ısınır. Basra alçak basınç merkezinin Anadolu'ya doğru genişlemesi ile oluşan kuru ve sıcak rüzgârlar, toz fırtınalarına sebep olur. Havanın kuru ve bağıl nemin düşük olması buharlaşmayı üst seviyelere çıkarır. Yaz aylarının çok sıcak geçmesi ve bunun yüksek seviyede su kaybına sebep olmasıyla, sıcak dönem boyunca neredeyse hiç yağış düşmemektedir.

Yağmurlar genellikle çabuk kesilir ve Şanlıurfa erkenden çöl ikliminin etkisi altına girer. Sıcaklıklar şubat ayından başlayarak etkisini hissettirir. Hâkim rüzgârları ise kuzey ve batıdır. Bölgede kültür çevresinin oluşumu bakımından en fazla etki

²⁶⁷ www.sanlıurfa.gov.tr, Şanlıurfa valiliği internet sitesi

²⁶⁸ Çelik, Mehmet, *Edessa'dan Urfa'ya*, Atılım Üniversitesi Türkiye Tarih Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları 1, Ankara, 2007, s.59

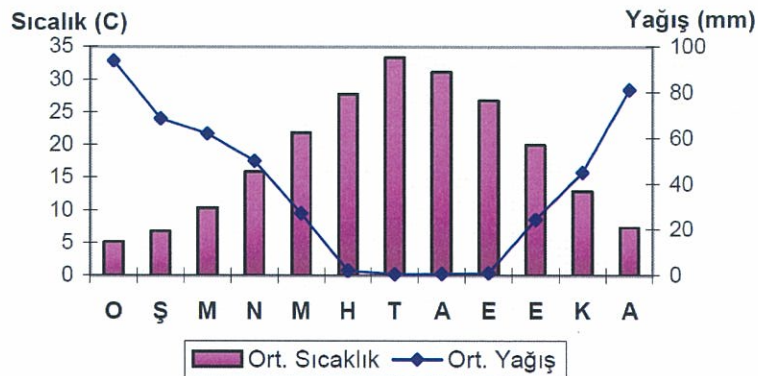
²⁶⁹ Erinc, Sırrı, *Kültürel Çevre Bilim Açısından Güneydoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu Tarih Öncesi Araştırmaları*, İstanbul, 1980, s.68

²⁷⁰ Çelik, Mehmet, *Edessa'dan Urfa'ya*, Atılım Üniversitesi Türkiye Tarih Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları 1, Ankara, 2007, s.60

gösteren faktör iklim olayıdır. ²⁷¹ Türkiye’de en yüksek sıcaklık Şanlıurfa 46,5 C (Temmuz) ölçülmüştür. Şanlıurfa’da en soğuk -12.4 C (Şubat) ölçülmüştür. Şanlıurfa’da Yıllık ortalama sıcaklık 18.6 C yağış 462 mm hesaplanmıştır. Karlı ve don olan günlerin sayısı oldukça azdır. Yılda ortalama on günü geçmez. Şanlıurfa’da hâkim rüzgârlar kuzeybatı ve batı yönlerinden eserler.²⁷²

SANLIURFA	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Uzun Yıllar İçinde Gerçekleşen Ortalama Değerler (1975 - 2010)												
Ortalama Sıcaklık (°C)	5.7	7.0	11.0	16.2	22.3	28.3	32.0	31.3	26.8	20.2	12.6	7.4
Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C)	10.1	11.8	16.6	22.3	28.8	34.8	38.8	38.3	33.9	26.9	18.4	11.9
Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	2.4	3.0	6.3	10.8	15.8	21.1	24.6	24.2	20.2	15.0	8.4	4.2
Ortalama Güneşlenme Süresi (saat)	3.9	4.8	6.2	7.5	9.8	12.0	12.2	11.2	9.9	7.5	5.7	3.8
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	12.1	11.2	10.6	9.5	6.8	2.1	1.3	1.3	1.8	5.3	8.6	11.1
Ortalama Yağış Miktarı (kg/m ²)	74.3	74.0	62.8	42.8	27.0	5.2	3.3	5.0	6.8	28.1	49.1	75.5
Uzun Yıllar İçinde Gerçekleşen En Yüksek ve En Düşük Değerler (1975 - 2010)*												
En Yüksek Sıcaklık (°C)	20.5	22.7	29.5	36.4	40.0	44.0	46.8	44.8	42.0	36.4	29.2	26.0
En Düşük Sıcaklık (°C)	-6.8	-9.3	-7.3	-0.7	7.4	12.3	16.2	16.9	11.3	3.8	-2.7	-6.4
En Çok Yağış	06.02.1986	64.7 kg/m ²	En Hızlı Rüzgar	01.06.1987	87.5 km/sa	En Yüksek Kar	19.01.2000	25.0 cm				

Tablo 3 Şanlıurfa iklim verileri²⁷³

Tablo 4 Şanlıurfa’da Sıcaklık ve Yağış Miktarının Aylara Göre Dağılımı²⁷⁴

²⁷¹ Erinç, Sırrı, *Kültürel Çevre Bilim Açısından Güneydoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu Tarih Öncesi Araştırmaları*, İstanbul, 1980, s.69

²⁷² sanliurfa.meteor.gov.tr, Şanlıurfa meteoroloji bölge müdürlüğü internet sitesi Erişim: 01.04.2011

²⁷³ <http://www.dmi.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=SANLIURFA>, meteoroloji işleri internet sitesi, Erişim Tarihi: 01.04.2011

²⁷⁴ Şahinalp, Mehmet Sait, *Şanlıurfa Şehrinin Kuruluş ve Gelişmesi*, Doktora Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim dalı, 2005, s.50

3.4.İDARİ YAPI

Şanlıurfa İli'nin idari yapısında Merkez ilçe dışında; 10 ilçesi, 26 belediyesi, 30 bucağı, 1.140 köyü ve 1.597 mezra yerleşim yeri bulunmaktadır. Bunların merkez ve ilçelere göre dağılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

İLÇELER	BUCAK	KÖY	MEZRA	MAHALLE	BELEDİYE
MERKEZ	6	326	390	81	5
AKÇAKALE	2	90	109	11	2
BİRECİK	2	69	74	14	3
BOZOVA	3	79	71	12	3
CEYLANPINAR	1	35	17	11	1
HALFETİ	1	32	23	18	3
HARRAN	1	99	107	6	1
HİLVAN	3	63	82	5	1
SİVEREK	7	146	375	31	3
SURUÇ	2	85	128	10	2
VİRANŞEHİR	2	116	221	17	2
TOPLAM	30	1.140	1.597	216	26

Tablo 5 - İlçelere Göre Bucak, Köy, Mezra, Belediye, Mahaller Sayıları²⁷⁵

3.5.SOSYAL DURUM

Şanlıurfa, İstanbul, Ankara gibi büyük merkezlere olan uzaklığı, elverişsiz iklim koşulları ve kökleri Selçuklu dönemine dayanan ve Osmanlı döneminde yasalaşarak aşiret ilişkileriyle örülen büyük toprak mülkiyetleriyle oluşan bir yapıya sahiptir. Türkiye Cumhuriyetiyle birlikte bu duruma şeyhlik gibi dini kurumlarda karışmış olması yaşam biçiminin temel etkeni olmuştur. 1950'li yıllarda başlayan toplumsal değişim köklü olmamış ve büyük toprak sahipleri varlıklarını korumuştur.

²⁷⁵ Şanlıurfa Valiliği, il planlama ve koordinasyon müdürlüğü, İl Brifing Dosyası, 2010, s.4

Geleneksel Türk aile yapısı ‘geniş aile’ durumundadır. Aileyi oluşturan fertler en az iki kuşaktan oluşan ataerkil bir yapıdadır. Kadınlar yabancı erkeklerle konuşmaktan çekinir, yalnızca akraba erkeklerle konuşur, erkekler ise akraba olmayan hanelerin evlerine girmezler. Kadınların sokağa elbise ile ve başı açık çıkmaları ayıp bir davranıştır. Halk dini inançlarına çok sıkı bağlıdır.²⁷⁶ Geleneklere köklü bağlılık, erkek egemen toplum beraberinde baskı ve çok eşliliği getirmiştir. Bunu en iyi şekilde Yapıların harem ve selam bölümlerinin olması açıkça doğrulamaktadır.

Şanlıurfa’nın kendine has sosyal ve kültürel yapısı içerisinde en belirgin özelliklerinden birisi aşiretçiliktir. İl genelinde seksendokuz ayrı aşiret bulunmaktadır. Aşiretçilik bağları İl genelinde canlılığını halen korumaktadır. Özellikle kırsal kesimde kan davası, berdel, çok evlilik, küçük yaşta evlendirme, kız çocuklarını okula göndermeme gibi gelenek ve görenekler giderek azalsa da varlığını sürdürmektedir.

Otuz yıl öncesine kadar nüfusun %20’si kentlerde, % 80’i köylerde yaşamaktayken , günümüzde bu oran şehirlerde % 56’ ya yaklaşmıştır. Bu durum hızlı kentleşmeyi açıkça göstermektedir. Hızlı kentleşme ve nüfus hareketleri gecekondulaşmayı da beraberinde getirmiştir. İl merkezinde gecekondulaşma oranı % 60'lara varmaktadır.²⁷⁷ Bu durum sosyal yapıda değişimler ve çözümler başlamıştır. Bu durumun değişmesi sonucunda kadınların sosyal hayata ve şehir yapısına azımsanmayacak katkısı olacaktır.

3.6.NÜFUS

2000 yılı nüfus sayımına göre Şanlıurfa; yıllık nüfus artışında % 3,7 ile ikinci sıradadır. Türkiye genelinde ise yıllık nüfus artış hızı % 1,8’dür. 2000-2005 yılları arasında oransal olarak nüfus artış hızı; Antalya’da %16,7, İlimizde %14,6 ve İstanbul’da %13,1 olup Türkiye sıralamasında 2. il konumundadır.1990 yılı nüfus sayımına göre 276.528 olan Merkez ilçe kent nüfusu, 2000 yılı nüfus sayımı sonucunda 385.588’e, 2005 yılında 428.611’e, 2009 yılında 482.323’e, ve

²⁷⁶ Erdentuğ, Nermin, Türkiye Türk Toplumundaki Antropolojik İncelemeler, Ankara Üniversitesi Eğitim Yayınları, Ankara, 1972, s.29

²⁷⁷ Anonim, Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması, GAP BKİ , Ankara, 2003, s. 226

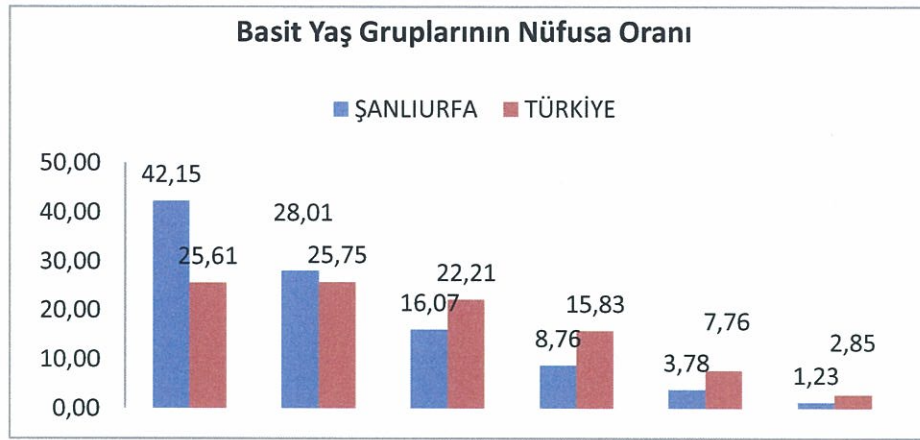
2010 yılı (ADNKS)Veri Tabanı'na göre merkez ilçe nüfusu 498.111 olmuştur. Şanlıurfa, Türkiye'de, nüfus büyüklüğü bakımından 9'uncu sıradadır.

- Şanlıurfa da; 2009 yılına göre 2010 yılında toplam nüfus 49.634 kişi artarak 1.663.371 kişi olmuştur.
- Merkez ilçe nüfusu bir önceki yıla göre % 3,27 oranında artarak 498.111 kişi olmuştur.
- Şehirleşme oranı 2009 yılı ile aynı orandadır.
- 2010 yılında nüfus artış hızı % 3,08'dir.

İLÇELER	NÜFUS			Şehirleşme Oranı	Yüz Ölçümü
	Merkez	Köy	Toplam		
MERKEZ	498.111	234.611	732.722	67,98	3.669
AKÇAKALE	25.793	58.613	84.406	30,56	691
BİRECİK	47.792	41.643	89.435	53,44	790
BOZOVA	11.917	46.313	58.230	20,47	1.393
CEYLANPINAR	44.726	28.579	73.305	61,01	2.201
HALFETİ	8.457	31.378	39.835	21,23	643
HARRAN	6.213	59.484	65.697	9,46	1.054
HİLVAN	21.518	19.170	40.688	52,89	1.136
SİVEREK	111.628	104.360	215.988	51,68	4.181
SURUÇ	55.600	44.482	100.082	55,55	735
VİRANŞEHİR	90.784	72.199	162.983	55,70	2.272
TOPLAM	922.539	740.832	1.663.371	55,46	18.765

Tablo 6 - 2010 yılı Aralık ayı sonu itibarı ile Nüfus verileri²⁷⁸

²⁷⁸ TÜİK 2010 yılı Aralık ayı sonu itibarı ile Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)

Tablo 7 Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı²⁷⁹

- 0-14 çocuk yaş grubunda Şanlıurfa'da 701.191 nüfus bulunmaktadır. Bu yaş grubunda 2009 yılına göre % 2,36 oranında artış olmuştur.
- 15-29 genç yaş gurubunda, 465.931 nüfus bulunmakta olup, 2009 yılına göre % 2,08 oranında artış olmuştur.
- 0-14 çocuk ve 15-29 genç yaş grubu 1.167.122 kişi olup, toplam nüfusa oranı % 70,17'dir.
- Şanlıurfa çocuk ve genç nüfus yapısı bakımından Türkiye ortalamasının üzerindedir. 0-14 çocuk ve 15-29 genç yaş grubu toplamı 2009 yılına göre % 2.25 oranında artış göstermiştir.
- Şanlıurfa, GAP Bölgesinde nüfusun % 21,9'sına sahiptir. Gaziantep ilinden sonra bölgenin ikinci en büyük nüfusuna sahiptir.

Tablo 8 Bölgesel Nüfus Verileri²⁸⁰

²⁷⁹ TÜİK, 2010 yılı Aralık ayı sonu itibarı ile Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Veri Tabanından alınmıştır.

Şanlıurfa'da yıllara göre kent ve köy nüfusu artmıştır. 1980'li yıllardan sonra kent nüfusu köy nüfusunu aşmıştır. Şanlıurfa nüfusunun yaklaşık %56'sı şehirde, %44'ü köylerde yaşamaktadır. Bu durumu ile halen kırsal nüfusu fazla olan bir ildir. Türkiye'de nüfus artış hızı %1,58 iken Şanlıurfa'da bu oran % 3,08'dir. Bu bilgiler ışığında şehirde yeni iş alanlarının açılması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Hem genç nüfusun artmasından hem de göç ile gelen nüfus için yeni iş alanları yaratmak gerekmektedir. Yoksa sosyal dönüşümü zor bir süreç Şanlıurfa'yı beklemektedir.

SAYIM YILLARI	TOPLAM	KENT	KÖY	KENT NÜFUSUNUN ORANI
1980	602.736	282.419	320.317	46.85
1990	1.001.455	551.124	450.331	55.03
2000	1.443.422	842.129	601.293	58.34
2005	1.671.637	995.010	676.628	59.53
2007	1.523.099	919.832	603.267	60.00
2008	1.574.224	885.929	688.295	56.00
2009	1.613.737	899.774	713.963	55.60
2010	1.663.371	922.539	740.832	55,40

Tablo 9 Şanlıurfa Kent ve Köy Oranlarının Yıllara Göre Değişimi²⁸¹

YILLAR	TOPLAM	ERKEK	KADIN
1990	1.001.455	515.980	485.475
2000	1.443.422	748.929	694.493
2007	1.523.099	756.655	766.444
2008	1.574.224	788.278	785.946
2009	1.613.737	809.222	804.515
2010	1.663.371	831.382	831.989

Tablo 10 Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı²⁸²

²⁸⁰ TÜİK, 2010 yılı Aralık ayı sonu itibarı ile Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Veri Tabanından alınmıştır.

²⁸¹ TÜİK, 2010 yılı Aralık ayı sonu itibarı ile Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Veri Tabanından alınmıştır.

3.7.EKONOMİ

Şanlıurfa'nın ekonomik yapısı ağırlıklı olarak tarım sektörüne dayanmaktadır. 1923 yılında Ticaret ve Sanayi Odası (kuruluş yılı 1921) sayısı 1 iken, 2002 yılında, Birecik ve Siverek Ticaret ve Sanayi Odaları ile birlikte bu sayı 3'e yükselmiştir. Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odasının 5.325, Birecik Ticaret ve Sanayi odasının 865, Siverek Ticaret ve Sanayi Odasının 692, Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliğinin 51.000 ve Ticaret Borsasının 745 Üyesi bulunmaktadır. Şanlıurfa'da kurulu bulunan 4.067 şirketin 318 'i Anonim şirket ve 3.744'sı Limited, 5'i Kollektif şirket faaliyettedir.

İl genelinde, 1 Konut yapı kooperatifleri birliği 28 konut yapı kooperatifleri, 8 toplu işyeri yapı kooperatifleri, 1 esnaf kefalet kooperatifleri birliği, 12 esnaf kefalet Kredi kooperatifi, 13 küçük sanayi yapı kooperatifi, 66 motorlu taşıyıcılar kooperatifi, 2 tüketim kooperatifi, 1 turizm geliştirme kooperatifi, 2 üretim pazarlama kooperatifi, 1 eğitim kooperatifi, 1 küçük sanat kooperatifi, 9 tarım satış kooperatifi toplamda 145 adet kooperatif bulunmaktadır.²⁸³ Gelen göç ve iş alanları arasında karşılaştırma yapıldığında tesis sayısı çok düşüklüğü dikkat çekmektedir. Şanlıurfa şehir merkezinde turizm altyapısını kurarak, kırsalda ise tarım ve tarıma dayalı sanayi çalışmalarına hız vermesi gerekliliği öne çıkmaktadır.

3.7.1. Sanayi

GAP ile birlikte Şanlıurfa'da ekonomik yapısında önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1995 yılı itibari ile toplam 59 sanayi tesisi var iken; bu rakam 2007 yılı içerisinde 372'ye ulaşmıştır.

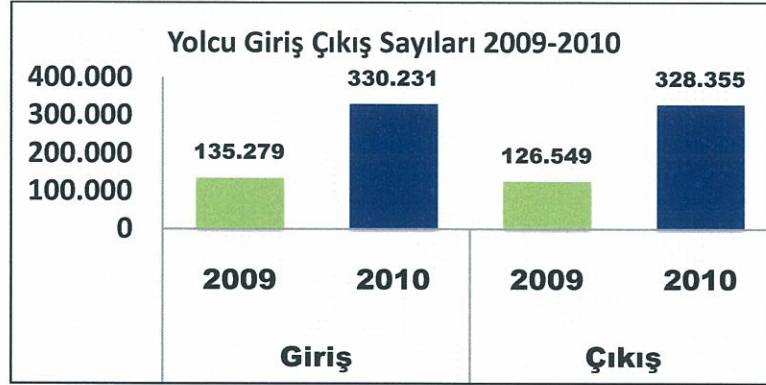
3.7.2.Sınır Kapıları

Türkiye ile Suriye Devleti arasında “Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi” anlaşmasının imzalanması, vize uygulamalarının karşılıklı olarak kaldırılması ve Şanlıurfa'nın mevcut potansiyeli dikkate alındığında Akçakale,

²⁸² TÜİK, 2010 yılı Aralık ayı sonu itibarı ile Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Veri Tabanından alınmıştır.

²⁸³ Şanlıurfa Valiliği, il planlama ve koordinasyon müdürlüğü, İl Brifing Dosyası, 2010, s.30

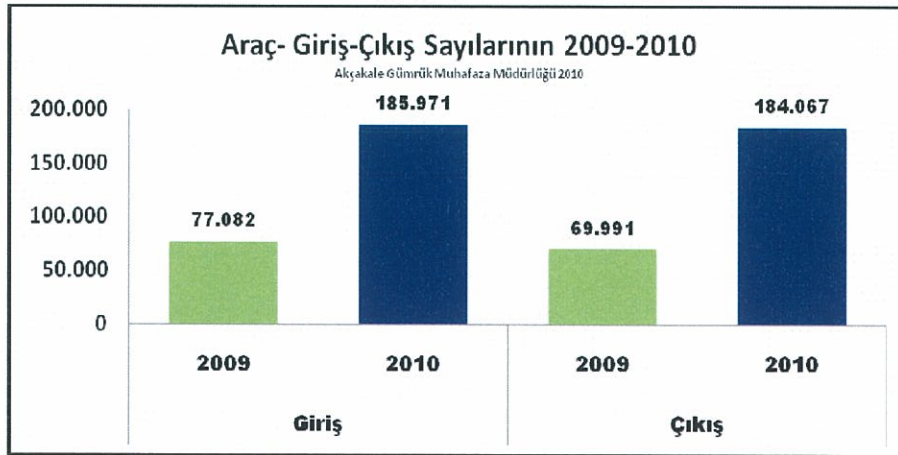
Ceylanpınar ve Suruç Mürşit pınar sınır kapılarının önem ve işlevi artmıştır.²⁸⁴ Ceylanpınar ve Suruç Mürşit pınar sınır kapıları 1. Sınıfa yükseltilmelidir. Böylelikle şehre turizm anlamında kolaylık sağlanarak, kapasitesi artacaktır.

Tablo 11- Akçakale Gümrük Kapısından Yolcu Giriş Çıkış Sayıları²⁸⁵

- 2010 yılı “giriş” yapan yolcu sayısı 2009 yılına göre %144 artmıştır.
- 2010 yılı “çıkış” yapan yolcu sayısı 2009 yılına göre %159 artmıştır.

Bu durum Şanlıurfa’ya inanç turizmi açısından gelenleri sayısının da artacağının göstergesi olarak algılanabilir.

Tablo 12- Akçakale Gümrük Kapısından Araç Giriş Çıkış Sayıları²⁸⁶

- 2010 yılı “giriş” yapan araç sayısı 2009 yılına göre %141 artmıştır.
- 2010 yılı “çıkış” yapan araç sayısı 2009 yılına göre %163 artmıştır.

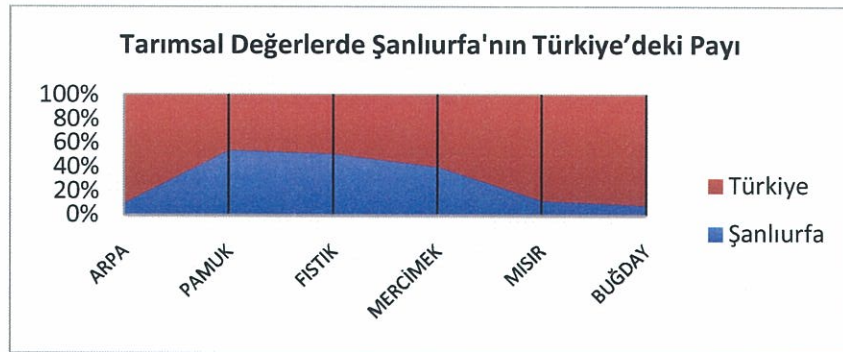
²⁸⁴ Şanlıurfa Valiliği, il planlama ve koordinasyon müdürlüğü, İl Brifing Dosyası, 2010, s.34

²⁸⁵ Akçakale Gümrük Muhafaza Müdürlüğü Kayıtlarına göre hazırlanmıştır

²⁸⁶ Akçakale Gümrük Muhafaza Müdürlüğü Kayıtlarına göre hazırlanmıştır

3.7.3. Tarım

Şanlıurfa tarımsal yönden önemli toprak kaynaklarına sahiptir. 1.858.400 dekar olan arazisinin yaklaşık 12.205.434 (%65) dekarı tarım alanıdır. Bu alanın 1.349.678 Devlet Sulaması (%84), 2.343.570 Halk Sulaması (%16) olup Şu anda Şanlıurfa'da sulanan alan 3.693.248 dekar'dır. Arazi dağılımı bakımından Türkiye'deki toplam tarım alanının %4,9' una sahip olup, Konya ve Ankara'dan sonra üçüncü sıradadır. Türkiye'deki sulamanın %8,94 ü Şanlıurfa'da gerçekleşmektedir. GAP projesi tamamlandığında Şanlıurfa İlinde sulanacak alan miktarı 5.181.420 dekar olarak planlanmıştır. Bu değer GAP'la hedeflenen sulama miktarının %30,3 ine denk gelmektedir. Buğday, arpa, kırmızı mercimek, nohut, antepfıstığı, yaş üzüm ve susam üretiminde önemli bir yere sahiptir. GAP ile birlikte sulu tarımın yaygınlaşması sonucu pamuk üretiminde büyük artışlar olmuştur. Son yıllarda seracılık ve örtü altı tarımda da önemli gelişmeler sağlanmıştır.²⁸⁷

Tablo 13-Tarım ürünlerinde Şanlıurfa Türkiye Karşılaştırması²⁸⁸

- Pamuk üretiminin % 39'u
- Buğday üretiminin % 8'i
- Mercimek üretiminin % 36'sı
- Arpa üretiminin %11'i
- Mısır üretiminin %13'ü
- Antep Fıstığı üretiminin %38'ini Karşılamaktadır.

Tarım ürünlerinde Şanlıurfa Arpa, Fıstık ve Mercimek üretiminde Türkiye'de 1. sırada yer almaktadır.

²⁸⁷ Şanlıurfa Valiliği, il planlama ve koordinasyon müdürlüğü, İl Brifing Dosyası, 2010, s.36

²⁸⁸ Şanlıurfa il Tarım Müdürlüğü Kayıtlarına göre hazırlanmıştır

3.8.HALK KÜLTÜRÜ

Kültür toplumsal hayattaki değişimlere göre çeşitlenen ve yok olabilen evrimsel bir olgudur. Kültürel mirasın ayrılmaz bir parçası ve maddi- manevi değerler bütünü olan halk kültürünü korumak ve sürekliliğini sağlamak, toplumsal değişimler nedeniyle duyarlılık gerektiren bir çabadır. Yaklaşık 11 bin yıldır çeşitli kültürleri barındıran bir bölgede yer alan Şanlıurfa'da köklü bir tarım kültürünün izleri bulunmaktadır. Bölgenin tarihi ve coğrafyası, halk kültürünün oluşumunda belirleyici olmuştur. Yüzyıllar boyunca egemen olan tarım kültürü, yöreye özgü değerlerin sürekliliğini sağlamıştır. Halk kültürünü oluşturan toplumun geleneksel mimarisi, el sanatları, yemek kültürü, gelenek- görenekleri, inançları, masalları, efsaneleri, halk müziği (sıra gecesi) ve halk edebiyatı Şanlıurfa'da kısmen korunmuştur. Şanlıurfa'ya özgü bu kültürel değerler kentsel ve kırsal farklılıklara karşın kültürel çeşitliliğin kanıtlarıdır.

GAP Bölge'ye ekonomi, turizm, tarım vb. alanlarda gelişme sağlarken bölgede yaşanan hızlı değişim süreci halk kültürünü olumsuz yönde etkilemektedir. Proje kapsamında su altında kalacak yerleşim yerlerindeki maddi kültür ürünleri karanlığa gömülecektir. Su altında kalan yerleşim yerlerinin sakinleri yeni yerlere yerleştirilecekler ve manevi kültür ürünleri bu göçler yoluyla çözülmeye uğrayacaktır.²⁸⁹

Etnografik eser açısından oldukça zengin olan Şanlıurfa'da Etnografya Müzesi bulunmamakta ve bu eserler Şanlıurfa Müzesi'nde sergilenmektedir. Ayrıca Şanlıurfa'ya özgü türküler, halk oyunları, öyküler, masallar, destanlar ve sözlü tarih belgelerinin özgün biçimleriyle toplandığı ve fotoğraf, video ve ses kayıtlarıyla belgelendiği bir halk kültürü arşivine olan gereksinim ortadadır.

3.8.1.Geleneksel El Sanatları

Şanlıurfa'da dokumacılık, ağaç işlemeciliği, keçecilik, kürkçülük, dericilik, saraççılık, bakırcılık, kuyumculuk, tarakçılık, kazazlık, taşçılık²⁹⁰ gibi geleneksel el sanatları etkinlikleri uzun yıllar boyunca varlığını korumuştur. Ancak toplumsal,

²⁸⁹ Kürkçüoğlu, S.Sabri, GAP Çevresinde Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s.171

²⁹⁰ ODTÜ Türk Halk oyunları ve Halk Müziği Topluluğu, Şanlıurfa Yöresi Halkbilim Araştırma Raporu, Ankara, 1989, s.163-171

ekonomik ve kültürel değişimler el sanatları ile ilgilenen ustaların üretime son vermelerine ve bu sektörlerin günümüzde tamamen terk edilmelerine neden olmuştur.

Şanlıurfa merkezde Gümrük Hanı ve çevresindeki tarihi han ve çarşılarında el sanatları ile uğraşan ustalar bulunmaktadır. Son yıllarda seri üretim, ekonomik yetersizlik ve kullanım alanının daralması nedeniyle el sanatlarıyla uğraşan usta sayısında azalma olmuştur. Mesleği sürdüren ustaların güç koşullar altında olması, gençlerin bu mesleklere karşı ilgisizliğinde etkilidir. Günümüzde kazazlık, tarakçılık, taşçılık gibi geleneksel el sanatlarıyla uğraşan usta kalmamıştır. Varlığını sürdürebilen mesleklerde ise el sanatlarının yaşatılmasına aracı olacak kalfa ve çırakların bulunmaması dikkat çekmektedir.

El Sanatının Adı	Usta Sayısı	Kalfa Sayısı	Çırak Sayısı	Üretim Amacı
Bakırcılık	25	15	10	Ev ve süs eşyası, günlük Kullanım
Ağaç oymacılığı	2	-		Ev ve süs eşyası, günlük
Bıçakçılık	1		1	Ev eşyası, günlük kullanım
Demircilik	2		4	Günlük kullanım
Dokumacılık	2			Giyim-kuşam
Kazazlık	-			-
Keçecilik	1			Ev eşyası
Kendircilik	-			Ev eşyası, günlük kullanım
Kuyumculuk (altın)	24	20	80	Süs eşyası, takı,Aksesuar
Kürkçülük	25			Giyim- kuşam
(gümüş)	4			Süs eşyası, takı,Aksesuar
Saraçlık (hamut)	2			Günlük kullanım,Yük taşıma
Tarakçılık	-			-
Taşçılık	-			-
Tespihçilik	1	1	1	Süs eşyası, aksesuar
Yemenicilik	1			Giyim- kuşam

Tablo 14- Geleneksel El Sanatlarındaki Mevcut Durum²⁹¹

²⁹¹ Anonim, Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması, GAP BKİ , Ankara, 2003, s. 204

3.8.2. Gelenek-Görenek ve İnanışlar

Şanlıurfa’da günlük hayattaki bir çok gelenek mevsimlere ve yöreye göre farklılıklar göstermektedir. Sıra gecesi, sahaniye, oda, harafene, bağ-bahçe-dağ gezme ve yatı geleneği, kirvelik, sünnet düğünü ve evlenme adetleri olan düğün, nişan, kına gecesi, asbap gecesi, süpha yemeği, güveği hamamı, duvak günü, gelin hamamı gibi gelenekler vardır.²⁹²

Şanlıurfa’ya özgü gelenekler günümüzde halen devam etmektedir. Şanlıurfa kültür hayatında özel bir yere sahip olan sıra gecesi, birbirine yakın yaş grubundaki gençlerin ve orta yaşlıların kış gecelerinde haftada bir evlerde sıra ile yaptıkları toplantılardır. Sıra gecelerini erkekler kendi aralarında, kadınlar da kendi aralarında düzenlerler. Sıra gecesi, kışın ilk haftasında başlar, bahar gelip kıra gitme zamanı gelinceye kadar sürer. Şanlıurfa’da müziğin gelişmesi ve yaygınlaşmasının en büyük nedeni sıra geceleridir. Bu müzikli yemekli toplantılar adeta bir okul işlevi görür. Sıra gecelerinde zaman zaman kitaplar okunur, sanat ve edebiyat sohbetleri yapılır, gelenek-görenekler ve görgü kuralları öğrenilir. Gecenin sonunda doğru çiğ köfte hazırlanır, ayrıca mevsim meyveleri ile tatlılar sunulur.

Halk arasında “Peygamberler Diyarı” olarak bilinen Şanlıurfa’da Adem, Eyüp, Musa, İbrahim ve Şuayp Peygamberlerin yaşadıklarına inanılır.²⁹³ Özellikle Hz. İbrahim ve Hz. Eyüp Şanlıurfa’nın gelenek-görenek ve inançlarını doğrudan etkilemiştir.

Ayrıca başta edebiyat olmak üzere bir çok sanat dalına da konu olmuştur. Peygamberler gibi din hayatının en önemli kişiliklerini bünyesinde barındırdığına inanılan şehirde, bunun doğal bir sonucu olarak bir çok ziyaret yeri ve yatır bulunmaktadır. Balıklı Göl, Mevlid-i Halil Makamı (Dergah), Eyyüp Peygamber, Şih Maksut, Hekim Dede, Ahirvan, Dipsiz Ziyaret, Öküz Taşı, Hayat-İ Harrani bu yerlerden bazılarıdır.²⁹⁴

²⁹² ODTÜ Türk Halk oyunları ve Halk Müziği Topluluğu, Şanlıurfa Yöresi Halkbilim Araştırma Raporu, Ankara, 1989, s.47-86

²⁹³ Yıldız, Selami, Peygamberler Diyarı Urfa, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2009, s.2-127

²⁹⁴ Anonim, Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması, GAP BKİ , Ankara, 2003, s. 204

3.8.3.Halk Müziği

Müzik Şanlıurfa'lı için hayatın bir parçasıdır. Şanlıurfa halk müziği makam ve usul bakımından zengin, icra ve üslup bakımından ise oldukça renklidir. Türk halk müziğinin iki temel biçiminden olan uzun havanın hoyrat denilen türüne Anadolu'da salt Şanlıurfa ve Elazığ'da rastlanır. Türkü ve hoyratların yanı sıra divan tarzında okunan uzun havalar Şanlıurfa halk müziğine özgüdür. Gazel biçiminde yazılmış olan bu eserler, İstanbul'da söylenen gazellerden tamamen farklıdır.

Şanlıurfa halk müziği makam zenginliği ve ezgi bakımından Arap müziği ve komşu illerin müzik hayatını da etkilemiştir. Elazığ, Şanlıurfa ve Kerkük arasında halk müziği alanında ortak özellikler bulunmaktadır. Çalgı olarak; bağlama, ud, cümbüş, kanun, keman, tar, kaval, def, darbuka, davul ve zurna kullanılmaktadır. “Sıra gecesi” ve “dağ yatısı” geleneği Şanlıurfa müziğinin bu derece özgün niteliklere sahip olmasını sağlayan geleneklerdir. Şanlıurfa'da sıra gecesi ya da yatıdaki müzik alemine ahenk denilmektedir. Sıra gecelerinde sanat ve edebiyat sohbetlerinden sonra sıra müziğe gelir. Her grubun bir çalgı takımı, birkaç usta okuyucusu bulunur. Bunlar bir düzen içinde sistemli müzik yaparlar ve toplu çalıp söyleme geleneğinin gelişmesini sağlarlar.²⁹⁵

Şanlıurfa'da 1991 yılında müzik konusunda daha sistemli ve kapsamlı çalışmalar yapmak amacıyla Kültür Bakanlığı'na bağlı Devlet Türk Halk Müziği Korusu kurulmuştur. Kentte ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir Anadolu Müzik Lisesi bulunmaktadır. Ayrıca Harran Üniversitesi ve Şanlıurfa İli Kültür, Eğitim, Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) tarafından Türk halk ve sanat müziği ile tasavvuf müziği çalışmaları yürütülmektedir.²⁹⁶

3.8.4.Yemek Kültürü

Şanlıurfa'da Anadolu insanına özgü olan konuk ağırlama ve onlara çeşitli yemekler ikram etme geleneği canlı olarak sürmektedir. Şanlıurfalıların konuk ağırlama özelliğinin, tek bir öğün bile konuksuz yemeğe oturmayan Hz. İbrahim'den geldiği söylenmektedir. “Halil İbrahim Sofrası” herkes tarafından bilinen bir deyimdir.

²⁹⁵ ODTÜ Türk Halk oyunları ve Halk Müziği Topluluğu, Şanlıurfa Yöresi Halkbilim Araştırma Raporu, Ankara, 1989, s.276-280

²⁹⁶ Anonim, Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması, GAP BKİ , Ankara, 2003, s. 205

Toplu yemek yeme geleneği sürdürülen Şanlıurfa'da düzenlenen yemekli toplantılar; sıra gecesi yemeği, asbap (esvap) yemeği, süpha yemeği, taziye yemeği, hac yemeği ve sahaniye yemeği olarak sıralanabilir. Bu yemekli toplantılarda başta çiğ köftesi olmak üzere yöreye özgü yemekler ve tatlılar ikram edilir.

3.8.5.Halk Edebiyatı

Köklü bir geçmişe sahip olan Şanlıurfa'da yüzyıllardan beri süregelen bir sözlü halk edebiyatı geleneği bulunmaktadır. Fakat Bölgede yaşanan hızlı değişim süreci halk edebiyatını da olumsuz yönde etkilemekte ve Şanlıurfa'ya özgü efsaneler, bilmeceler, atasözleri, deyimler, tekerlemeler, mani ve hoyratlar eski özelliklerini kaybetmektedirler. Hz. İbrahim ile bağlantılı Balıklı Göl efsanesi, Halfeti İlçesi'nin ismi ile ilgili efsane Şanlıurfa'nın bilinen sözlü edebiyat ürünlerindendir. Maniler ve hoyratları Şanlıurfa halk edebiyatında ayrı bir yeri vardır. Manileri genellikle kadınlar söylerken, hoyratlar erkekler tarafından söylenmektedir. Şanlıurfa yüzyıllar boyunca bir çok şair, yazar ve halk ozanı yetiştirmiştir. 17. yy.'ın ünlü şairlerinden Nabi ve 20. yy. edebiyatçılarından Suut Kemal Yetkin Şanlıurfa'lıdır. Aşıklık geleneğini sürdüren Şanlıurfa'lı halk ozanlarının en tanınmışları ise şunlardır: Halfetili Ali Çevik, Dertli Divani, Veli Aykut, Mehmet Acet, Kadir Gedikhanlıoğlu ve Mehmet Batur.²⁹⁷

²⁹⁷ Anonim, Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması, GAP BKİ , Ankara, 2003, s. 206

3.9. TURİZM DEĞERLERİ

3.9.1.Tarihi ve Arkeolojik Değerleri

Şanlıurfa ili yaklaşık olarak onbirbin yıl boyunca sürekli yerleşimin olduğu bir coğrafya üzerine kurulmuştur. İl sınırları içerisinde pek çok değişik tarihsel döneme ve medeniyete ait tarihi ve arkeolojik ören yeri, kale, kervansaray, konut, mabet ve höyükler bulunmaktadır.²⁹⁸ Bunlardan en önemlileri şunlardır;

3.9.1.1. Harran:

Harran antik kenti kalıntıları Şanlıurfa'nın 44 km güney doğusunda bulunan Harran ilçesindedir ve her yıl binlerce yerli ve yabancı turist tarafından ziyaret edilmektedir. Harran; Ay, Güneş ve gezegenlerin kutsal sayıldığı eski Mezopotamya'daki Asur ve Babillerin politeist inancına dayanan Paganistliğin (putperestlik) önemli merkezlerindendir. Bu nedenledir ki Harran'da Astronomi bilimi çok ilerlemiştir.

Resim 104 Harran²⁹⁹

Dünya'daki üç büyük felsefe ekolünden birisi “ Harran Ekolü” dür. İlkçağdan beri varlığı bilinen Harran Üniversitesi'nde dünyaca ünlü birçok bilgin yetişmiştir. Yunan filozoflarının eserlerini Arapçaya çeviren Sabit Bin Kurra, o tarihlerde Dünyadan Ay'a olan uzaklığı doğru hesaplayan Battani, maddenin bölünebilen en küçük parçasının müthiş bir enerji ile parçalanarak Bağdat gibi bir şehri yıkabileceğini

²⁹⁸ Kürküçüoğlu, A.Cihat-Sarıfakıoğulları, Harun, Adım Adım Şanlıurfa, Şanlıurfa Valiliği Kültür ve Turizm Yayınları, Ankara, 2002, s.1

²⁹⁹ <http://www.harran.gov.tr/tarihi.html>, Harran Kaymakamlığı internet Sitesi, Erişim Tarihi: 10.05.2011

söyleyen atomun mucidi sayılan Cebir bin Hayyan, din bilgini Şeyh-ül İslam İbni Temiyye Harran'daki okullarda yetişmiş dünyaca ünlü alimlerden bazılarıdır. İlk çağ Harran Üniversitesi kalıntıları şehir surları, kale, ulu cami, Şeyh Yahya Hayat El-Harrani Türbesi ve Cami, geleneksel Harran Evleri Harran'ın önemli tarihi ve arkeolojik değerleridir.³⁰⁰

3.9.1.2.Han-el Ba'rür Kervansarayı:

İpek yolu üzerinde bulunan klasik Selçuklu kervansarayları planındaki kervansaray ticaret kervanlarının konaklaması için Eyyübiler döneminde inşa edilmiştir.³⁰¹

Resim 105 Han-el Ba'rür Kervansarayı

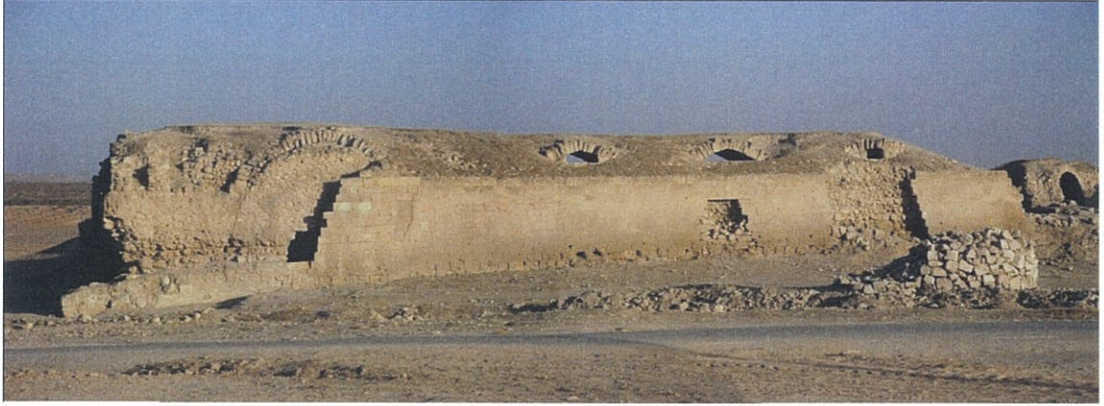
3.9.1.3.Çar-Melik Kervansarayı

Kitabesi bulunmayan yapı, Selçuklu dönemine, 1234-35 yılı öncesine tarihlenmektedir. 1230'lar civarı yapının inşası için uygun bir tarih olarak görülebilir. Ancak, plan şeması Selçuklu şehir dışı hanlarından çok Suriye çevresindeki 12.-13. yüzyıllara ait hanlarla benzerlik gösterir. kareye yakın planı ve avlu etrafında konumlanmış mekanlarıyla Türkmenistan da yaptırılan Daye Hatun Kervansarayı ile yine 11 ve 12. yy tarihlendirilen Dehistan kervansarayı ile benzerlik gösterir.³⁰² Seyyah Evliya Çelebinin Seyahatname de bahseditiği yapı Urfa da günümüze kadar ulaşan kervansaraylar içerisinde büyük önem taşımaktadır. İldeki diğer bir önemli kervansaray ise Titriş'dir.

³⁰⁰ Kürküçüoğlu, A.Cihat-Sarıfakıoğulları, Harun, Adım Adım Şanlıurfa, Şanlıurfa Valiliği Kültür ve Turizm Yayınları, Ankara, 2002, s.3-17

³⁰¹ Kürküçüoğlu, A.Cihat-Sarıfakıoğulları, Harun, Adım Adım Şanlıurfa, Şanlıurfa Valiliği Kültür ve Turizm Yayınları, Ankara, 2002, s.50

³⁰² Altıparmak, Bekir Cenap - Balcı Karaçizmeli, Şeyda, Çarmelik Kervansarayı Restorasyon Projesi, Raporu, Kasım, 2010

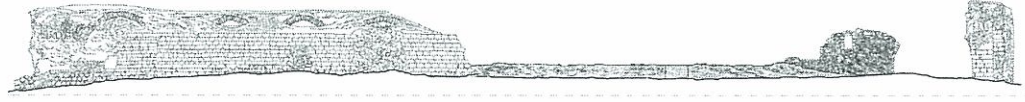
Resim 106 Çar Melik Kervansarayı

DOĞU CEPHESİ

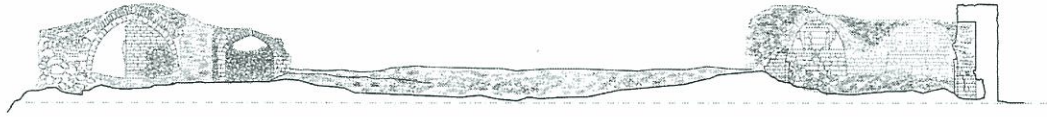
KUZEY CEPHESİ

BATI CEPHESİ

GÜNEY CEPHESİ

A-A KESİTİ

B-B KESİTİ

C-C KESİTİ

D-D KESİTİ

Resim 107 Çarmelik Kervansarayı Plan, Kesit ve Görünüşleri³⁰³

³⁰³ Altıparmak, Bekir Cenan, Çarmelik Kervansarayı Restorasyon Projesi, Rölöve Çizimleri, Kasım, 2010

3.9.1.4. Şuayb Şehri Harabeleri

Şuayb şehrinde buluna mevcut mimari kalıntıların Romalılar dönemine ait olduğu tahmin edilmektedir. Kent merkezinde çok sayıdaki kaya mezarları üzerine kesme taşlardan yapılar inşa edilmiştir. Halk arasında Şuayb Peygamber'in bu kentte yaşadığı ve kentin adını Şuayb Peygamber'den aldığı bilinmektedir. Kalıntılar arasında bir mağara Şuayb Peygamber'in Makamı olarak ziyaret edilmektedir.³⁰⁴

Resim 108- Şuayb Şehri

3.9.1.5. Soğmatar Harabeleri

Harran'a 46 km mesafedeki Soğmatar şehri ay, güneş ve gezegenlerin kutsal sayıldığı Pagan dininin ve bu dinin baş tanrısı Mar Alaha'nın merkezidir. Mar Alaha'yı temsil eden açık hava mabedi "Kutsal Tepe" Soğmatar'ın odak noktasıdır. Kutsal Tepe'nin batısında, kuzeyinde ve kuzeybatısındaki tepelerde yer alan yedi adet yapı kalıntısı Güneş, Ay, Satürn, Jüpiter, Mars, Venüs ve Merkür tanrılarını temsil etmektedir.³⁰⁵

³⁰⁴ Kürküçüoğlu, A.Cihat-Sarıfakıoğulları, Harun, Adım Adım Şanlıurfa, Şanlıurfa Valiliği Kültür ve Turizm Yayınları, Ankara, 2002, s.19

³⁰⁵ Kürküçüoğlu, A.Cihat-Sarıfakıoğulları, Harun, Adım Adım Şanlıurfa, Şanlıurfa Valiliği Kültür ve Turizm Yayınları, Ankara, 2002, s.20

Resim 109-Soğmatar

3.9.1.6. Nevali Çori ve Göbeklitepe

İlin Hilvan ilçesine bağlı Nevali Çori ören yerinde ve Şanlıurfa merkezine bağlı Göbeklitepe’de Urfa Müzesi ve Alman arkeoloji Enstitüsü tarafından yürütülen kazılarda M.Ö. 9000 yıllarına ait (çanak- çömleksiz Neolitik dönem) dünyanın en eski tapınak kalıntılarına rastlanmıştır. Kazılarda, T şeklinde yekpare taştan yapılmış ve üzerlerinde çeşitli hayvan kabartmalarının yer aldığı steller ve çeşitli tanrı heykelleri ortaya çıkarılmıştır. Göbeklitepe buluntuları bugüne kadar insanlık tarihine ait en eski kült buluntularıdır.³⁰⁶

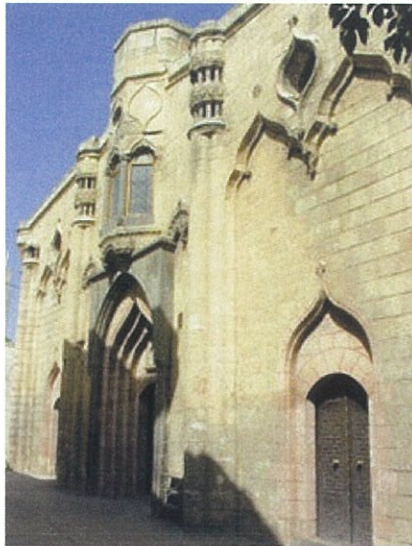
Resim 110 Göbeklitepe³⁰⁷

³⁰⁶ Kürküçüoğlu, A.Cihat-Sarıfakıoğulları, Harun, Adım Adım Şanlıurfa, Şanlıurfa Valiliği Kültür ve Turizm Yayınları, Ankara, 2002, s.30

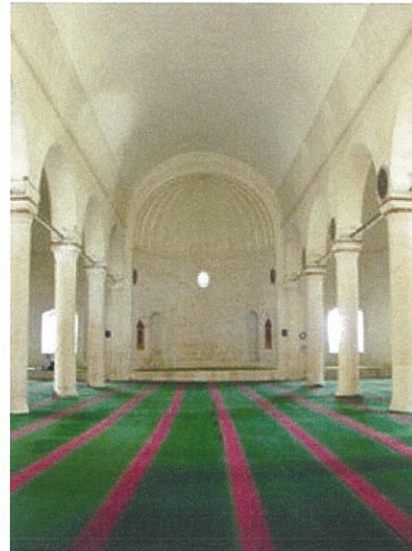
³⁰⁷ Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi

3.9.2. İnanç Turizmi Değerleri

Üç semavi din tarafından dünyada kutsal sayılan Mekke, Medine, Kudüs, Vatikan, Antakya, Efes, İznik, İstanbul, Derme, Kapadokya, Tarsus ve Şanlıurfa'dan oluşan 12 merkezden³⁰⁸ Urfa Hz. Adem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Lut, Hz. İshak, Hz. Ya'kup, Hz. Yusuf, Hz. Eyyüb, Hz. Şuayp, Hz. Musa ve Hz. İsa, Peygamberlerin burada yaşadıkları için "Peygamberler Diyarı" olarak bilinir.³⁰⁹ Bu durumdan dolayı diğer merkezlerden farklı bir yeri vardır. İnsanların dinleri dolayısıyla kutsal attettikleri yerlere yönelik turizm etkinlikleri inanç turizmi olarak tanımlanmaktadır. İnanç turizmi konusunda ülkemiz dünyadaki en önemli merkezlerden biridir. Şanlıurfa ili de tek tanrılı dinlerin (Müslümanlık, Hristiyanlık, Musevilik) eserlerinin olduğu önemli bir merkezdir. Ancak Şanlıurfa ilinin bu gizilgücü de yeterince kullanılamamaktadır. Bu gizil güce örnekler ise Halilurrahman Gölü, Aziz Paul-Aziz Petrus Kilisesi, Der Yakub Manastırı, Aziz Johannes Prodomos Kilisesi, Oniki Havari Kilisesi dir.

Resim 111 Oniki Havari Kilisesi

Resim 112 Aziz Johannes Prodomos Kilisesi

³⁰⁸ Kürküçüoğlu, A.Cihat-Sarıfakıoğulları, Harun, Adım Adım Şanlıurfa, Şanlıurfa Valiliği Kültür ve Turizm Yayınları, Ankara, 2002, s.1-2

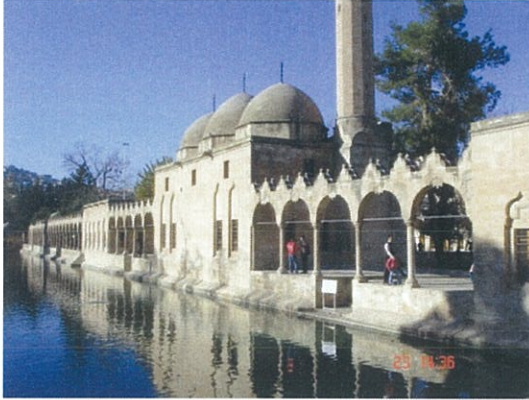
³⁰⁹ Yıldız, Selami, Peygamberler Diyarı Urfa, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2009, s.2-127

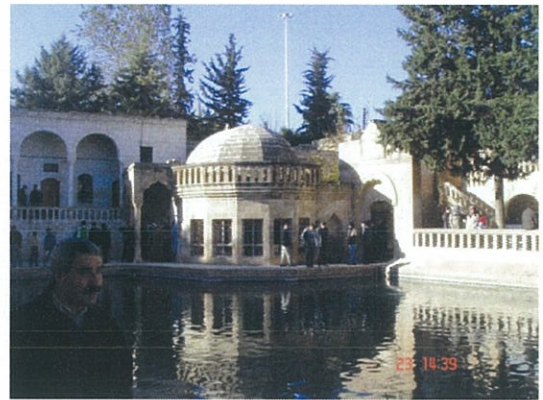
Resim 113 Der Yakub Manastırı

Resim 114 Paul-Petrus Kilisesi

Resim 115 Halilurrahman Gölü

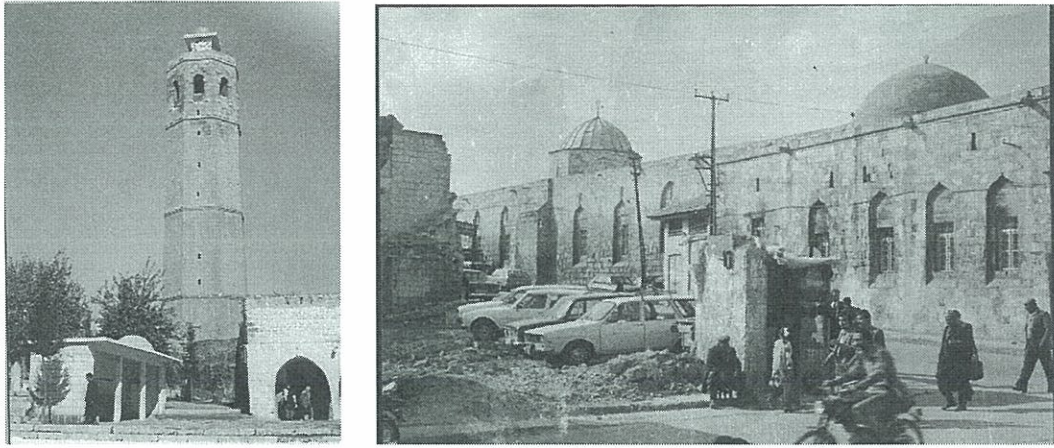

Resim 116 Halilurrahman Gölü

Musevi, Hristiyan ve İslam peygamberlerinin atası olan Hz. İbrahim Şanlıurfa'da doğduğu, Lut Peygamber amcası Hz. İbrahim'in ateşe atıldığını gördüğü ve Şanlıurfa'dan ayrıldığına, İbrahim peygamberin torunu ve İsrailoğulları'nın atası Yakub Peygamber'in Harran'da bulunduğu, Eyyüb Peygamber'in Şanlıurfa'da hastalık çektiğine ve burada vefat ettiğine, Elyasa Peygamber'in Eyyüb peygamberi görmeye geldiğine ancak göremeden burada öldüğüne, Şuayb Peygamber'in Harran'a 37 km mesafede yaşadığına, Musa Peygamber'in Soğmatar'da Şuayb peygamberle buluştuğuna inanılmaktadır. Ayrıca birçok kaynağa göre; İsa Peygamber Şanlıurfa'yı kutsadığına dair mektubunu ve yüzünü sildiği mendile çıkan mucizevi portresini (Hagion Mandilion) Şanlıurfa Kralı Abgar Ukkama'ya göndermiştir. Bütün bunlardan dolayı Şanlıurfa "Peygamberler Şehri" ve "Kutsanan Şehir" adlarıyla tanınmaktadır.³¹⁰ Şanlıurfa il genelinde inanç Turizmi kapsamında ön plana çıkan yapıları şöyledir;

³¹⁰ Anonim, Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması, GAP BKİ , Ankara, 2003, s. 227

3.9.2.1.Ulu Cami (Merkez): Urfa merkezindeki camilerin en eskilerindendir. Eski bir sinagog iken M.S. 435-436'da ölen Piskopos Rabula tarafından St. Stephon Kilisesi'ne dönüştürülmüştür.³¹¹ Kırmızı renkteki mermer sütunların çok olması nedeni ile "Kızıl Kilise" olarak da adlandırılan yapının yerine, 1170-1175 yıllarında Nurettin Zengi tarafından inşa edilmiştir. Anadolu'daki çok ayaklı camiler grubunda olup, payeler üzerinde kible duvarına paralel üç sıra çapraz tonozlarla örtülü, yatık dikdörtgen planlıdır. On dört sivri kemerli avluya açılan ve payeler üzerine duran çapraz tonozlarla örtülü son cemaat yeri, Anadolu'da ilk kez Şanlıurfa Ulu Cami'nde kullanılmıştır. Yapının sekizgen çan kulesi bugün minare olarak kullanılmaktadır.

Resim 117 Ulu Camii³¹²

3.9.2.2.Hz. İbrahim'in Doğduğu Mağara Ve Mevlid-İ Halil Cami (Merkez): Hz. İbrahim, Mevlid-i Halil Cami avlusunun güneyinde bulunan mağarada doğmuştur. Rivayete göre devrin hükümdarı Nemrut, bir rüya görür. Sabah rüyasında gördüklerini müneccimlerine anlatır. Müneccimlerin "Bu yıl doğacak bir çocuk senin saltanatına son verecektir" demesi üzerine Nemrut, halkına emir salarak o yıl doğacak bütün erkek çocukların öldürülmesini ister. Sarayın putçusu Azer'in hanımı bu mağarada gizlice Hz. İbrahim'i dünyaya getirir. Hz. İbrahim 7 yaşına kadar bu mağarada yaşamıştır. Hz. İbrahim'in doğduğu mağaranın içerisinde bulunan suyun, şifalı olduğuna ve bir çok hastalığı iyileştirdiğine inanılır.

³¹¹ Cihat Kürkçüoğlu Arşivi

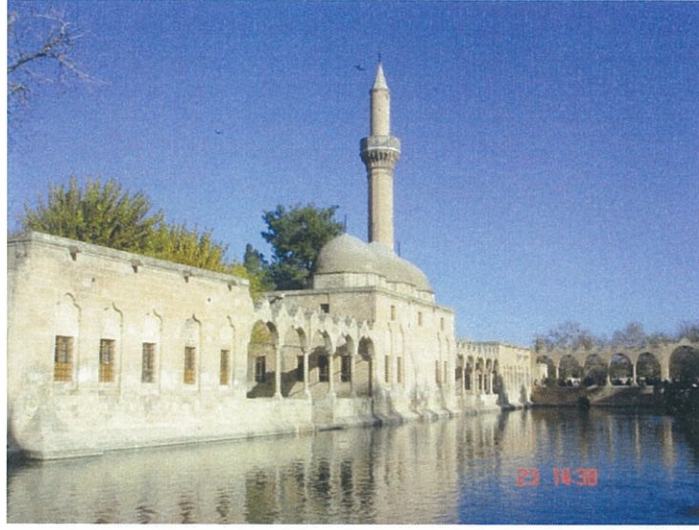
³¹² Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi

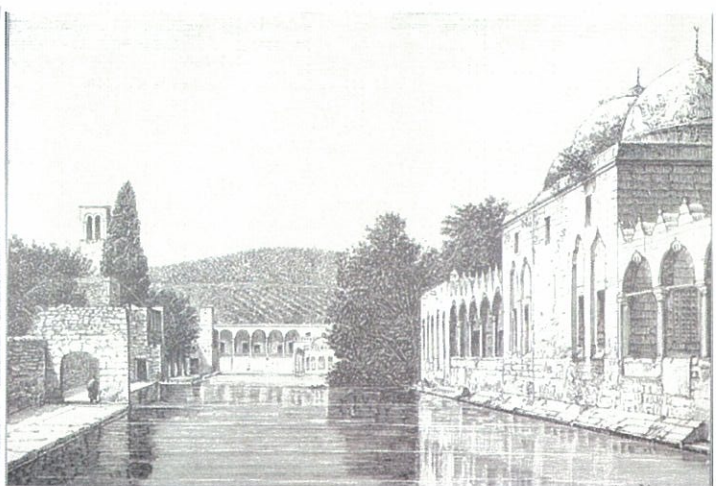
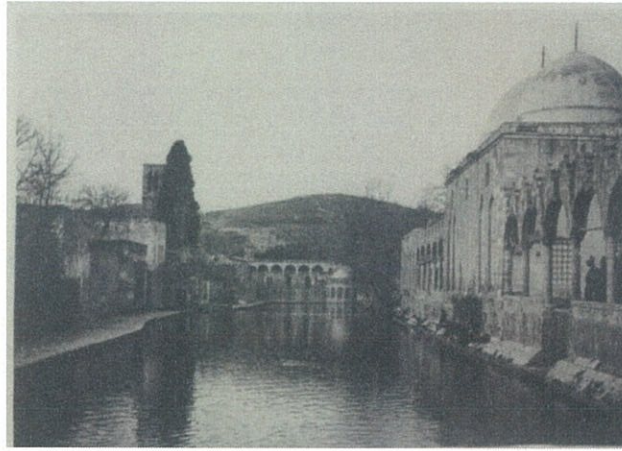
Resim 118 Hz. İbrahim'in Doğduğu Mağara ve Halil-ür Rahman Camii³¹³

3.9.2.3.Balıklı Göl (Halil-ür Rahman ve Ayn-ı Zeliha Gölü-Merkez): Şehir merkezinde olup, içindeki balıklar, etrafındaki asırlık çınar ve söğüt ağaçları ile tabii bir akvaryum görünümündedir. Göller, Ayn-ı Zeliha ve Halil-ür Rahman olmak üzere iki tanedir. Hz. İbrahim Peygamber'in, devrin hükümdarı Nemrut ve halkının taptığı putlarla mücadele etmeye ve onları kırıp parçalayarak tek tanrı fikrini savunmaya başlaması üzerine Nemrut tarafından bugünkü Şanlıurfa Kalesi'nden ateşe atılır. Bu esnada Allah tarafından "Ey ateş İbrahim'e karşı serin ve selamet ol" emri üzerine ateş suya, odunlar da balığa dönüşür. Hz. İbrahim'in düştüğü yere "Halil-ür Rahman Gölü" denilir. Nemrut'un evlatlığı Zeliha da, Hz. İbrahim Peygamber'e aşık olur. Hz. İbrahim Peygamber için babalığı Nemrut'a yalvarır. Hz. İbrahim'in ateşe düştüğünü görünce Zeliha da kendini ateşe atar. Zeliha'nın düştüğü yere de Ayn-ı Zeliha Gölü denir.

³¹³ Cihat Kürkçüoğlu Arşivi

Resim 119 Bakıklıgöl

Resim 120 Balıklıgöl ³¹⁴

³¹⁴ Cihat Kürkçüoğlu Arşivi

3.9.2.4.Hz. Eyyüp Peygamber ve Makamı (Merkez): Hz. Eyyüp peygamberin, M.Ö. 2100 yılında Suriye'de Şam ile Ramla arasında üst diyarı denilen ülkenin Desniye köyünde dünyaya geldiği rivayet edilmektedir. Cüzzam hastalığına tutulan Eyyüp Peygamber, Rahime adlı karısı ile mağarada çile çekmeye devam ederek Allah'a ibadetten vazgeçmez. Bütün ıstıraplarına rağmen Allah'a asi olmaz. Sonunda, Eyyüp Peygamber imtihanı kazanır, Allah tarafından belirtilen şifalı su ile yıkanarak iyileşir, hanımı ile kendisine mal ve evlat ihsan edilerek daha sonra uzun müddet yaşar. Şanlıurfa merkezinde bulunan Hz. Eyyüp peygamberin çile çektiği mağara, Eyyüp Peygamber Makamı olarak ziyaret edilmektedir.

Resim 121 Hz. Eyyüp Peygamber Makamı

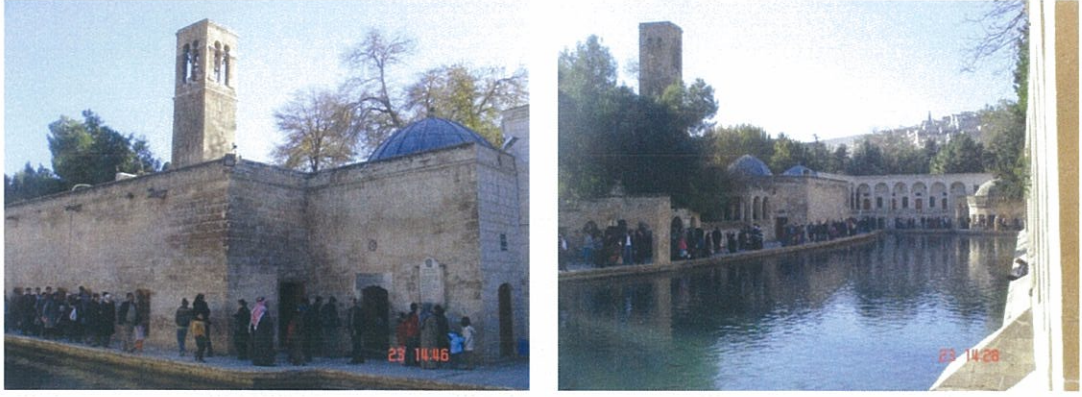
3.9.2.5.Hz. Eyyüp, Hz. Elyasa ve Rahime Hatun Türbeleri (Eyyüp Nebi Köyü-Viranşehir): Hz. Eyyüp Peygamberin mezarının, Viranşehir ilçesinden 12 km uzaklıkta Eyyüp Nebi Köyü'nde olduğu rivayet edilmektedir. Hz. Eyyüp 7 yıl çile çektikten sonra kendisine Allah tarafından nail olunan şifalı su ile yıkanıp yaralarından kurtulur. Daha sonra eşi Rahime Hatunla birlikte Eyyüp Nebi Köyünde yaşar. Her ikisinin türbesi de bu köyde bulunmaktadır. Eyyüp Peygamberi görmek için 3 ay yol yürüyen ve çok yakınına geldiği halde göremeden ölen Hz. Elyasa'nın kabri de aynı köydedir. Rivayete göre; IV. Murat Bağdat seferinde iken Eyyüp Nebi Köyünde mola verip bir gece konaklar. Rüyasında birisi kendisine "Kaldığın yer

Eyyüp Peygamberin makamıdır. Sabah kalktığında atının kişneyerek ayağını üç defa vurduğu yere bir cami ile türbe yaptır." der. Yine özellikle yöre halkı tarafından anlatılan başka bir rivayete göre Eyyüp Peygamberin sırtını sürdüğü kutsal bir kaya kütlesi de bu köyde bulunmaktadır. Hz. Eyyüp Peygamberi ziyaret edenler önce Hz. Elyasa'yı (Hz. Eyyüp, "Beni ziyaret edenler önce Hz. Elyasa'nın türbesini ziyaret etsin" demiştir.) sonra Hz. Eyyüp'ün türbesini, daha sonra Rahime Hatunu ve en son da sırtını sürdüğü kutsal taşı ziyaret etmektedir.

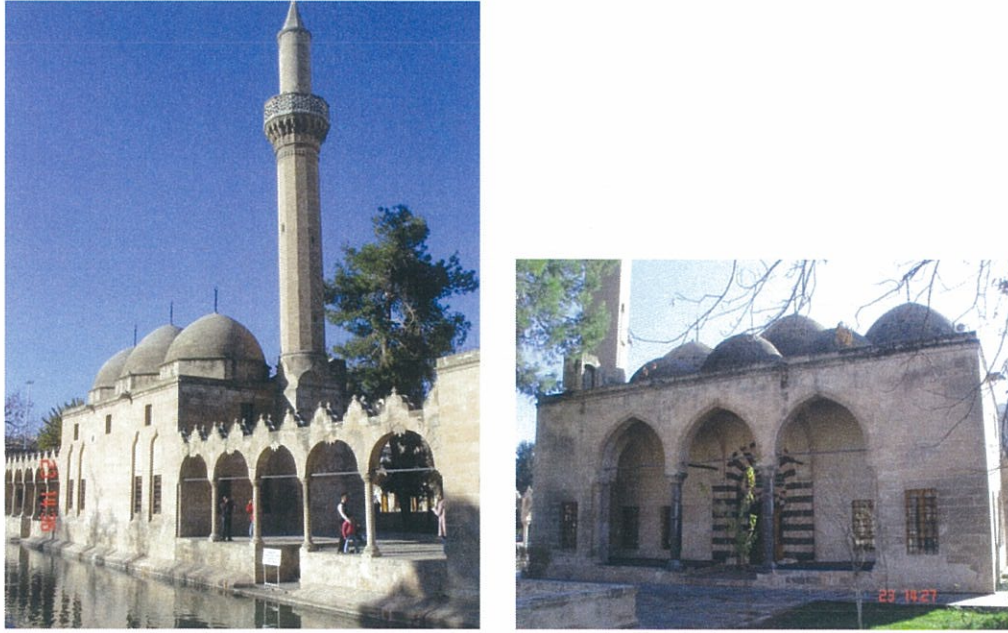
Resim 122 Hz. Eyyüp Peygamber Türbesi

3.9.2.6.1.Döşeme Cami-Makam Cami-Merkez: Halil-ür Rahman Gölünün güneybatı köşesinde yer alan cami, medrese, mezarlık ve Hz. İbrahim'in ateşe atıldığında düştüğü makamdan meydana gelen bir külliye halindedir. Cami, M.S. 504 tarihinde (Bizans dönemi) Urbisyus'un maddi yardımlarıyla monofistler adına yaptırılan Meryem Ana Kilisesi üzerine XIII. yy.da Eyyübiler devrinde inşa edilmiştir. Caminin güneydoğu köşesine bitişik kare gövdeli kesme taş minarenin batı cephesindeki kitabede, Eyyübilerden Melik Eşref Muzafferiddin Musa'nın emriyle 1211 yılında yaptırıldığı yazılıdır.

Resim 123 Döşeme Camii (Kilise)

3.9.2.7.Rızvaniye Cami (Zulumiye Cami-Merkez): Halil-ür Rahman Gölünün kuzey kenarında yer alan cami, Bizans devrine ait St. Thomas Kilisesi'nin yerine Osmanlıların Rakka Valisi Rızvan Ahmet Paşa tarafından 1716 yılında yaptırılmıştır.

Resim 124 Rızvaniye Camii

3.9.2.8.Eski Ömeriye Cami (Merkez): Şanlıurfa merkezinde bulunan bu caminin, mevcut kitabeleri onarım devrine ait olduğundan inşa tarihi bilinmemektedir. Halk arasında adına dayanılarak caminin Hz. Ömer tarafından yaptırıldığı söylenmektedir. Son cemaat yerinin doğu duvarında yer alan kitabede caminin 1301 tarihinde Muhammed Ağa tarafından tamir edildiği yazılıdır. Bu kitabedeki tarih Ömeriye Caminin Urfa'nın en eski camilerinden biri olduğunu göstermektedir.

3.9.2.9.Şuayb Şehri (Harran): Harran'a 45 km mesafede, bir ören yeri olup mevcut kalıntılar Roma Devrine aittir. Yüzlerce kaya mezarı üzerine kesme taşlardan yapılar inşa edilmiştir. Bu yapıların bazı duvar ve temel kalıntıları günümüze kadar gelebilmiştir. Şuayb şehri harabeleri arasında bir mağara, Şuayb Peygamberin makamı olarak bilinmektedir.

Resim 125 Şuayb Şehri

3.9.2.10.Ulu Cami (Harran): Harran Höyüğü'nün kuzeydoğu eteğinde yer alan Ulu Cami, 744-750 yıllarında Emevi Hükümdarı II. Mervan tarafından yaptırılmıştır. Ünlü medresesi, hamamı, hastanesi ile bir külliye halinde olduğu tahmin edilmektedir. Anadolu'nun en eski ve en büyük camisi olması bakımından önem arz eden caminin Selçuklu dönemindeki onarımlarından kalma mimari parçaları, taş süsleme sanatı örneklerindendir.

Resim 126 Şuayb Şehri

3.9.2.11.Der-Yakup Kilisesi (Nemrut'un Tahtı-Merkez): Urfa Kalesinin batısında Damlacık sırtlarında kurulmuş olan bu yapının Hristiyanlık dininin doğuşundan sonra yaptırılan ilk kiliselerden olduğu bilinmektedir. M.S. 38 yılında Hristiyan olan Süryaniler tarafından kurulmuş olduğu tahmin edilmektedir. Buraya Nemrut'un tahtı da diyenler olduğu gibi Nemrut'un mezarı diyenler de vardır. Halk arasında Apgarın Dağı da denir. Süryaniler buraya Deyro D'Naşotho (Ruhların Manastırı) demişlerdir.

Resim 127 Der Yakup Manastırı

3.9.2.12.Deyr-i Mesih (İsa Kilisesi-Merkez): Bu kilise Tıfındır Mahallesiindedir. Hristiyanlık tarihinin ilk kiliselerinden olup M.S. 38 yılında Süryaniler tarafından yapılmıştır. Evliya Çelebi Hz. İsa'nın Urfa'ya geldiğini ve bu kiliseyi ziyaret ettiğini, bu nedenle buraya Deyr-i Mesih (İsa Kilisesi) denildiğini yazmaktadır.

3.9.2.13.Turizm Açısından Önemli ve Öncelikli Tarihi, Arkeolojik, Dinsel ve Kültürel varlıklar.³¹⁵

- Şanlıurfa Kalesi: (İç Kale) Roma İmparatorluğu zamanında M.Ö. IV.YY.'da Şanlıurfa'da hüküm süren Abgarlar (Osroene) döneminde inşa edildiği sanılmaktadır (Dış Kale: M.S. 812 yılında Hristiyanlar tarafından yaptırılmıştır).

³¹⁵ Anonim, Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması, GAP BKİ , Ankara, 2003, s. 235

- Şanlıurfa Ulu Camii (M.S. 457 yılında sinagog olarak inşa edilmiştir. Ancak 12 Y.Y’da camiye dönüştürülmüştür).
- Mevlid-i Halil (Hz. İbrahim Peygamberin Doğduğuna İnanılan Mağara).
- Hz. Eyyüb Mağarası
- Karakoyunlu Deresi Su Bendi (M.S. 525 yılında Bizans İmparatorluğu tarafından yaptırılmıştır).
- Hızmalı Köprü(VI.YY’da Karakoyun Beyliği tarafından yaptırılmıştır).
- Nemrud Tahtı (Der Yakub Kilisesi) (M.Ö. I. YY’da Abgarlar tarafından yaptırılmıştır).
- Çamlık Parkı (Roma Dönemi Nekropolü).
- Harran Antik Kenti (M.Ö. 5000 yılında kurulduğu tahmin edilmektedir).
- Harran Kalesi (M.S. 1059 da Fatimiler tarafından yenilenmiştir).
- Harran Ulu Camii(Selçuklu Döneminde inşa edilmiştir).
- Harran Höyük
- Geleneksel Harran Evleri
- Paul-Petrus Kilisesi(Reji Kilisesi) (Osmanlı İmparatorluğu Döneminde 1861 yılında inşa edilmiştir).
- Han-el Bar’ür Kervansarayı (1228 yılında inşa edilmiştir).
- Bazda Mağaraları
- Şuayb Şehri (Roma İmparatorluğu Dönemine ait olduğu tahmin edilmektedir).
- Soğmatar
- Çimdinli Kalesi (Roma İmparatorluğu Dönemine aittir).
- Birecik Kalesi (Etiler Döneminde inşa edilmiştir).
- Çarmelik Kervansarayı (Selçuklular Döneminde inşa edildiği tahmin edilmektedir).
- Sultantepe Höyüğü (Yapılan kazılar sonucunda Asur Döneminde Kurulan bir kent olduğu anlaşılmıştır).
- Titris Höyüğü
- Nevalıçori Höyüğü
- Şaşkan Höyük (Neolitik Çağdan kalma bir yerleşim yeridir).

- Lidar Höyük (Yapılan kazılar sonucunda M.Ö 5500 ve 3000 yıllarında Kalkolitik Çağdan başlamak üzere çeşitli devirlere ait değerli eşyalar bulunmuştur).
- Söğüt Höyüğü (Yapılan kazılar sonucunda Paleolitik ve Mezolitik dönemlere ait küçük aletler bulunmuştur).
- Hasek Höyüğü (Yapılan kazılar sonucunda M.Ö. 5500-3200 Kalkolitik Dönem ve İlk Tunç Çağına ait temel kalıntıları ve çeşitli aletler bulunmuştur).
- Çavi Tarlası (Yapılan yüzey çalışmaları sonucunda Kalkolitik Çağa ait kalıntılar bulunmuştur).
- Kurban Höyük (Tunç çağına ait çeşitli eserler bulunmuştur).
- Göbeklitepe-Gürcütepe Höyüğü (M.Ö. 9000 yıllarına dayanan buluntulara rastlanmıştır).
- Tilmusa-Tilbeş Höyükleri

3.9.3.Termal Turizm Değerleri

Son yıllarda özellikle alternatif tıbbın ilgisinin artmasıyla birlikte termal turizmde önem kazanmıştır. Şanlıurfa ilinde yer alan Karaali Kaplıcası da bu konuda önemli bir potansiyel olarak görülmektedir. yapılan jeolojik araştırmalara göre, kaplıca 150.000 m³/saat sıcak su kapasitelidir. Suyun sıcaklığı 41-49 °C arasında değişmektedir. Yüksek sıcaklıktan dolayı su, kaplıca tesislerinde ısısı düşürülerek kullanılmaktadır. Kaplıca tesislerinin yanında bulunan seralar bu suyla ısıtılmaktadır. Yapılan araştırmalar 9.000 ha sera alanının ısıtılabilceğini yönündedir.³¹⁶ Sıcak su eşanjör sistemiyle ısıtmada kullanılıp kaplıcaya verilmektedir.Kaplıca suyu özellikle romatizmal hastalıklar, deri hastalıkları ve iltihabi hastalıklar ve böbrek taşlarında etkili olmaktadır.³¹⁷

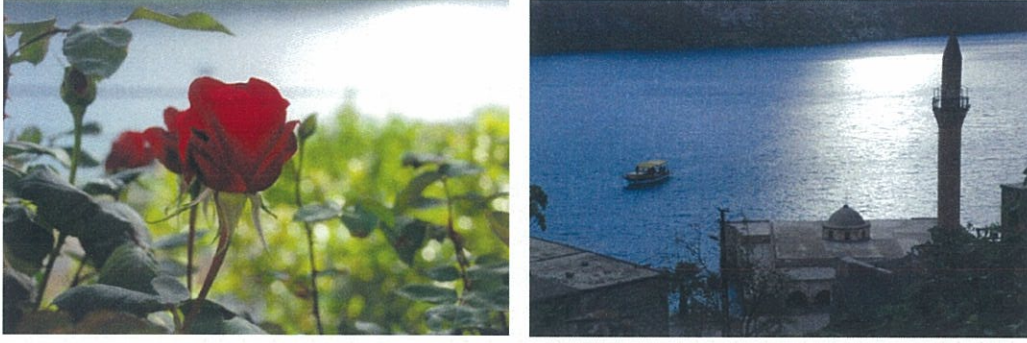
3.9.4. Doğa ve Akarsu Turizmi Değerleri

Şanlıurfa ilinde doğa turizminin en güzel örnekleri Birecik ilçesinde yer alan kelaynak kuşları, doğa turu, Fırat Nehri ve Birecik Barajı kenarında kurulu Halfeti İlçesidir. Kentin simgesi haline gelen “siyah gül” yerli ve yabancı konukların ilgisini

³¹⁶ Kürküçüoğlu, A.Cihat-Sarıfakıoğulları, Harun, Adım Adım Şanlıurfa, Şanlıurfa Valiliği Kültür ve Turizm Yayınları, Ankara, 2002, s.88

³¹⁷ Anonim, Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması, GAP BKİ , Ankara, 2003, s. 228

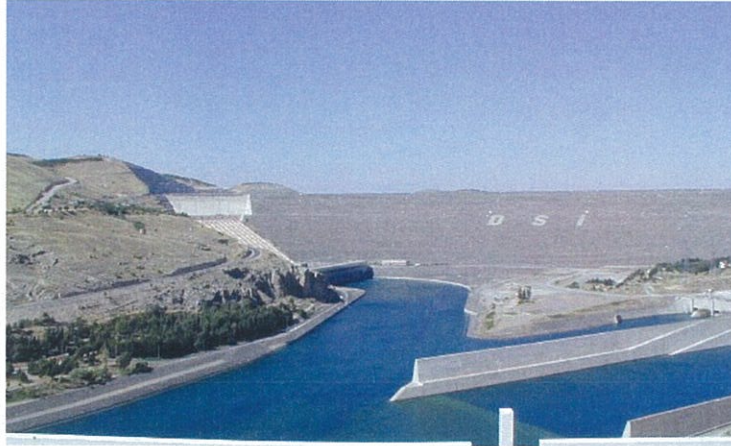
çekmekte, Aziz Nerses Kilisesi , Bar Şavma Manastırı'na ve daha bir çok tarihi yapıya motorla Baraj gölünden ulaşım sağlanabilmektedir. Çok sayıdaki tarihi Halfeti evi içerisinde, Bey Konağı, Muhittin Kanneci Evi ve Hamamlı Evi önemli mimari özellikler taşımaktadır.³¹⁸

Resim 128 Halfeti

3.9.5. Rekreasyon Değerleri

Bu potansiyel dışardan bölgeye turist çekme amacı yanında kır eğlence geleneği yaygın olan yerel halka dinlence ve eğlence olanağı sunmak için düşünülen bir potansiyeldir. Bu potansiyel özellikle Atatürk Barajı, Birecik Barajı önemli sayılabilir.³¹⁹

Resim 129 Atatürk Barajı

3.9.6. Dağ Turizmi Değerleri

Tüm Bölge içinde kar tutan ender yerlerden olan Karacadağ'da Valilik tarafından kayak pistleri düzenlenmiştir. 600-700 m uzunluğunda pistler için 250 m'lik bir lift

³¹⁸ Kürküçüoğlu, A.Cihat-Sarıfakıoğulları, Harun, Adım Adım Şanlıurfa, Şanlıurfa Valiliği Kültür ve Turizm Yayınları, Ankara, 2002, s.93

³¹⁹ Anonim, Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması, GAP BKİ , Ankara, 2003, s. 228

yapılmıştır. Kasım ayından itibaren dört aylık kayma sezonu olmaktadır. Yakınlığı nedeniyle Siverek ve Diyarbakır talebine cevap vermektedir. Hafta sonu yaklaşık 150 kişi bu mekanı ziyaret etmektedir.³²⁰

Resim 130 Karacadağ

3.10. YERLEŞİM ÖZELLİKLERİ

Kentte 19.yy'da özellikle 1881 yılında bulunan 2380 evin, 1377 sinin Müslümanlara, 1003 tanesinin Hıristiyanlara, 29 tanesinin de Yahudilere aittir.³²¹ Ticaret ve din sosyal hayata yön veren iki önemli faktör olduğundan şehrin kuruluşunda önemli derecede etkili olmuş ve kent ticaret merkezi ve ulu caminin etrafında gelişmiştir.³²² Tarihi merkez olarak adlandırdığımız şehir merkezi, Kuzeyinde Karakoyun deresi, güneyinde Tepe mahallesi, doğuda Akçakale yolu, batısında ise Kızılkoyun mahallesindeki Lekler caddesine kadar uzanan kısım olarak tanımlanabilir.³²³ Bu alan içerisinde yer alan 16 mahalle bulunmaktadır. Şanlıurfa, İslam kentlerinin en büyük özelliği olan mahalle anlayışı mevcut olup, içerisinde barındırdığı bir çok Etnik ve Dini gruplarda bu oluşumu zorunlu hale getirmiştir. Bu mahallelerin dini ve etnik olarak dağılımı şöyledir; Çakeri camii'sinin güney ve güney batısı Yahudi, Nimettullah camisinin doğusu (günümüzde kültür merkezi olarak kullanılan bir kilisedir.) ve Akyüzler evi civarı Süryani, Tıfındır Tepesi ile kentin batı surlarından

³²⁰ Anonim, Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması, GAP BKİ , Ankara, 2003, s. 229

³²¹ İslam ansiklopedisi, Urfa cilt:13,cüz:135, İstanbul, 1979, Milli Eğitim basımevi, s56

³²² Akkoyunlu, Zahide, Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri, Ankara,1989, Kültür Bakanlığı Yayınları, s.5

³²³ Alper, Mehmet, Tarihi Urfa Sokakları ve Çıkımlar, İstanbul Devlet Müh. ve Mim. Akademisi Mim. Fak. Restorasyon Yüksek Lisans Tezi, 1979, s.19

Vali Fuat Caddesi'ne kadar uzanan kısım Ermeni, 12 Eylül Caddesi'nden (yeni ismi Demokrasi Caddesi) Nimettullah Camii'ne kadar uzanan bölüm ise Müslümanlara aittir.³²⁴ Fiziki olarak İslamiyet'in, iklimin, yapı ve kent biçimlenmesinde etkisi olmuştur. Sıcak iklimden dolayı avlulu bir yapılaşma olmuş, ayrıca içe dönük ev, dar gölgeli sokak, üstü kapalı pazar yerleri, çeşmeler ve su yolunun özenle değerlendirilmesi İslam kentinin iklime bağlı önemli özelliklerindendir.³²⁵ İslam kent modellerinin oluşumunda İslam geometri anlayışı büyük ölçüde etkili olmuştur. En karmaşık olan İslami modeller bile düzensiz olarak görünmelerine rağmen kapalı bir geometriye sahiptir. Bu geometriler üçgen, dörtgen, altıgen ve çokgenlerden oluşmaktadır. Ticari olarak aynı işlerin aynı sokak üzerindeki dükkanlarda yapılmaktadır. Şehir geleneklerin hakim olduğu İslam Kenti özelliklerine hala sahiptir.

Tarihi kenti kuzeydoğusunda yer alan eski ticaret merkezinin yakın çevresinde geleneksel konut yapıları yer almaktadır. Ticaret merkezlerinin çevresine yayıldıkça bu yapı doku özelliğini kaybetmektedir. Bu dokudaki yapılar şehre göç ile gelenler tarafından bölünerek kiralanmakta, ve harap olmaya terk edilmektedir.³²⁶ Şehrin gerçek sahiplerinin gelişmişlik düzeyini yeni apartmanlar olarak görmesi sonucunda bu yapılar boşaltılarak yardım amaçlı fakirlere hediye edilmiş, köyden yeni göçenlere kiralanmış, yada boş bırakılmak üzere terk edilmiştir.³²⁷

Şanlıurfa merkezi başta olmak üzere şehir yerleşmelerinde hızlı nüfus artışı nedeniyle gecekondur en önemli problemdir. Şanlıurfa merkezinin % 65 gecekondulardan oluşmaktadır.³²⁸

³²⁴ Akkoyunlu, Zahide, Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri, Ankara,1989, Kültür Bakanlığı Yayınları, s.6

³²⁵ Kuban, Doğan, Türk İslam Sanatı Üzerine Denemeler, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1982, s.144

³²⁶ Akkoyunlu, Zahide, Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri, Ankara,1989, Kültür Bakanlığı Yayınları, s.6

³²⁷ Altıparmak Ömer Faruk, Sözlü Kaynak, Harran Üniversitesi Öğretim Üyesi

³²⁸ Devlet İstatistik Enstitüsü 2002 Yıllığı

ŞANLIURFA YAKLAŞIM
PLANI

LEJANT

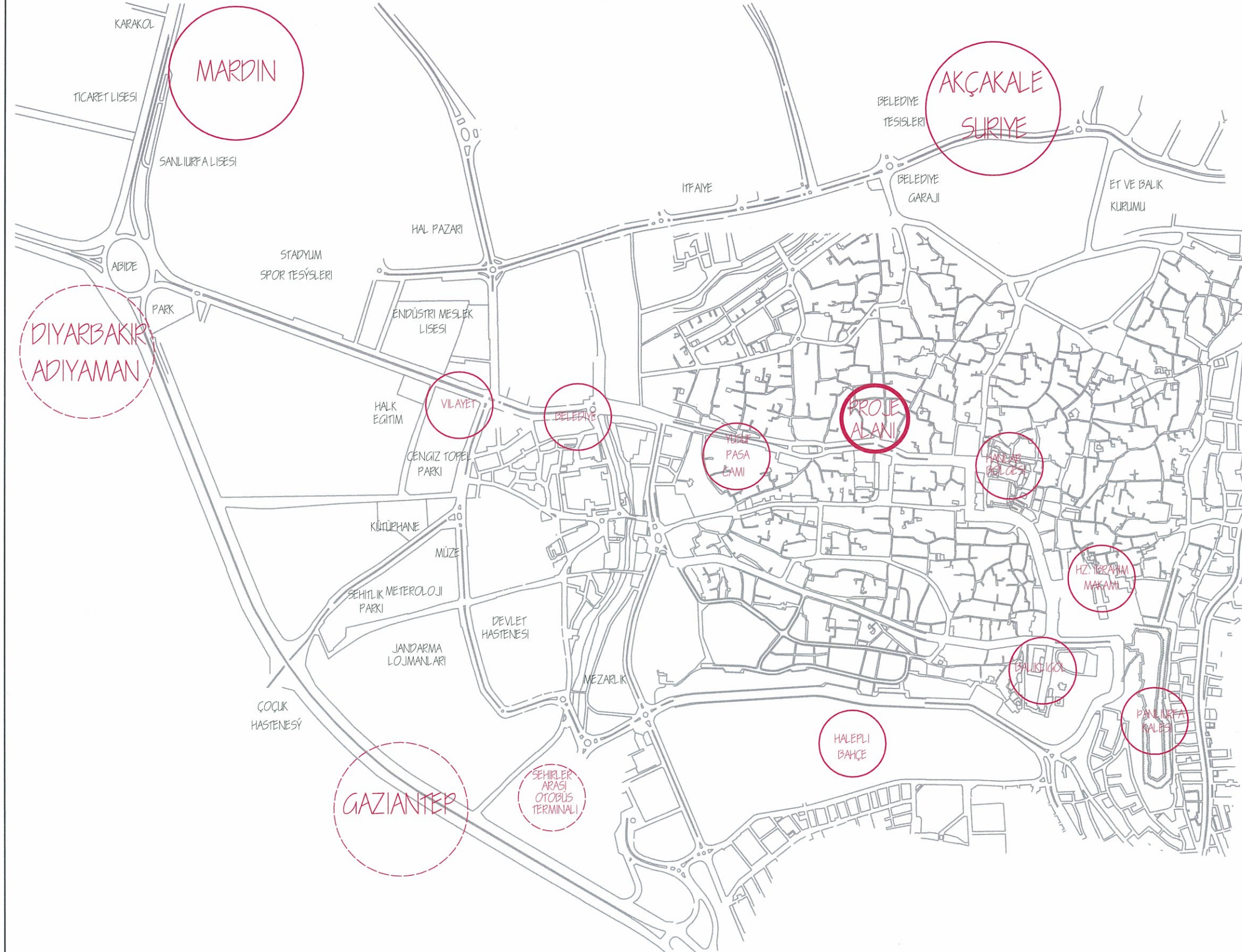

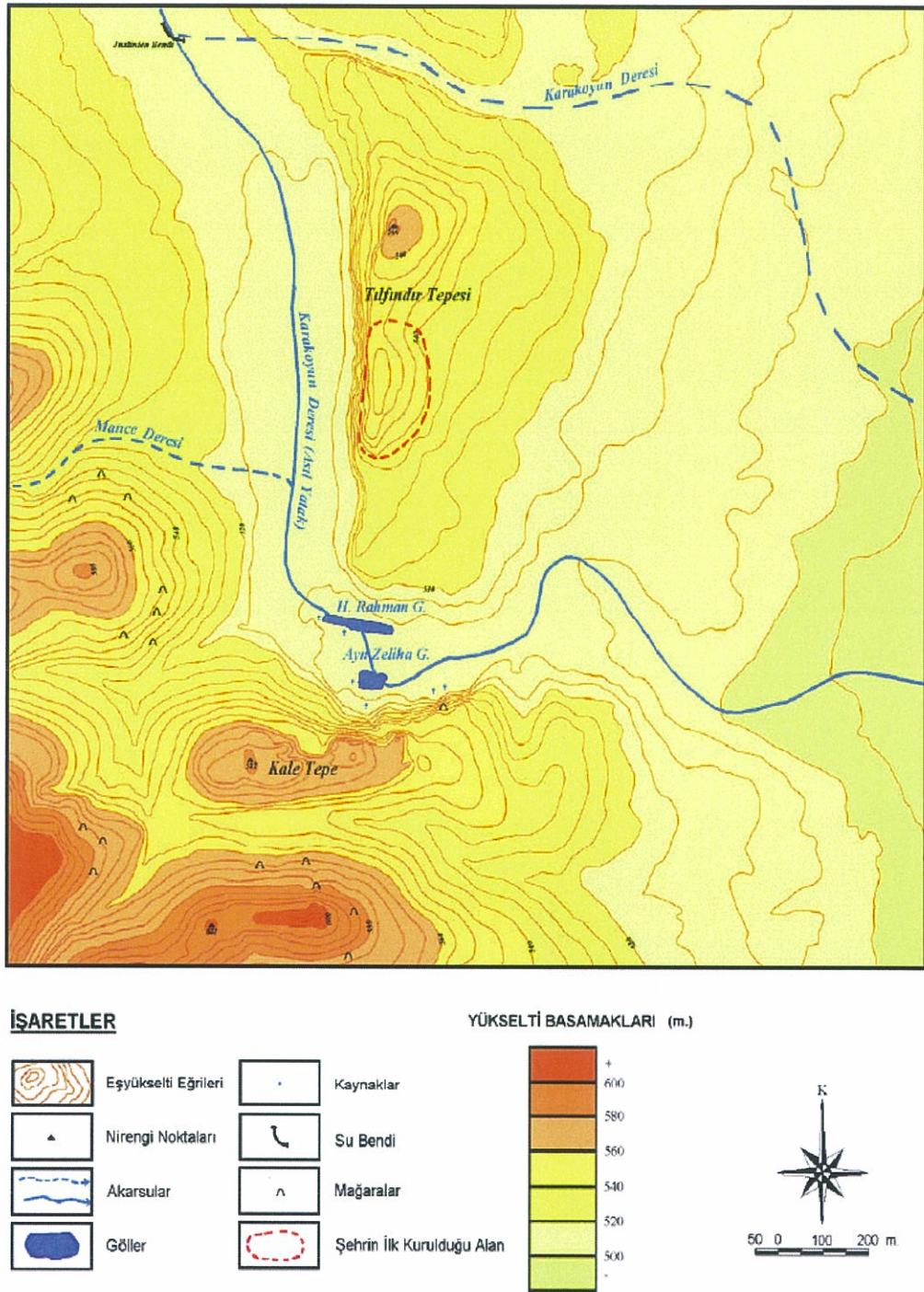
SOKAKLAR - YOLLAR

BÖLGELER

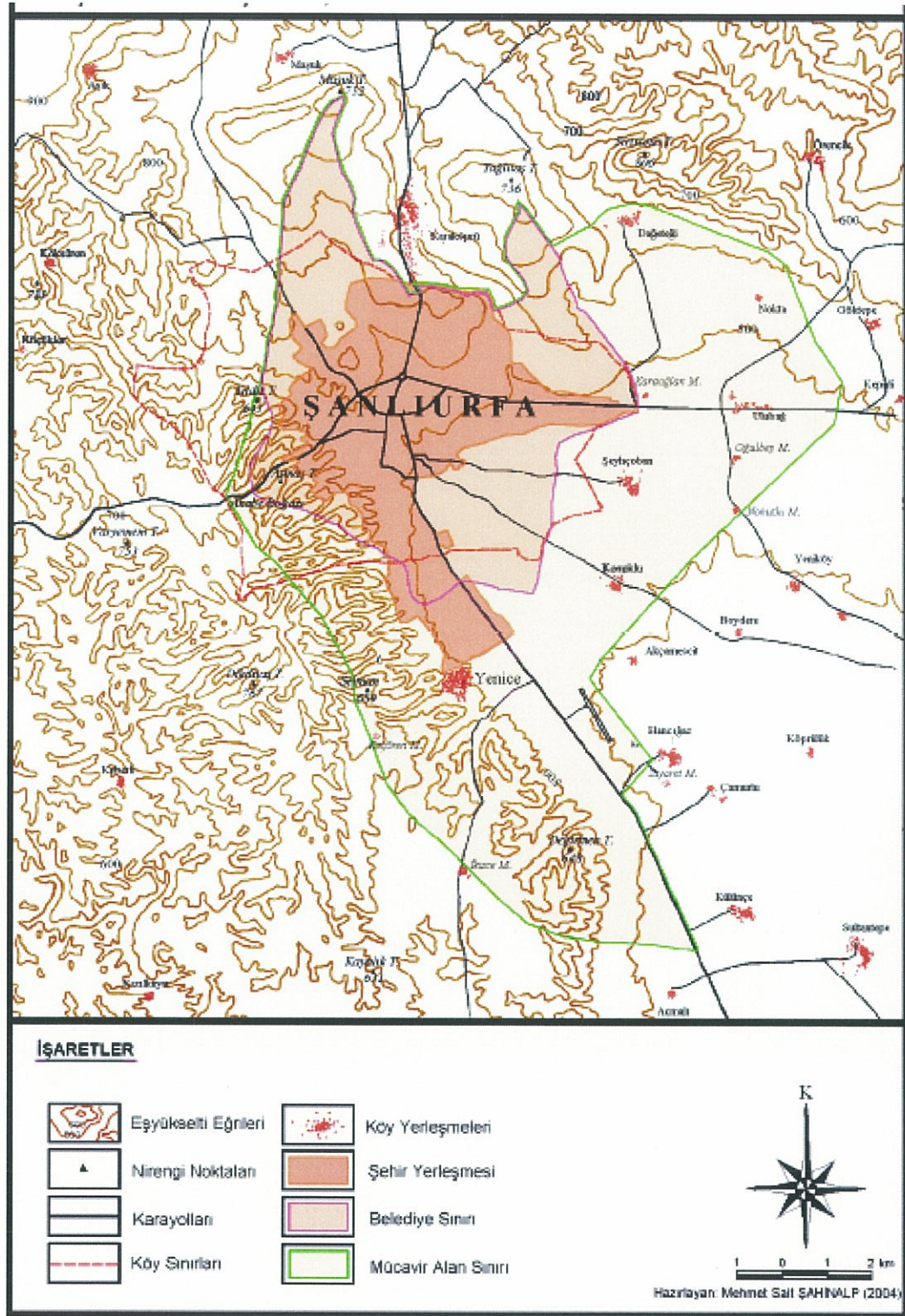
Ö : 1 / 10000

Şekil 27 Topoğrafik Şehir Yerleşimi ³²⁹

³²⁹ Şahinalp, Mehmet Sait, *Şanlıurfa Şehrinin Kuruluş ve Gelişmesi*, Doktora Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim dalı, 2005, s.40

Şekil 28 Şehir Yerleşimi³³⁰

³³⁰ Şahinalp, Mehmet Sait, *Şanlıurfa Şehrini Kuruluş ve Gelişmesi*, Doktora Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim dalı, 2005, s.10

ŞANLIURFA YAKLAŞIM
UYDU FOTOĞRAFI

LEJANT

BÖLGELER

Ö : 1 / 10000

KENTSEL SİT ALANI
UYDU FOTOĞRAFI

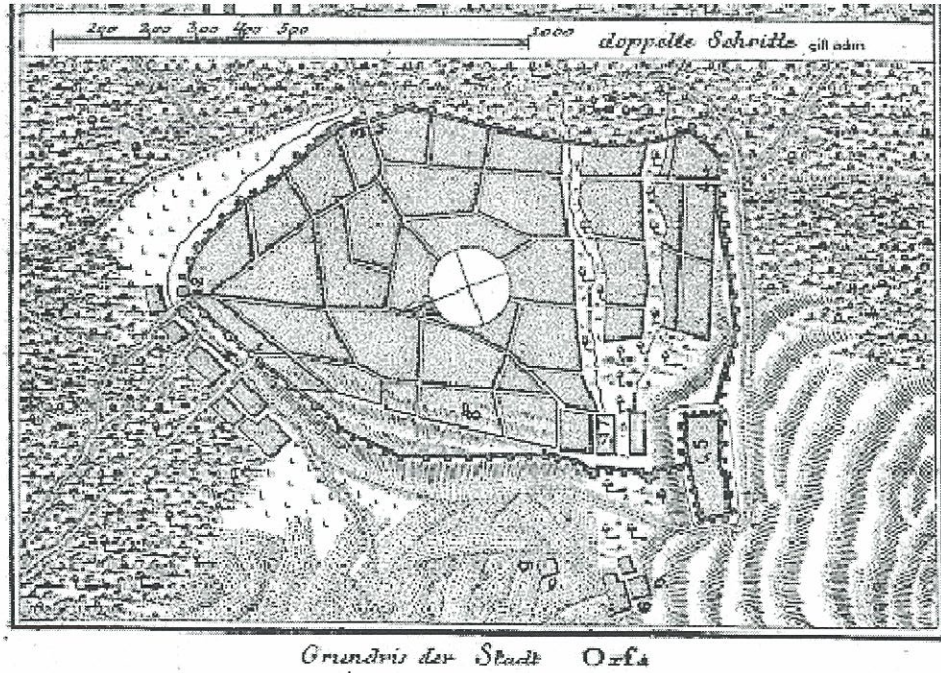
LEJANT

- PROJE ALANI
- BÖLGELER

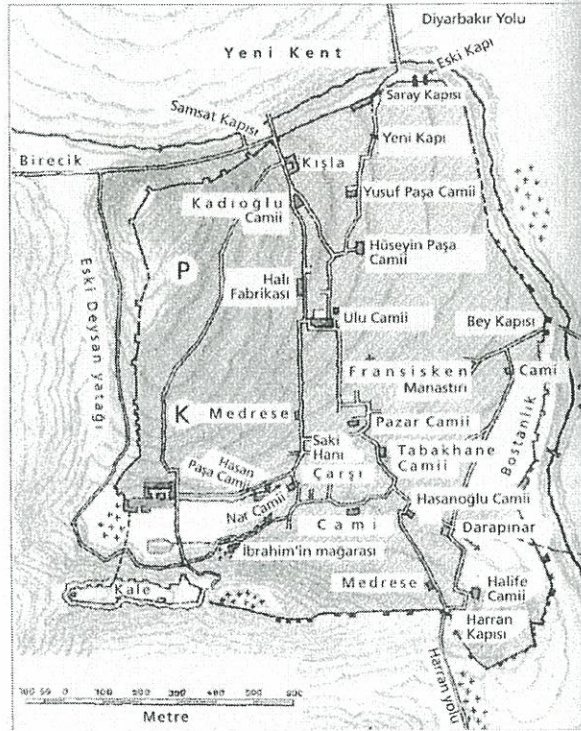
3.10.1. Sit Alanları

Kültürel miras yönünden zengin bir bölge olan Şanlıurfa'da tescilli sit alanlarının sayısı mevcut potansiyelin oldukça altındadır. Şanlıurfa Merkez, Birecik ve Harran kent merkezlerindeki yerleşim alanlarının bir bölümü kentsel sit olarak tescillenmiştir. Şanlıurfa Şebeke Mevkii, Kurtuluş Savaşı'ndaki önemi nedeniyle tescilli tarihi sit niteliğindedir. Şanlıurfa Merkez'de Soğmatar Ören Yeri, Harran'da Şuayp Ören Yeri, Bozova'da Değirmen Düzü Yerleşmesi, il genelindeki sit alanlarından birkaçıdır. Şanlıurfa kent merkezindeki Antik Edessa Kenti arkeolojik, kentsel ve doğal sit alanı olarak tescillenmiştir. GAP ile birlikte Harran Ovası'nın sulu tarıma açılması sonucu tescilli- tescilsiz höyükler ve düz yerleşim alanlarında önemli tahribata neden olmaktadır.

Resim 131- Şanlıurfa - 1766³³¹

³³¹ Ali Vardar Arşivinden alınmıştır

Resim 132-Şanlıurfa – 1838³³²Resim 133-Şanlıurfa – 1838³³³

³³² Ali Vardar Arşivi

³³³ Cihat Kürkçüoğlu Arşivi

İL&İLÇE ADI	ARKEOLOJİK SİT	KENTSEL SİT	KENTSEL ARK SİT	DOĞAL SİT	TARİHİ SİT	ANITSAL YAPILAR	TESCİLLİ YAPILAR	TOPLAM
MERKEZ	108	15	2	1	1	69	1046	1242
AKÇAKALE	12						4	16
BİRECİK	28	1		2			65	96
BOZOVA	32						11	43
CEYLANPINAR	4						2	6
HALFETİ	19	1					104	124
HARRAN	107	1					120	228
HİLVAN	16						2	18
SİVEREK	17						60	77
SURUÇ	22						4	26
VİRANŞEHİR	18						25	43
TOPLAM	383	18	2	3	1	69	1443	1919

Tablo 15- Şanlıurfa ili Sit ve Tescilli yapı Durumu³³⁴

İl merkezi ve ilçelerdeki tescilli sit alanlarından bazıları aşağıdaki gibidir;³³⁵

Merkez;

- Antik Edessa Kenti - Doğal, tarihi, arkeolojik, kentsel sit
- Şanlıurfa Kentsel Siti
- Soğmatar Eski Yerleşim Yeri - Arkeolojik Sit
- Halepli Bahçe -Arkeolojik ve Doğal Sit
- Urfa-Gaziantep Karayolunun 12-14 km.leri arası - Tarihi Sit
- Germüş Köyü , Dağeteği mevkii – Kentsel Arkeolojik Sit

³³⁴ Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi

³³⁵ Anonim, Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması, GAP BKİ , Ankara, 2003, s. 200

Birecik;

- Sancak Kentsel Siti
- Hacınebi -Arkeolojik Sit
- Doğal Sit Alanı

Bozova;

- Değirmen Harabesi- Arkeolojik Sit
- Hasimerte Bağları Sırtları - Arkeolojik Sit
- Kirli Mevkii - Arkeolojik Sit

Halfeti;

- Su Sarnıçlarının Bulunduğu Alan - Arkeolojik Sit

Harran;

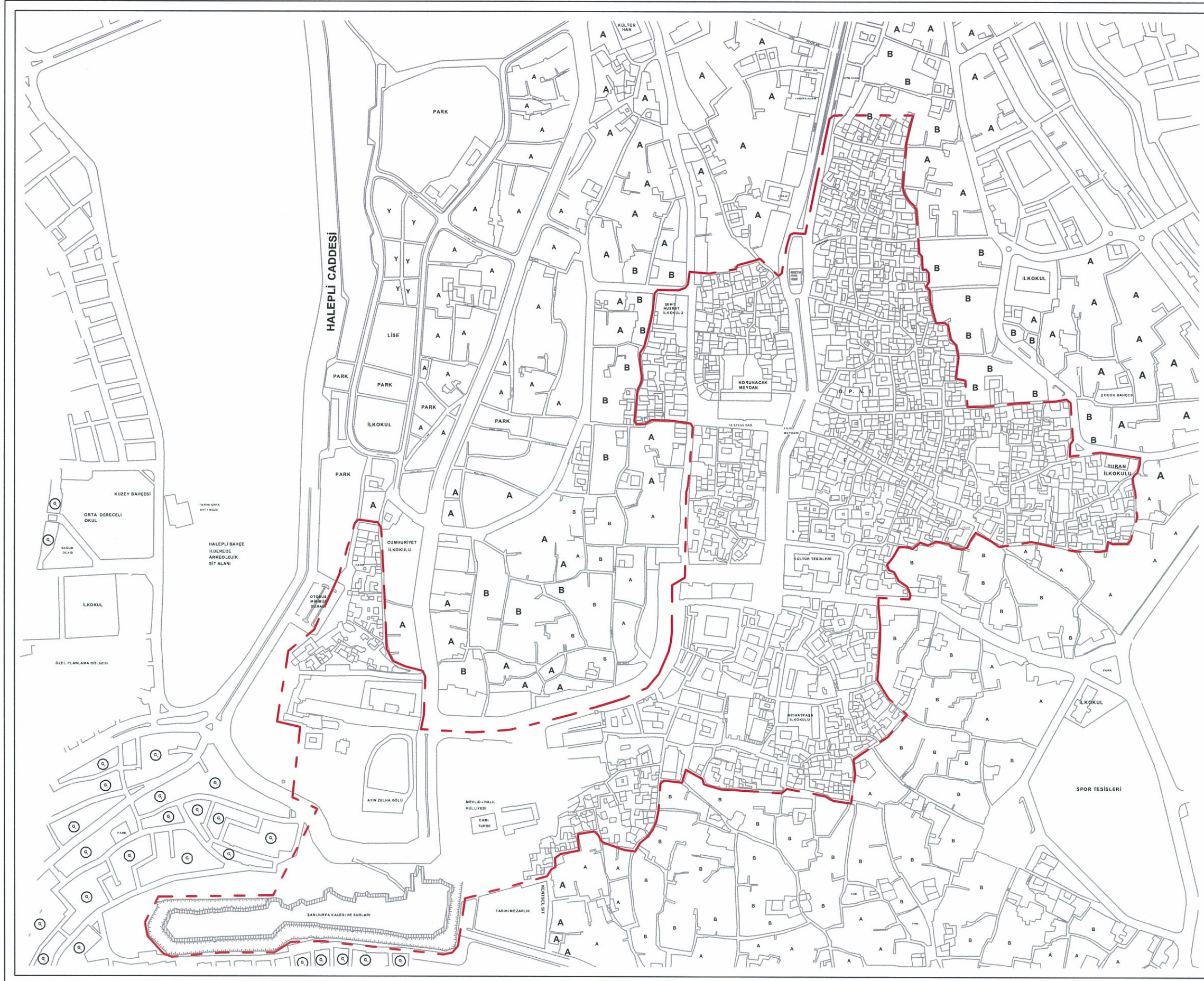
- Harran Kentsel Siti

Hilvan;

- Çekiş Sırtı - Arkeolojik Sit
- Ambar Harabesi - Arkeolojik Sit
- Süleyman Harabesi - Arkeolojik Sit
- Haralia Harabesi - Arkeolojik Sit
- Torçık Mevki - Arkeolojik Sit

Siverek;

- Garež Köyü Antik Kalıntıları - Arkeolojik Sit
- Kazo (Köy içi) - Arkeolojik Sit

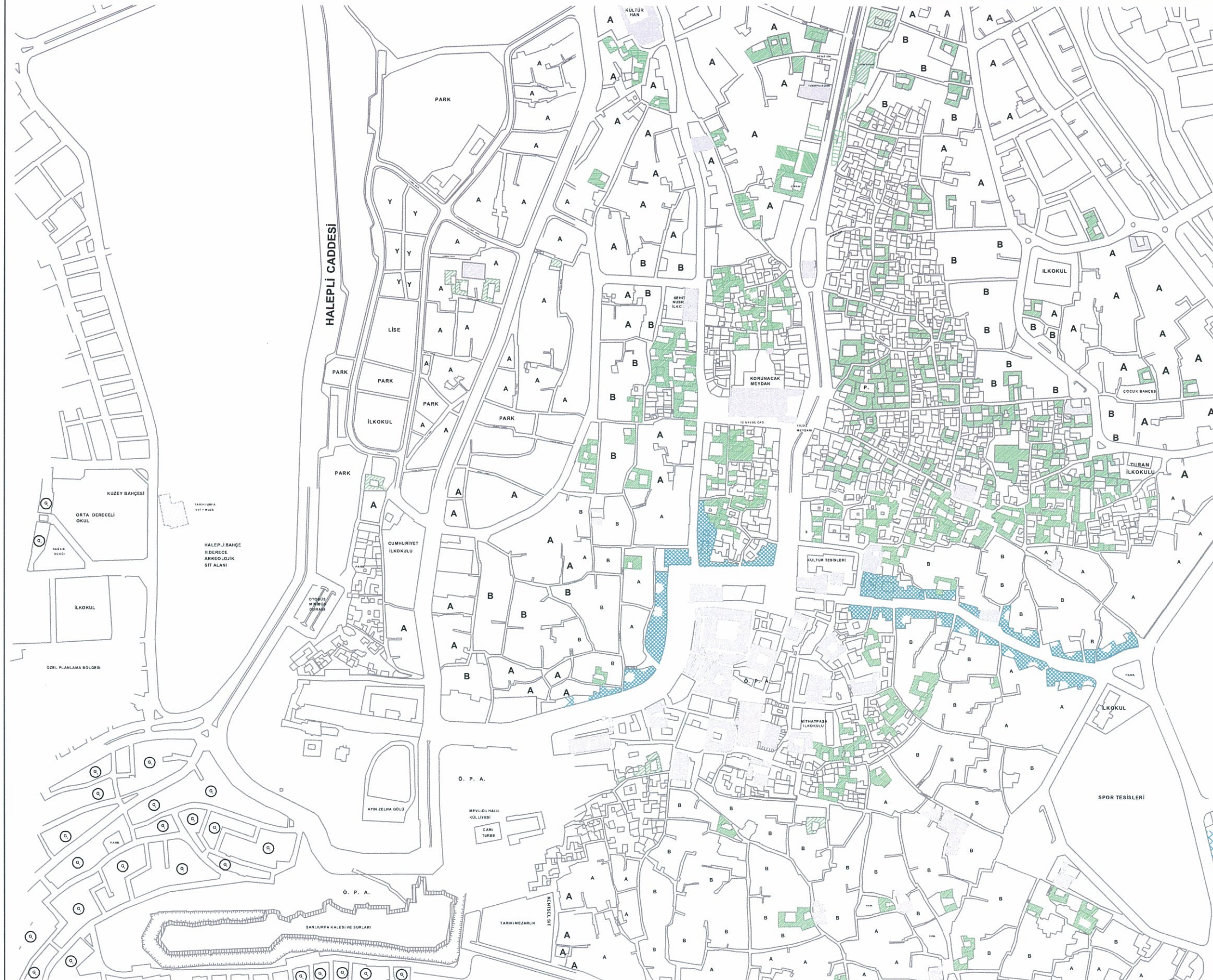
KENTSEL SİT ALANI

LEJANT

- KENTSEL SİT SINIRI
- A MEVCUT YAPILAR
- B PROJELENDİRİLECEK YAPI
- Y TESCİLLİ SİVİL YAPILAR

Ö : 1 / 5000

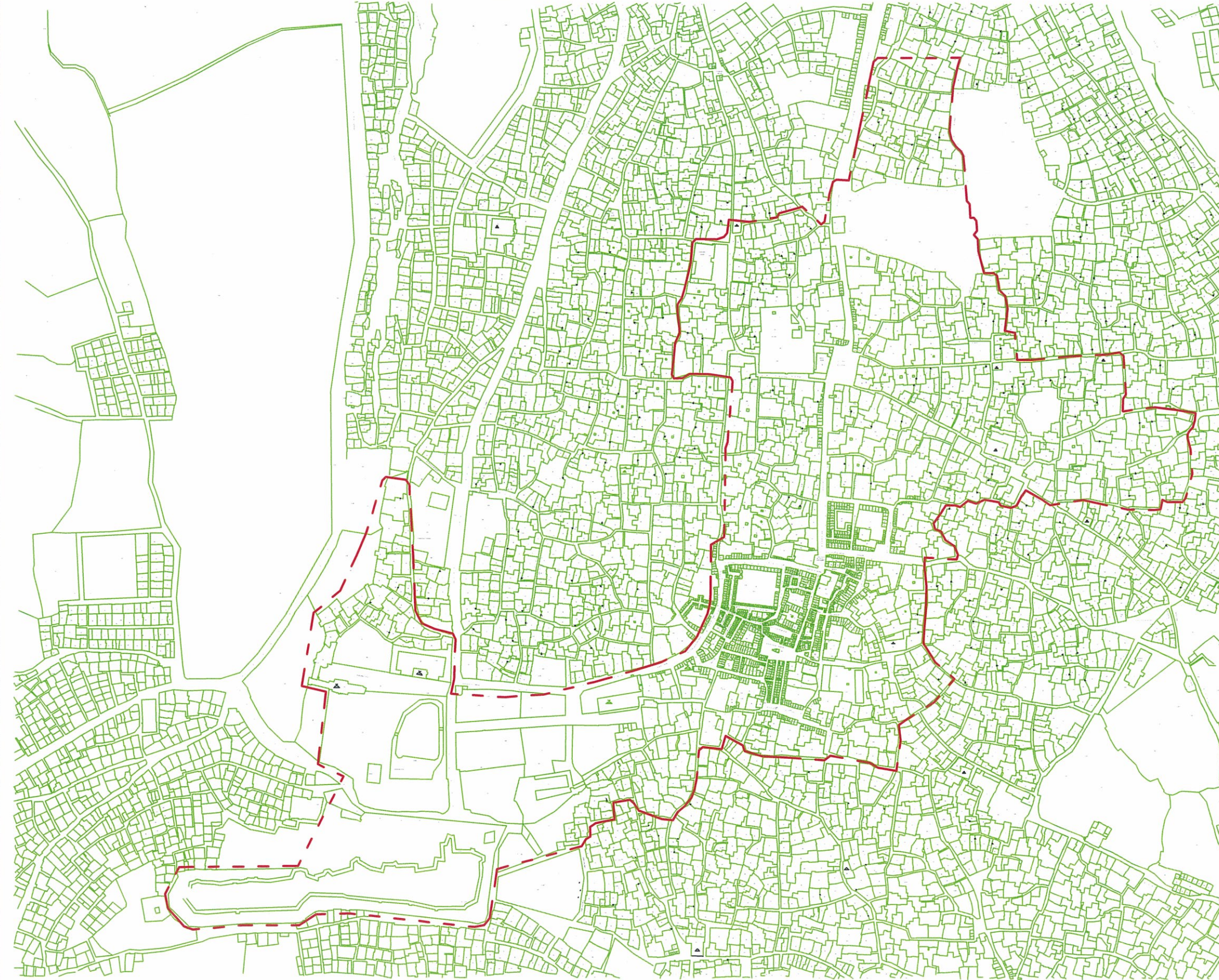

TESCİLLİ YAPILAR

LEJANT

	TESCİLLİ SİYİL YAPILAR
	TESCİLLİ ANITSAL YAPILAR
	TİCARİ AKS
	GELENEKSEL DOKUNUN NİTELİĞİ KORUNMUŞ YAPILAR
	GELENEKSEL DOKUNUN NİTELİĞİ KAYBETMİŞ YAPILAR
	YENİLENECEK ALANLAR
	ÖZEL PROJE ALANI

Ö : 1 / 5000

KADASTRAL DURUM

LEJANT

- KENTSEL SİT SINIRI
- PARSEL SINIRLARI
- PARSEL NO

Ö : 1 / 5000

KENTSEL SİT ALANINDAKİ
SOKAK OLUŞUMU

LEJANT

SOKAKLAR

BÖLGELER

Ö : 1 / 2000

[illegible]

57	SU BENDİ	1											1
58	SU KEMERİ	1											1
59	SU PINARI	1											1
60	SUR	2		3				1					6
61	ŞEHİTLİK	2											2
62	TARİHİ SİT	1											1
63	TAŞ OCAĞI	1											1
64	TEKKE	2											2
65	TÜRBE	13		8	1			2		1		5	30
66	YERALTI ŞEHİRİ	1											1
67	HARABE					2							2
68	KARAKOL		3			1							4
69	DOĞAL SİT	1		2									3
70	KERVANSARAY	1			1			1					3
71	ÖRENYERİ							2				1	3
72	SU KANALI	1											1
73	TİYATRO	1											1
74	SOKAK	12											12
75	YERLEŞİM											1	1
76	MEYDAN	2											2
77	KAHVE	1											1
78	KENTSEL SİT	1		1			1						3
79	DUVAR	1											1
TOPLAM		1212	16	89	42	6	95	226	19	76	18	43	1109

Tablo 16 Şanlıurfa'daki Kültür Varlıklarının Sayıları ve Dağılımı³³⁶³³⁶ Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Verilerine Göre Hazırlanmıştır.

3.10.2. Geleneksel Konut Yapıları

Şanlıurfa tarihi, mimari yapısı ve geleneksel yaşantısıyla müze şehir olabilecek niteliktedir. Şehrin eski kent merkezi ve Karakoyun Deresini çevreleyen geniş bir alanı içeren suriçi kesiminde büyük bir tarihi ve kültürel miras bulunmaktadır. Yapıların kitabelerinden anlaşılacağı üzere H. 1187 ile 1323 yılları arası yapıldığı veya tamir edildiği bilinmektedir. Evler genel olarak, zerkembe, zemin ve üst kattan oluşur. Parsellerin düzgün olmayışı yapılarda farklı duvar kalınlıkları kullanarak dikdörtgene yakın formlara ulaşılmıştır.³³⁷ Ekonomik ve sosyal yapısı, yapı malzemesi ve iklim özellikleri bir araya gelerek düzgün bir topografya üzerine yerleşen Şanlıurfa'da kendine özgü bir konut mimarisi ve dokusu oluşturmuştur.³³⁸

Urfa evlerinin biçimlenmesinde iklimin, İslâmi inanışların, birleşik aile düzeninin yanı sıra sosyal ihtiyaçların da etkisini görmek mümkündür. Geniş ve açık "hayat"ın ortaya çıkmasının nedenini birinci derecede iklimin sıcak olmasında aramak gerekir. Ancak; sünnet, düğün, süpha (düğün yemeği) gibi sosyal aktivitelerde "hayat"ın biçimlenmesindeki etkili nedenler arasında göstermemiz mümkündür.³³⁹

Çok çeşitli dönemlere ev sahipliği yapan Şanlıurfa'daki yapılarda plan çeşitliliği vardır. Genel olarak yazlık ve kışlık eyvanlı olarak planlanan evlerin hiç biri birbirine benzememektedir. Evler büyük ve teşkilatlı yapırlar bunu birleşik aile düzenine ve kalabalık aile yapısına bağlamak yanlış olmayacaktır. Ailedeki erkek çocukların evlenmeleri halinde ayrı birer ev tutmayarak baba evlerinde oturmaları da bunu destekleyen bir durumdur.

Bölgede ağaç bulunmaması, taşın Şanlıurfa mimarisindeki mutlak kural koyucusu haline gelmesini sağlamıştır. Urfa taşının kolay işlenebilmesi ocaktan çıktıktan bir süre sonra karbondioksitle tepkimeye girmesi sonucu sertleşen taş malzeme tüm yapılarda rahatlıkla kullanılmıştır. Halk arasında "Hevara Taşı" olarak bilinen taş, adlandırılan bu taşın kentin güneybatısındaki dağlık bölgeden getirilmektedir.

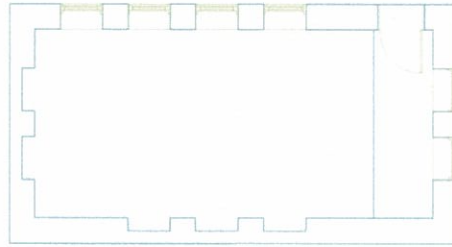
³³⁷ Alper, Mehmet, Tarihi Urfa Sokakları ve Çıkımlar, İstanbul Devlet Müh. ve Mim. Akademisi Mim. Fak. Restorasyon Yüksek Lisans Tezi, 1979, s.29-33

³³⁸ Anonim, Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması, GAP BKİ, Ankara, 2003, s. 198

³³⁹ Kürkcüoğlu, A.Cihat/Akalın, Müslüm, Kürkcüoğlu, S.Sabri/Güler, Seladaddin, Uygarlığın Doğduğu Şehir Şanlıurfa, Ankara.2002, ŞURKAV yayınları NO:26, s.74-75

Yapıların içinde, pencere ve kapı kanatlarında zengin süslemeli ahşaba imalatlar geniş yer kaplar.³⁴⁰

Odalarda, kapı genişliğinde ve odanın dar kenarı boyunca devam eden, ayakkabıların çıkarıldığı "gedemeç" (pabuçluk) vardır. Gedemeç odadan 15- 20 cm aşağıdadır. Ayrıca bu mekanda yapılan nişlere evin dekoratif eşyaları fincanlar vb. teşhir amaçlı konur. Bunu hemen altında ise testilik yer alır. Odalar zemin katta genelde çapraz tonoz üst katlarda ise ahşap mertekli toprak damdır. Yada ahşap çatılıdır. Yapılardaki pencere oranları genel olarak 1/2, 1/2.5, 1/3 tür.³⁴¹

Şekil 29 Oda Planı

Resim 134 Urfa Evi Odası

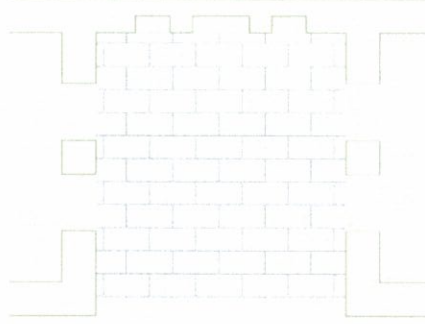
Eyvanlar, Dikdörtgen planlı, yan yüzeyleri pencereli, arka yüzeyi kapalı ve tonozla örtülüdür.³⁴² Yılın yedi ay gibi büyük bir bölümünün sıcak geçtiği Şanlıurfa'da

³⁴⁰ Kürkçüoğlu, A.Cihat/Akalın, Müslüm, Kürkçüoğlu, S.Sabri/Güler, Seladaddin, Uygarlığın Doğduğu Şehir Şanlıurfa, Ankara.2002, ŞURKAV yayınları NO:26, s.53-54

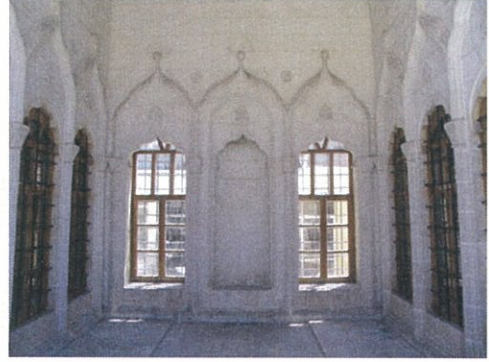
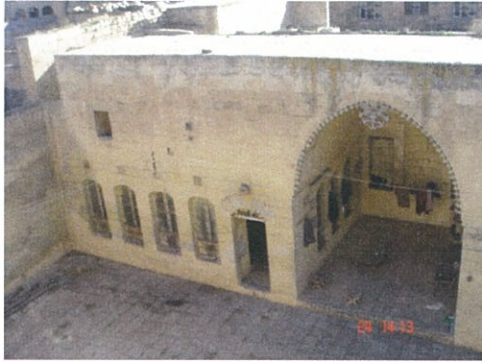
³⁴¹ Akkoyunlu, Zahide, Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,1989, s.113

³⁴² Akkoyunlu, Zahide, Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,1989, s.113

eyvan önemli bir tasarım unsurudur. eyvanlara damla bağlantılı, baca şeklinde hava kanalı açılmış; bu kanal dam üzerinde mihrap taşını andıran nişli rüzgarlıkla son bulmuştur. Kuzey veya kuzeybatıya yönlendirilmiş olan bu hava kanalları sürekli bir esinti sağlamaktadır.

Şekil 30 Eyvan Planı

Resim 135 Eyvan

Avlu, Düzgün kesme taş döşeli avlu ortasında Urfa evlerinin vazgeçilmez ögesi olan havuz, kuyu, içersinde incir, dut, nar, portakal, kebbat (bir tür turunçgil), annep, zakkum, asma gibi ağaçlardan biri veya birkaçının yer aldığı küçük bir bahçe bulunur. Zemini 40x50 boyutarında düzgün kesme taştır. Avlunun çevresindeki oda duvarlarının dama yakın kısımlarına dikdörtgen nişler şeklinde yapılan ve kuş takaları bulunmaktadır.

Resim 136 Avlu

"Tandırılık" urfa evlerinde mutfağa verilen isimdir. Mutfakta her yemeğin ayrıca pişirilebileceği büyüklükte ocaklar, baca ve avluya bakan cephede dolu boş şeklinde devam eden cephe boşlukları mevcuttur.

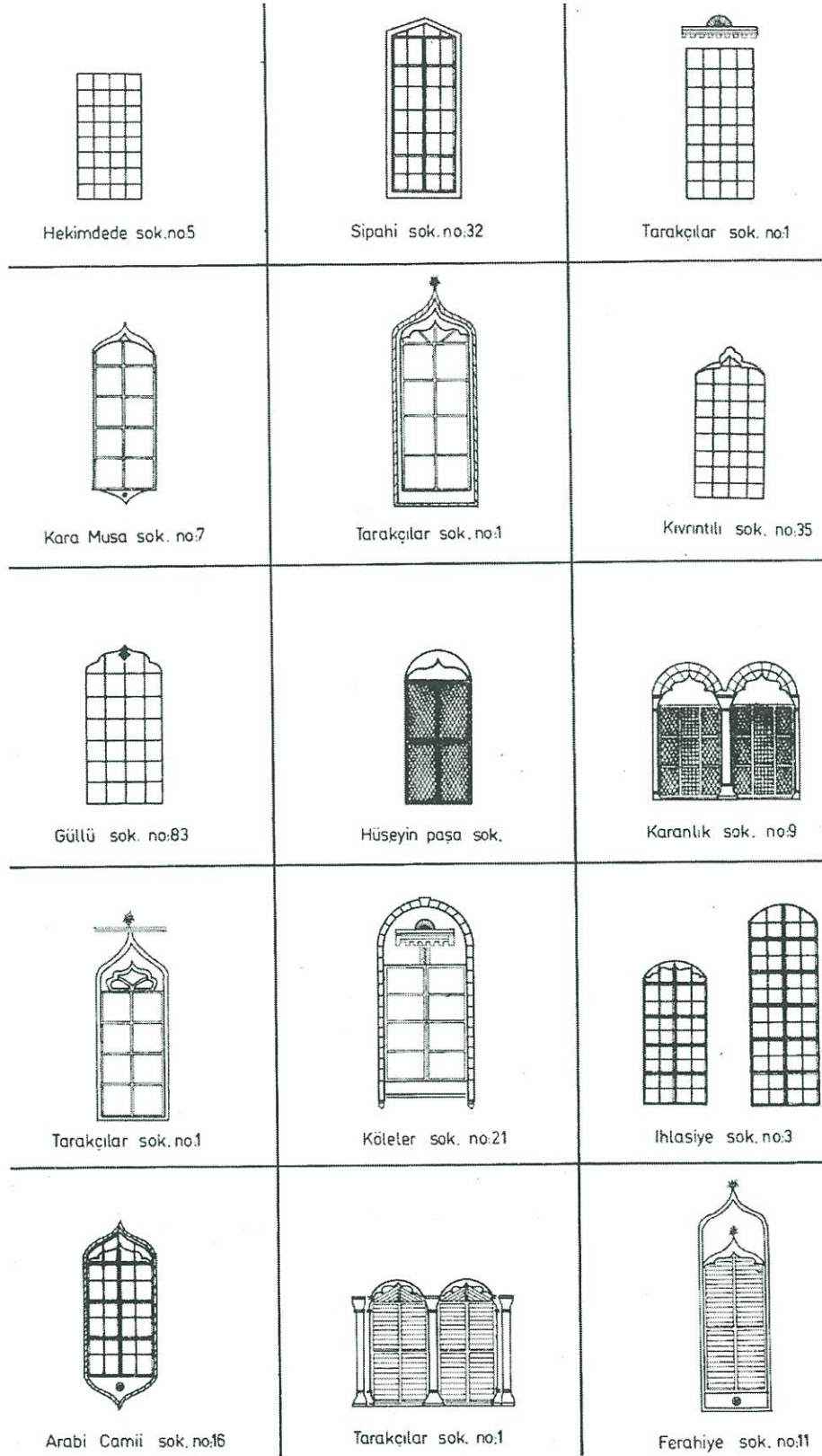
Zerzembe, Arapça kökenli "Zir-i zemin" zemin altı manasına gelmektedir. Urfa evlerinde yarı bodrum olarak kiler amaçlı kullanılmaktadır.³⁴³

Gezenek, ikinci kattaki odaların avluya bakan cepheleri önünde, "gezenek" adı verilen açık geçiş yerlerine verilen addır. Yaklaşık bir metre genişliğinde olup hem planlama elemanı olarak kullanılmıştır. Eş kot yüksekliğinde ayrı mekanlara geçiş için zorunlu bir çözümdür yoksa üst kattaki tüm oda geçişleri merdiven inip çıkarak çözülmüş olacaktır. Bunun yanında cephelere mimari hareket kazandırılmıştır.

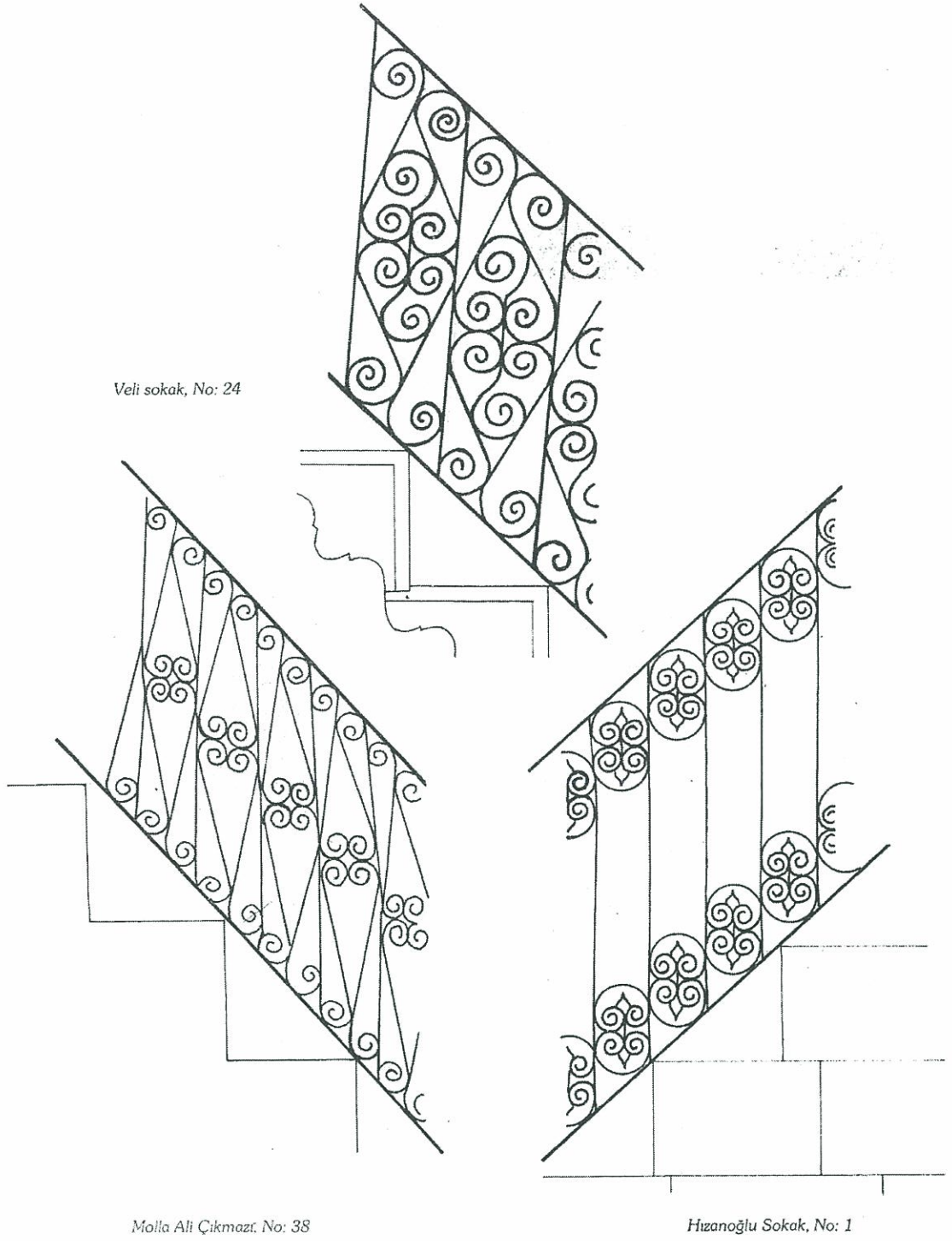
Selam ve Harem Bölümleri, İslam'daki mahremiyet anlayışının tasarımdaki hali olan bu planlamada eve gelen erkek konukların ilk olarak ağırlandıkları bölüm selamlıktır. küçük bir avlu, bir veya iki oda, eyvan, ahır ve tuvalet bulunur. Haremlik avlusunun ve buradaki kadınların görülebileceği endişesiyle genellikle selamlığın üzerine ikinci bir kat yapılmamıştır. Yapılmış olsa dahi bu kat haremlige ait olup geçişi de haremliktendir. Evin esas kısmını oluşturan haremlik bölümüdür.³⁴⁴

³⁴³ Alper, Mehmet, Tarihi Urfa Sokakları ve Çıkımlar, İstanbul Devlet Müh. ve Mim. Akademisi Mim. Fak. Restorasyon Yüksek Lisans Tezi, 1979, s.31-32

³⁴⁴ Kürkçüoğlu, A.Cihat/Akalın, Müslüm, Kürkçüoğlu, S.Sabri/Güler, Seladaddin, Uygarlığın Doğduğu Şehir Şanlıurfa, Ankara.2002, ŞURKAV yayınları NO:26, s.72

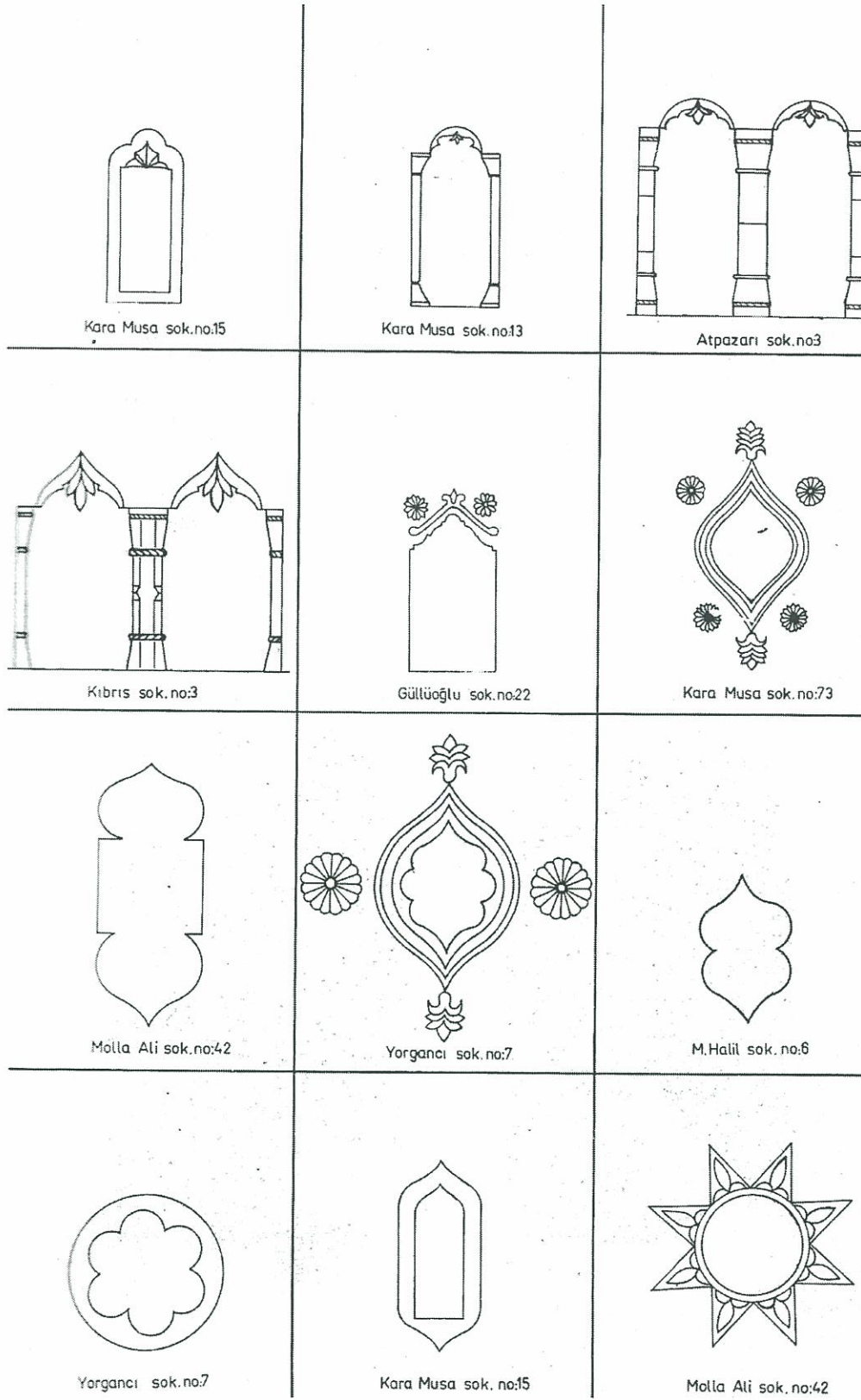
Şekil 31 Pencere Tipleri³⁴⁵

³⁴⁵ Akkoyunlu, Zahide, Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s. 144

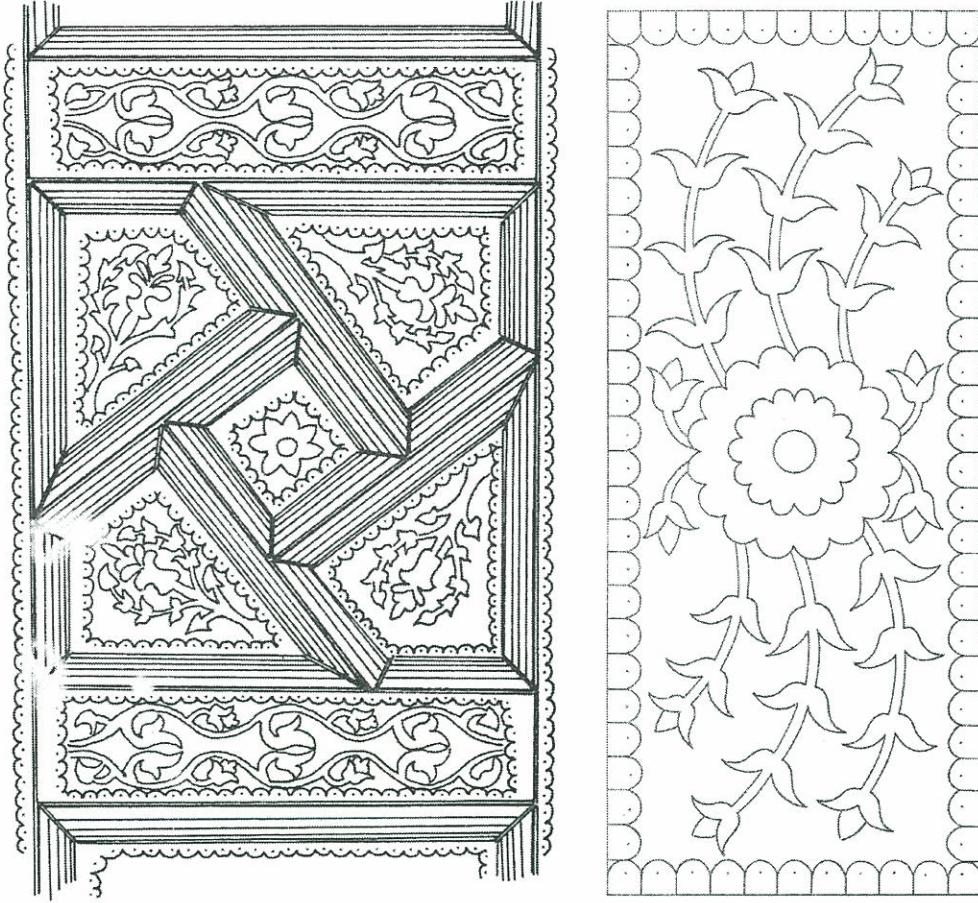
Şekil 32 Demir Korkuluk detayları³⁴⁶

³⁴⁶ Akkoyunlu, Zahide, Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s. 160

Şekil 33 Kuş Penceresi Tipleri³⁴⁷

³⁴⁷ Akkoyunlu, Zahide, Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s. 149

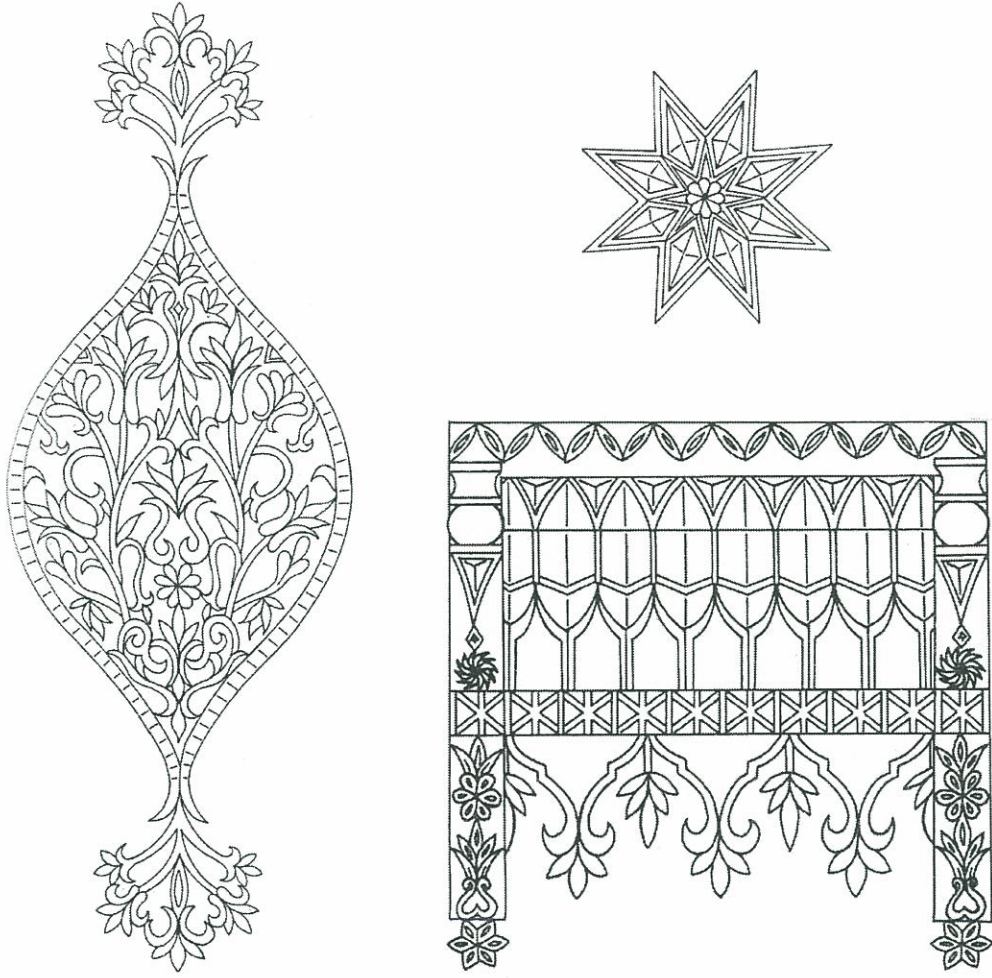
Avluyu çevreleyen eyvan ve odaların cepheleri taş süslemelidir. Bitkisel ve geometrik motifli altıgen, sekizgen rozetler mukarnaslar çoğunluktadır. Evin iç kısmında zengin ahşap süslemeler bulunmaktadır.³⁴⁸

Şekil 34 Ahşap oyma detayları³⁴⁹

³⁴⁸ Kürkçüoğlu, A.Cihat/Akalın, Müslüm, Kürkçüoğlu, S.Sabri/Güler, Seladaddin, Uygarlığın Doğduğu Şehir Şanlıurfa, Ankara.2002, ŞURKAV yayınları NO:26, s.53

³⁴⁹ Akkoyunlu, Zahide, Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,1989, s.134-136

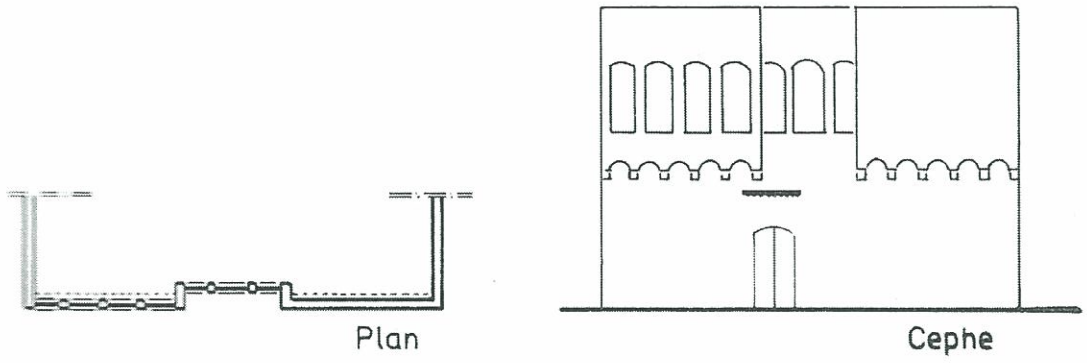

Şekil 35 Taş Süsleme Örnekleri³⁵⁰

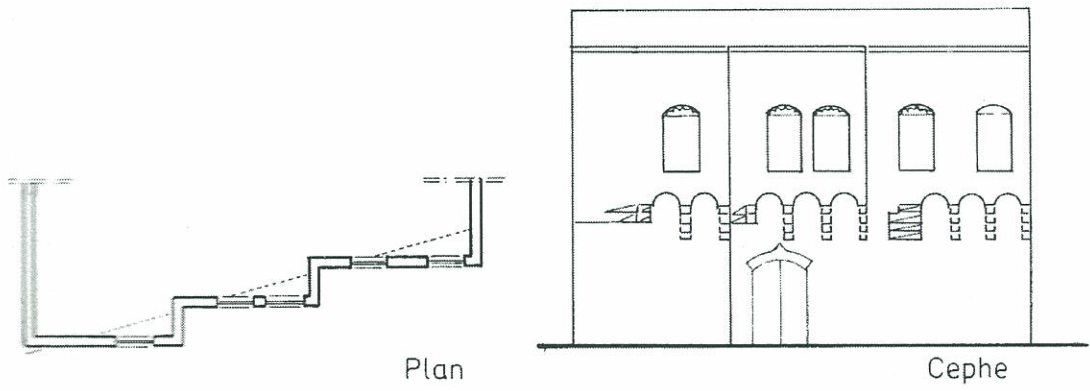
Sokaklar, dar ve yüksek duvarlıdır. Bu durum iklimin doğurduğu bir sonuçtur. Sokaklarda sürekli esintinin olabilmesi için dar, güneşin sokağa düşmemesi için ise yüksek duvarlardan oluşur. Sokağa bakan çıkmalar ikinci katta düz ve gönye çıkma şeklinde olup birbirini ev birbirini görmezler.

"Kabaltı" denilen ve sokağın 5-10 metrelik bir bölümün örten beşik tonozlu kapalı kısımlarıyla, çıkmazlarıyla, meydanlarıyla ve bazalt taş döşemeli yollarıyla bölgeye özgün bir yapısı vardır.

³⁵⁰ Akkoyunlu, Zahide, *Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s.175-182

Şekil 36 Düz Çıkma³⁵¹

Şekil 37 Gönyeli Çıkma³⁵²

³⁵¹ Akkoyunlu, Zahide, Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s. 169

³⁵² Akkoyunlu, Zahide, Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s. 169

3.10.3. Ticaret Yapıları

Şanlıurfa'da çoğunluğu merkezde olmak üzere tescilli 12 han, 1 kervansaray, 1 bedesten, 9 pazar ve 4 çarşı bulunmaktadır. Şanlıurfa merkezdeki hanların en ünlüsü olan Gümrük Han'ında günümüzde dükkanlar ve çayhaneler bulunmaktadır.

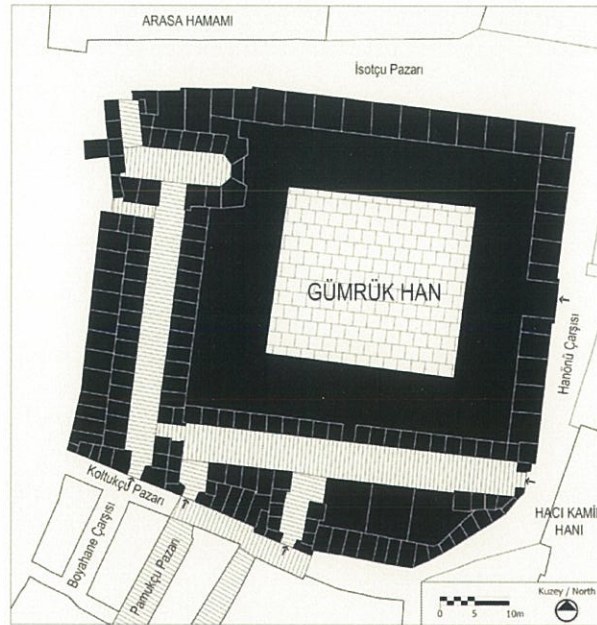
Şanlıurfa, kapalı çarşı bakımından İstanbul'dan sonra Anadolu'nun önde gelen illeri arasındadır. Kent merkezinde bulunan Sipahi Pazarı, Kınacı Pazarı, Pamukçu Pazarı, Kazaz Pazarı (Bedesten) vb. mekanlar günümüzde işler durumdadır.

SIRA NO	TÜRÜ	MERKEZ	AKÇAKALE	BİRECİK	BOZOVA	CEYLANPINAR	HALFETİ	HARRAN	HILVAN	SİVEREK	SURUÇ	VİRANŞEHİR	TOPLAM
1	ÇARŞI	11											11
2	DEĞİRMEN	1		1									2
3	DÜKKAN	8					1						9
4	FIRIN	1											1
5	HAN	15		1						2			18
6	KERVANSARAY	1			1			1					3
7	KAHVE	1											1
TOPLAM		38		2	1		1	1		2			45

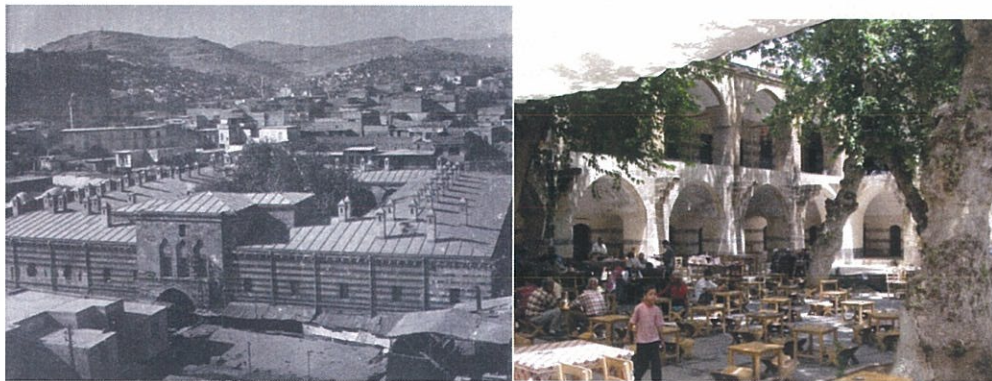
Tablo 17 - Şanlıurfa'da İlçeler İtibariyle Tescil Edilen Ticaret Yapıları³⁵³

³⁵³ Şanlıurfa Kültür Varlıklarını koruma bölge kurulu verilerine göre hazırlanmıştır.

GÜMRÜK HANI	
Adres - Mevki	İsotçu Pazarı mevkisinde İsotçu pazarı caddesi üzerindedir
Pafta	43
Ada	248
Parsel	23
Tarih-Dönem	1563-Osmanlı
Özgün Kullanımı	Han
Günümüzdeki Kullanımı	Terzi ve Hahve
Koruma Durumu	İyi
Tanımı	Kare avlunun içersinden Halilürrahman gölünden gelen su bir kanal şeklinde akmakta ve avlunun etrafında dükkan olarak kullanılan odalar bulunmaktadır.

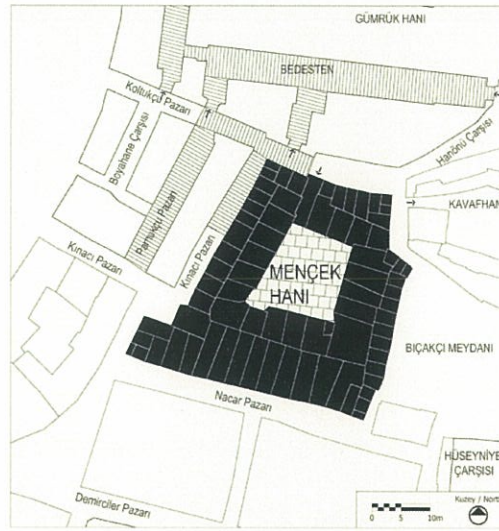

Şekil 38 Gümrük Han Vaziyet Planı

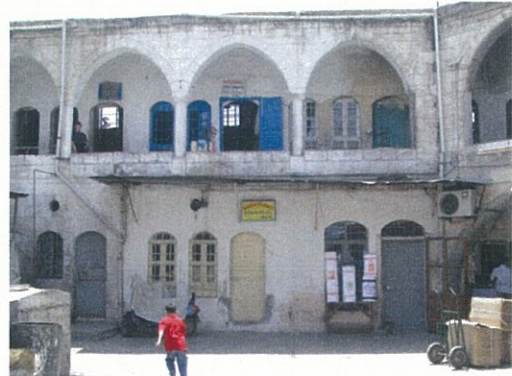
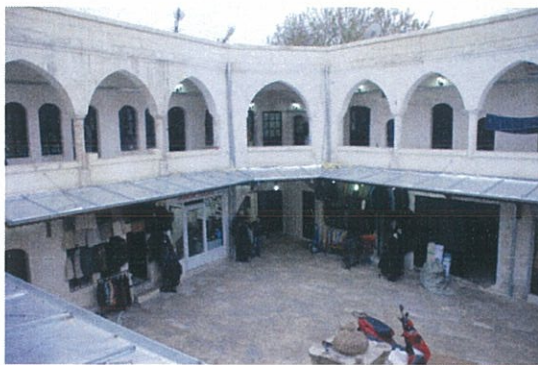

Resim 137 Gümrük Han

MEÇEK HANI	
Adres - Mevki	Kazzazlar Çarşısı mevkisindedir.
Tarih-Dönem	Osmanlı
Özgün Kullanımı	İş Hanı
Günümüzdeki Kullanımı	İş Hanı
Koruma Durumu	İyi
Tanımı	Hana kuzey cepheden çapraz ve beşik tonozlarla örtülü bir koridordan girilir. Kare avlunun doğu, batı ve güney cephelerinden beşik tonozlarla örtülü dörder kuzey cephesinde ise iki dükkan bulunmaktadır.

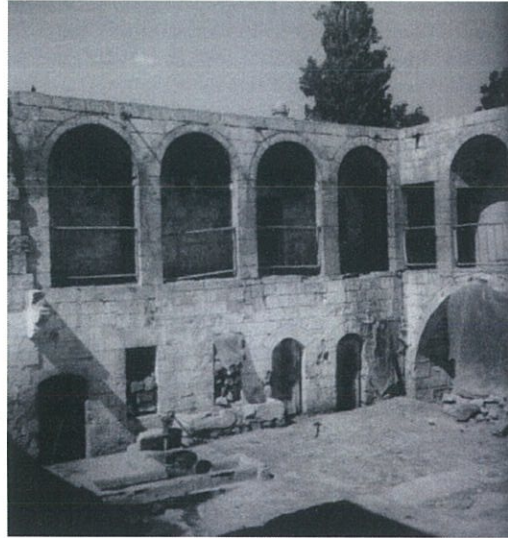

Şekil 40 Meçek Han Vaziyet Planı

Resim 139 Meçek Han

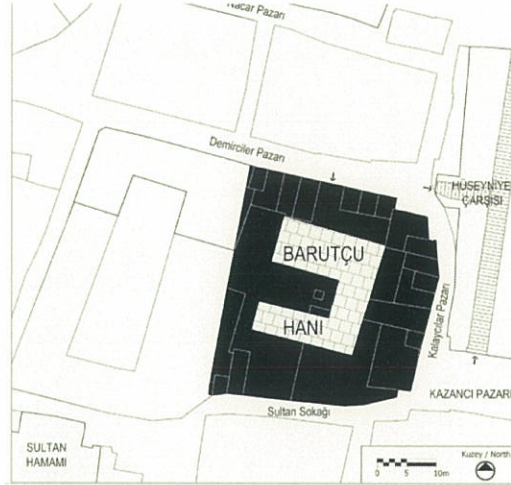
ŞABAN HANI	
Adres - Mevki	Pınarbaşı mah. Kürkçü pazarı Sokağı
Pafta	41
Ada	271
Parsel	32
Tarih-Dönem	17. veya 18. yy
Özgün Kullanımı	Han
Günümüzdeki Kullanımı	İmalathane
Koruma Durumu	Çok Kötü
Tanımı	İki katlı olup, kare avlunun etrafında alt katta odalar, ahır ve eyvanlar, ikinci katta önleri revaklı odalar yer alır. İnşaat malzemesi kesme taştır.

Resim 140 Şaban Han³⁵⁴

Resim 141 Şaban Han

³⁵⁴ Cihat Kürkçüoğlu Arşivi

BARUTÇU HANI

Resim 142 Barutçu Han

Resim 143 Barutçu H Han³⁵⁵

³⁵⁵ Cihat Kürkçüoğlu Arşivi

ŞARK İŞ HANI (FESADİ HANI)	
Adres - Mevki	Mevlevihane mevki 11 Nisan Sokak
Tarih-Dönem	H.1281 - Osmanlı
Özgün Kullanımı	Han
Günümüzdeki Kullanımı	Han
Koruma Durumu	Orta
Tanımı	Dikdörtgen avlunun etrafında çapraz tonozlu odalar vs bunların üzerinde ikinci bir kat bulunur. İnşaat malzemesi olarak düzgün kesme taş kullanılmıştır.

Resim 144 Fesadi Han

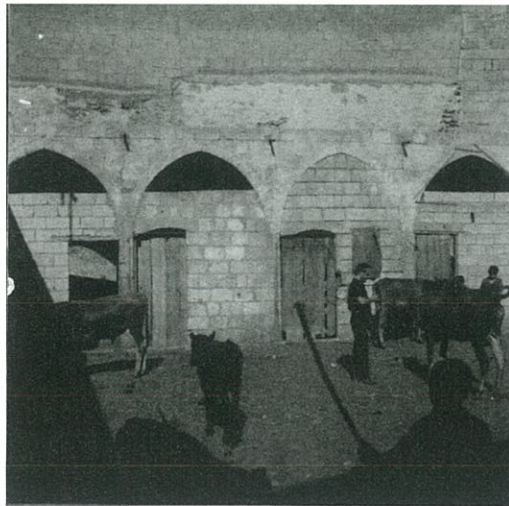
Resim 145 Fesadi Han³⁵⁶

³⁵⁶ Cihat Kürkçüoğlu Arşivi

KUMLU HAYAT HANI	
Adres - Mevki	Koyunpazarı – Keçeci Sokak
Pafta	41
Ada	258
Parsel	74
Tarih-Dönem	Osmanlı geç dönemi
Özgün Kullanımı	Han
Günümüzdeki Kullanımı	Kahve
Koruma Durumu	Kötü
Tanımı	Kare planlı toprak damlı, yapıya kuzey bakan cephesindeki sivri tonozlu bölümden girilir

Resim 146 Kumlu Hayat Hanı

Resim 147 Fesadi Han³⁵⁷

³⁵⁷ Cihat Kürkcüoğlu Arşivi

YEMEN ASKERİ MUSTAFA AĞA HANI	
Adres - Mevki	Kışla caddesi ile cavsak sokak kesişiminde yer alır
Pafta	21
Ada	46
Parsel	9-12
Tarih-Dönem	H.1281 - Osmanlı
Özgün Kullanımı	Han
Günümüzdeki Kullanımı	Kullanılmamaktadır
Koruma Durumu	Kötü
Tanımı	Kare planlı olan yapıya doğudaki üç çapraz tonozlu bölümden girilir. Girişteki zengin süslemelere sahip ikinci kat yangın geçirerek yok olmuştur

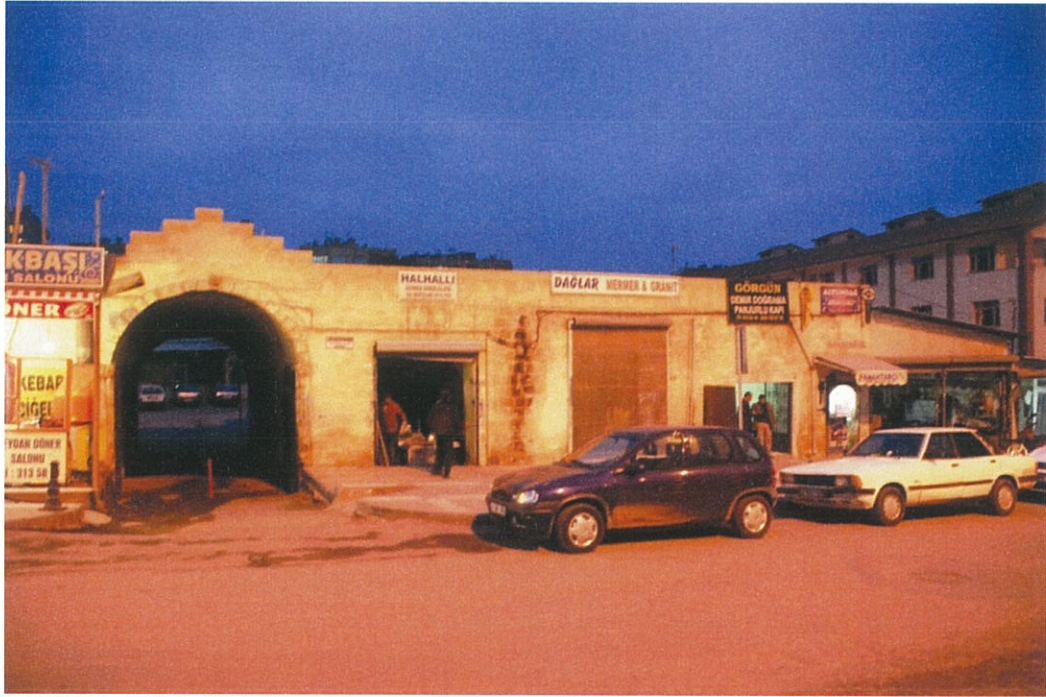
Resim 148 Mustafa Ağa Hanı

SAMSATKAPI HANI (KÜLTÜR HAN)	
Adres - Mevki	Samsakkapı
Pafta	33
Ada	343
Parsel	2
Tarih-Dönem	17yy sonları
Özgün Kullanımı	Han
Günümüzdeki Kullanımı	Otopark
Koruma Durumu	Kötü
Tanımı	Kare bir avlusu bulunan hana kuzey cepheden beşik tonozlu eyvan şeklindeki büyük bir kapıdan girilir yapının yalnızca kuzey cephesi görülmektedir diğer cephelerde binalar vardır.

Resim 149 Kültür Han

TOPÇU HANI	
Adres - Mevki	Şehitlik ve Cengiz Topel caddelerinin kesişiminde yer alır
Pafta	20
Ada	40
Parsel	3
Tarih-Dönem	1903
Özgün Kullanımı	Han
Günümüzdeki Kullanımı	Otopark
Koruma Durumu	Kötü
Tanımı	Kare planlı olan yapıya güney cephedeki beşik tonozlu büyük kapıdan girilir. Batı tarafı hariç han tek katlıdır. Bir Dönem askeri topçu birliklerinin kullanmasından dolayı bu adı almıştır

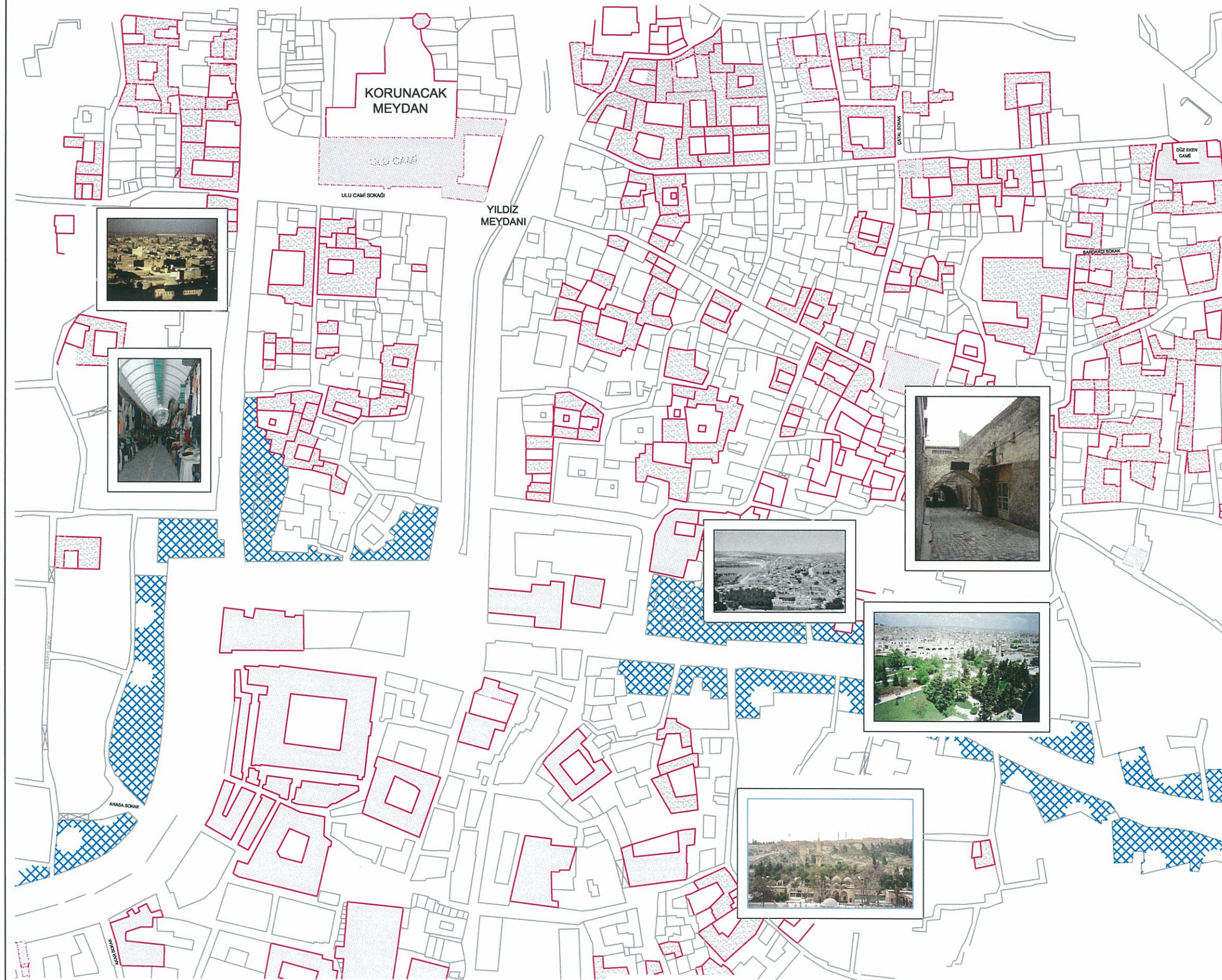

Resim 150 Topçu Han

ÇEVRE ANALİZİ
TİCARİ DOKU

LEJANT

- PROJE ALANI
- TESCİLLİ SİVİL YAPILAR
- TESCİLLİ ANITSAL YAPILAR
- TİCARİ AKS
- DİĞER YAPILAR

Ö : 1 / 2000

3.10.3. Dini Yapılar

Şanlıurfa merkezde şu anda tescilli kültür varlığı niteliğini taşıyan 37 cami, 13 türbe, 2 tekke, 3 medrese, 4 mescit, 1 mevlevihane, 2 külliye ve 3 kilise bulunmaktadır. Tüm bu tescilli dini mimarlık örneklerinden Şanlıurfa merkezde bulunan Ulu Cami ve Pazar Cami muhtemelen Zengiler dönemine (12.yy.), Halil-ür Rahman Cami Eyyubiler dönemine (1211), Hasan Padişah Cami Akkoyunlular dönemine (15.yy.) aittir. Selahaddin Eyyubi Cami, Circis Peygamber Cami ve Fırfırlı Cami kiliseden çevrilmiştir. Bunların dışında kalan 32 adet caminin tamamı Osmanlı dönemine aittir.

SIRA NO	TÜRÜ	MERKEZ	AKÇAKALE	BİRECİK	BOZOVA	CEYLANPINAR	HALFETİ	HARRAN	HILVAN	SİVEREK	SURUÇ	VİRANŞEHİR	TOPLAM
8	CAMİ	37		6	2		3	3	1	8	2	2	64
47	MANASTIR	1											1
22	KİLİSE	3					3					1	7
39	KÜLLİYE	2									1		3
44	MESCİT	4		2	2								8
47	MEDRESE	3											3
46	MEZAR MEZARLIK	7		1	3			1	1				13
47	TEKKE	2											2
48	TÜRBE	13		8	1			2		1		5	30
47	HAZİRE	2											2
TOPLAM		74		17	8		6	6	2	9	3	8	133

Tablo 18- Şanlıurfa'da ve İlçelerde Tescilli Dini Mimarlık Örnekleri³⁵⁸

³⁵⁸ Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Verilerine Göre Hazırlanmıştır.

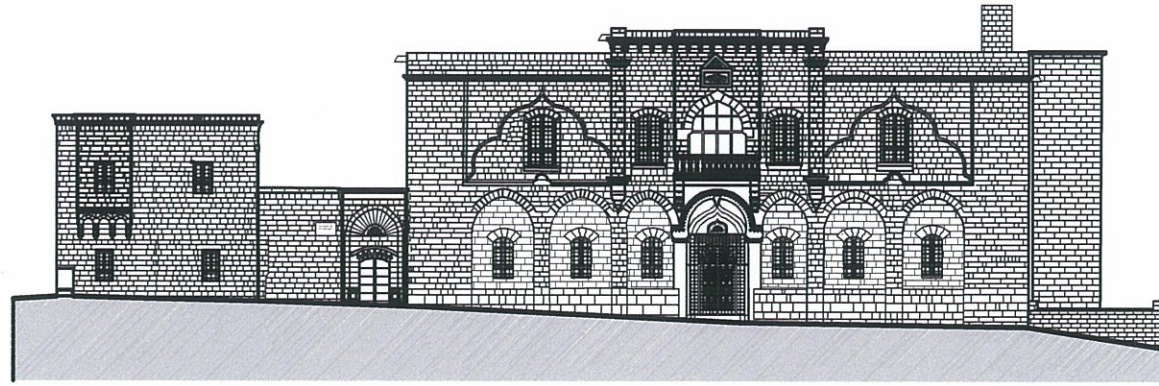
Ermeni KİLİSESİ (Selahaddin Eyübi Camii)	
Adres - Mevki	Vali Fuat caddesi Cumhuriyet ilkokulu karşısı
Pafta	53
Ada	505
Parsel	2
Tarih-Dönem	Bizans
Özgün Kullanımı	Kilise
Günümüzdeki Kullanımı	Camii
Koruma Durumu	İyi
Tanımı	Bazilika Uzunlamasına üç neflidir. Apsis dışarıdan çıkıntı halinde olmayıp Suriye bazilikalarındaki gibi düz duvardır. Dış ve iç narthexler yedi gözlü olup çapraz tonozla örtülüdür

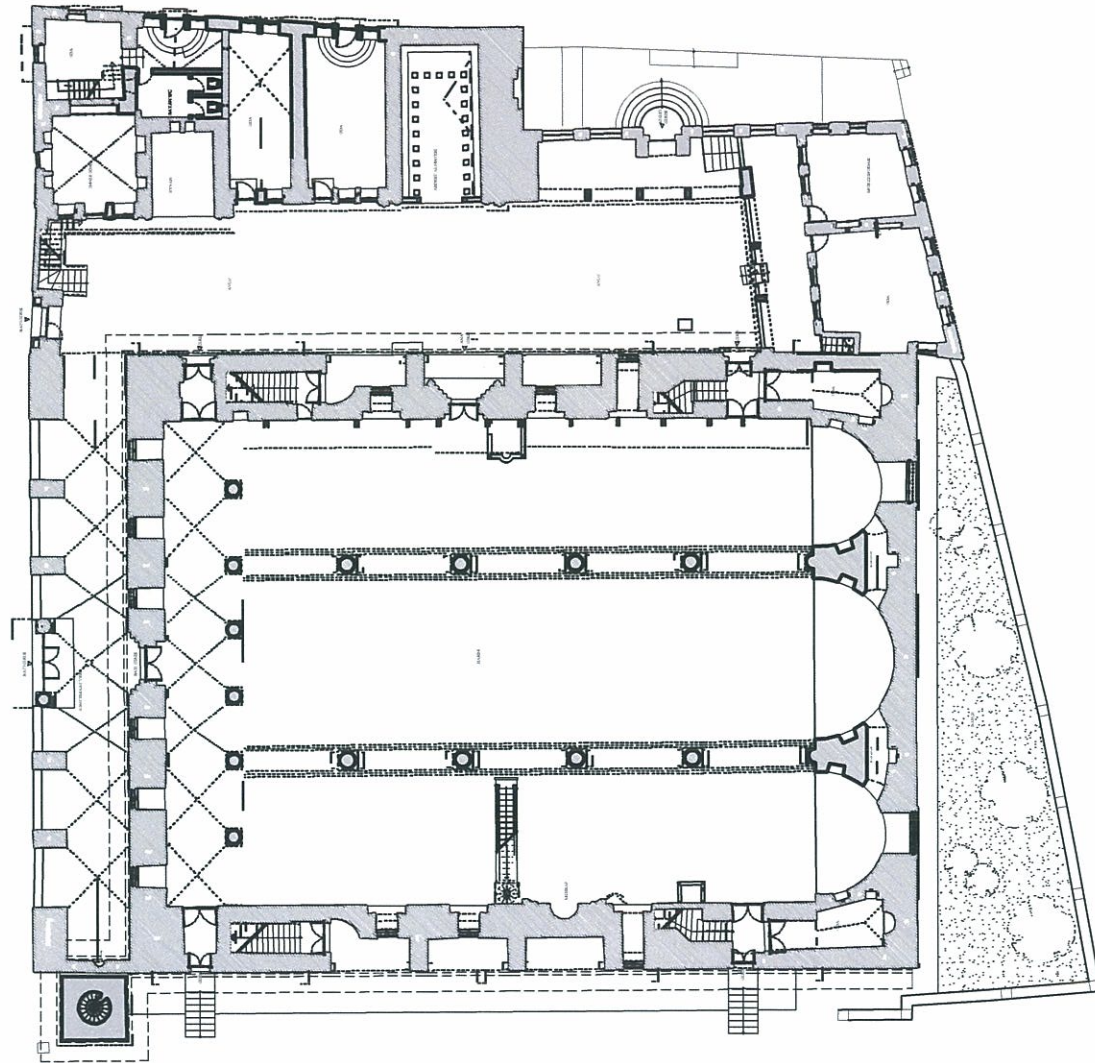
Resim 151 Selahaddin Eyyubi Camii

Resim 152 Şaban Han³⁵⁹

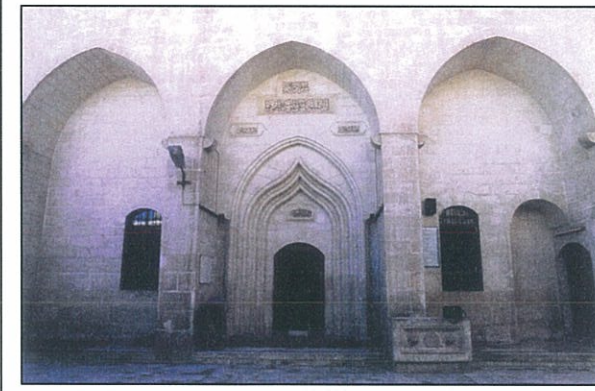
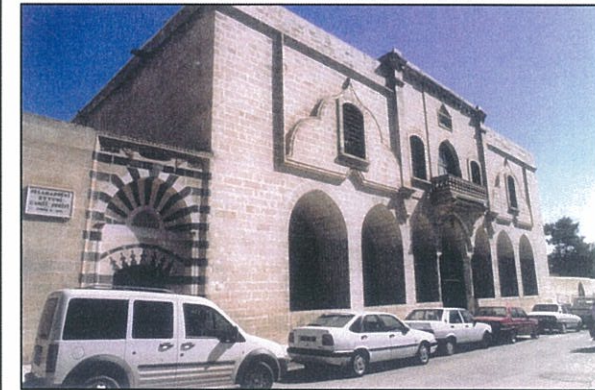
³⁵⁹ Cihat Kürkçüoğlu Arşivi

BATI GÖRÜNÜŞÜ

ZEMİN KAT PLANI

SELAHATTİN EYYUBİ CAMİİ
(SURP ASTAZEN KİLİSESİ)

RESTORASYON

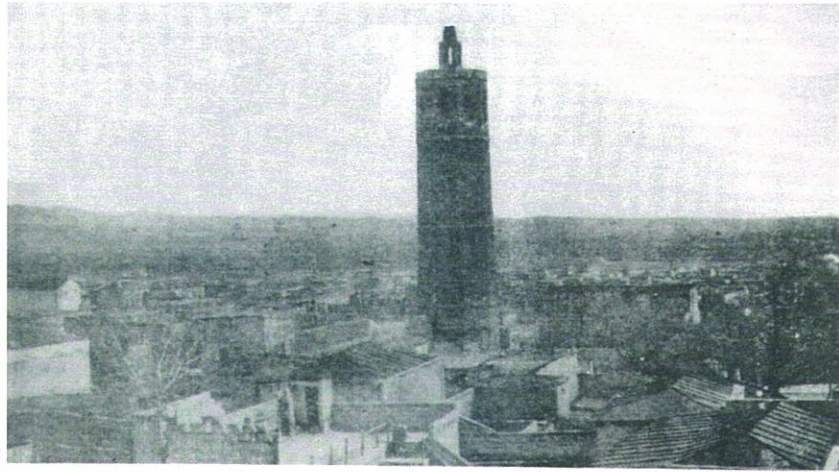
ZEMİN KAT PLANI

* BİLGİ VE DOKÜMANLAR ŞANLIURFA VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ
ARŞİNİNDE ALINARAK HAZIRLANMIŞTIR.
* FOTOĞRAFLAR CİHAZ KÖRKÇÜOĞLU ARŞİVİNE AİTTİR.

0 1 5 m

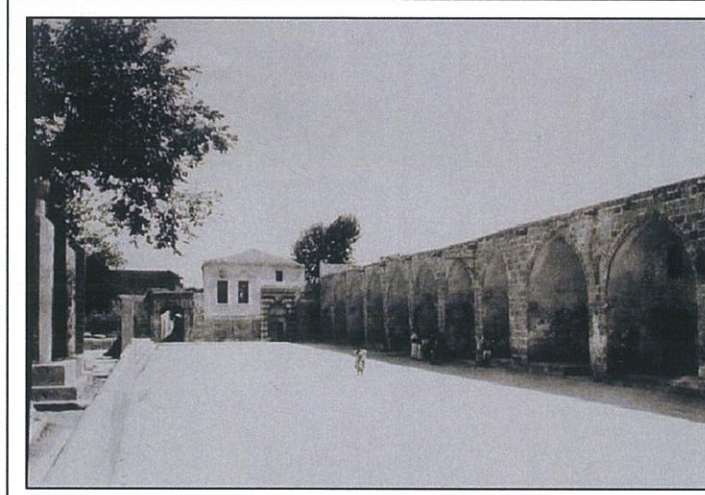

ULU CAMİİ	
Adres - Mevki	Camii Kebir Mahallesi, Yıldız Meydanı
Tarih-Dönem	(1170-1175) - Zengiler Devri
Özgün Kullanımı	Cami
Günümüzdeki Kullanımı	Cami
Koruma Durumu	İyi
Tanımı	Urfa Ulu Camisi, Payeler üzerine kible duvarına paralel üç sıra çapraz tonozlarla örtülü yatık dikdörtgen bir plan gösterir. Orta eksenenden doğuya doğru kaymış olan mihrap önü sivri kemerler üzerine oturan tromplu bir kemerle örtülüdür.

Resim 153 Ulu Camii³⁶⁰Resim 154 Ulu Camii³⁶¹

³⁶⁰ Cihat Kürkçüoğlu Arşivi

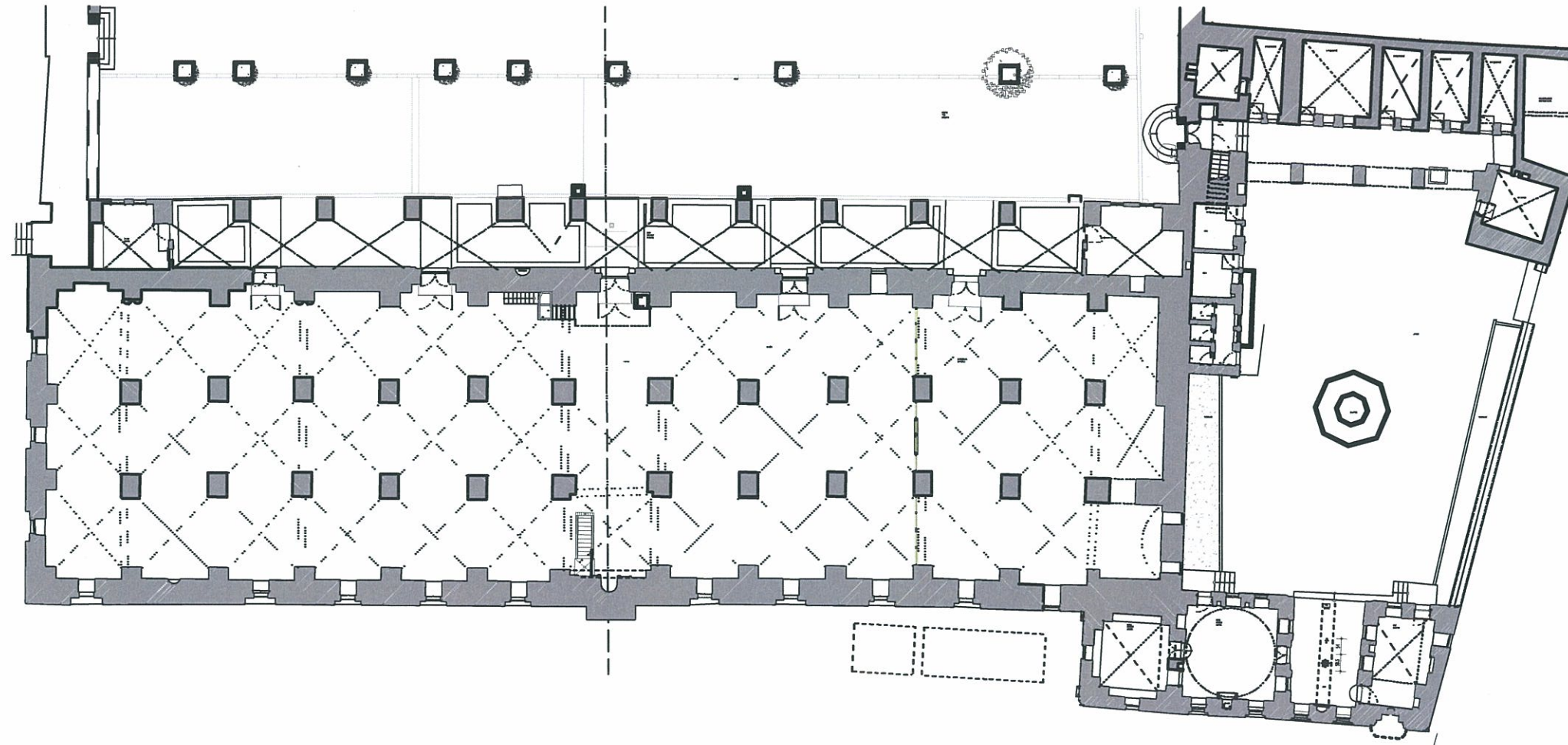
³⁶¹ İzzet Aran Arşivi

ULU CAMİİ

RESTORASYON

ZEMİN KAT PLANI

ZEMİN KAT PLANI

* BİLGİ VE DÖKÜMANLAR ŞANLIURFA
VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİNDEN
ALINARAK HAZIRLANMIŞTIR.

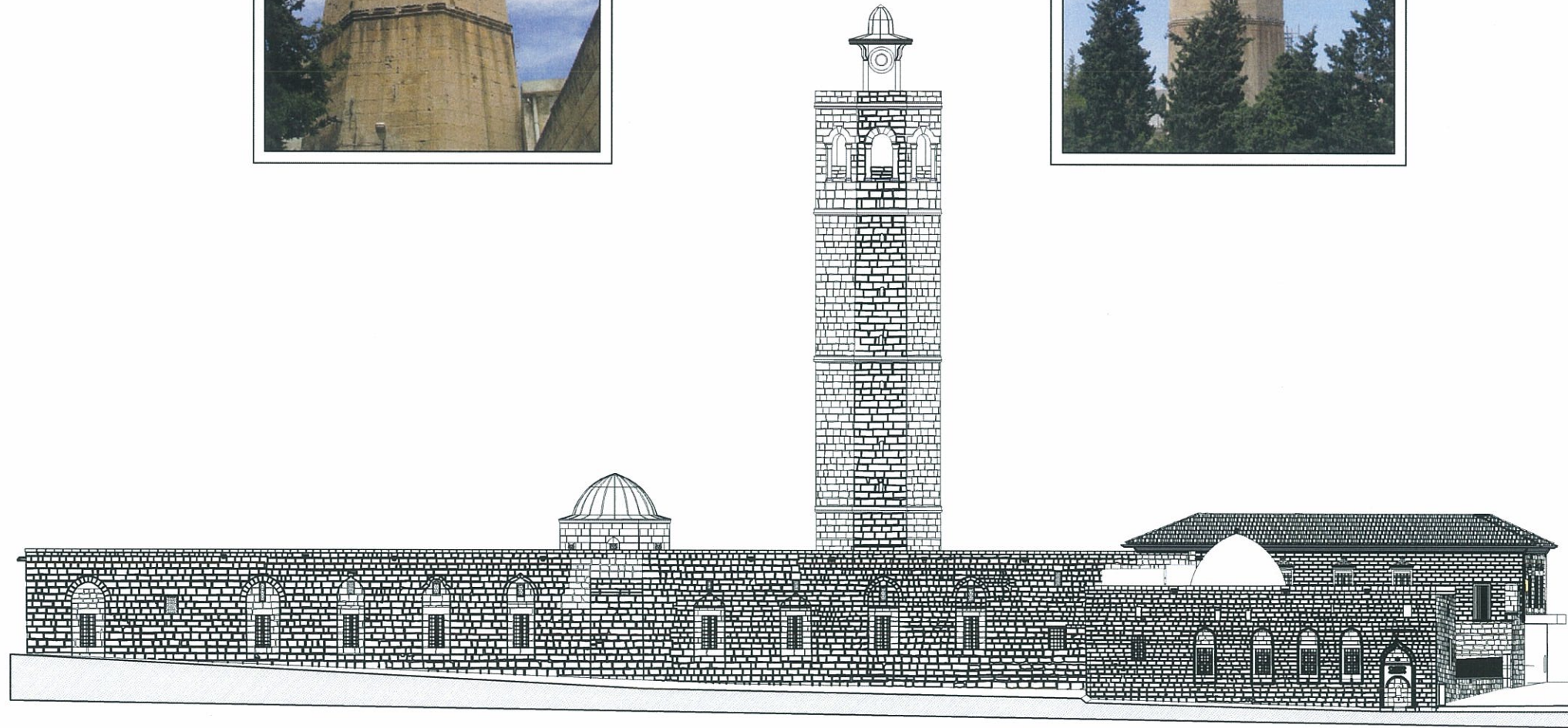
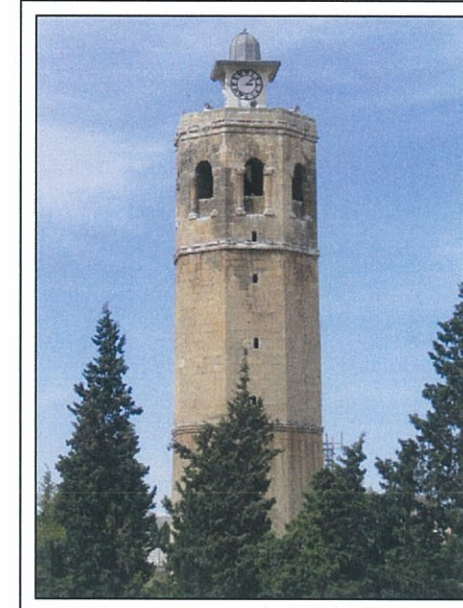
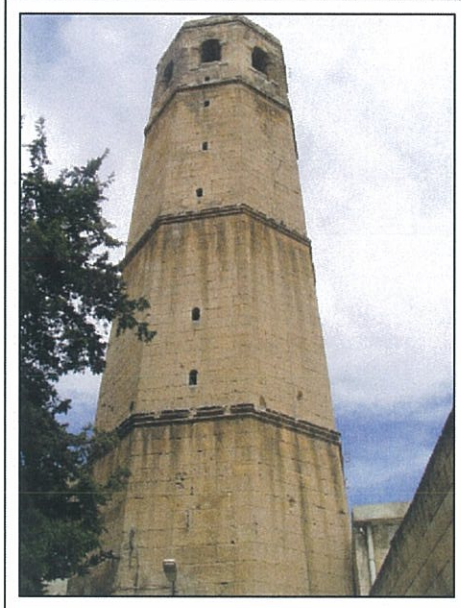
0 1 5 m

ULU CAMİİ

RESTORASYON

ZEMİN KAT PLANI

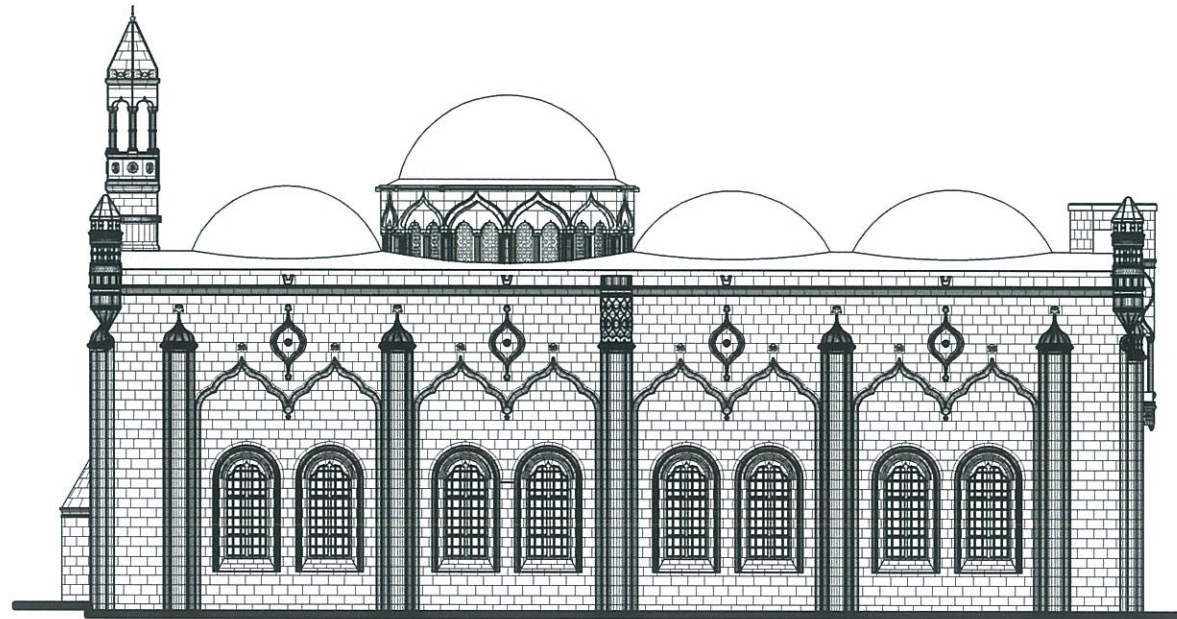
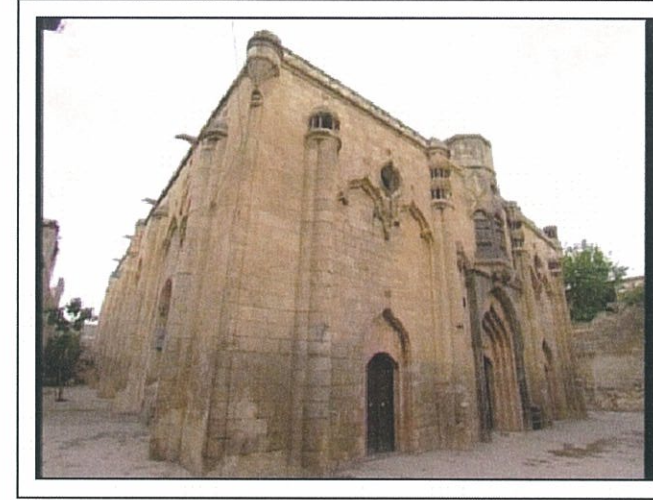
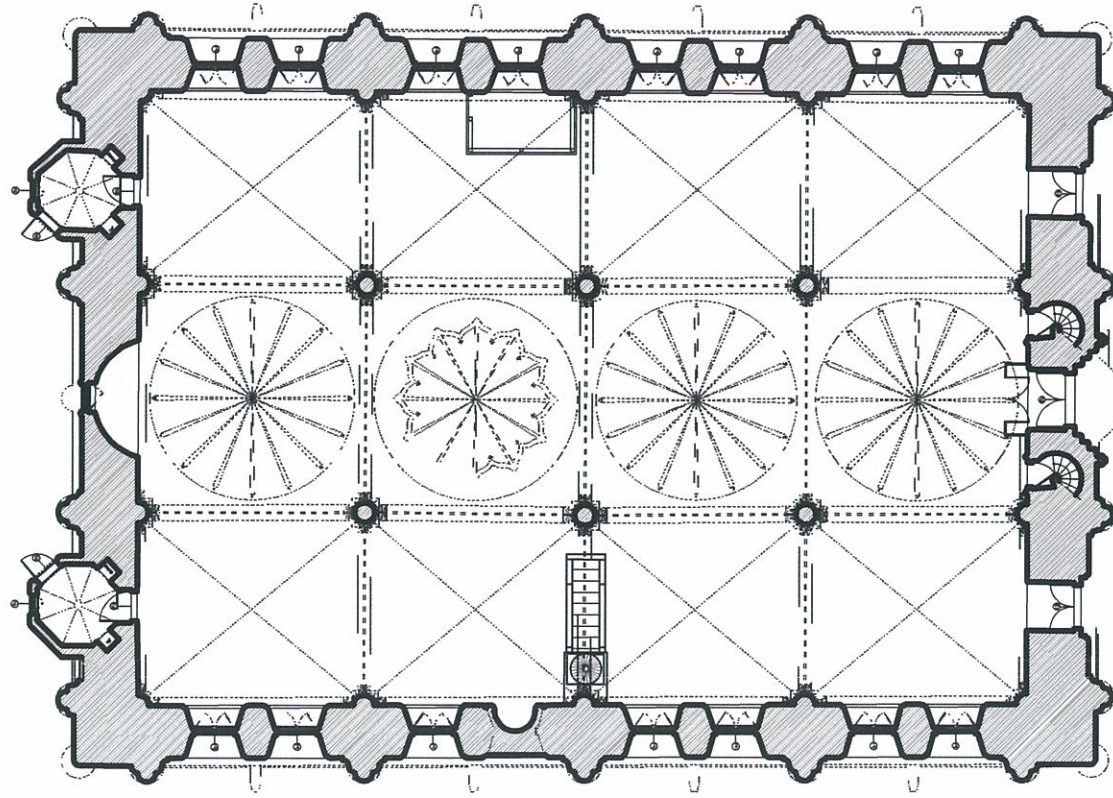

GÜNEY CEPHESİ

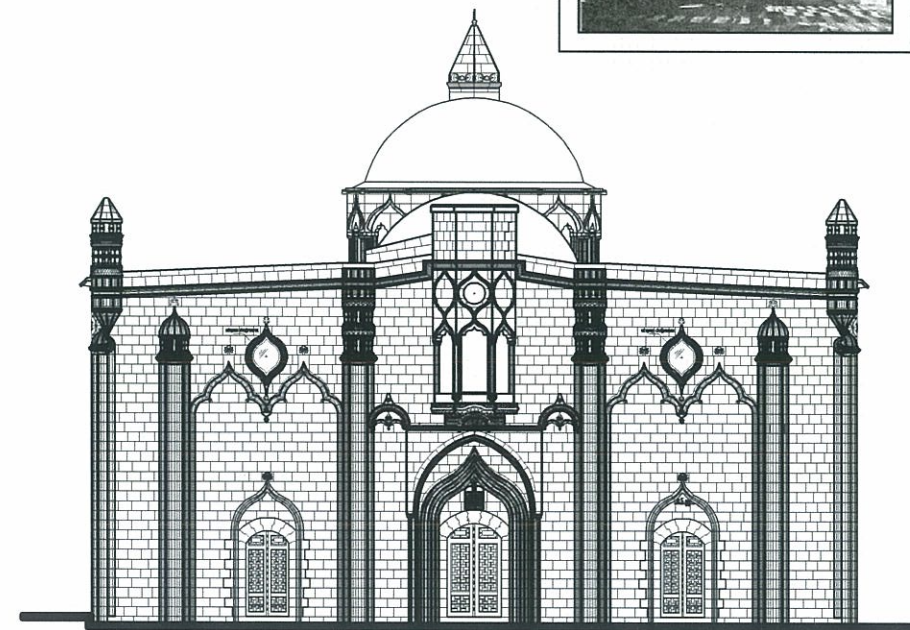
* BİLGİ VE DÖKÜMANLAR ŞANLIURFA
VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİNDEN
ALINARAK HAZIRLANMIŞTIR.

0 1 5 m

KUZEY CEPHESİ

BATI CEPHESİ

FIRFIRLI CAMII

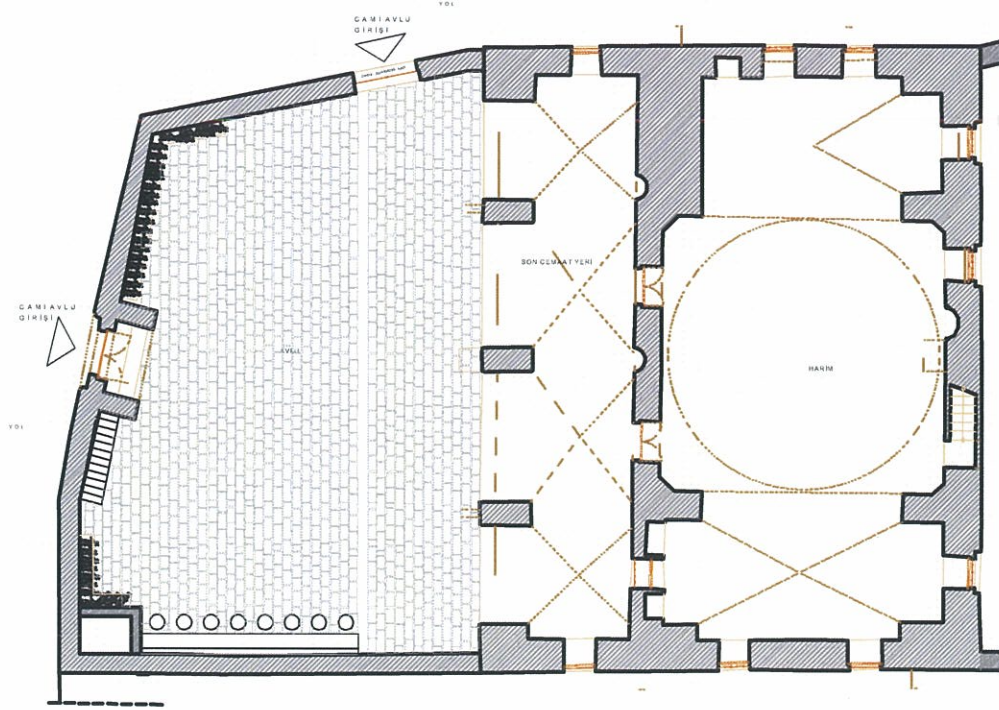
RESTORASYON

ZEMİN KAT PLANI

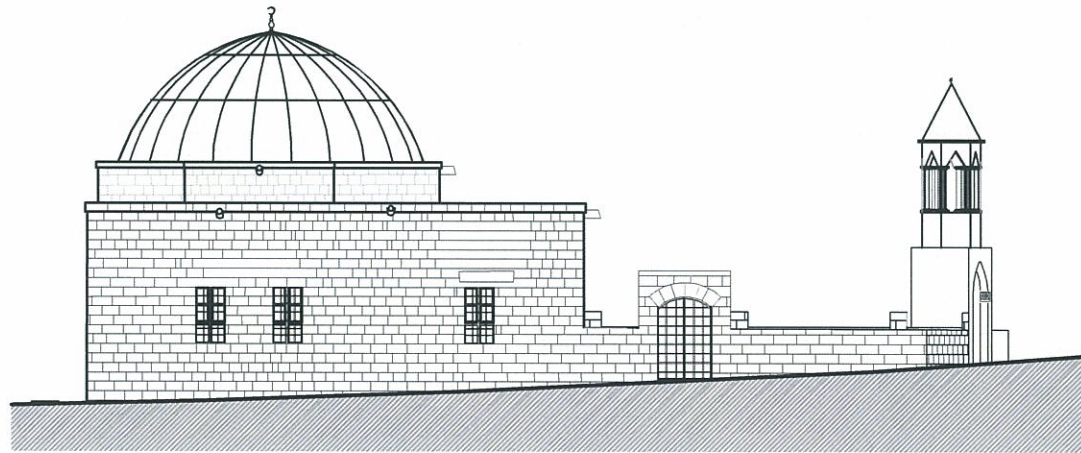
* BİLGİ VE DOKÜMANLAR ŞANLIURFA VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİNDE ALINARAK HAZIRLANMIŞTIR.

Ö : 1 / 200

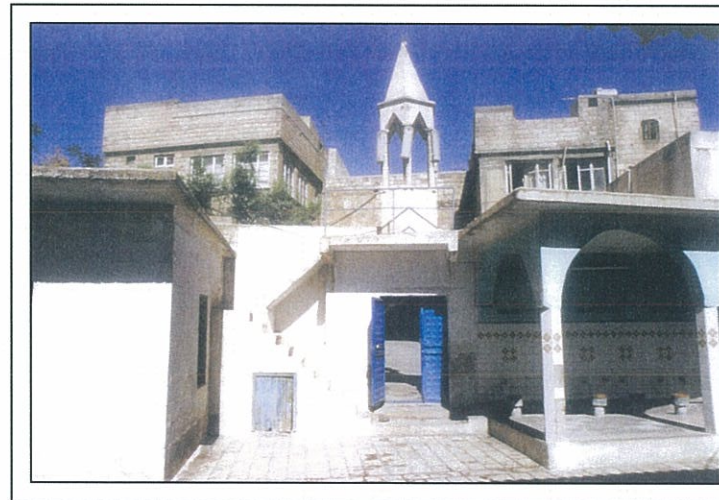
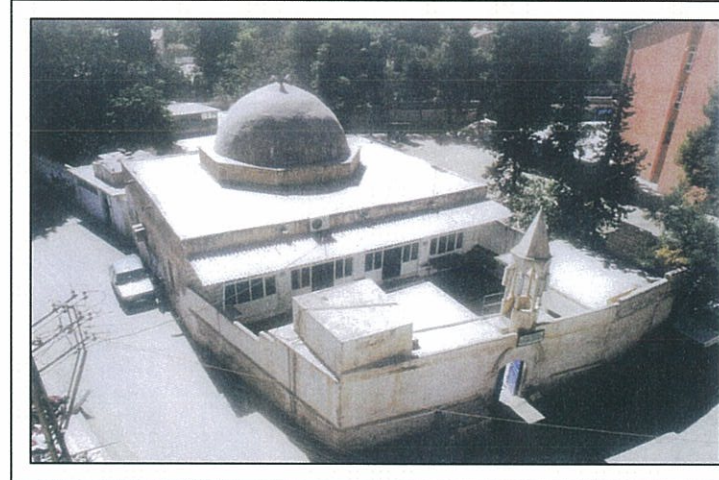

ZEMİN KAT PLANI

DOĞU GÖRÜNÜŞÜ

HACI LÜTFÜLLAH CAMİİ

RESTORASYON

ZEMİN KAT PLANI

* BİLGİ VE DOKÜMANLAR ŞANLIURFA VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİNDE ALINARAK HAZIRLANMIŞTIR.

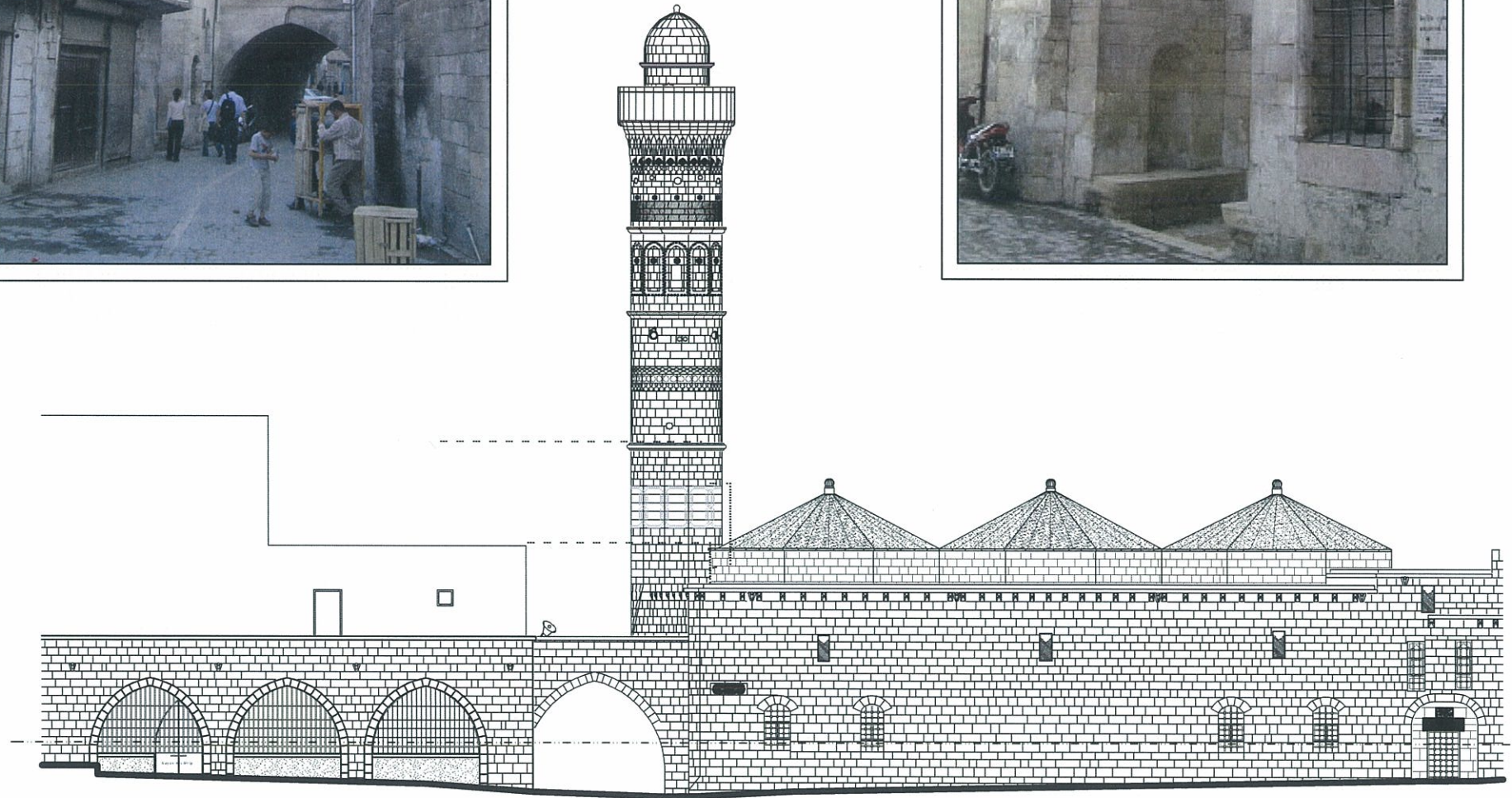
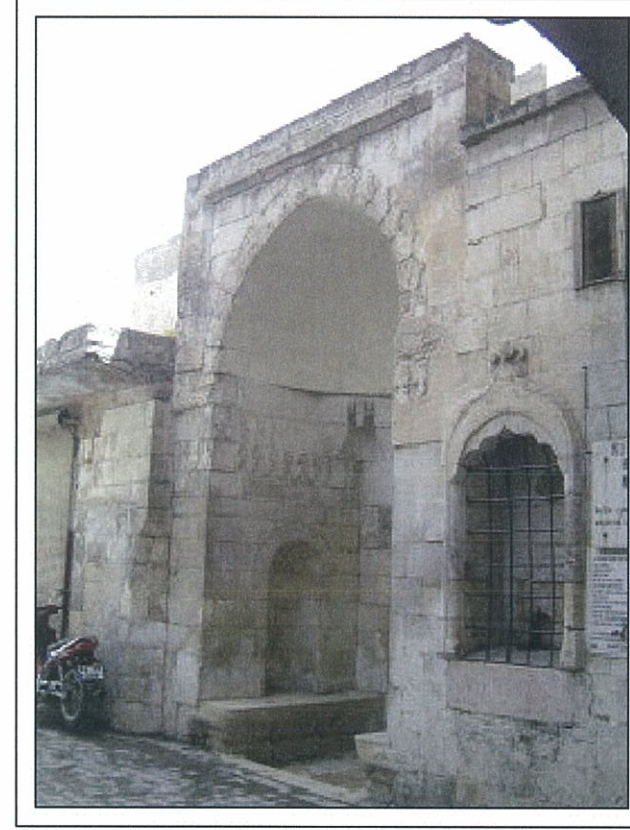
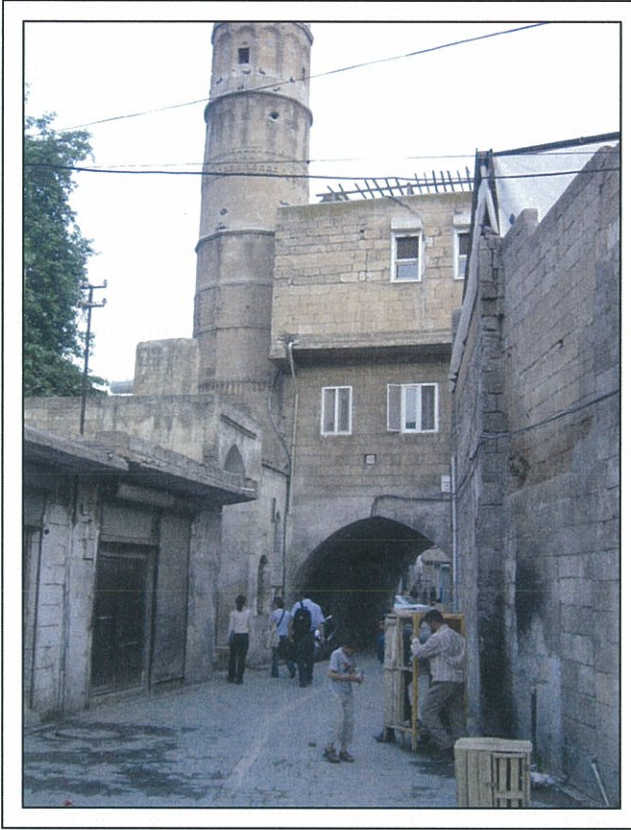
Ö : 1 / 200

DABAKHANE CAMİİ

RESTORASYON

GÜNEY CEPHESİ

GÜNEY CEPHESİ

* BİLGİ VE DOKÜMANLAR ŞANLIURFA VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ
ARŞİVİNDE ALINARAK HAZIRLANMIŞTIR.

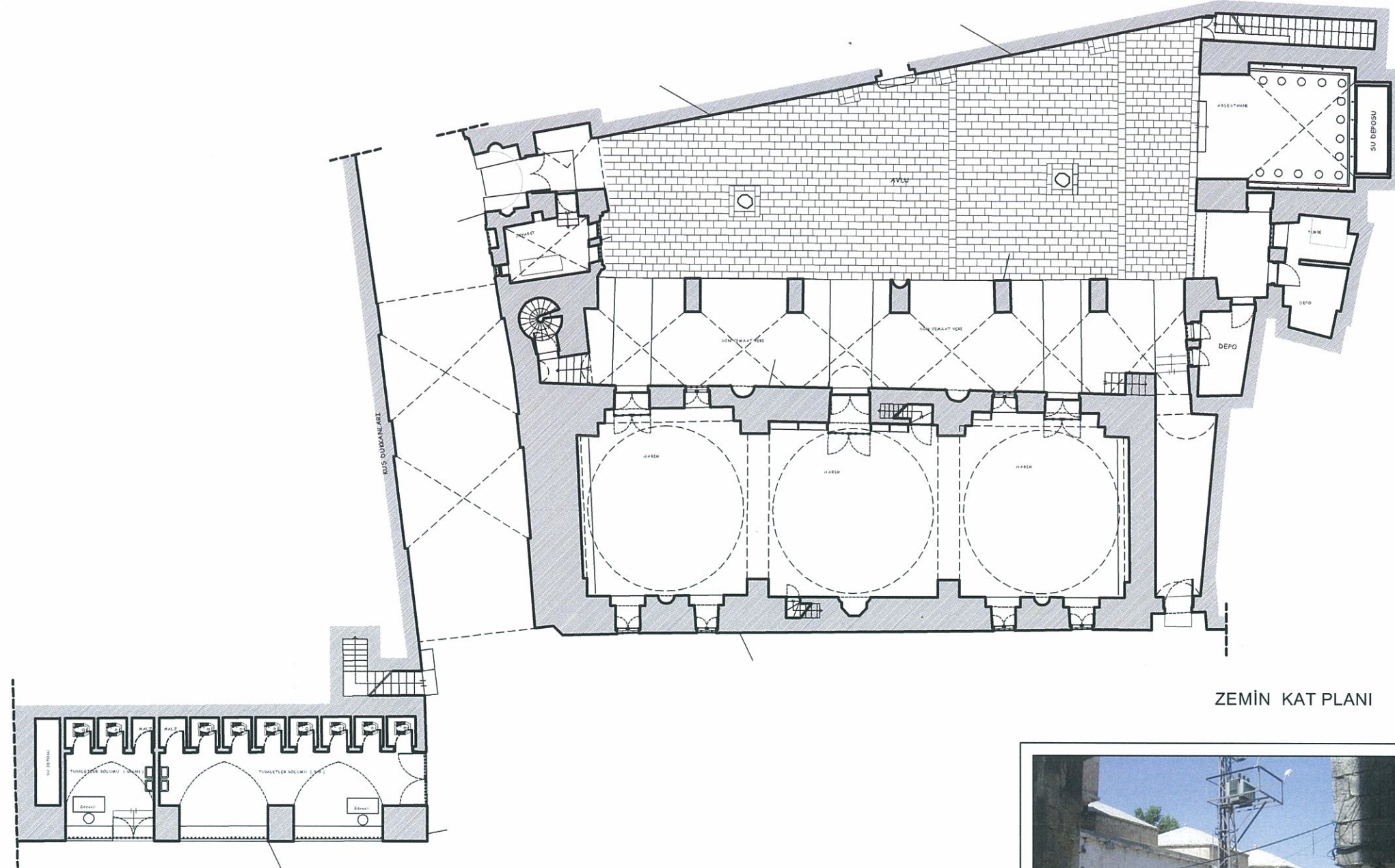
Ö : 1 / 100

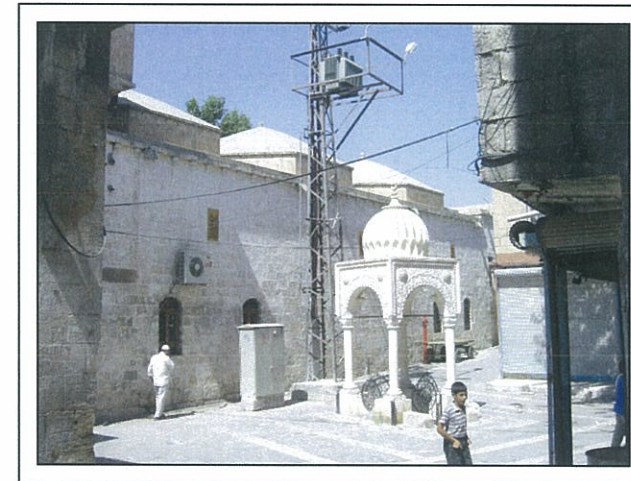
DABAKHANE CAMİİ

RESTORASYON

ZEMİN KAT PLANI

ZEMİN KAT PLANI

* BİLGİ VE DOKÜMANLAR ŞANLIURFA VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ
ARŞİVİNDE ALINARAK HAZIRLANMIŞTIR.

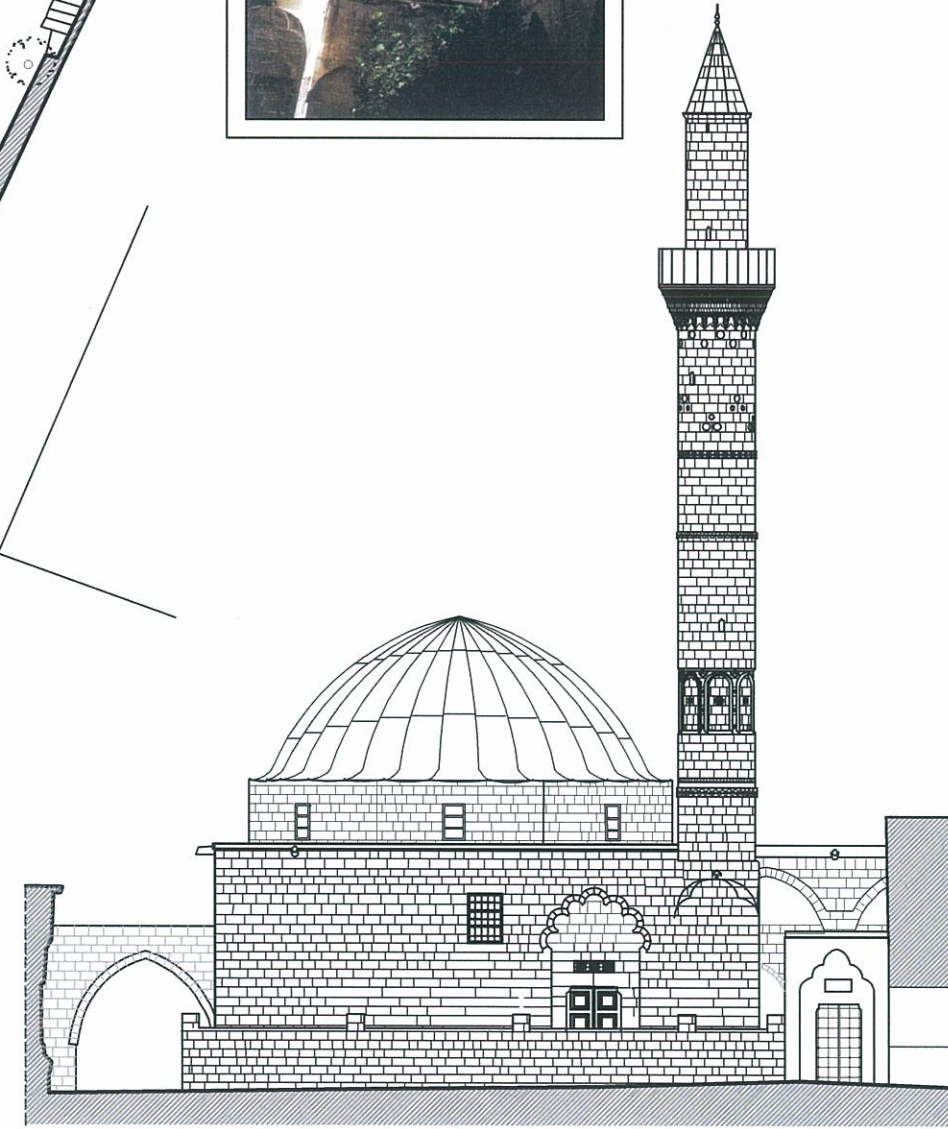
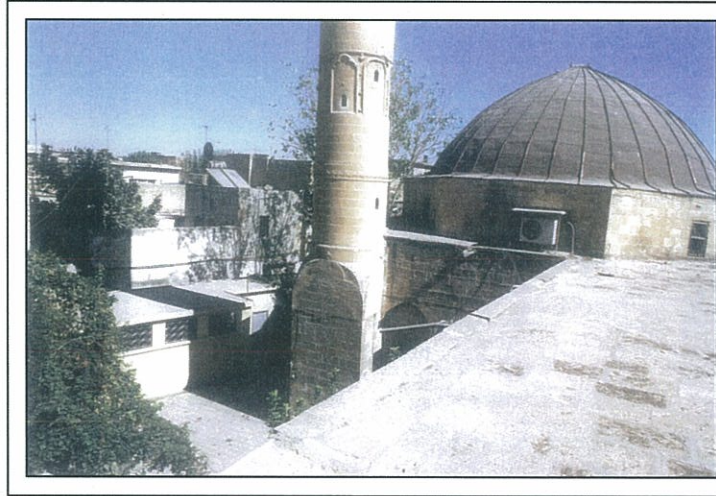
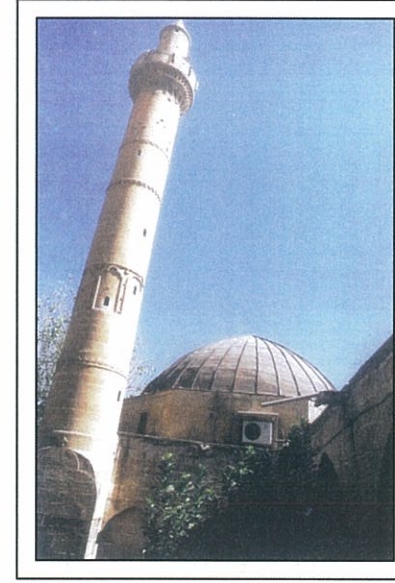
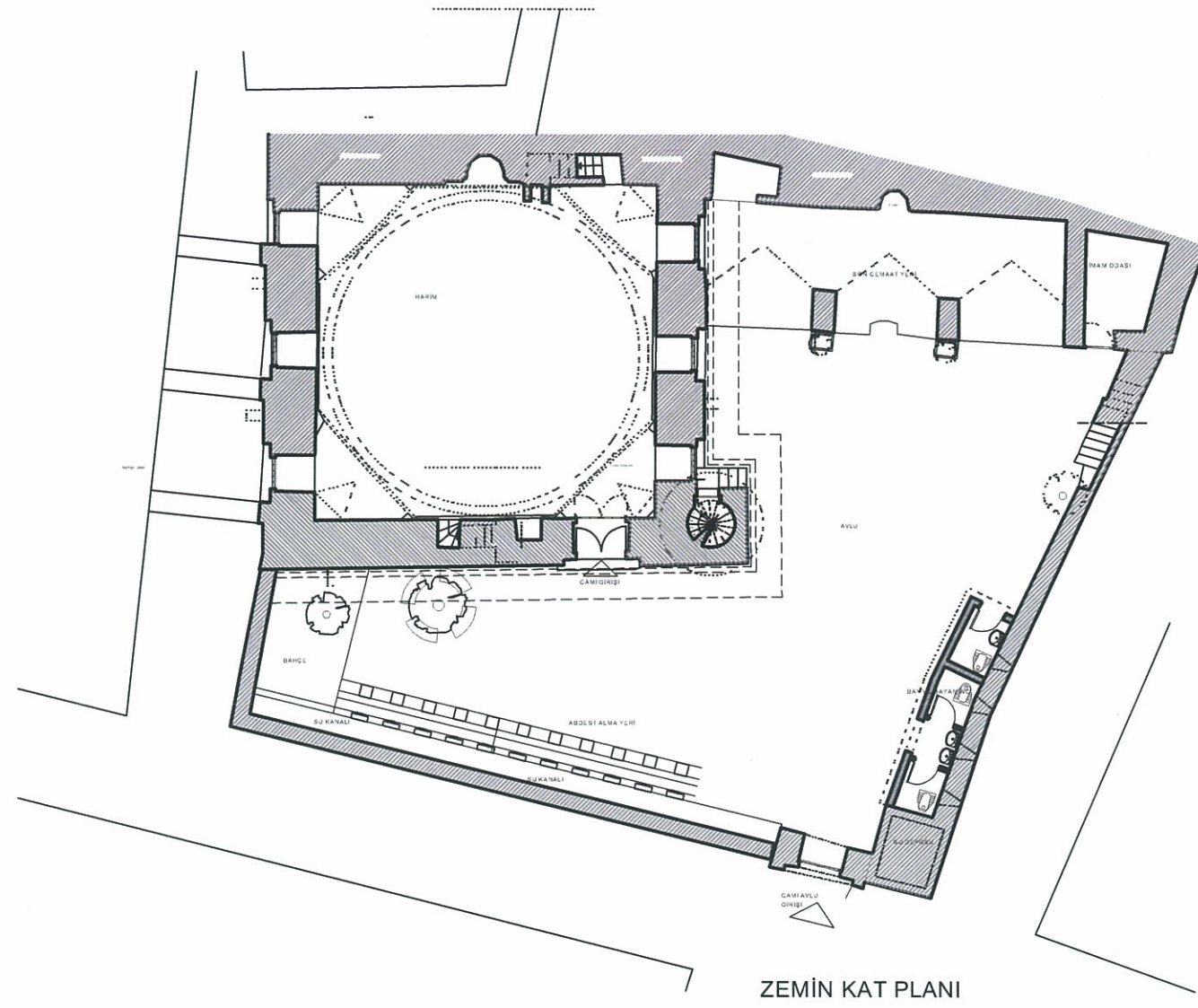
Ö : 1 / 200

HIZANOĞLU CAMİİ

RESTORASYON

ZEMİN KAT PLANI

AVLU GİRİŞ CEPHESİ

* BİLGİ VE DOKÜMANLAR ŞANLIURFA VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ
ARŞİVİNDE ALINARAK HAZIRLANMIŞTIR.

Ö : 1 / 200

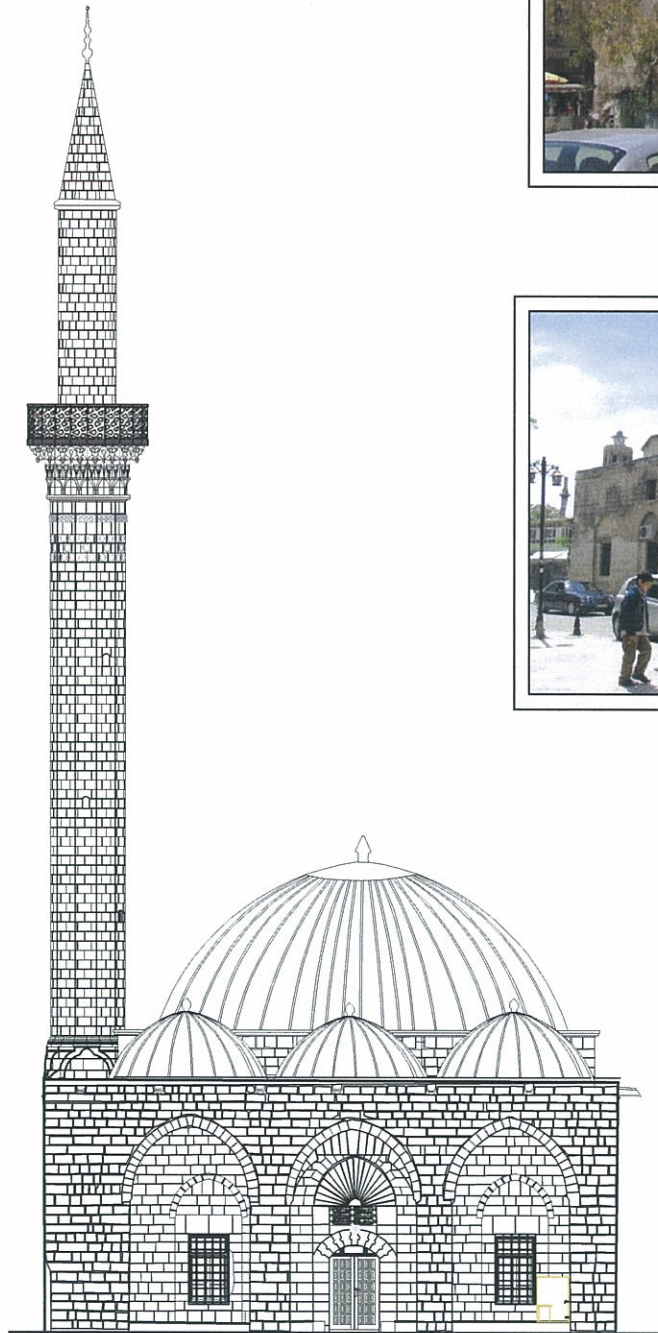
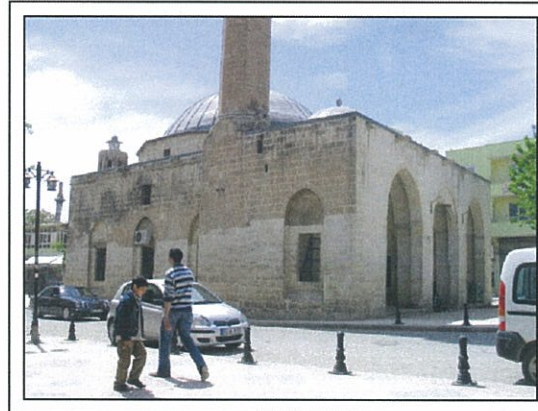
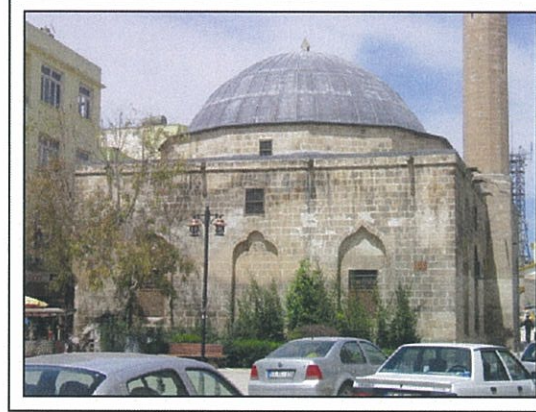
HÜSEYİN PAŞA CAMİİ

RESTORASYON

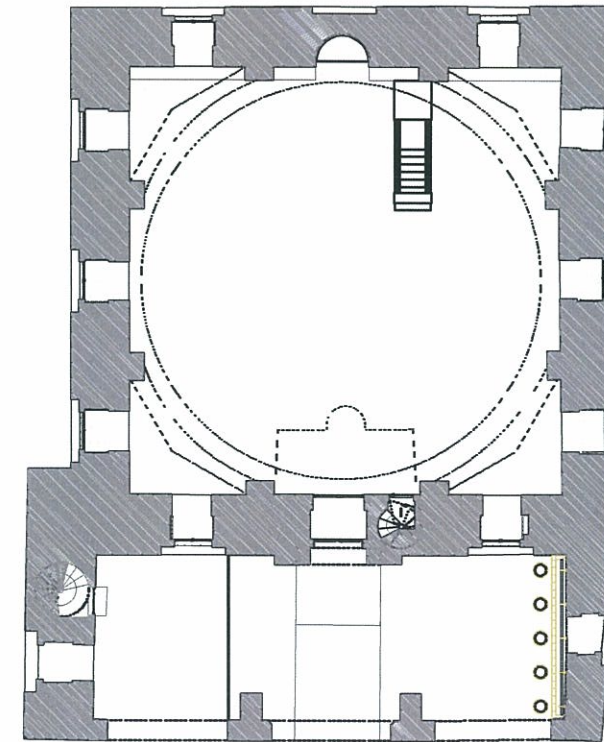
ZEMİN KAT PLANI

* BİLGİ VE DOKÜMANLAR ŞANLIURFA VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ
ARŞİVİNDE ALINARAK HAZIRLANMIŞTIR.

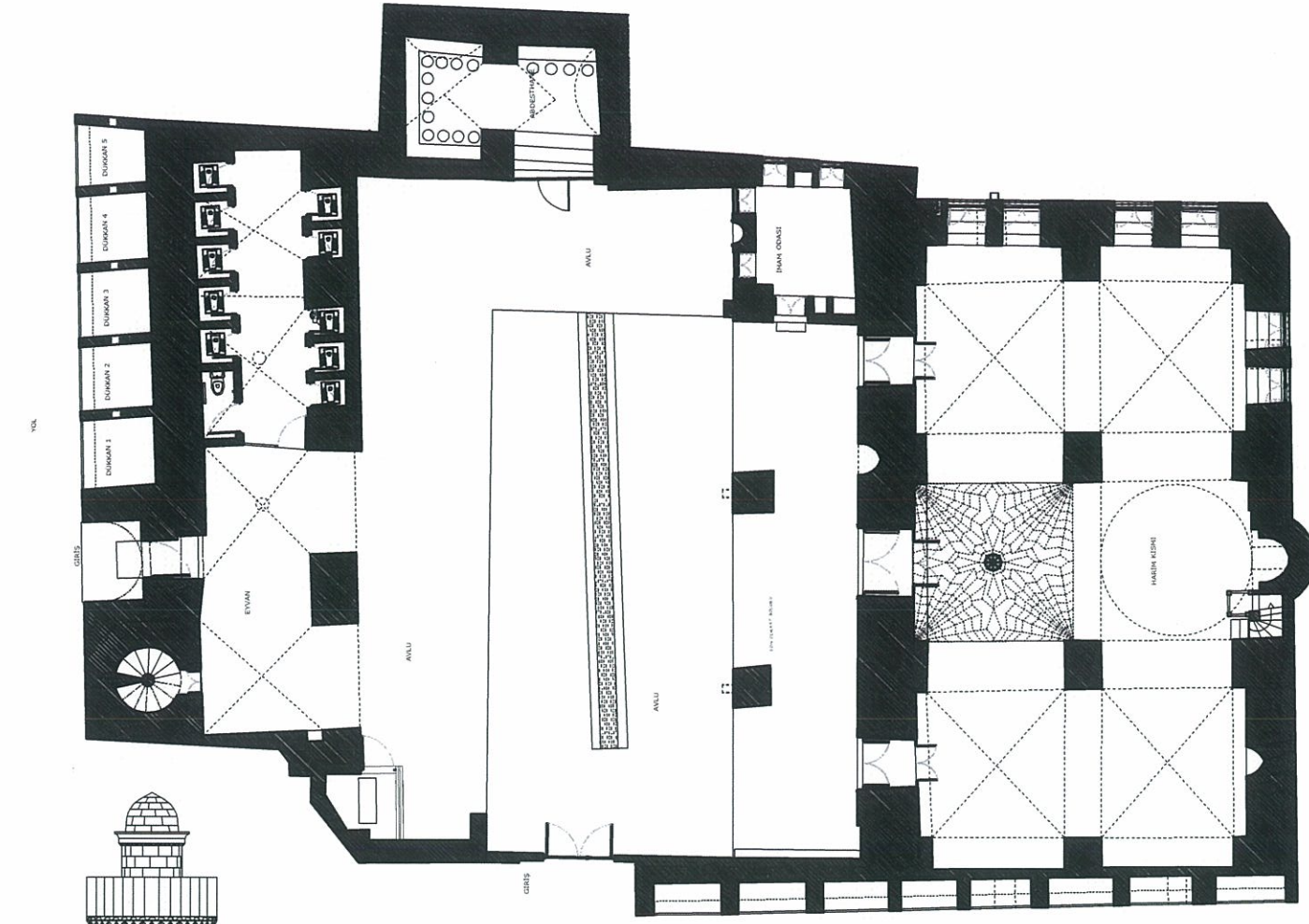
Ö : 1 / 100

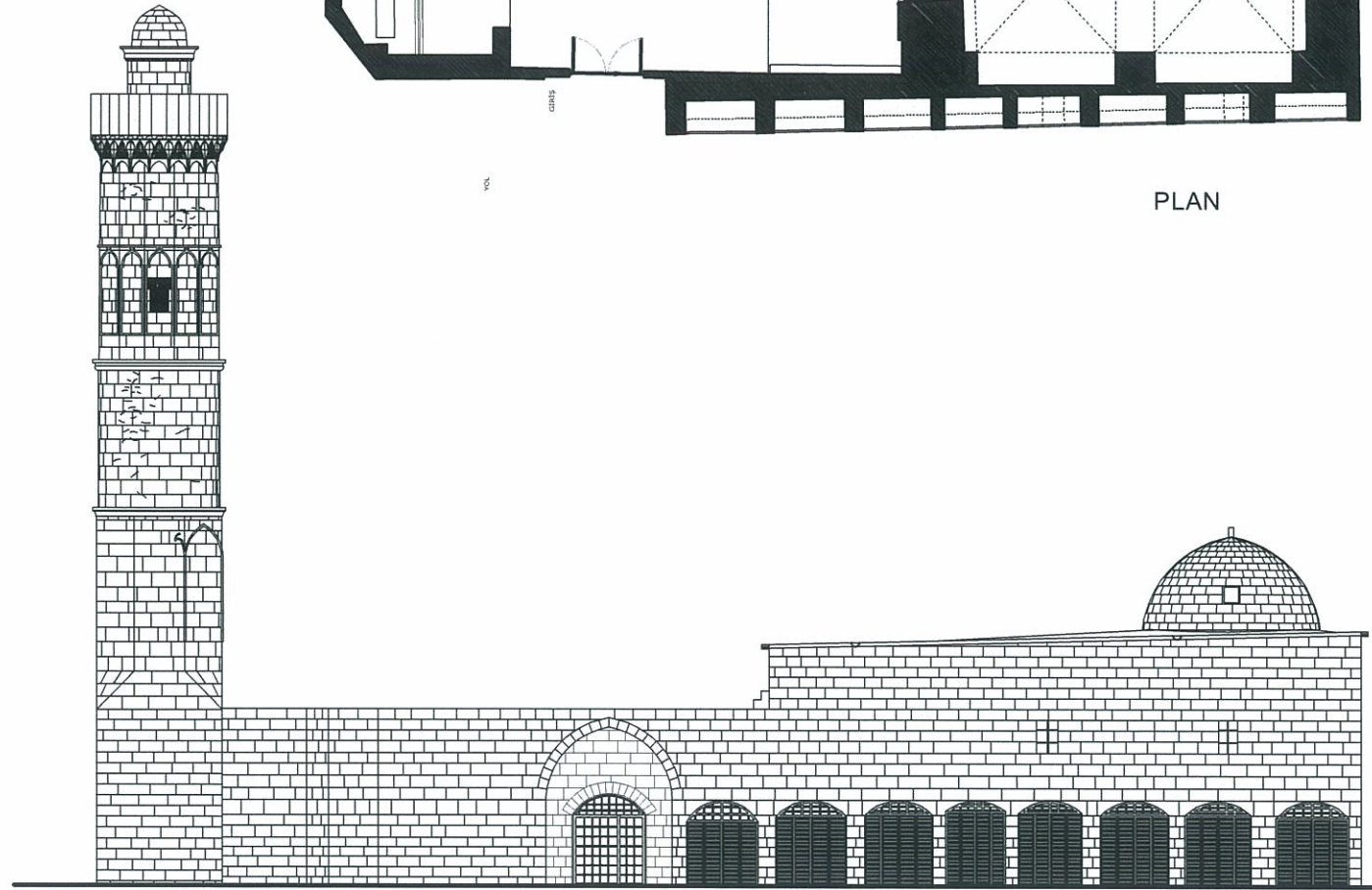
KUZEY GÖRÜNÜŞÜ

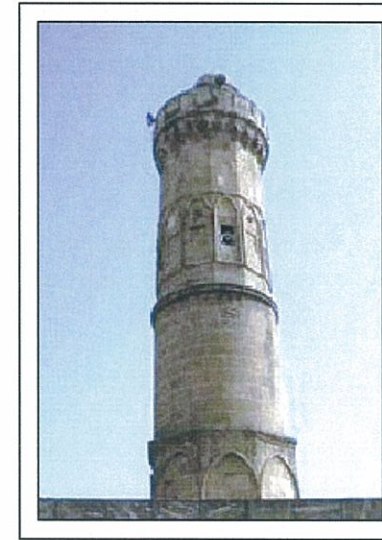
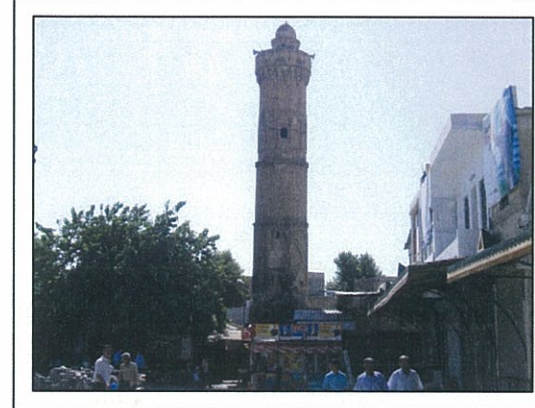
PLAN

PLAN

BATI GÖRÜNÜŞÜ

PAZAR CAMİİ

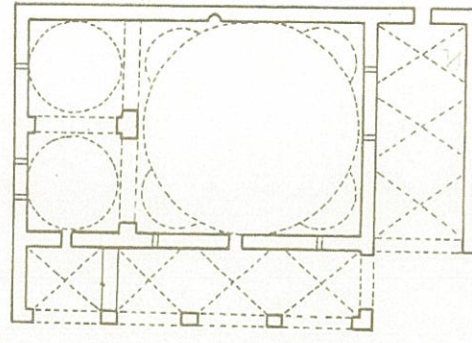
RESTORASYON

ZEMİN KAT PLANI

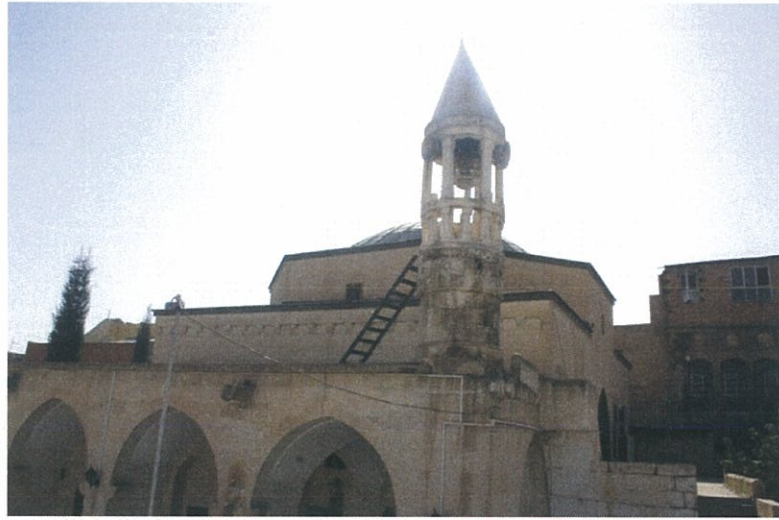
* BİLGİ VE DOKÜMANLAR ŞANLIURFA VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ
ARŞİVİNDE ALINARAK HAZIRLANMIŞTIR.

Ö : 1 / 200

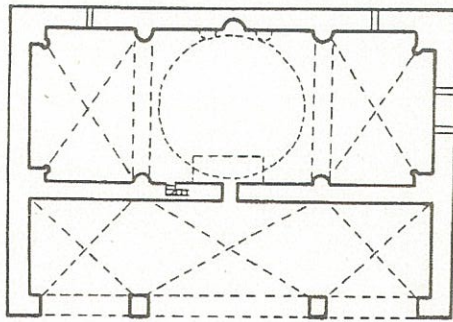

Şekil 41 Çakeri Camii Planı³⁶²

Resim 155 Çakeri Camii

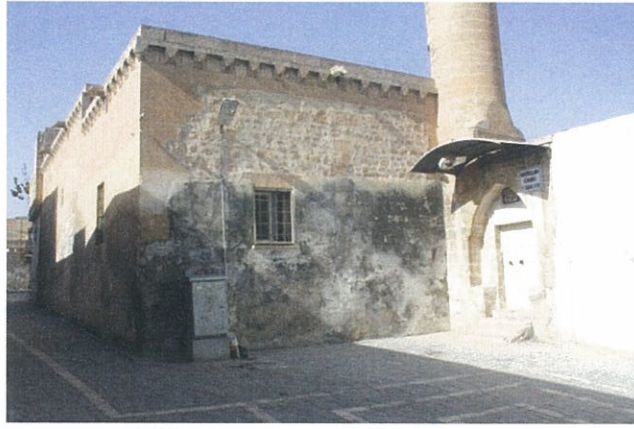
Şekil 42 Eski Ömeriye Camii Planı³⁶³

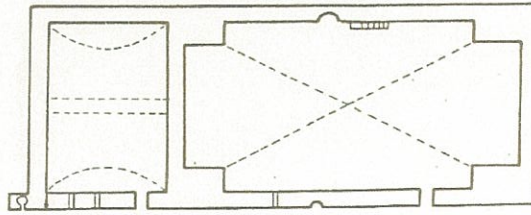
Resim 156 Eski Ömeriye Camii

³⁶² Kürkçüoğlu, A.Cihat, Şanlıurfa Camileri, Şurkav Yayınları, Ankara, 1993, s. 91

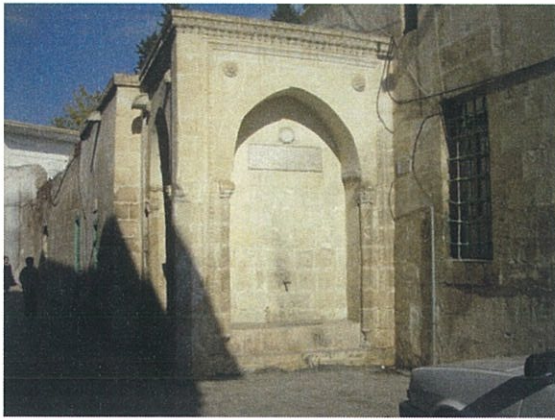
³⁶³ Kürkçüoğlu, A.Cihat, Şanlıurfa Camileri, Şurkav Yayınları, Ankara, 1993, s. 91

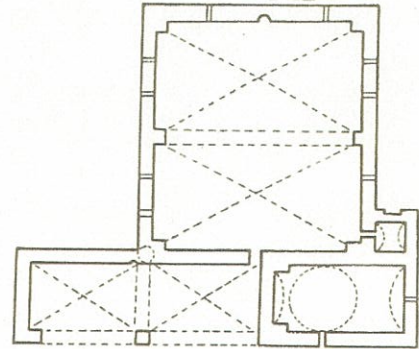
Resim 157 Hayrullah Camii

Şekil 43 Hatrullah Camii Planı³⁶⁴

Resim 158 Hekim Dede Camii

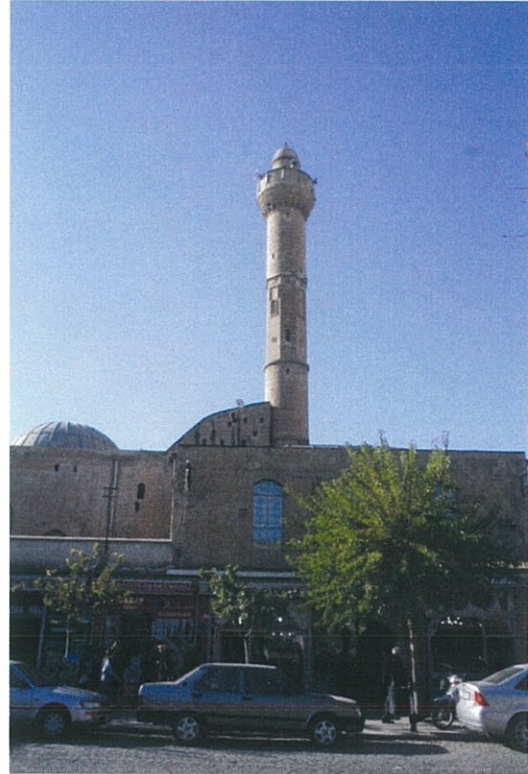
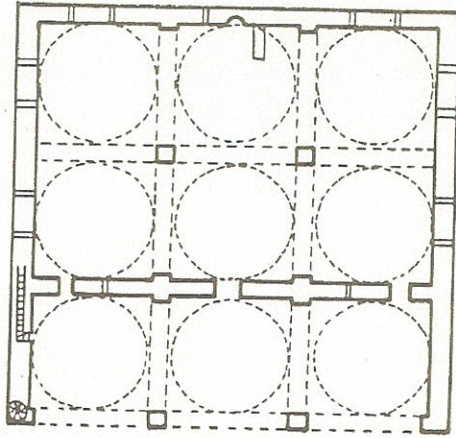

Şekil 44 Hatrullah Camii Planı³⁶⁵

³⁶⁴ Kürkçüoğlu, A.Cihat, Şanlıurfa Camileri, Şirkav Yayınları, Ankara, 1993, s. 91

³⁶⁵ Kürkçüoğlu, A.Cihat, Şanlıurfa Camileri, Şirkav Yayınları, Ankara, 1993, s. 91

YUSUFPAŞA CAMİİ	
Adres - Mevki	Koyunpazarı – Keçeci Sokak
Pafta	18
Ada	327
Parsel	23
Tarih-Dönem	Osmanlı
Özgün Kullanımı	Camii
Günümüzdeki Kullanımı	Camii
Koruma Durumu	İyi
Tanımı	Dikdörtgen planlı, kibleye doğru iki sıra halinde her sırada üç kube ile örtülüdür. Avlunun güneybatı köşesinde hazire bulunur. Minare son cemaatin kuzeydoğu tarafında yer alır.

Şekil 45 Yusufpaşa Camii Planı³⁶⁶

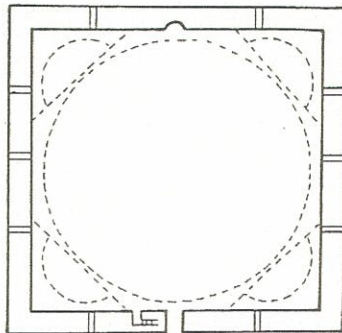
Resim 159 Yusuf Paşa Camii

³⁶⁶ Kürkçüoğlu, A.Cihat, Şanlıurfa Camileri, Şurkav Yayınları, Ankara, 1993, s. 91

MEVLEVİHANE CAMİSİ	
Adres - Mevki	Mevlevihane mevkisinde Kasap pazarı civarındadır
Pafta	40
Ada	259
Parsel	49
Tarih-Dönem	H.1281 - Osmanlı
Özgün Kullanımı	Mevlevi Tekkesi
Günümüzdeki Kullanımı	Cami
Koruma Durumu	İyi
Tanımı	Kare planlı caminin üzeri tromplu büyük bir kubbe ile örtülüdür. Kible duvarında ve giriş cephesinde ikişer, doğu ve batı duvarlarında üçer pencere bulunmaktadır.

Resim 160 Mevlevihane Camii

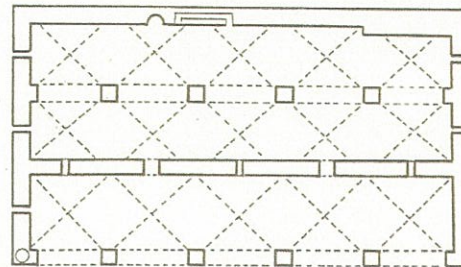
Şekil 46 Mevlevihane Camii Planı³⁶⁷

³⁶⁷ Kürkçüoğlu, A.Cihat, Şanlıurfa Camileri, Şirkav Yayınları, Ankara, 1993, s. 91

ŞEHBENDERİYE CAMİİ	
Adres - Mevki	Topçumeydanı Civarı
Pafta	21
Ada	42
Parsel	1
Tarih-Dönem	1903
Özgün Kullanımı	Camii
Günümüzdeki Kullanımı	Camii
Koruma Durumu	Orta
Tanımı	Kibleye paralel iki nefli olup, her nef beşer çapraz tonozla örtülüdür. Dört ince sütun üzerindeki küçük bir kubbe ile örtülü minyatür minare son cemaatin kuzeydoğu köşesindedir

Resim 161 Şehbenderiye camii

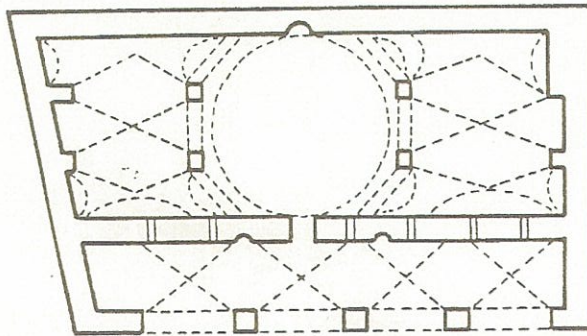
Şekil 47 Şehbenderiye Camii Planı³⁶⁸

³⁶⁸ Kürkçüoğlu, A.Cihat, Şanlıurfa Camileri, Şurkav Yayınları, Ankara, 1993, s. 91

KADIOĞLU CAMİİ	
Adres - Mevki	Su meydanı mevkii 12 eylül caddesi
Tarih-Dönem	Kadızade Hüseyin Paşa - Osmanlı
Özgün Kullanımı	Cami
Günümüzdeki Kullanımı	Cami
Koruma Durumu	İyi
Tanımı	Sekiz ayaklı camiler grubuna giren caminin ortasında pandantifli bir kubbe bulunur. Yan mekanlar ise çapraz tonozludur. Minare giriş kapısını üzerine yapmıştır.

Resim 162 Kadioğlu Camii

Şekil 48 Kadioğlu Camii Planı³⁶⁹

³⁶⁹ Kürkçüoğlu, A.Cihat, Şanlıurfa Camileri, Şurkav Yayınları, Ankara, 1993, s. 91

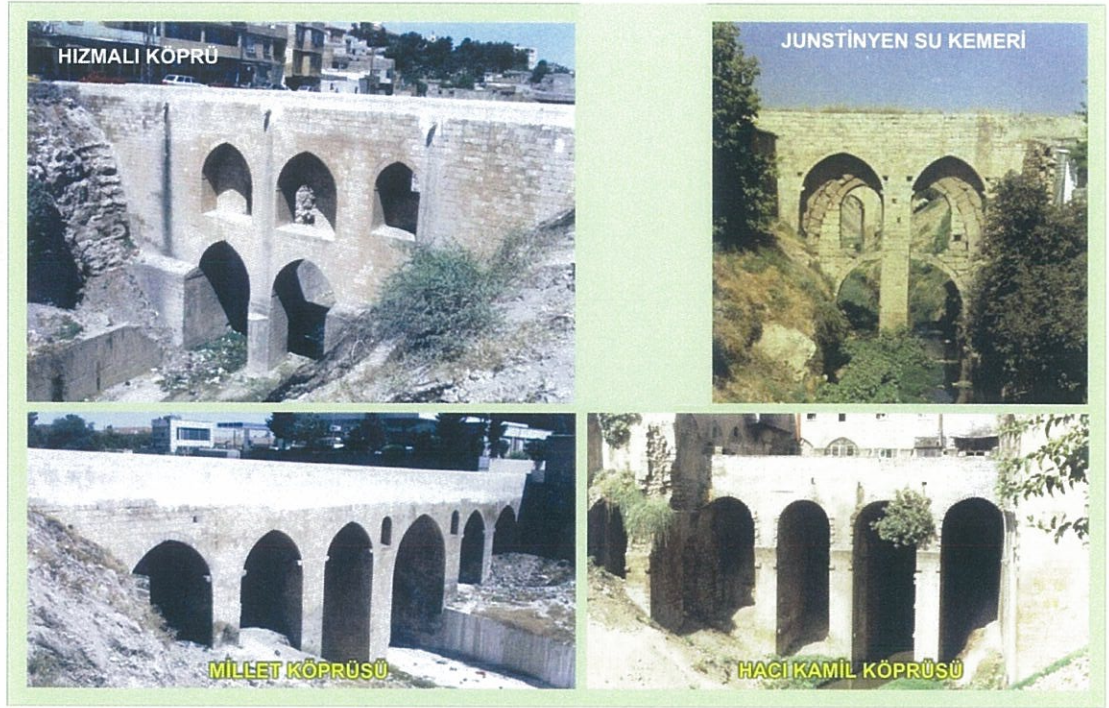
10.4. Su Yapıları

Şanlıurfa il genelinde tescilli 13 hamam, 17 köprü ve 4 çeşme bulunmaktadır.

SIRA NO	TÜRÜ	MERKEZ	AKÇAKALE	BİRECİK	BOZOVA	CEYLANPINAR	HALFETİ	HARRAN	HİLVAN	SİVEREK	SURUÇ	VİRANŞEHİR	TOPLAM
1	GÖL	1											1
2	HAMAM	8		3						2			13
3	HAVUZ	1											1
4	HAYRAT	3										2	5
5	ÇEŞME	2								2			4
6	HELA	1											1
7	SARINÇ	2			3		2					1	8
8	KÖPRÜ	5		4	2					5	1		17
9	KUYU	5		1				1					7
10	SU BENDİ	1											1
11	SU KEMERİ	1											1
12	SU PINARI	1											1
60	SUR	2		3				1					6
72	SU KANALI	1											1
TOPLAM		34		11	5		2	2		9	1	3	67

Tablo 19-Şanlıurfa'da İlçeler İtibariyle Tescil Edilen Su Mimarisi Örnekleri³⁷⁰

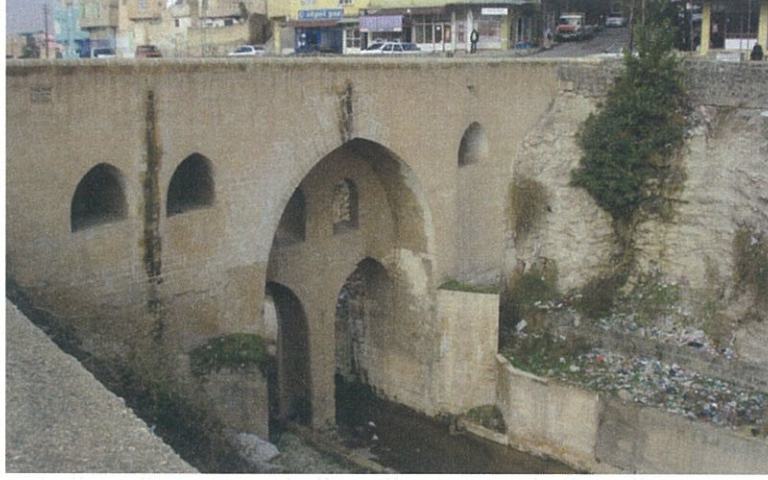
³⁷⁰ Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Verilerine Göre Hazırlanmıştır.

Resim 163 Su Kenerleri

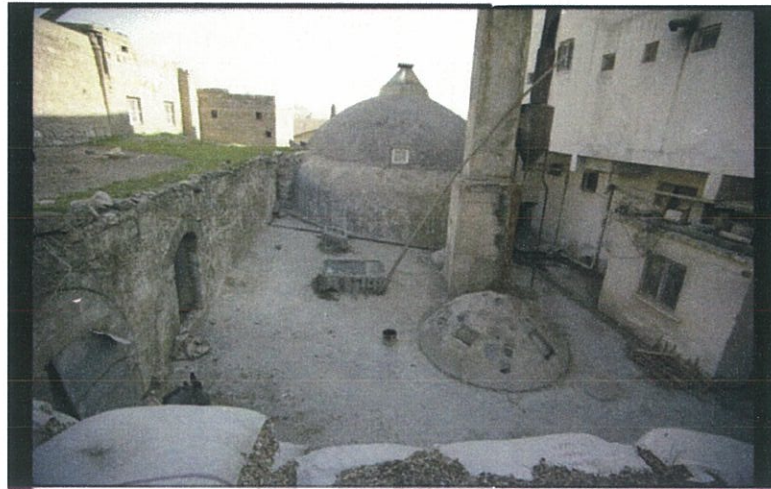
Resim 164 Kırul Ali Saip bey Köprüsü

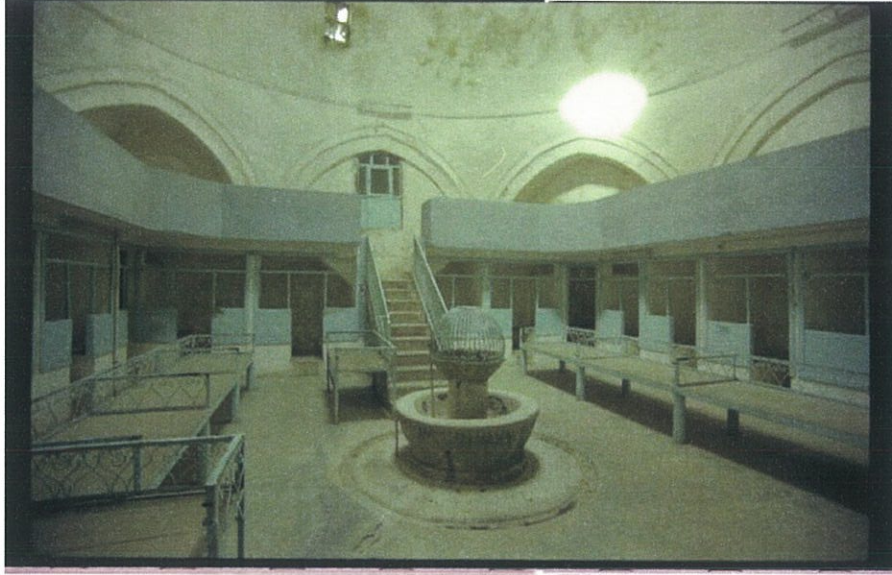
Resim 165 Hızmalı köprü

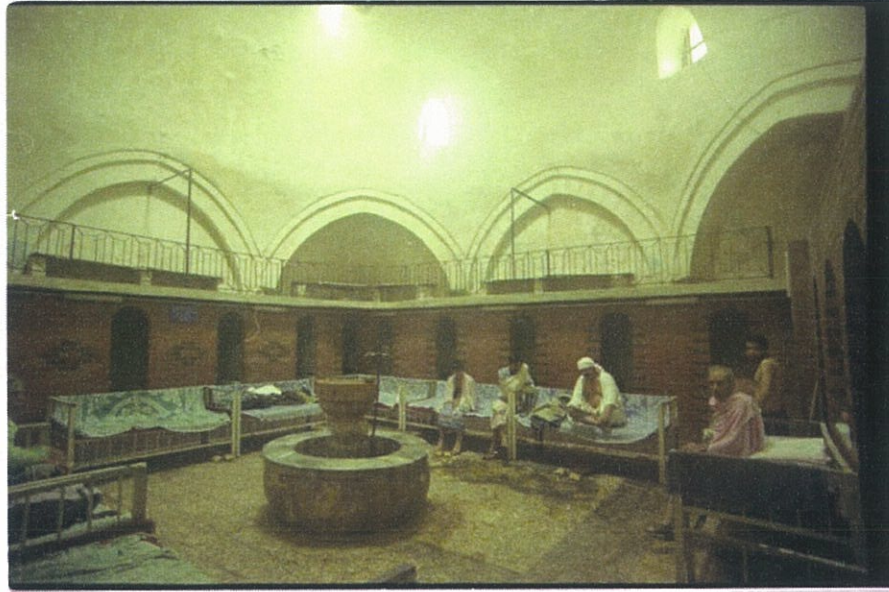
Resim 166 Kırul Velibey Hamamı

Resim 167 Serçe Hamamı

Resim 168Sultan Hamamı

Resim 169Şaban Hamamı

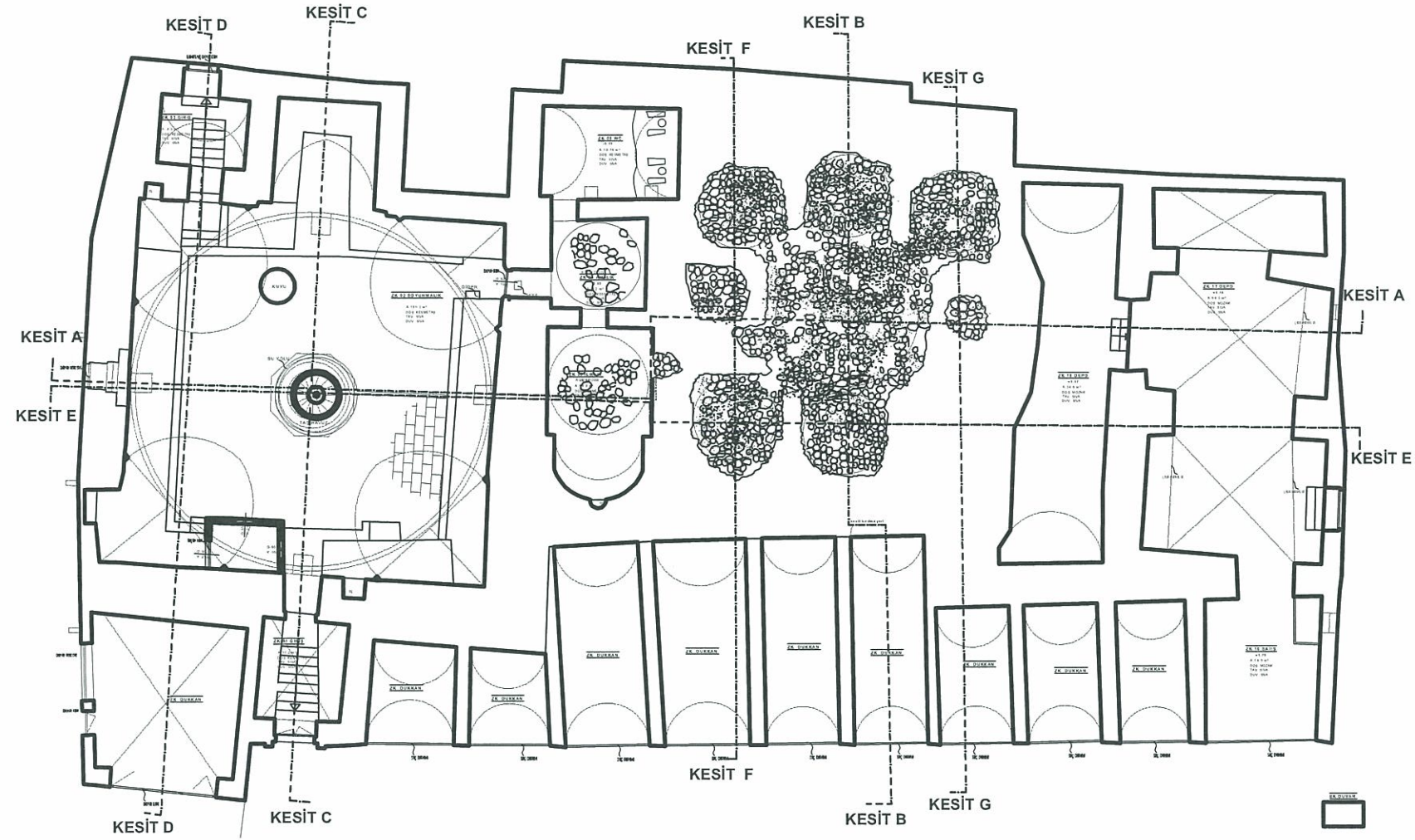
ARASTA HAMAMI

RÖLÖVE

ZEMİN KAT PLANI

LEJANT

	TOPRAK - DOLGU
	MOLOZ
	BİTKİLENME

Ö : 1 / 200

ARASTA HAMAMI

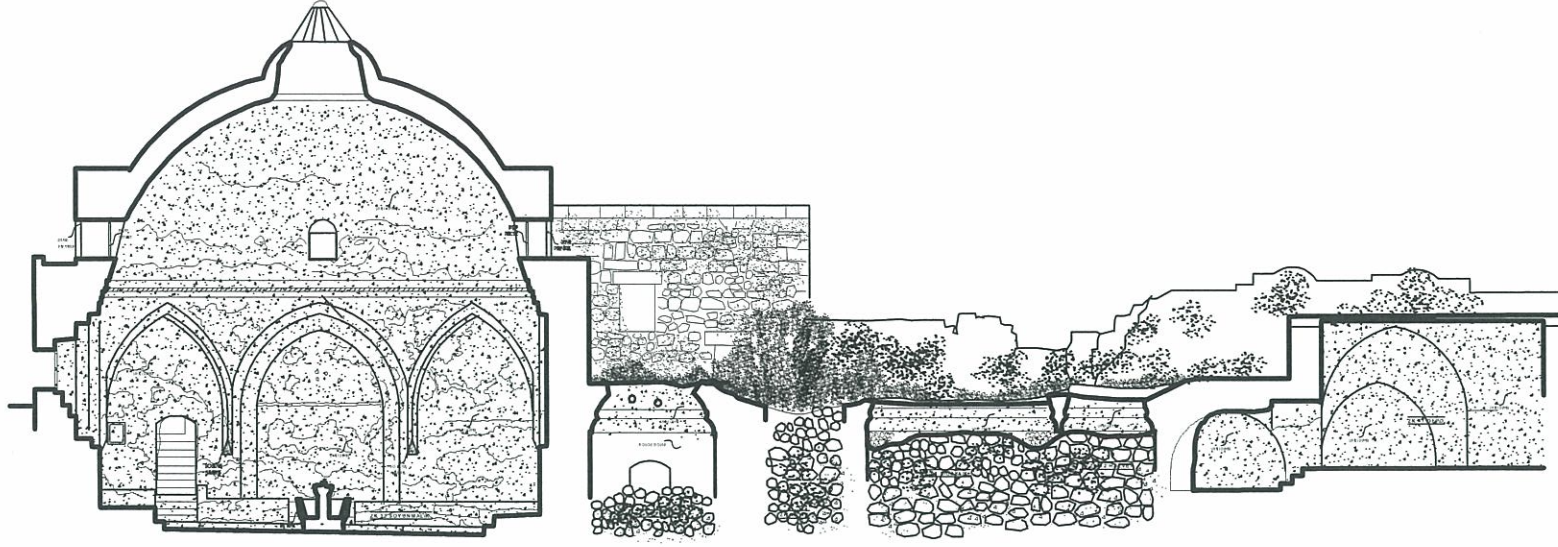
RÖLÖVE

KESİTLER

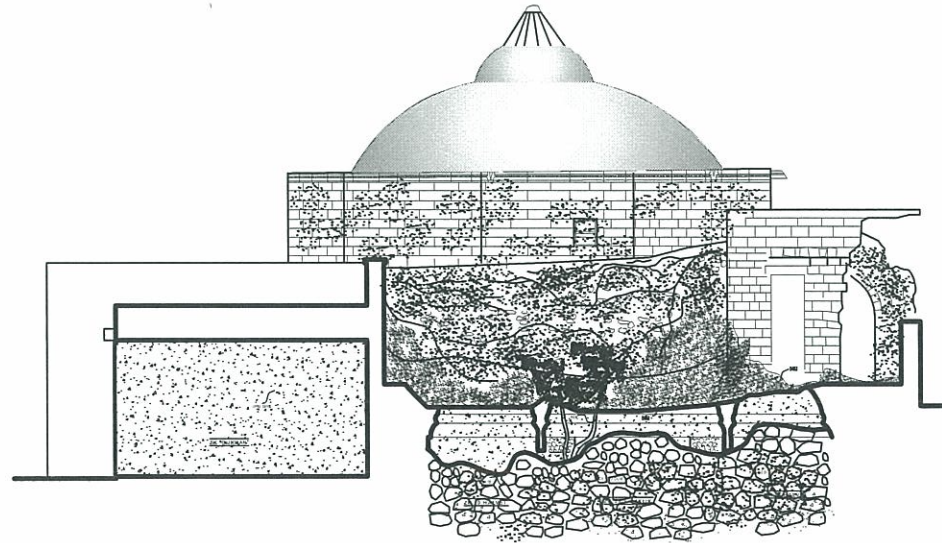
LEJANT

	SIVALI YÜZEY
	YÜZEY KAYBI
	ÇİÇEKLENME
	SU LEKESİ
	ÇATLAK
	TUZLANMA
	DOLGU HARCİ
	PARÇA KOPMASI
	KİRLENME
	SIVALI YÜZEY

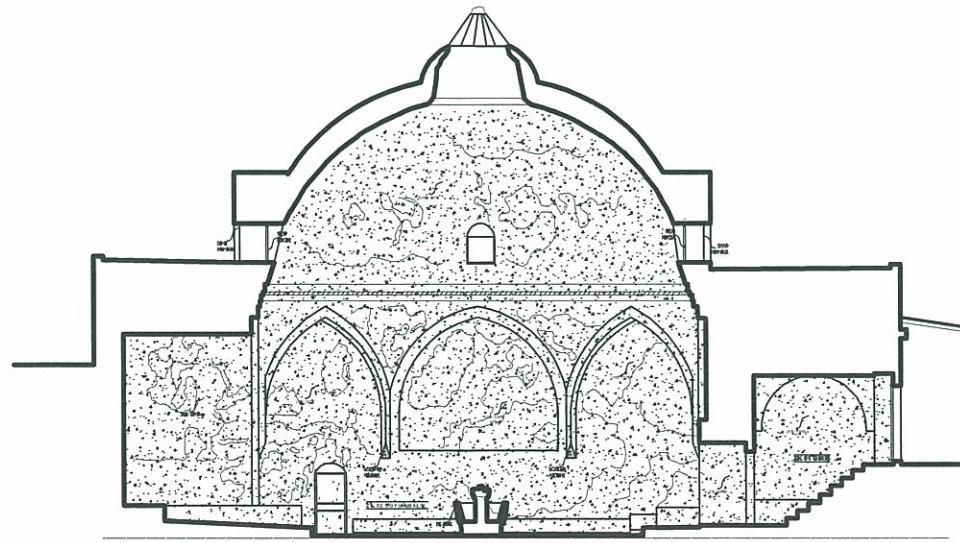
Ö : 1 / 200

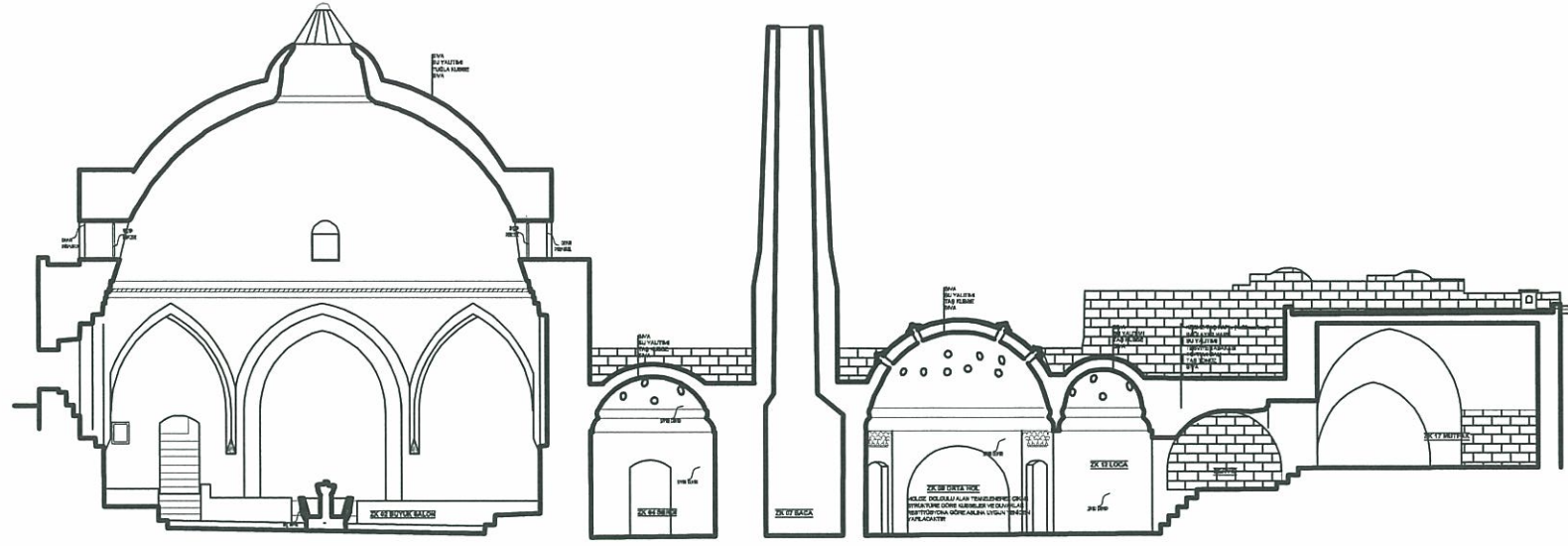
KESİT A-A

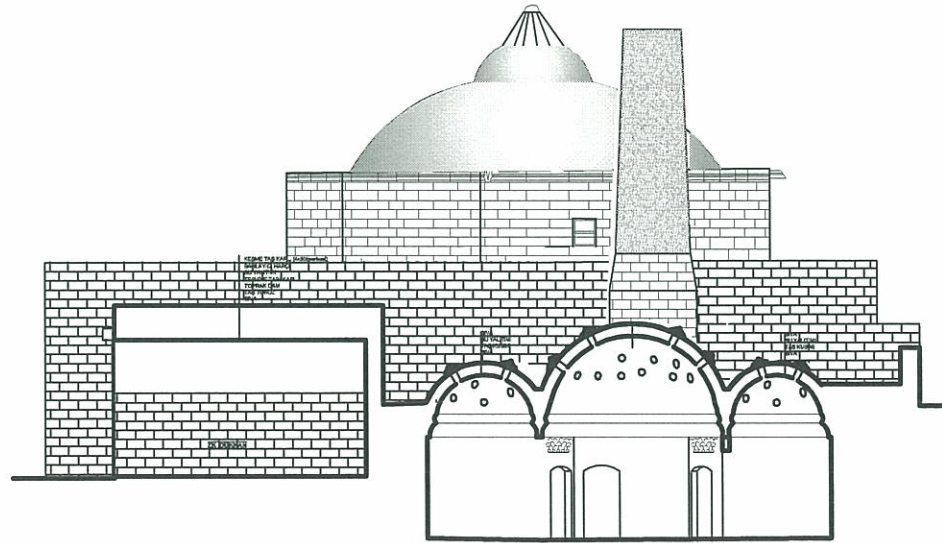
KESİT B-B

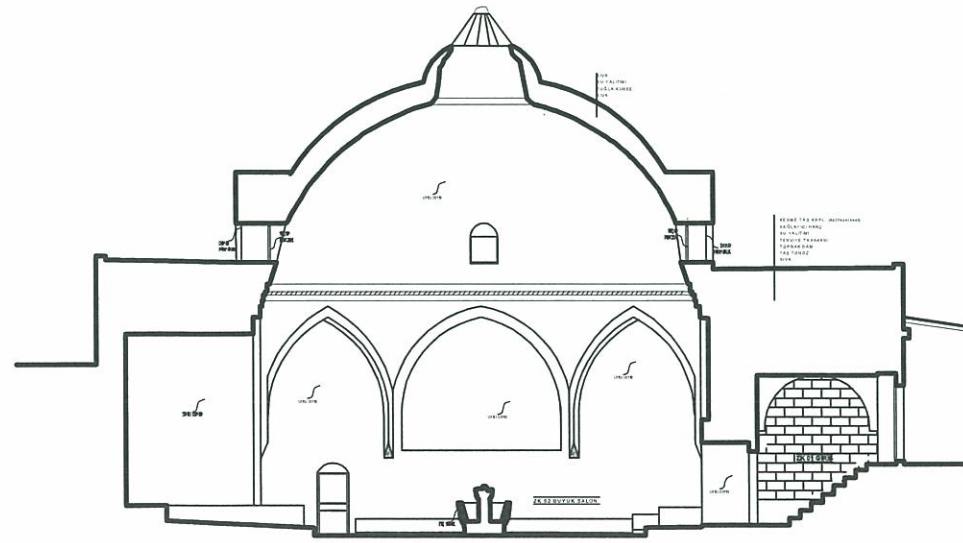
KESİT C-C

KESİT A-A

KESİT B-B

KESİT C-C

ARASTA HAMAMI

RESTORASYON

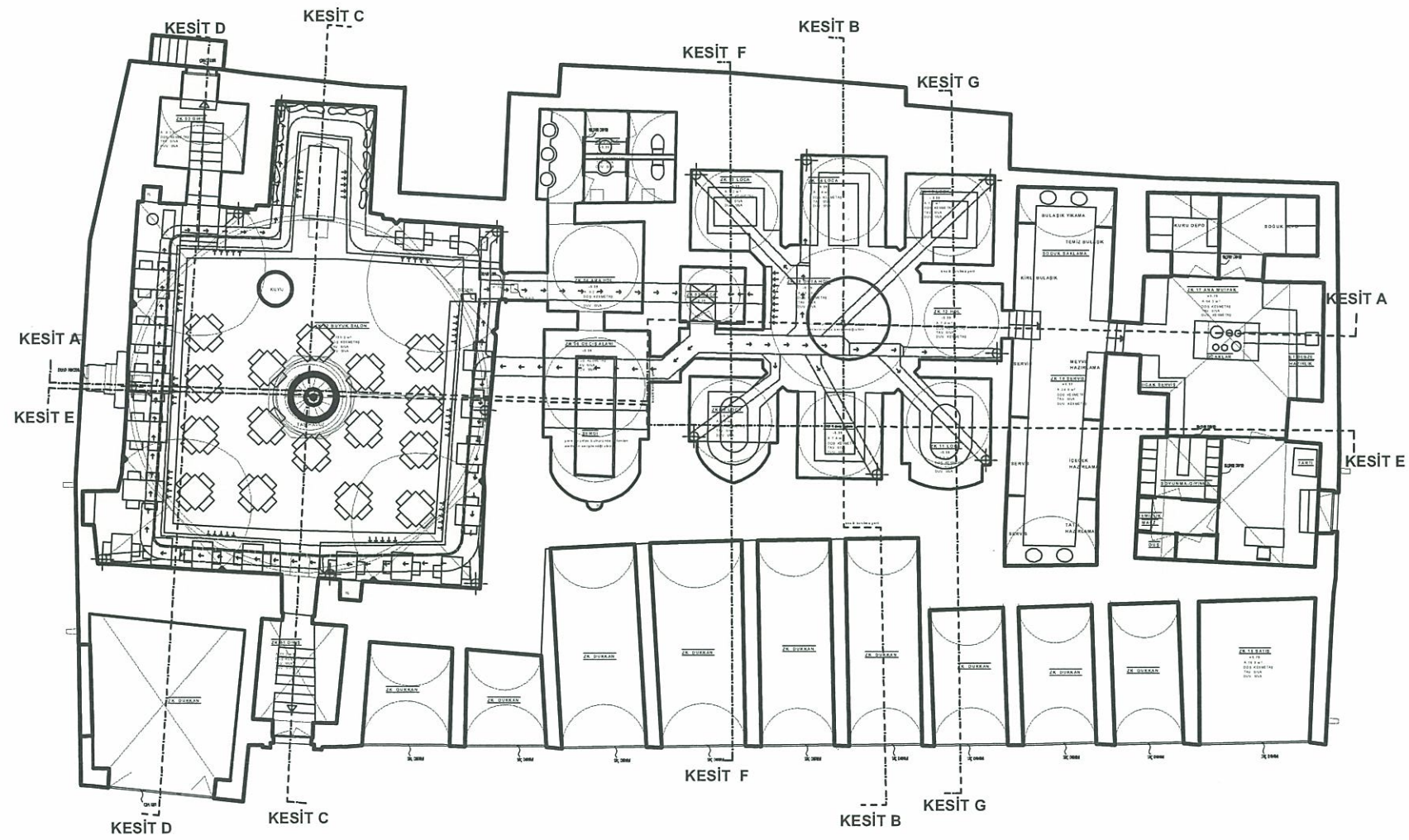
KESİTLER

Ö : 1 / 200

ARASTA HAMAMI

RESTORASYON

ZEMİN KAT PLANI

Ö : 1 / 200

3.11. KORUMA ÇALIŞMALARI YÜRÜTEN KURUMLAR

Şanlıurfa merkezde tarihi kent dokusu, 1980 sonrası Belediye'nin yol açma ve yeni yapı izinleri vermesi nedeniyle yer yer yok olma sürecine girmiştir. 1983 yılında Belediye'nin mevcut dokuyu yıkarak yol açma talebi, dönemin Yüksek Kurulu'nun da onayı alınarak içlerinde anıtsal değere sahip beş tescilli ev dahil olmak üzere onlarca ev yıkılarak uygulama yapılmıştır. 1987 yılında kentsel, arkeolojik ve geleneksel ticaret merkezi sınırları belirlenmiş ve tek yapı tescilleri yapılmıştır.

1990 yılında Koruma Amaçlı imar Planı çalışmaları başlatılmış, plan 1993 yılında onanmıştır. Koruma Amaçlı İmar Planı kapsamında yapılan saptamalar sonucunda plan üzerinde Balıklı Göl kuzeyinde 47 adet, Halil İbrahim Türbesi güneyinde 61 adet, Ulucami çevresi I. Derece Kentsel Sit Alanında; Sarayönü Caddesi doğusunda 331 adet, Ulucami kuzeyinde 48 adet, güneyinde ise 44 adet olmak üzere konut kullanımında sağlıklılaştırma yapılarak korunabilecek toplam 531 adet yapı belirlenmiştir.

Tescilli konutların sayısı ilin potansiyelinin altındadır. Tarihi kent dokusu, göçün de etkisiyle, kontrolsüz ve düzensiz kentleşme nedeniyle bozulmaktadır. Geleneksel Şanlıurfa Evleri dışında ilin sivil mimarisini yansıtan diğer bir örnek ise Harran'a özgü konik kubbeli evlerdir. Harran Evleri'ne az sayıda da olsa Suruç ve çevresi ile Ceylanpınar İlçesi Bölgesindeki bazı köylerde de rastlanılmaktadır. 1979 yılında arkeolojik ve kentsel sit alanı ilan edilen Harran'da 960 adet kubbeli ev belirlenmiştir.³⁷¹ Urfa'daki Yapıların Tescil İşlemleri 1987 Yılında T.K.Ve. T.V.Y.K Tarafından Başlatılmış Daha Sonra D.K.T.V.K.K. Tarafından Devam Ettirilmiştir. 2006 Yılından İtibaren Ş.K.T.V.K.K. Kurularak Bu Kurul Tarafından çalışmalar Devam Ettirilmektedir

3.11.1.1. Şanlıurfa Müze Müdürlüğü

İldeki tek müze olan ve 1967 yılında kurulan Şanlıurfa Müzesi, Şehitlik Mevkiindeki bugünkü binasında 1988 yılından beri hizmet vermektedir.

³⁷¹ Anonim, Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması, GAP BKİ , Ankara, 2003, s. 199

Türkiye geneli	99
Bölge geneli	8
Şanlıurfa	1

Tablo 20-Müze Sayıları³⁷²

Arkeolojik Eserler	19.598
Etnografik Eserler	2.645
Sikke	48.127
Tablet	10
Mühür ve Mühür Baskı	1.265
Arşiv Vesikası	1
El Yazma	9
Toplam	71.655

Tablo 21 Müzedeki Envanterli Eser Sayısı³⁷³

Yapılan kazılar ve yüzey araştırmalarından edilen bilgilerle kentin yaklaşık on bin yıllık tarihi bir geçmişe sahip olduğu bilinmektedir. Ancak on bin yıllık geçmiş bulunan ilde yapılan bilimsel kazı ve araştırmalar yetersiz kalmaktadır.

Şanlıurfa, tescilli kültür varlığı sayısı ile bölgede tescilli kültür varlığı en fazla olan ildir. Bu sayı Şanlıurfa ve ilçelerinde bulunan kültür varlıklarının gerçek sayısının oldukça altındadır. Kültürel mirasın korunması ve yaşatılması için kültürel varlıkların belgelenmesi ve kentin kültür envanterinin sağlıklı bir biçimde çıkarılması gerekmektedir.

Müzeler	Eser Sayısı	Ziyaretçi Sayısı
Adıyaman	16.587	5.632
Batman	-	-
Diyarbakır	14.214	5.074
Gaziantep	70.380	27.201

³⁷² Anonim, Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması, GAP BKİ , Ankara, 2003, s. 200

³⁷³ Anonim, Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması, GAP BKİ , Ankara, 2003, s. 199

Kilis	-	-
Mardin	14.775	-
Şanlıurfa	70.546	17.995
Siirt	-	-
Şırnak	-	-

Tablo 22 -Bölge'deki Müze Durumu³⁷⁴

Şanlıurfa Müzesi Bölge illeri içinde eser ve ziyaretçi sayısının fazlalığı ile dikkat çekmektedir. Müzede sergilenen eser sayısına bakıldığında, diğer eserlere oranla sikke sayısındaki fazlalık göze çarpmaktadır. Ancak teşhirde sikke seksiyonunun bulunmaması dikkati çeken bir noktadır.

Müze Müdürlüğü müze bölümlerinin kısa vadede gereksinime yanıt verecek nitelikte olduğunu belirtmiştir. Şanlıurfa ve çevresinde devam eden kurtarma kazıları vb. bittiğinde elde edilecek buluntuları sergileyecek mekan sorunu gündeme gelebilir ve ildeki tek müze gereksinimi karşılamayabilir. Bu nedenle arkeolojik anlamda oldukça zengin ve verimli bir il olan Şanlıurfa'da arkeoloji müzesinin kurulması bir gereklilik olarak görülmektedir.

3.11.1.2. Devlet Güzel Sanatlar Galerisi Müdürlüğü

Galeri 1985 yılında Şanlıurfa Müzesi bünyesinde kurulmuştur ve günümüzde Şanlıurfa'da kamulaştırılan ilk ev olan Hacı Hafız Ahmet Efendi Evi'nde hizmet vermektedir. Galeriden 2001 yılında düzenlenen kurslara (resim, heykel, seramik, fotoğraf, karma), yetişkinler katılımının fazla olduğu görülmektedir.³⁷⁵

3.11.1.3. ŞURKAV (Şanlıurfa İli Kültür, Eğitim, Sanat ve Araştırma Vakfı)

ŞURKAV, Şanlıurfa tarihini, kültür ve sanat eserlerini ortaya çıkararak yaşatmak, kültür, tarih ve sanat varlıklarını korumak ve tanıtımını sağlamak amacıyla restorasyon ve çevre düzenlemeleri yapmakta, projeler hazırlamakta, çeşitli araştırmalar ve derlemeler yapmaktadır. Vakıf tarafından Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği, Halk oyunları toplulukları kurulmuştur. Arşivleme, basın-yayın ve

³⁷⁴ Anonim, *Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması*, GAP BKİ , Ankara, 2003

³⁷⁵ Anonim, *Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması*, GAP BKİ , Ankara, 2003

derleme çalışmaları, kültürel değerlerin tanıtılması, korunmasına ilişkin bilgilendirme ve eğitim etkinlikleri yanında mimari mirasın korunması ve ilin güzelleştirilmesi için çevre düzenlemesi ve restorasyon çalışmalarını da sürdürmektedir. Vakıf 11 cami ve mescidin, 13 su mimarisi eserinin, 4 şehir sur ve kalesinin (kısmi), 1 kervansaray ve hamamın, 2 kilise, 2 kapalı çarşının restorasyon çalışmasına katkıda bulunmuştur. Bunların yanı sıra ŞURKAV resim, fotoğraf, el sanatları, tiyatro, halk oyunları, fotoğraf kursları, konser, sergi, resitaller ve yarışmalar düzenleyerek, kültürel değerlerin tanıtılması, yaşatılması ve toplumun kültürel gereksinimlerinin karşılanması amacıyla çalışmalar yapmaktadır.³⁷⁶

3.11.1.4. Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu

3386 sayılı Kanun ile değişik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 51. maddesi uyarınca yurt içinde bulunan ve bu Kanun kapsamına giren korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere Bakanlığa bağlı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu” ile Bakanlıkça belirlenecek bölgelerde “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları” kurulmaktadır. Bu kapsamda Şanlıurfa’da 2006 yılında faaliyet başlamıştır.

3.11.1.5. Şanlıurfa Vakıflar Bölge Müdürlüğü

3.11.1.6. Şanlıurfa Valiliği ve Belediyesi KUDEB

3.12. ŞANLIURFA VE KENTSEL SİTİN PROBLEMLERİ

Şanlıurfa ve kentsel sitin problemlerini bir arada düşünmemiz gerekmektedir. Bunun sebebi Şanlıurfa’ya gelen yerli veya yabancı tüm turist grupları şehrin değişik özellikleri için gelmekte ve şehrin altyapısını kullanma ihtiyacı duymaktadır. Önceki bölümlerde sözü edilen tüm veriler ışığında, sorunları genel olarak ele aldığımızda;

- 1- Şanlıurfa’ya turizm amaçlı gelen insanlar gerekli konaklama, dinlenme vb mekanları bulamamakta, bu da Urfa’ya gelen turistin günübirlik seyahat etmesine sebep olmaktadır. Sınırlı sürede gelen turistler en az üç gün dolaşılması gereken şehri üç saatte dolaşıp gitmek durumunda kalmaktadır.

³⁷⁶ Anonim, Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması, GAP BKİ , Ankara, 2003

- 2- Sit alanı olarak tespit edilmiş olmasına rağmen tarihi yapılar ada ölçeğinde yıkılarak arsalarına tümüne oturan iş hanları, pasajlar ve otoparklar yapılmıştır. ticari doku içerisinde gümrük han ile arasta hamamının yanında yer alan kuyumcular çarşısı, sivil doku içerisinde yer alan Mekke ve Medine pasajları buna örnek gösterilebilir
- 3- Tarihi kent dokusundaki ticari etkinlikler, kentsel rant baskıları, tahribatın büyümesine neden olmaktadır.
- 4- Kentin tarihi dokusunda yer alan özel ya da resmi mülkiyetteki eski eserler maddi olanaksızlıklar nedeniyle tahrip olmaktadır. Ayrıca özel mülkiyet sahipleri tarafından bilinçli bir şekilde gelir amaçlı tahrip edilmektedir.
- 5- Koruma amaçlı İmar Planı'nda sit ve koruma alanları belirtilmiş olmasına karşın uygulamadaki denetim eksikliğinden kentsel doku bozulmaktadır.
- 6- Şanlıurfa'nın kültür varlıkları envanteri tamamlanmamıştır. İl merkezinde iki yüzü aşkın anıtsal yapının raporları hazırlanmış, fotoğraf planları çizilmiş olmakla beraber belgeleme çalışmaları sürdürülmektedir. İlçelerde henüz bu çalışmalar başlatılamamıştır. İlin kültür envanterinin çıkarılmamış olması da, özellikle genç kuşakların kentin kültürel mirası hakkında kulaktan dolma bilgiler ve ön yargılı bir düşünce ile yetişmelerine duyarsızlığa ve kültürel mirasın tahribine neden olmaktadır.
- 7- İlin kültürel mirası, tüm boyutları ile yeterince tanıtılamamaktadır. İnançları, felsefesi ve bilimsel düşünceleri açısından ilin önemi yeterince incelenmemiştir. Harran Okulu ve Şanlıurfa'da erken Hristiyanlık dönemindeki entelektüel çalışmaların özellikleri çok az bilinmektedir.
- 8- Kültürel varlıkların korunması çalışmalarında, koruma kurulları, Belediye, Müze gibi kuruluşlardaki bürokratik işlemlerin uzun sürede sonuçlandırılması önemli aksamalara ve gecikmelere neden olmaktadır.
- 9- Şanlıurfalılar özellikle hızlı göçün belirlediği toplumsal bilinç farklılaşması sonucu Kültürel Miras konusunda yeterince bilince sahip değillerdir. Ancak il merkezinde ve bazı ilçelerde (Siverek, Birecik, Halfeti, Bozova) dış göçe

rağmen halen eski kentli ailelerin varlığı, geleneksel kentsel kültürün sürdürülmesinde ve yaşatılmasında önemli rol oynamaktadır.

- 10-Şanlıurfa'nın on bir bin yıllık tarihi yanında ortaçağ ve Osmanlı dönemi tarihi ve dolayısıyla toplumsal ve kültürel yaşamı çok az bilinmektedir ve bu dönemlere ait vakfiyeler, kadı sicilleri, şeriye sicilleri, tahrir defterleri seyahatnameler, şahıs ellerinde bulunan belge ve yazmaların bir arada değerlendirileceği bir dokümantasyon merkezi bulunmamaktadır.
- 11-Üretilen özgün kültür ürünleri, folklorik ve etnografik zenginlikler konusunda, toplumda yeterli düzeyde bilgi, bilinç ve duyarlılık bulunmamaktadır. Bu özgün kültürün korunması ve yaşatılması yine onu üreten halk tarafından yapılamamaktadır.
- 12-İnanç kültürü açısından çeşitliliğe ve zenginliğe sahip olan ildeki çeşitli mabetler harap vaziyettedir.
- 13-İldeki müze uzun dönemde, yapılacak arkeolojik araştırmalar sonucu çıkarılacak eserlerin korunması için yeterli olmayacaktır. Ayrıca kültür varlıkları açısından zengin olan ilçelerde de müze bulunmamaktadır.
- 14-Kültür varlıklarını koruma amacıyla bilinçsizce yapılan restorasyon çalışmalarında aslına uygun olmayan yenilemeler yapılmakta ve eserler özgünlüğünü yitirmektedir.
- 15-İlde görev yapan kurumlar şehrin tarihi ve kültürel değerini yeterince önemsememekte ve yeterince koordinasyon da sağlanamadığından birbirlerinden habersiz yapılan uygulamalardan kültürel miras zarar görmektedir.
- 16-Tarihi ve kültürel özelliklere sahip Şanlıurfalı kimliği kaybolmakta ve bu kimliğin simgeleri olan, ülkeye çok önemli bilimsel, edebi ve sanatsal katkı sağlamış Şanlıurfalıların isimleri unutulmak üzeredir.
- 17-Soğmatar, Şuayip Şehri gibi sit alanları yeterince korunamamaktadır.
- 18-İldeki arkeolojik kazı çalışmaları ve çevre düzenleme çalışmaları çeşitli nedenlerle çok yavaş ilerlemektedir.

- 19- Kültürel varlıkların korunması konusunda 1993 yılında onaylanan Koruma Amaçlı İmar Planı'nın yetersiz kaldığı görlmektedir.
- 20- Sulama, altyapı vb. yatırım projeleri ve göçün hızlandırdığı düzensiz kentleşme; kültürel ve doğal miras için ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. Son yıllara kadar tarihi dokusunu koruyan Şanlıurfa, doğal ve tarihi çevreyi tahrip eden yapılaşma ve gecekondulaşma sorunu ile karşı karşıyadır.
- 21- Terör ve Körfez Savaşı 20 yıldır hep gündemde olmuş ve ülke turizmini etkilediği gibi Bölge turizmini de olumsuz etkilemiştir. Son dönemdeki 'Arap baharı' denen halk hareketleri nedeniyle sınırdaki sıkıntılar ufak çapta da olsa ili etkiler durumdadır.
- 22- Şanlıurfa ilindeki tarihi ve arkeolojik değerlerin pek çoğu turistlerin ilgisini çekecek şekilde düzenlenmemekte ve tanıtılamamaktadır.
- 23- Turistik tesislerin yetersizliği nedeniyle turistler. Urfa'dan erken ayrılmaktadırlar. Konaklama imkanlarının durumu ve buralarda hizmet veren niteliksiz personel turizmi olumsuz etkilemektedir.
- 24- Ana tur güzergahları dışındaki güzergahlar belirsizdir. Bu nedenle turistlerin bu güzergahlar dışında kalan yerleri ve eserleri görme şansı olamamaktadır.
- 25- Seyahat acentelerinde çalışan personelin niteliksizdir ayrıca bölgesel rehber bulunmamaktadır.
- 26- Şehir merkezi ve ören yerlerinin altyapıları eksiktir (yol, su, elektrik, wc).
- 27- Şehrin içinde ve yakın çevresinde turistleri etkileyecek mekanların bulunmamaktadır.
- 28- İnanç turizmi yanında "eko turizm" yada "kültür turizmi" için potansiyel alanların belirginleştirilmemiş olması ve şehrin bu tarihi kalıntılar ve müze dışında cazibe alanı olacak alt yapı oluşumlarının bulunmaması, Şehrin otel ve konaklama hizmetleri açısından oldukça yetersiz durumda olması, olanlarında diğer olumsuz faktörlerin etkisi sonucu beklentilerine karşılık bulamaması.

29- Yakın çevrede bulunan oldukça güzel dogal ve tarihi zenginliklerin tanıtımının yapılamaması

30- Şehirde turistlerin yemek yiyebilecekleri, dinlenebilecekleri, alışveriş yapabilecekleri yerlerin yetersiz olması gibi sebeplere dayanmaktadır.

Çekiciliği yüksek olmasına karşın turistik merkezlere ulaşmak güçtür. Başka bir anlatım ile, havayolu, karayolu, demiryolu ve denizyolu bağlantısı yetersizdir ve turistik ürünlerin sunumlarında sorunlar ortaya çıkmaktadır.

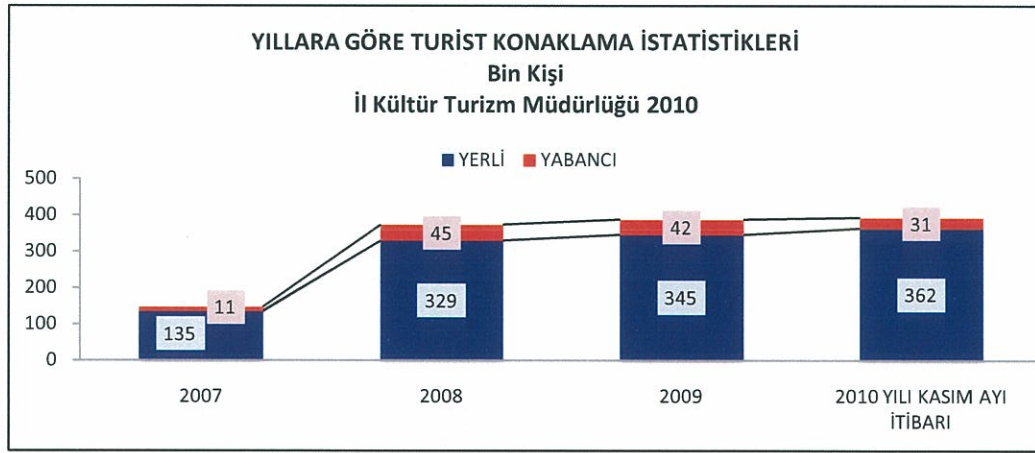
Ulaşılabilirlik, turizm potansiyeli taşıyan merkezlerin sektördeki hedef kitleye olan yakınlığı ve onlara düşük maliyetle ulaşılabilme olanağını ifade etmektedir. Ulaşım altyapısı Bölge’de oldukça gelişmiştir. Şanlıurfa’ya kadar gelen otoyol yakın zamanda Habur’a kadar ulaşacaktır. İller arasındaki anayollar geniş ve kalitelidir. Bölge’de turizm açısından asıl sorun ana yollar dışında kalan ve özellikle tarihi ve arkeolojik eserlere ulaşımı sağlayan yollardır. Bu bölgelere giden yolların çoğu ham ve stabilize yoldur. Bölge genelinde 8 adet havaalanı mevcuttur. Bunlardan ikisi de Şanlıurfa’da bulunmaktadır. Bu havaalanına talep az olduğu için günde iki veya üç uçuş yapılmaktadır. Bölgeye demiryolu ile ulaşım oldukça zordur. Bu zorluk Şanlıurfa ili merkezi için de geçerlidir. Çünkü demiryolu Şanlıurfa sınırından geçmekte ve bu durum özellikle yerli turistler için büyük bir sorun oluşturmaktadır. Çünkü yerli turistler, ya pahalı olan havayolunu ya da ucuz ama çok yorucu bir karayolu seyahatini tercih etmek zorunda kalmaktadırlar. Telekomünikasyon açısından Bölge ve Şanlıurfa İli ülke genelinden farklı değildir. Her türlü olanaktan yararlanılmaktadır. Kente uzak kırsal alanlar hariç cep telefonu ile iletişim hemen her yerden sağlanmaktadır.

3.13. TURİZM VERİLERİ VE KONAKLAMA

3.13.1. Turist İstatistikleri

YILLARA GÖRE KONAKLAYAN TURİST SAYILARI					
TURİST SAYILARI	2006	2007	2008	2009	2010
YERLİ	261.310	134.688	329.038	345.317	397.283
YABANCI	21.441	11.433	44.868	41.710	31.700
TOPLAM	282.751	146.121	373.906	387.027	428.983

Tablo 23 Yıllara Göre Konaklayan Turist Sayıları³⁷⁷

Tablo 24 Yıllara Göre Konaklayan Turist Sayıları³⁷⁸

- Şanlıurfa 2008 yılında Turizm’de büyük bir sıçrama yapmıştır.
- 2010 yılı Kasım ayı itibariyle gelen turist sayısı 2009 yılının tamamını geçmiştir.
- 2010 yılında, 2008 yılına göre yerli turist sayısında artış gözlenirken, yabancı turist sayısı azalma gözlenmektedir.

3.13.2. Yatak ve Oda Kapasitesi

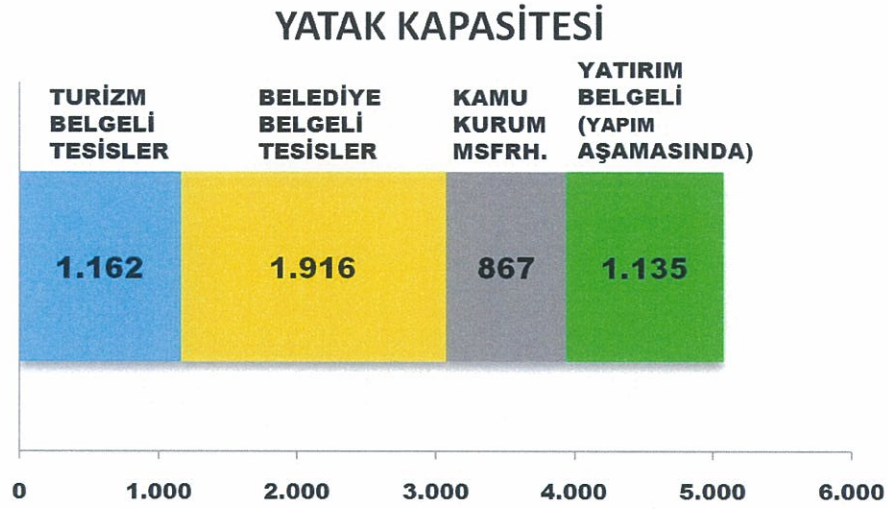
Şanlıurfa ili genelinde hizmet veren konaklama tesislerinin sayıları aşağıdaki gibidir;

- 2 adet 5 yıldızlı otel,
- 4 adet 3 yıldızlı otel,
- 1 adet 1 yıldızlı otel,
- 1 Butik Otel,

³⁷⁷ Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü – 2010

³⁷⁸ Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü – 2010

- 1 Motel,
- 35 adet Belediye Belgeli Konaklama Tesisi³⁷⁹

Tablo 25 - Şanlıurfa'daki turizm tesislerine ait yatak kapasitesi³⁸⁰

Şanlıurfa'daki mevcut yatak kapasitesi 3.945 olup yapım aşamasında olan 1.135 yatak kapasitesinin de hizmete girmesiyle il geneli yatak kapasitesi 5.080 olacaktır. Toplam konaklama tesisi, yatak sayısı ve sahip olunan turizm potansiyeli dikkate alındığında konaklama tesisi ve yatak sayısının artma eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır.

Tesis Türü	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Kapasitesi
Turizm Belgeli - Merkez	7	505	1.021
Turizm Belgeli - İlçeler	2	75	141
Turizm Belgeli - TOPLAM	9	580	1.162
Belediye Belgeli - Merkez	23	624	1.467
Belediye Belgeli - İlçeler	12	323	449
Belediye Belgeli - TOPLAM	35	847	1.916
Kamu Kurum Misafirhaneleri - Merkez	5	228	994

³⁷⁹ Şanlıurfa Valiliği 2011 il Brifingi

³⁸⁰ Şanlıurfa Valiliği 2011 il Brifingi

Kamu Kurum Misafirhaneleri – İlçeler	8	195	373
Kamu Kurum Misafirhaneleri - TOPLAM	13	423	867
KULLANIMDA OLAN TOPLAM	55	1.820	3.945
Yatırım Belgeli (İnşa Aşamasında) – Merkez	2	447	978
Yatırım Belgeli (İnşa Aşamasında) – İlçeler	2	86	157
Yatırım Belgeli (İnşa Aşamasında) - TOPLAM	4	533	1.135

Tablo 26 - İl Kültür Turizm Müdürlüğü – 2010³⁸¹

³⁸¹ Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü – 2010

4. ŞANLIURFA KENTSEL SİTİNDE MEVCUT DEĞERLERİN KORUNMASI VE TURİZME YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Bilindiği gibi ülkemizin turizm potansiyelinin temel bileşenleri öncelikle, sahip olduğu ve mutlaka çok iyi korunması gereken temiz plajları, doğal güzellikleri, tarihi zenginlikleridir. Bu değerler için sürdürülebilir gelişmenin sağlanması Türkiye turizminin geleceğini belirleyecektir. Bunların yanı sıra tarihi ve kültürel değerlerimiz içerisinde değerlendirilen, ancak spesifik özellikleri vurgulanmayan bazı mekânlar ülke turizminin geleceği açısından önem taşımaktadır. Özellikle inanç turizmi açısından ülkemizin var olan potansiyelinin belirginleştirilmesi, ülkemizde yeteri kadar tanınmayan birçok mekanın cazibesini arttıracak ve turizm gelirleri daha geniş bir yelpazeye yayılarak, özellikle bir çok ekonomik sorunla karşı karşıya olan kırsal kesimde yaşayan insanların da bu faaliyetlerden faydalanmasında etkili olacaktır. Son yıllarda inanç turizmi ile turizm gündemine gelen ve adı bu kavramla birlikte anılmaya başlanan Şanlıurfa, kent bütününde evrensel düzeyde taşıdığı tarihi, kültürel, doğal değerleriyle bütünleşen tarihi kültürel kimliğiyle özdeşleşen turizm kenti statüsü kazandırılması gereken bir şehirdir. Şanlıurfa için görülen asıl sorun, gerek günübirlik gelen turistleri şehirde tutarak, ortamı gezmelerine, alışveriş yapmalarına, yeme-içme ihtiyaçlarını şehirden karşılamalarına ortam hazırlamak, gerekse otel, motel, pansiyonlar gibi konaklama alternatifleri sunarak uzun süreli konaklamalarını sağlamaktır. Bunun başarılması, Şanlıurfa şehrinin turizmden arzu ettiği payı alması ve bundan sonraki gelişimi açısından önemlidir. Bu bağlamda İnanç Turizmi, Gezi Güzergahları, Konaklama ve Koruma başlıkları altında yapılabilecekleri sıralayabiliriz.

4.1. İNANÇ TURİZMİ AÇISINDAN

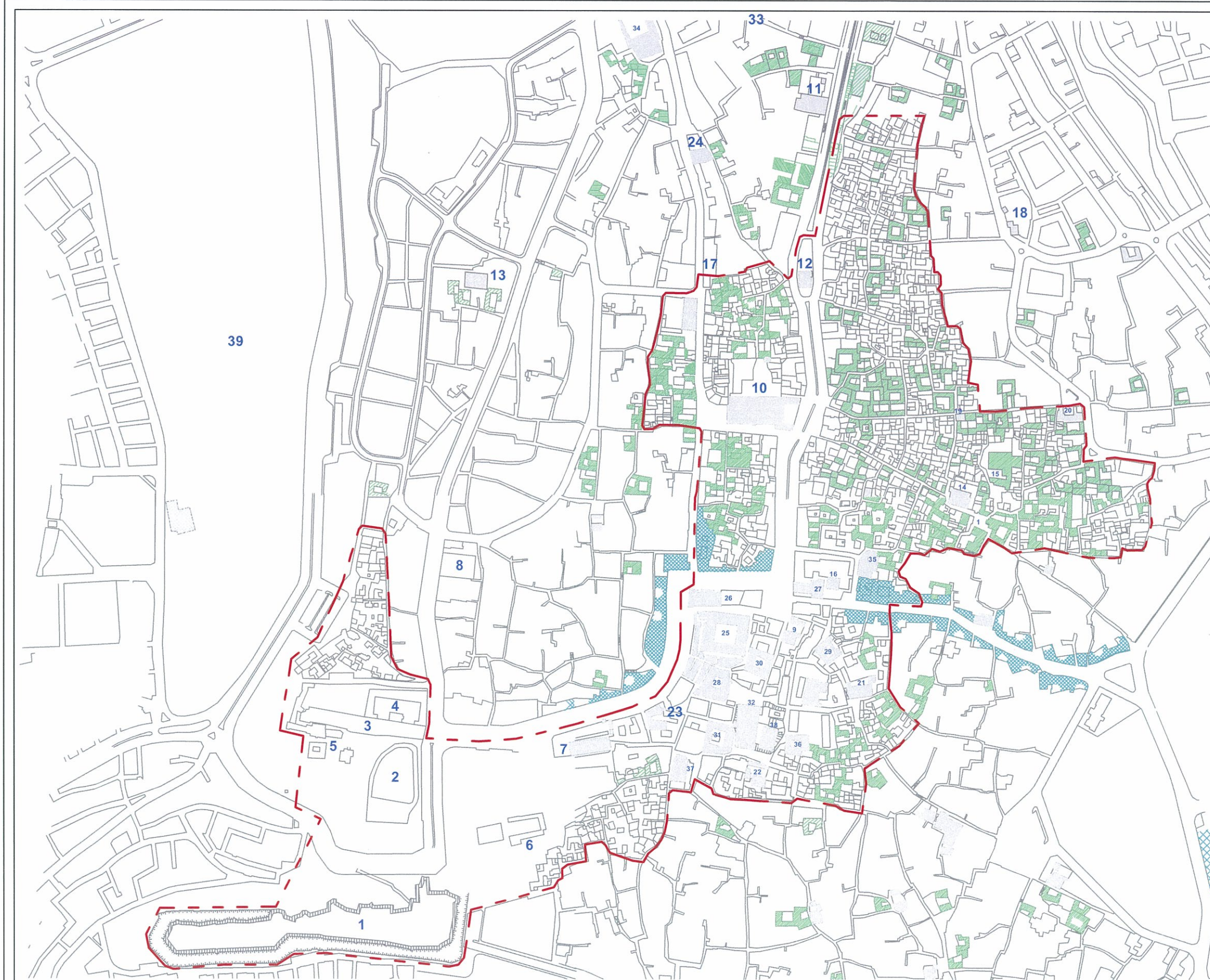
1. Şehrin yakın çevresinde bulunan ve Hristiyanlık dini açısından önem taşıyan Kiliseler ve Camileri uluslar arası tanıtımı için sürekli çaba içerisinde olmak,
2. Yörenin tanıtımına yönelik bir faaliyet olarak düzenlenen festivallerin kapsamını genişletmek ve daha geniş katılım sağlamak,

3. Yöre insanının turizm konusunda bilinç düzeyini yükseltmek ve müteşebbis bir ruh oluşumuna zemin hazırlamak,
4. Harran Okulu ve Şanlıurfa'da erken Hıristiyanlık dönemindeki entelektüel çalışmalarının algısını arttırmak için sempozyumlar ve bilimsel toplantılar yaparak duyurmak,
5. Şanlıurfa'nın nüfus potansiyeli turizm faaliyetlerinin gelişimini destekler düzeydedir. Bu sorunu çözecek Turizm faaliyetlerinin ihtiyaç duyduğu yetişmiş elemanlar Meslek Yüksek Okulu'nda açılacak yeni bölümler açmak,
6. İnançları sebebiyle Şanlıurfa'yı ziyarete gelenlere alternatif faaliyetler olarak,
 - Birecik Bölgesinde yer alan Kelaynak Kuşları ile doğa turizmi,
 - Tarihi ve Arkeolojik değerleri,
 - Pagan inançlarına ve tek tanrılı dinlere ait kutsal mekanlar,
 - Karacaali Kaplıcaları ile sağlık turizmi,
 - Karacadağ Kayak Merkezi,
 - GAP dahilinde inşa edilen Baraj gölleri etrafının rekreasyon alanları olarak düzenleme olanakları,
 - Geleneksel toplum özellikleri, yemek, müzik ve el sanatları gibi imkanlar sunmak,
7. İnanç turizmi ve diğer turizm çeşitleriyle ilgili hedef kitleye yönelik tanıtımlar yaparak ve özel sektörlerle Sivil toplum kuruluşlarının sürece katılımını sağlamak,

4.2.GEZİ GÜZERGAHLARI AÇISINDAN

1. Şanlıurfa kent merkezi inanç turizmi açısından Balıklıgöl ve Hz. İbrahim'in ateşe atılması ile anılmakta turistler ve tur firmaları da günübirlik olarak buna iştirak etmektedirler. Şanlıurfa'nın potansiyellerini ortaya koyduğumuzda karşımıza ticari (geleneksel el sanatları), dini (peygamberler şehri olması) ve sivil mimari (değişik din ve ırkların yapıları) olarak gezilecek üç bölge çıkmaktadır. Bunun ile ilgili olarak gezi güzergahlarının belirlenmesi,

2. Turizm güzergahlarındaki halk eğitilerek hem yapılar anlamında farkındalık sağlayarak koruma sağlamak hem de turizme katkı sağlayacaktır,
3. Tur güzergahları çeşitlendirilip geliştirilecek, ören yerleri ile sivil mimarlık örnekleri turizm amaçlı olarak değerlendirilecek, tesisler ve altyapılar yeterli düzeye getirilerek,
 - Kent içinde Balıklı Dini, Ticari Sivil dokular
 - Harran, Bazda Mağaraları, Han el Bar-ür, Şuayb Kenti, Soğmatar, Göbekli tepe, Eyüp Nebi
 - Tünel Çıkış Ağızı, Atatürk Barajı
 - Birecik (Kelaynaklar), Halfeti
4. Güzergahlarını düzenlemek suretiyle kapasite artırımına bağlı olarak turisti daha fazla Şanlıurfa'da tutmak,
5. Halfeti'nin tarihi kent dokusu içindeki sivil mimarlık örneklerini koruma-kullanma dengesi içinde tatil beldesi olarak, Harran kubbeli evlerini restore ederek konaklama tesisi olarak değerlendirmek suretiyle talebi il bünyesinde tutarak yönlendirmek,
6. Yerel yiyeceklerin ön planda olduğu mutfaklar yanında, turistlerin yeme-içme alışkanlıklarını göz önüne alarak hazırlanmış mutfakları, birbirine alternatif olacak şekilde temiz ve özenli mekanlarda hizmete açmak,
7. Acente ve rehberlerin eğitilmesi ve halkın turizm konusunda eğitilerek bilinçlendirilmesi yoluyla tanıtımda rol alacak paydaşlar geliştirilecek ve aralarında koordinasyon sağlamak,
8. Göbeklitepe Antik Kentini ayağa kaldıracak kazı çalışmalarına hız vermek ve maddi destek verecek sponsorlar bulmak,
9. Belirli bir düzeyde gelişimi sağladıktan sonra tur organizasyonları yoluyla tanıtıma ağırlık vermek,

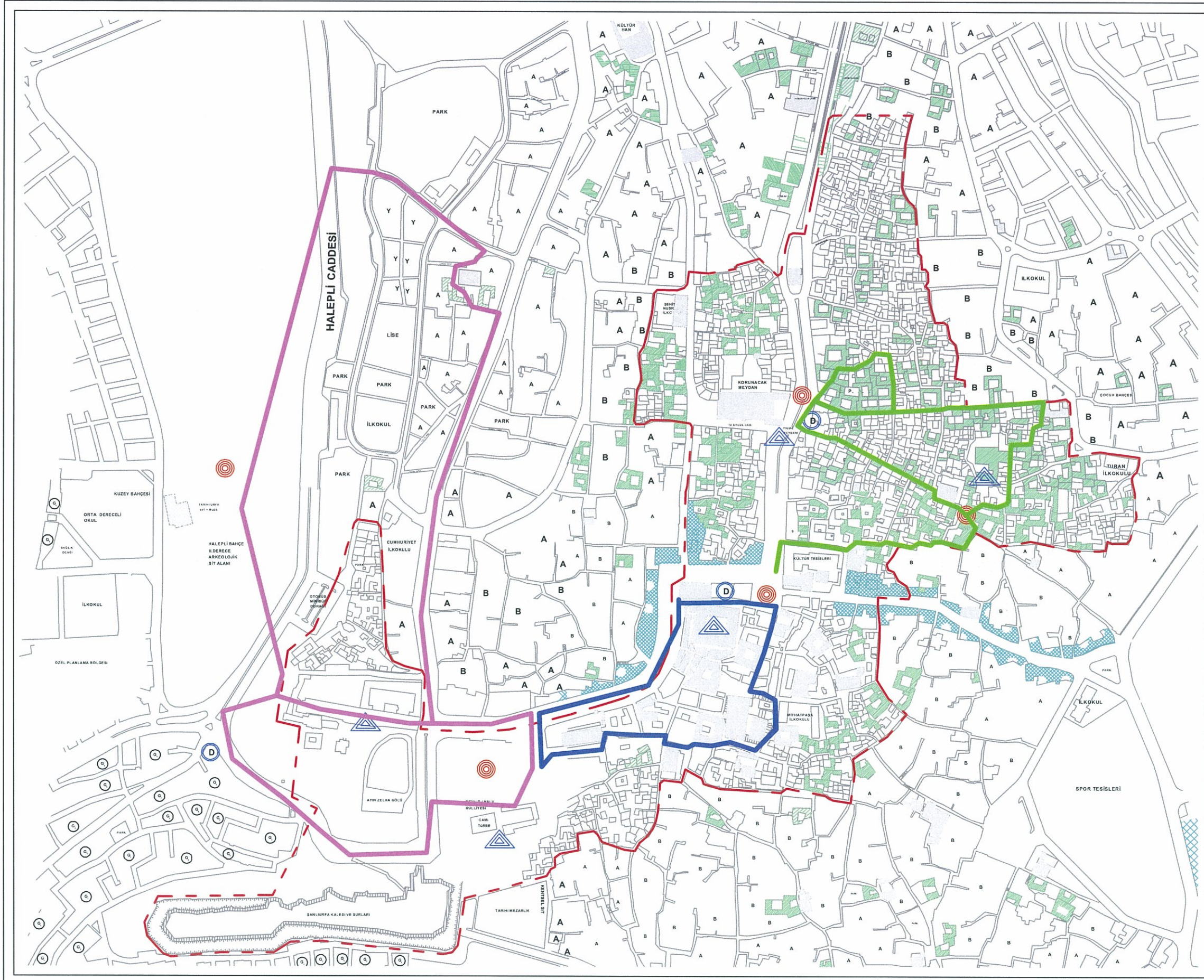
ÖNEMLİ YAPILAR

LEJANT

- 1 Şanlıurfa Kalesi
- 2 Ayn Zeliha Gölü
- 3 Balıklıgöl
- 4 Rızvaniye Camii
- 5 Halil'ür-Rahman Camii
- 6 Mevlüt Halil Camii
- 7 Hasan Padişah Camii
- 8 Selahattin Eyyübi C. (Aziz Yohanna K.)
- 9 Pazar Camii
- 10 Ulu Camii
- 11 Yusuf Paşa Camii
- 12 Hüseyin Paşa Camii
- 13 Fırfırlı Kilise
- 14 Nimettullah Camii
- 15 Reji Kilisesi
- 16 Mevlevihane Camii
- 17 Kadioğlu Camii
- 18 Hekim Dede Camii
- 19 Hacı Yedigâr (Kutik) Camii
- 20 Tuzeken Camii
- 21 Tabakhane (Dabakhane) Camii
- 22 Ömeriye Camii
- 23 Narıncı Camii
- 24 Kutbettin Camii
- 25 Gümrük Hanı
- 26 Arasta Hamamı
- 27 Mevlevihane Çarşısı
- 28 Mençek Hanı
- 29 Kumlu Hayat Hanı
- 30 Hacı Kamil Hanı
- 31 Barutçu Han
- 32 Hüseyiniye Çarşısı
- 33 Millet Hanı
- 34 Kültür Han
- 35 Fesadi Hanı
- 36 Şaban Hanı
- 37 Sultan Hamamı
- 38 Şaban Hamamı
- 39 Haleplibahçe Arkeolojik Sit Alanı

Ö : 1 / 5000

GEZİ GÜZERGAHLARI

LEJANT

- KENTSEL SİT SINIRI
- TESCİLLİ SİVİL YAPILAR
- TESCİLLİ ANITSAL YAPILAR
- MEVCUT YAPILAR
- PROJELENDİRİLECEK YAPI
- TESCİLLİ SİVİL YAPILAR
- ODAK NOKTASI
- REFERANS NOKTASI

ÖNERİLER

- OTOPARK
- OTOBÜS DURAKLARI
- YEME İÇME YERLERİ
- GEZİ GÜZERGAHI 1
- GEZİ GÜZERGAHI 2
- GEZİ GÜZERGAHI 3

Ö : 1 / 5000

4.3. KONAKLAMA ve KORUMA AÇISINDAN

1. Gümrük Hanı ve çevresindeki tüm tarihi hanları ve çarşıları “Tarihi Hanlar ve Çarşılar Adası” olarak düzenlemek,
2. Restore edilecek olan dokular ve yapılara verilen fonksiyonlar içinde yaşayanları oradan uzaklaştırmak üzerine olmamalı orada yaşayanlarla birlikte olmalı,
3. Kuruluş tarihi oldukça eskiye dayanan Şanlıurfa şehrini planlı bir gelişime tabi tutarak, kendine özgü, temiz, düzenli ve otantik bir Anadolu şehri olarak gelişimini sağlamak,
4. Büyük çoğunluğu tek yapı ölçeğinde korunan ve çok azı restore edilmiş olan tarihi Urfa evlerini, mahalle ve ada bazında gerçek anlamda koruma altına almak ve bunları yaşatmaya yönelik işlevsellik kazandırmak,
5. İnançları sebebiyle şehri ziyaret eden ziyaretçiler için, şehri çekici ve cazip hale getirmek. Bu insanlarda şehirde daha fazla kalma arzusu uyandıracak, ilgi çekici otantik mekanlar yaratmak. Bu kapsamda restorasyon sürecinde yeni fonksiyon verilirken bunlar etüd edilmesi, (Örn: Butik Otel, Kafe, Restoran)
6. Mevcut korunması gerekli yapılarda konaklayanlar dar gelirli ve çoğu göç ile Şanlıurfa’ya gelenlerden oluşmaktadır. Koruma bilincinin oluşması için yerli halkın tekrar tarihi dokuya yöneltecek çalışmalar yapılmalı,
7. Şanlıurfa kent bütününde sahip olunan değerlerin yerel ve küresel düzeyde tanıtım ve satışı yapılmalı, (DPT, Kültür ve turizm Bakanlığı, Şanlıurfa valiliği, Şanlıurfa belediyesi)
8. Tarihi doku içerisinde kentsel yoğunluğun azaltılması,
9. Kentsel, doğal ve arkeolojik sit alanlarının kesin sınırlarının belirlenmeli,
10. Kentsel sit alanı içinde tarihi dokudaki bozulmanın engellenmesi için acil olarak düşük gelir grubuna hitap edecek ucuza mal edilecek konutların devreye sokulması,

11. Tarihi doku içinde insan ve kültür boyutunun birlikte ele alındığı kentsel dönüşüm, projelerinin hazırlanması,
12. Tarihi doku içerisinde kentsel tasarım ve yayalaştırma projelerinin hazırlanıp uygulanması,
13. Yöreye özgü el sanatlarının yok olmasının önüne geçmek, bu işle meşgul olan ustalara maddi destek sağlamak ve üretilen eşyaların otantik değeri vurgulanarak pazara açılmasına yardımcı olmak,
14. Kentte tarihi ve mimari değeri büyük çok sayıda konut bulunmaktadır. Tarihi merkez içinde bazı konutlar görsel kirlilik oluşturmaktadır. Bir takım konutlara yapılan çirkin ilaveler gerçek kimliklerini maskeleymektedir. Kısa süre içinde ilk olarak bunlar temizlenmeli, devamında ise esaslı müdahaleler öngören çalışmalar yapılmalı,

Bu çalışmada Şanlıurfa ve kentsel sitinin turizm alt yapısının yetersizliği açık olarak görülmüştür. Oysa unutulmamalıdır ki, inanç turizmi için hedef kitle yaşlı turistlerdir ve bu ziyaretçilerin rahat, temiz, güvenli ve huzurlu ortam beklentisi diğer yaş gruplarına göre çok daha fazladır. Bu eksikler giderilmeden, turizm alt yapısı tam olarak oluşturulmadan inanç turizminden elde edilecek faydanın bundan fazla olması beklenemez. Yeterli gelişimin sağlanamamasında ekonomik sebepler yanında, bir ölçüde organizasyon eksikliği önemli rol oynamaktadır. Yerel sermayenin harekete geçmemesi, kararsızlık, cesaretsizlik ve yeterli bilince sahip olmamaktan kaynaklanmaktadır. Bu durum ancak yetkili kişilerin verecekleri cesaret ve tevsiklerle aşılabılır. Devletin yapacağı planlı ve teşvik edici çalışmalarla ya da örnek olabilecek tesislerle yerel sermaye cesaretlendirilebilir. Bu cesaretlendirme çalışmasına örnek olarak Şanlıurfa kentsel sitinde yıldız meydanı civarındaki 296 ada yapılan proje çalışması hem ada bazında tarihi dokunun korunması hem de sosyal yönden sıçrayan etkileriyle örnek bir koruma projesi olabilecektir.

Kültür Adası Projesi

Şanlıurfa ili 296 adada bulunan 12 ev konaklama ihtiyacına cevap verecek şekilde butik otel olarak düşünülmüştür. Yapılan çalışmalar sonunda bu yapı adasının restitüsyonunda bu adadaki evlerin tümünün tek bir ev olduğu anlaşılmıştır. Şanlıurfa'nın gerek tarihi gerekse doğal zenginlikleriyle turist potansiyeli her geçen yıl daha da artmaktadır kendi kültürünü dışa yansıtacak, yöreye özgü bir nitelik taşıması, artan turistlerin kalabilecekleri, her türlü ihtiyaca cevap verecek şekilde dönüştürülmeye çalışılmıştır. iklimi ve çevre şartlarının doğurduğu avlulu sistemler birbirleriyle bağlantısını tarihi niteliği bozmayacak şekilde birbirine bağlayarak sonuca ulaşılacaktır.

- Şanlıurfa'da halk kendi geleneksel alışkanlıklarına ve yüzyıllarca yoğrulduğu kültürene bağlıdır. O halde kültürel değerler bu aşamada Şanlıurfa şehrinde önemli yer tutmaktadır.
- Şanlıurfa dini değerlerdeki zenginlikleri, tarihi yapıları, sivil mimarlık örnekleri ve kültürel faaliyetlerin tümü kente yerli ve yabancı turistlerin gelmesini sağlamaktadır. Yani Şanlıurfa'nın turizm potansiyeli çok yüksektir.

Yapı adasına ulaşım adanın güneybatısında kalan divanyolu olarak adlandırılan caddeden sağlanmaktadır bunun sebebi trafik ile ulaşım sağlanacak tek yol olmasıdır adanın etrafındaki diğer tarihi Urfa sokaklarında maksimum genişlik 3 metre olduğundan araçla yaklaşım sağlanamayacaktır fakat servis amaçlı kullanılabilir

Yapıya giriş adanın güneyindeki güllüoğlu sokaktaki İbrahim Karataş evinden sağlanmaya çalışılmıştır. Çünkü bu ev adaya dağılım açısından merkezi olması yanında, gelen misafirlerin nitelikli bir Urfa sokağında görebilecekleri tipolojik özellikleri algılayabilecekleri öğelerin bulunmasıdır. Giriş kapısı diğer yapılara göre daha niteliklidir.

296 ADA RÖLÖVE

LEJANT

TESCİLLİ YAPILAR

MEVCUT SİVİL YAPILAR

Ö : 1 / 500

296 ADA RESTORASYON

LEJANT

TESCİLLİ YAPILAR

MEVCUT SİVİL YAPILAR

Ö : 1 / 500

5.SONUÇ

Şanlıurfa kent bütününde tarihi, kültürel doğal değerlere sahip çıkılarak, tarihi kültürel kimliğiyle özdeşleşen ülke ve bölge kalkınmasıyla uyumlu büyüme ve gelişme sağlanırken sınır ötesi ekonomik ilişkilerin sağlandığı koruma ,kullanma, gelişme dengesinin sağlanarak, kır kent nüfusunun mekana dengeli olarak dağılımının sağlanması ve Şanlıurfa'nın dünya kentleri arasında turizm kenti olarak yerini almasıdır.

Turizm ekonomi için önemli sektörlerden biridir. İçerisinde yatırım, hizmet, kültür, eğitim öğeleri bulunmaktadır. Yatırım için altyapı şarttır. Bunu için altyapı üstyapı ve özgül altyapı düzenini oluşması elzemdir.Birçok ülke için turizm, dış ticaret ve ödeme dengelerini düzeltici önemli bir faktör olarak gündeme gelmektedir. Turizm ülke kalkınmasında önemli bir potansiyeldir. İş alanı yaratmakta, kişiler ve ülkeler arası ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Turizm önemli bir çevresel olaydır. Turizmin kazanç potansiyeli, ekonomik boyutları, turistik bölgelerin kısa sürede yapılaşma ve kentleşme sürecine girmesine neden olmaktadır. Yerleşim alanlarının hızla genişlemesine de yol açabilmektedir. Türkiye, semavi dinlere ait bütün önemli eserleri ve tarihi değerleri bir arada barındıran istisnai bir ülkedir. Bu potansiyeli turizme kazandırmak ve inanç turizmini geliştirmek için bu yerler koruma altına alınmalı, ihtiyaç duyulduğu taktirde restorasyon çalışmaları yapılmalıdır. Bunun yanı sıra çevre düzenleme çalışmaları sürdürülmelidir. Dini ve tatil amaçlı turizm iç içe kullanılan kavramlardır. Ülkemizde nerede dini amaçlı merkezler varsa hemen yakınında turistlere yönelik işletmeler mevcut olmalıdır. Özellikle, günübirlik ziyaretlerde temel ihtiyaçların sağlanacağı, yeme-içme ihtiyaçlarının giderileceği, gerekli hallerde insanların dinlenebileceği mekanların yapılması, buralara yönelik turizm trafiğini cazip ve sürekli hale getirecektir. Ayrıca buralarda yaşayan yerel halka inanç turizmi merkezleri yakınlarında ticarethaneler açabilmeleri için gerekli alt yapılar sağlanmalıdır. Böylece bu merkezlerde yaşayan yerel halk için ekonomik anlamda bir kaynak oluşturulmuş olup, buralardan yoğun bir şekilde büyük şehirlere olan göç engellenmiş olacaktır. İnanç turizmi açısından önemli bir potansiyele sahip olan illerimizde ağırlıklı olmak üzere alternatif tur programları hazırlanmalı ve bu programlar tüm dünyaya duyurulmalı. Bu üç büyük din için önemli olan günlerde ise özel tur programları ve organizasyonlar

yapılmalıdır. Turizm hareketi ülkeler arası ticari rekabetten kolayca etkilenebilir. Reklam, yalan haber yayma, ülkeler arası politik rekabet amacıyla kullanılan diğer yöntemler turizm hareketi için de söz konusu olabilir. Amaçlı olarak ülkelere yönelik propaganda çalışmaları turizm hareketinin yön değiştirmesine, kişilerin kaçınmasına yol açabilir. Bu durum ülkelerin ekonomik açıdan dar boğazlara girmesinde önemli bir etmen olabilir. Bu derece önemli problemlerle karşılaşmamak için projelerimiz özenle hazırlanmalıdır. İnanç turizmi tanıtım için özel internet siteleri tasarlanmalı ve bu siteler mümkün olduğunca çok millete hitap etmeli ve onların dillerini içermelidir. Tabi ki ülke tanıtımımız için sadece medya araçlarıyla TV, radyo, dergi vs. yetinilmemelidir. Ülkemizi tanıtmayı amaçlayan gezi programları düzenlenmelidir. Tüm dünyadan basın mensupları, turizmi kendine meslek edinen tüm gruplar, seyahat acente sahipleri ya da çalışanları, ülkelerin turizm ile ilgilenen tüm bürokratları ve hepsinden önemlisi tüm dünyadaki önemli din adamlarının hep birlikte katılabileceği tanıtım turları organize edilmelidir. Tek tanrılı dinlerin Asya'dan doğması ve Orta Çağ'dan bu yana kabul edilen mukaddes yerlerin jeopolitik konumdan dolayı köprü görevi gören Anadolu'da yaygınlaşması Türkiye'yi diğer ülkelerden daha avantajlı duruma getirmektedir. Ülkemiz üç kutsal din için önemli eserlere sahip olan nadir ülkelerdendir. Maalesef, farkında olmadığımız ve bizler için önemli bir gelir kaynağı olabilecek inanç turizmine gerektiği kadar özen göstermemekteyiz. Turizm hareketinin sahip olduğu ekonomik potansiyel, gelişmekte olan ülkelerde turizm sektörünün diğer sektörlerden daha hızlı gelişmesine ve önemli bir yatırım alanı haline gelmesine yol açar. Bu bağlamda ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik darboğazdan kurtulmak için alternatif çözüm önerileri içinde en baş sıralarda turizm yer almalı ve turizm içerisinde de inanç turizmine hak ettiği önem verilerek elde edilen mali kaynaklar doğru yönlendirilmesiyle tarihi çevrelerin rantı artacak ve bu tarihi kentlerimiz korunacaktır.

KAYNAKLAR

- Açanal**, Hasan, Urfa Tarihi, Şurkav Yayınları, Ankara, 1997
- Ahunbay**, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem yayın, İstanbul, Üçüncü Baskı, 2004,
- Akalın**, Müslüm, Milli Mücadele’de Urfa, Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları, Tarih:1, Şanlıurfa, 2007
- Akkoyunlu**, Zahide, Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989
- Aksoylu**, Sevin, Eski Kent Dokularında Koruma İmar Planlarının Doku Karakterine Olumsuz Etkileri, Arradamento Mimarlık, 11, 2000, 117-121
- Alper**, Mehmet, Tarihi Urfa Sokakları ve Çıkmlar, İstanbul Devlet Müh. ve Mim. Akademisi Mim. Fak. Restorasyon Yüksek Lisans Tezi, 1979
- Alsaç**, Üstün, Türkiye’de Restorasyon, Birinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992
- Altıparmak**, Ömer Faruk, Sözlü Kaynak, Harran Üniversitesi Öğretim Üyesi
- Altıparmak**, Bekir Cenap - Balcı Karaçizmeli, Şeyda, Çarmelik Kervansarayı Restorasyon Projesi, Raporu, Kasım, 2010
- Altıparmak**, Bekir Cenap, Çarmelik Kervansarayı Restorasyon Projesi, Rölöve Çizimleri, Kasım, 2010
- Ana Britanica**
- Anonim**, Devlet İstatistik Enstitüsü 2002 Yıllığı
- Anonim**, İslam ansiklopedisi, Urfa cilt:13, cüz:135, İstanbul, 1979, Milli Eğitim basımevi
- Anonim**, Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması, GAP BKİ , Ankara, 2003, s. 226
- Anonim**, Şanlıurfa Valiliği, il planlama ve koordinasyon müdürlüğü, İl Brifing Dosyası
- Anonim**, Taç Vakfının 25 Yılı, Taç Vakfı Yayını, İstanbul, 2001
- Anonim**, Tarihsel Dokusunu Koruyan Bir Osmanlı Vakıf Köyü Cumalıkızık, Birinci Baskı, Yıldırım Belediyesi
- Anonim**, ODTÜ Türk Halk oyunları ve Halk Müziği Topluluğu, Şanlıurfa Yöresi Halkbilim Araştırma Raporu, Ankara, 1989
- Baytin**, Çiğdem, Mevcut Çevrelerde Yeni Yapı Tasarımında Mimari Yaklaşımlar,

Yapı Dergisi, 229, 2000

Bektaş, Cengiz, Koruma Koruma, Ege Mimarlık Dergisi, 22, 1997

Can, Cengiz, Kentsel Koruma Alanları ve Koruma Sorunları, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara, 1993

Cebeci, Numan, Antika Eski ve Çöp Işığında: Koruma Niçin Yapılır-Yapılamaz Nasıl Yapılır-Yapılamaz, Ege Mimarlık Dergisi, 22, 1997

Choen, Nahoum., Urban Conservation, The MIT Press, Cambridge-Massachusetts, 1999

Cohen, Nahoum, Urban Planning Conservation and Preservation, McGraw-Hill, USA, 2001

Çeçener, Besim, Taşınmaz Eski Eser Koruma Olayı Kararlan Organları Koruma Politikası ve Ülkemiz, Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, 2. Kitap, Ankara, 1982

Çelik, Mehmet, Edessa'dan Urfa'ya, Atılım Üniversitesi Türkiye Tarih Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları 1, Ankara, 2007

Çiftçi, Aynur-Seçkin, Nadide, 19. Yüzyılda İstanbul'da İnşa Edilen Askeri Yapıların Koruma Sorunları, Megaron, YTÜ Mim. Fak. e-dergisi, 2005, Cilt :1, Sayı:1, S.54

E.Güler, Seladaddin, Urfa Tarihi, Şanlıurfa Dershanesi Kültür Yayınları, Şanlıurfa, 2004,

Ekinci, Abdullah, Müze Şehir Şanlıurfa, Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2006

Erdentuğ, Nermin, Türkiye Türk Toplumundaki Antropolojik İncelemeler, Ankara Üniversitesi Eğitim Yayınları, Ankara, 1972

Erder, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 2007

Erinç, Sırrı, Kültürel Çevrebilim Açısından Güneydoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu Tarih Öncesi Araştırmaları, İstanbul, 1980

Eyüpgiller, Kemal Kutgün, 19. Yüzyıl Osmanlı Kentinde Etnik Yapı ve Fiziksel Çevre, Mimarlık Dergisi, 287, 1999

Feilden, Bernard M., Conservation Of Hictorical Building, Architectural Press, Oxford, Third edition, 2003

Garnier, J. B. - **Chabot**, G., Urban Geography, John Wiley & Sons Inc., NewYork, 1971

Gür, Şengül Öymen, Koruma ve Çevresel Estetik Üzerine, Yapı Dergisi, 163, 1995

- Hasol, Doğan,** Bir Başka Koruma Örneği: Paris, Yapı Dergisi, 187, 1997
- İbnü'l-Esir,** El Kamil- Fi't Tarih Cilt I
- Kanadoğlu, Sabih,** Kültür ve Tabiat Varlıklarının Koruma Hukuku, ikinci Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2003
- Karaaslan, Merih,** Şanlıurfa Tarihi Kent Merkezi Koruma-Geliştirme-Canlandırma Projesi, Yapı Dergisi. 205, 1998
- Karaman, Aykut,** Kentsel Tasarımda Çevresel Bütünlük ve Süreklilik, 2, Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, 1992
- Kırmızı, Tuğrul - Ünal, Özlem,** Bilişim Teknolojisinin Demokratik Katılımcı Planlamaya Yansımaları Bakış Açısından "Kemeraltı Yaşatma Projesi" Yapı Dergisi, 231, 2001
- Koçoğlu, Merve,** Türkiye'de İnanç Turizmi, Bahçeşehir üniversitesi, Hükümet ve Liderlik Okulu, İstanbul, 2006
- Konuk, Güzin,** Zaman ve Mekânın Bir Sentezi Olarak Kentsel Tasarım, 2, Kentsel Tasarım ve Uygulamalar
- Kuban, Doğan,** Kentin Kültürü, Yapı Dergisi, 184
- Kuban, Doğan,** Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Birinci Baskı, YEM Yayın, İstanbul, 2000
- Kuban, Doğan,** Türk İslam Sanatı Üzerine Denemeler, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1982
- Kuran-ı Kerim**
- Küçükaltan, Derman,** Türkiye'de Üçüncü Yaş Turizmi, Basılmamış Doktora tezi, İ.Ü, Sosyal Bil. Enst., İstanbul, 1992
- Kürkçüoğlu, A.Cihat/Akalın, Müslüm, Kürkçüoğlu, S.Sabri/Güler, Seladaddin,** Uygarlığın Doğduğu Şehir Şanlıurfa, Ankara.2002, ŞURKAV yayınları NO:26
- Kürkçüoğlu, A.Cihat,** Şanlıurfa Camileri, ŞURKAV yayınları, Ankara.2003
- Kürkçüoğlu, S.Sabri,** GAP Çevresinde Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002
- Kürkçüoğlu, A.Cihat-Sarıfakıoğulları, Harun,** Adım Adım Şanlıurfa, Şanlıurfa Valiliği Kültür ve Turizm Yayınları, Ankara, 2002
- Madran, Emre – Özgönül, Nimet,** Planlı Dönemde Tarihsel Çevrenin Korunması ve Değerlendirilmesinde Kamunun Yaklaşımı, Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, 2.Cilt, Ankara, 1982

- Madran**, Emre, Kent Belleğinin Oluşumunda Mimarlık Yapıtları, Mimarlık Dergisi, 298, 2001
- Madran**, Emre, Koruma İmar Planları ve Antalya Kaleiçi Örneği, Mimarlık Dergisi, 297, 2001, s. 32-34
- Maviş**, Fermani-Alipaşaoğlu, Halit Suavi-Kozak, Nazmi, Genel Turizm Bilgisi, Anadolu üniversitesi yayınları, 2002
- Meydan Laroussa** Büyük Lügat ve Ansiklopedisi
- Necipoğlu**, Nevra, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt 2, İstanbul, 1994
- Okyay**, İsmet, Fransa’da Kentsel Sit Alanlarının Korunması Malraux Yasası, Yem Yayın, İstanbul, 2001
- Okyay**, İsmet, Tarihi Çevre Bilincine Değin Bazı Hatırlatmalar ve Safranbolu Koruma ve Geliştirme İmar Planı, Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, 2. Kitap, Ankara 1982
- Özer**, Şener, Kız Kulesinde İmge Korumacılığı-2, Yapı Dergisi 223
- Özgüç**, Nazmiye, Turizm Coğrafyası, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2003, s.84
- Sargın**, Sevil, Yalvaç’ta İnanç Turizmi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 2, Elazığ, 2006,
- Segal**, Judah Benzion, Edessa The Blessed City, Oxford University Press, Oxford, 1970
- Stefan Karwiese**, Ephesus Church of Mary building phases, 1999
- Şahinalp**, Mehmet Sait, Şanlıurfa Şehrinin Kuruluş ve Gelişmesi, Doktora Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim dalı, 2005
- Şenyurt**, Oya, Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Dönemlerinde “Hassa Başmimarları”, TÜBAV Bilim Dergisi, 2009, Cilt:2, Sayı:4
- Tiesdell**, Steven-Oc, Taner-Healt, Tim, Revitalizing Historic Urban Quarters, Butterworth- heinemann, first edition, Oxford-London, 1996
- Tunçer**, M., Tarihsel Çevre Koruma Politikaları Ankara, Birinci Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000
- Tümer**, Gürhan, Korumacılık Üzerine Birkaç Aykırı Söylem, Ege Mimarlık Dergisi, 22, 1997
- Üstümkök**, Okan, Tarihi Çevre Koruması mı?, Tarihi Çevre Savunması mı? Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, 2. Kitap, Kasım 1982, Ankara
- Velioğlu**, Ayşe, Tarihi Çevre İçinde Mimari Tasarım ve Süreci Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, KTÜ, Trabzon, 1992

Wilhelm Lübke - Max Semrau, Grundriß der Kunstgeschichte, 14. Auflage, Paul Neff Verlag, Esslingen, 1908

Yıldız, Selami, Peygamberler Diyarı Urfa, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2009

Zengin, Ayşe, Eyüp Kentsel Sitinin İnanç Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi ve Yerleşim Dokusunun Korunması Üzerine Bir Araştırma, M.S.G.S.Ü, Restorasyon Yüksek Lisans Tezi, 2010

Zeren, Nuran, Kentsel Alanlarda Alman Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği, Doktora Tezi, İTÜ, İstanbul, 1981

ARŞİV KAYNAKLARI

- Akçakale Gümrük Muhafaza Müdürlüğü Arşivi
- Ali Vardar Arşivi
- Antalya Valiliği Arşivi.
- Cihat Kürkçüoğlu Arşivi
- Cüneyd Altıparmak Arşivi
- Devlet İstatistik Enstitüsü 2002 Yıllığı
- İzzet Aran Arşivi
- Koruma Amaçlı İmar Planı
- Şanlıurfa Belediyesi Arşivi
- Şanlıurfa İl Tarım Müdürlüğü Arşivi
- Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi
- TÜİK, TÜRSAB Ar-Ge Departmanı
- TÜİK, 2010 yılı Aralık ayı sonu itibarı ile Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
- Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi
- Yusuf Sabri Dişli Arşivi

İNTERNET KAYNAKLARI

- <http://ari.cankaya.edu.tr/~figen/artemis%20tapinagi.htm>, Çankaya Üniversitesi İnternet Sitesi
- <http://arsiv.ntvmsnbc.com/modules/rota/cumalikizik.asp>, Ntvmsnbc İnternet Sitesi
- <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/467937.asp>, ntvmsnbc Haber Sitesi
- <http://dalil-alhaj.com/>, Hac Rehberlik internet Sitesi
- <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-15834/harran-kalesi.html>, Kültür Bakanlığı İnternet Sitesi
- http://en.wikipedia.org/wiki/Etz_Ahayim_Synagogue, Wikipedia İnternet Sitesi
- http://en.wikipedia.org/wiki/Ey%c3%bc_p_Sultan_Camii, Wikipedia İnternet Sitesi
- http://en.wikipedia.org/wiki/File:Antioch_Saint_Pierre_Church_Front.JPG, Wikipedia İnternet Sitesi
- http://en.wikipedia.org/wiki/File:Giovanni_Battista_Piranesi,_The_Colosseum.png, Wikipedia internet sitesi,
- http://en.wikipedia.org/wiki/File:Palestrina_1671.gif, Wikipedia internet sitesi
- http://en.wikipedia.org/wiki/File:St._Gregory_of_Nazianzos.jpg, Wikipedia İnternet Sitesi
- <http://en.wikipedia.org/wiki/File:VezelayDB145.jpg>, Wikipedia internet sitesi
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Kemeralt%C4%B1>, Wikipedia internet sitesi, Erişim
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Medina>, Wikipedia İnternet Sitesi
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Mekke>, Wikipedia İnternet Sitesi
- http://en.wikipedia.org/wiki/V%C3%A9zelay_Abbey, Wikipedia internet sitesi
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Vatikan>, Wikipedia İnternet Sitesi
- <http://istanbulmuftulugu.gov.tr/tarihi-camilerimiz/1102>, İstanbul Müftülüğü İnternet Sitesi
- http://it.wikipedia.org/wiki/Piazza_del_Campidoglio, Wikipedia internet

sitesi

- <http://no.wikipedia.org/wiki/Fil:Plan.cathedrale.Paris.png>, Wikipedia internet sitesi
- <http://no.wikipedia.org/wiki/Notre-Dame>, Wikipedia internet sitesi
- <http://tdkterim.gov.tr/bts/>
- http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0znik_Ayasofya_M%C3%BCzesi, Wikipedia İnternet Sitesi
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Bursa_Ulu_Camii, Wikipedia İnternet Sitesi
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Carcassonne>, Wikipedia internet sitesi
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Diyarbak%C4%B1r_Ulu_Camii, Wikipedia İnternet Sitesi
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Edinburgh>, Wikipedia internet sitesi
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Hali%C3%A7>, Wikipedia internet sitesi
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kabe>, Wikipedia İnternet Sitesi
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Konak,_%C4%B0zmir, Wikipedia internet sitesi
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kud%C3%BCs>, Wikipedia İnternet Sitesi
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Mekke>, Wikipedia İnternet Sitesi
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Mevlana_M%C3%BCzesi, Wikipedia İnternet Sitesi
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Paris>, Wikipedia internet sitesi
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Roma>, Wikipedia internet sitesi
- http://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCleymaniye_Camii, Wikipedia internet sitesi
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Safranbolu>, Wikipedia internet sitesi
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Venedik>, Wikipedia internet sitesi
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Zeyrek_Camii, Wikipedia internet sitesi
- <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/df/Kohrvirab.jpg>, Wikipedia İnternet Sitesi
- <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f3/Statue-de-la-liberte-new-york.jpg> , Wikipedia İnternet <http://www.turkbilgin.com/wp-content/uploads/2011/03/eyfel-kulesi1.jpg>, Türkbilgin İnternet Sitesi
- <http://v3.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=40193>, Arkitera internet Sitesi

- <http://whc.unesco.org/en/list/174/gallery/>, Unesco İnternet Sitesi,
- <http://www.amasya.gov.tr/foto-album-kategori.asp?PhotoCatId=1>, Amsaya valiliği İnternet sitesi
- <http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/belge/1-63246/yivli-minare.html>,
Antalya Kültür ve Turizm Müdürlüğü
- http://www.ayasofia.info/ayasofia_resimleri/Ayasofya_Resimleri_09.jpg ,
Ayasofia İnternet Sitesi
- <http://www.biblediscovered.com/tag/jews-of-the-ottoman-empire/>,
biblediscovered İnternet Sitesi,
- <http://www.bilgipedia.com/genel/izmir-saat-kulesi-tarihcesi-resimleri.html>,
Bilgipedia internet sitesi
- <http://www.cityvisitguide.com/europe/athens.htm> , Cityvisitguide İnternet Sitesi
- <http://www.dmi.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=SANLIURFA>, meteoroloji işleri internet sitesi
- <http://www.edirnekulturturizm.gov.tr/belge/1-58058/eski2yeni.html>, Edirne Kültür ve Turizm Müdürlüğü
- <http://www.harran.gov.tr/tarihi.html>, Harran Kaymakamlığı internet Sitesi
- <http://www.hristiyangazete.com/2011/02/laodikya-kilisesi-bulundu/>,
Hristiyan Gazetesi sitesi
- <http://www.ibb.gov.tr/sites/aydinlatmaenerji/Pages/Haber.aspx?hid=3>, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İnternet
- <http://www.istanbuloperafestival.gov.tr/Ayairini.html>, Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü İnternet Sitesi,
- <http://www.izmirde.biz/?Bid=301526>, İzmirde İnternet Sitesi
- <http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-33188/eski2yeni.html>, Kültür Bakanlığı İnternet Sitesi
- Fotoğraf Paylaşımı İnternet Sitesi
- <http://www.linearconcepts.com/travelog/2007-israel/28-temple-mount>, Gezi Fotoğraf Paylaşımı İnternet Sitesi
- <http://www.ntvmsnbc.com/id/25025301/>, NTV internet Sitesi
- <http://www.oguz.co.uk/16.html>, Mehmet Sabri Oğuz İnternet Sitesi
- [http://www.sanliurfa.gov.tr/ortak_icerik/sanliurfa/galeri/1%20\(60\).jpg](http://www.sanliurfa.gov.tr/ortak_icerik/sanliurfa/galeri/1%20(60).jpg),

Şanlıurfa Valiliği İnternet Sitesi

- <http://www.selcuk.bel.tr/tr/selcuk.php?module=9>, Selçuk Belediyesi İnternet Sitesi
- http://www.serander.net/photos/wallpaper_serander3.jpg, Serander İnternet Sitesi
- <http://www.sigal.com.tr/?recordID=247>, Sigal Mühendislik İnternet Sitesi, Erişim Tarihi
- <http://www.urbanfile.it/index.asp?ID=3&SID=484>, Urbanfile internet sitesi
- http://www.urfakultur.gov.tr/galeri_detay.php?id=11, Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İnternet Sitesi,
- http://www.urfakultur.gov.tr/proje_detay.php?id=131, Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü İnternet Sitesi,
- http://www.yapi.com.tr/Haberler/304-yil-daha-yasasin_5000.html , Yapı İnternet Sitesi <http://tdkterim.gov.tr/bts/>, Türk Dil Kurumu İnternet Sitesi
- http://www.yapi.com.tr/Haberler/bagdat-koskunun-370-yilinda-muhtesem-donusu_66436.html
- sanliurfa.meteor.gov.tr, Şanlıurfa meteoroloji bölge müdürlüğü internet sitesi
- www.sanliurfa.gov.tr, Şanlıurfa valiliği internet sitesi
- www.transanatolie.com, Fotoğraf sitesi

EKLER

Şanlıurfa'daki Kültür ve İnanç Turizminde Değerlendirilebilecek yapılar

- 1-Kadioğlu Cami
- 2-İmam Sekkaki Cami
- 3-Arabi Cami
- 4-Behramlar Cami
- 5-Hekim Halim Dede Cami
- 6-Tuzeken Cami
- 7-Damat Süleyman Pa a Cami
- 8- ekeri Cami
- 9-Hayrullah Cami
- 10-Hacı L tfullah Cami
- 11-Eski Ömeriye Cami
- 12-Narıncı Cami
- 13- ehbenderiye Cami
- 14-Toktemur Cami
- 15-Yusuf Pa a Cami
- 16- Hüseyin Pa a Cami
- 17-Hacı Yadigar Cami
- 18-Nimetullah Cami
- 19-Yeni Ömeriye Cami
- 20-Mevlevihane Cami
- 21-Tabakhane Cami
- 22-Hasanpa a Cami
- 23-Hızanoğlu Cami
- 24-Fırfırlı Kilise Cami
- 25-Pazar Cami

- 26-Kara Musa Cami
- 27-Basmahane Cami
- 28-Halil-ür Rahman Cami
- 29-Rızvaniye Cami
- 30-Siverekli Cami
- 31-Nur Ali Mescidi
- 32-Müderriş Mescidi
- 33-Ermeni Kilisesi
- 34-Eyyubi Medresesi
- 35-Tabakhane Medresesi
- 36-Ulucami Medresesi
- 37-Mevlid-i Halil Külliyesi
- 38-Halil-ür Rahman Külliyesi
- 39-Rızvaniye Medresesi
- 40-Mevlevihane Meşrutası
- 41-Tekke (Kurtuluş Mahallesi)
- 42-Yakup Kalfa Mezarı
- 43-Şeyh Muhammed Horasani Mezarı
- 44-Bedii Zaman Mezarlığı Haziresi
- 45-Hacı Müslüm Hafız Haziresi
- 46-Yeni Dergah Cami Haziresi
- 47-Şeyh Mesut Türbesi
- 48-Çift Kubbe Türbesi
- 49-Türbe (Kurtuluş Mahallesi)
- 50-Türbe (Divan Yolu)
- 51-Urfa Ulu Cami Türbesi
- 52-Eski Arasa Hamamı

- 53-Cıncıklı Hamam
- 54-Sultan Hamamı
- 55-Vezir Hamamı
- 56-Velibey Hamamı
- 57-Şaban Hamamı
- 58- Serçe Hamamı
- 59-Barutçu Hanı
- 60-Samsat Kapısı Hanı
- 61-Millet Hanı
- 62-Şaban Hanı
- 63-Yemen Askeri Mustafa Ağa Hanı
- 64-Topcu Hanı
- 65-Kumlu Hayat Hanı
- 66-Gümrük Hanı
- 67-Hacı Kamil Hanı
- 68-Mecek Hanı
- 69-Şark İşhanı
- 70-Bedesten
- 71-Sipahi Pazarı
- 72-Demirci Pazarı
- 73-Naçar Pazarı
- 74-Kınacı Pazarı
- 75-Pamukçu Pazarı
- 76-Aktar Pazarı
- 77-Eskici Pazarı
- 78-Kürkçü Pazarı
- 79-Keçeci Pazarı

- 80-Kasap Pazarı (Çarşı)
- 81-Boyahane Çarşısı
- 82-Hüsniye Çarşısı
- 83-Kapalı Çarşı
- 84- Mahmutoğlu Kulesi
- 85- Kamil Köprüsü
- 86- Millet Köprüsü
- 87- Hızmalı Köprü
- 88- Eski Köprüsü
- 89- Urfa İç Kalesi ve Surlar
- 90- Karahisar Kalesi ve Çevresi
- 91- Tarihi Jandarma Kışla Binası
- 92- Askeri Hamam ve Fırın
- 93- Devlet Hastahanesi
- 94-Kurtuluş İlkokulu
- 95-Cumhuriyet Oteli
- 96-Eski Hükümet Binası
- 97- Kentsel Sit Alanı
- 98- Askeri Şehitliği
- 99-Garnizon Şehitliği
- 100- Millet Kemeri
- 101- Justinyen Su Bendi
- 102- Karakoyun Su Kemeri
- 103-Antik Yollar
- 104-Harran Kapı
- 105-Urfa Kalesi
- 106-Kaya Mezarları

ÖZGEÇMİŞ

1984 yılında Şanlıurfa’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Şanlıurfa’da tamamladı. 2006 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünden mezun oldu. 2006-2008 Yılları arasında Ortadoğu Teknik Üniversitesi Tarihsel Çevre Değerlerini Araştırma Merkezi’nde proje asistanı ve koordinatörü olarak görev aldı. 2008 yılından itibaren restorasyon projeleri ve uygulamalarıyla ilgili çalışmalar yaptı. Halen Şanlıurfa’da serbest mimarlık hizmeti vermektedir.